

**INSTITUTT
FOR SAMFUNNS-
FORSKNING**

Rapport 2019:3

Delt bosted

Barns perspektiver og
utfyllende kunnskap

Hilde Lidén og Ragni Hege Kitterød

© Institutt for samfunnsforskning 2019
Rapport 2019:3

Institutt for samfunnsforskning

Munthes gate 31
Postboks 3233 Elisenberg
0208 Oslo

ISBN (trykk): 978-82-7763-615-3
ISBN (digital): 978-82-7763-616-0
ISSN (trykk): 0333-3671
ISSN (digital): 1891-4314

www.samfunnsforskning.no

Innhold

Forord	5
Sammendrag	7
English summary	12
Kapittel 1 Innledning	17
Barneloven og juridisk delt bosted	18
Delt bosted – tre tilnærminger	19
Det store bildet – internasjonal forskning om delt bosted	21
Metode	25
Barnestudien.....	25
Barnehagestudien	26
Samvær og bosted 2012 – nye analyser	26
Etiske hensyn og refleksjoner	26
Rapportens oppbygning	27
Kapittel 2 Delt bosted fra barns ståsted	28
Intervjuer med barn og ungdom	29
Praktisering av delt bosted	32
Bo-ordninger	34
Annehver uke eller andre ordninger	34
Samme ordninger for søsken?	37
Avstand mellom bostedene	38
Forflytninger av ting	41
Fleksibilitet og endringer – barns medvirkning	43
Etter samlivsbruddet	44
Fleksibilitet	46
Endringer over tid	48
Medvirkning fra barns ståsted	50
Kapittel 3 Økonomi og foreldresamarbeid	62
Foreldrenes jobbtilpasninger	62
Økonomi	64
Foreldresamarbeid	71

Kapittel 4 Tette bånd til to hjem	82
Omsorgspraksiser og kjønnet foreldreskap?	86
Holde kontakt på tvers av hushold	96
Når relasjonen til foreldrene blir belastende	98
Søskenrelasjoner	103
Venner	118
Kapittel 5 Barnas refleksjoner	121
Anbefalinger til andre barn	128
Anbefalinger til foreldre	131
Jeg har blitt litt mer voksen, litt fortere	133
Kapittel 6 Delt bosted – erfaringer fra barnehageansatte	136
Innledning	136
Om studien	137
Barnhagens rolle – lovverk, rammeplan og foreldresamarbeid	140
Erfaring med barn med delt bosted og hvordan dette praktiseres	142
Kommunikasjon med foreldre ved samlivsbrudd	148
Samarbeid, kommunikasjon og utfordringer når barnet har to hjem	153
Råd til foreldre som skiller lag	163
Oppsummering	164
Kapittel 7 Delt bosted fra foreldres perspektiv. Analyser basert på <i>Undersøkelsen om samvær og bosted 2012</i>	168
Innledning	168
Data – <i>Undersøkelsen om samvær og bosted 2012</i>	168
Definisjon av delt bosted	170
Bruk av delt bosted for barn – en oversikt	171
Hvem har delt bosted for barna? En analyse av foreldre med kort reisetid til den andre forelder (delanalyse A)	173
Samarbeid og konflikt blant foreldre med ulike bo-ordninger for barna (delanalyse B)	185
Oppsummering	195
Kapittel 8	199
Barnas anbefalinger – og våre	207
Kunnskapshull	210
Referanser	213
Appendiks til kapittel 7	221

Forord

Denne rapporten er skrevet på oppdrag av Barne- og likestillingsdepartementet.

Vi vil først og fremst takke informantene våre. Intervjuene med barn og ungdommer som deltok i barnestudien og delte sine erfaringer og synspunkter med oss, har gitt oss mye å tenke over. Takk også til de ansatte i barnehager som øste av sine erfaringer. Stor takk til Anne Skevik Grødem og Silje Sætrang Fevik, som bidro med å gjennomføre fokusgruppeintervjuer i barnehagestudien. Takk også til Fevik for hjelp med rekrutteringen av informanter i barnehagestudien og med transkribering. Vår kvalitetssikrer Liza Reisel, som er forskningsleder for LIM (Likestilling, integrering og migrasjon), har kommet med gode anbefalinger. Takk!

Hilde Lidén og Ragni Hege Kitterød

Oslo, 19. desember 2018

Sammendrag

Forfattere Hilde Lidén og Ragni Hege Kitterød

Tittel Delt bosted
Barns perspektiver og utfyllende kunnskap

Sammendrag I Norge, som i mange andre land, er det motstridende oppfatninger av om delt bosted er en god løsning etter samlivsbrudd. I dag bor omtrent ett av fire barn ikke sammen med begge foreldrene til daglig. Denne studien bidrar med forskningsbasert kunnskap om barns bo-ordninger etter foreldrenes samlivsbrudd. Vi har gjennomført tre delstudier: en *barnestudie* som får fram barn og unges erfaringer med delt bosted, en *barnehagestudie* hvor vi har undersøkt hvordan barnehagen involveres praktisk og på annen måte når barn har delt bosted, og, på basis av *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012*, en analyse av hva som kjennetegner foreldre som bor forholdsvis nær hverandre og har delt bosted for barna, og av forskjeller i samarbeid og konfliktnivå mellom foreldre med ulike bo-ordninger for barna.

Barnestudien. I barnestudien har vi intervjuet 35 barn og ungdommer i alderen 9 til 19 år som har eller har hatt delt bosted. Studien gir innblikk i varierte erfaringer og peker på betingelser for at delt bosted skal være en velfungerende og ønskelig boform for barn og ungdom. Den viktigste grunnen til å ha delt bosted sier de er at de da får en nær hverdagsrelasjon til begge foreldrene. De vil ikke velge én av foreldrene framfor den andre. En del som begynte tidlig med å ha delt bosted, forteller at dette har blitt en naturlig del av tilværelsen. De har ingen andre erfaringer å sammenligne ordningen med, fordi de var så små da de startet med å bo delt. Selv om flesteparten har erfart at det å bo fast hos begge foreldrene er en god ordning i en periode eller over lengre tid, reflekterer de også over hva som er irriterende, slitsomt og vanskelig med å leve på denne måten. Det slitsomme er å skifte bosted og forflytte klær og utstyr mellom stedene. Det irriterende er at de stadig må planlegge, og at de må tilpasse tid og aktiviteter til hvor de bor. Dersom foreldrene bor i samme nabolag, er dette problemet mindre. Det vanskelige er når de bekymrer seg over forholdet til en av foreldrene eller til andre i foreldrenes hushold. De verdsetter fleksibilitet og å ha mulighet til å endre ordning, bo lengre perioder hos hver eller bo mer hos den ene, ut fra hva de synes er praktisk og ønskelig. De opplever det likevel vanskelig å ta opp temaet fordi de er redde for å såre foreldrene. De stoler på at foreldrene har tenkt nøye gjennom hva som er best for dem. Ungdommene understreker at det har blitt lettere både å ha en mening og å si sin mening etter hvert som de har blitt eldre. En del har endret bo-ordning til at de bor mest hos én av foreldrene, som oftest ut fra praktiske grunner og for å få mer ro i en hektisk hverdag med skole og venner. En del søsken har ulike bo-ordninger, tilpasset alder og ønsker, mens andre understreker at det er fint å ha samme ordning som søskenet eller søsk-

nene, fordi det gir dem støtte og fellesskap. Uansett er de ofte ambivalente når de skal ta et valg, og de føler at det er mange hensyn som må tas og forventninger som skal innfris, samtidig som de må ta hensyn til seg selv. Venner kan være noen de snakker med, men stort sett deler de ikke sine bekymringer med venner. En del har erfaring med at skolen har organisert samtalegruppe for barn med skilte foreldre. De fleste opplever dette som en anledning til å lytte til andres ofte vanskeligere erfaringer, men har ikke selv fortalt så mye. Gruppene er likevel et sted de får et rom og et språk for å uttrykke tanker og følelser om familiesituasjonen.

Et slående trekk i studien er at bruk av mobil og sosiale medier for å holde kontakt med foreldrene i de periodene de ikke bor hos dem, ikke er så utbredt som vi hadde forventet. Alle forteller at de snakker med foreldre for å avtale tider eller for å løse praktiske ting. De yngste kan ha hatt nesten daglig kontakt med moren, for å si god natt, men dette varer bare en begrenset periode. Kontakt på tvers av foreldrehjennene kan bidra til å skape såre følelser som de prøver å unngå.

Barna og ungdommene forteller om relativt likestilt yrkesdeltakelse blant foreldrene. Både mødre og fedre kan ha ansvarsfulle jobber, mange jobbreiser eller eget firma, de kan ha lange arbeidsdager, og de kan ta med seg arbeidet hjem. Det er heller ikke store forskjeller i beskrivelsene av mødres og fedres omsorgs- og husholdsaktiviteter. «Barnefri» perioder kan gi foreldre likere vilkår for yrkesdeltakelse. Forskjellene i tilpasninger og delaktighet er like stor innad i fedre- og mødregruppen som mellom fedre og mødre. Dette gjelder også økonomi.

De fleste informantene lever i det vi har kalt *lavkonfliktfamilier*, mens noen tilhører en mellomgruppe med *moderat konfliktnivå*. I disse familiene påvirker konflikter samarbeidet mellom foreldrene, og de kan også ha skapt bekymringer og problemer for barna, blant annet gjennom at de har måttet være mellommann i kommunikasjonen mellom foreldrene. Det er en liten håndfull som har opplevd eller fortsatt lever med et *høykonfliktnivå* mellom foreldrene, og dette er tilfeller hvor konflikter har preget oppveksten og kontakten med foreldrene i stor grad. Særlig en del av ungdommene forteller hvordan forholdet til faren eller moren eller til en stemor har skapt bekymringer og problemer for dem. Dette kan ha sammenheng med foreldrenes samarbeidsklima, men i mange tilfeller har det andre årsaker, som utrygghet, foreldres helse, kontrollerende atferd fra en av foreldrene, at foreldrene ser på dem som et økonomisk problem, eller at foreldrene ikke prioriterer dem.

På bakgrunn av hvordan barna og ungdommene snakker om sine erfaringer og ser sitt eget handlingsrom, har vi delt dem inn i tre grupper:

- *De tilfredse*: De som sier det meste er greit. De opplever at de behersker livssituasjonen, og har en positiv innstilling til bo-ordninger og familierelasjonene. De viktigste grunnene til dette er at de har gode relasjoner til begge foreldrene, foreldrene bor nær hverandre, foreldrenes relasjon kjennetegnes av et samarbeidende foreldreskap (se kapittel 3), og det praktiske med å skifte bosted tar ikke for mye krefter og oppmerksomhet. De kan også oppleve at delt bosted har gitt mulighet til å utvide kretsen av nære relasjoner, noe de ser som verdifullt og en ressurs.

- *De utsatte*: De som opplever at det er ett eller flere forhold som gjør at de opplever eller tidligere har opplevd delt bosted som vanskelig. Dette har gjort at familieforhold og bo-ordninger har virket negativt inn på tilværelsen deres. De kan oppleve trygghet og noen også angst. Det er særlig bekymringer over forholdet til én av eller begge foreldrene, bekymringer over en ny steforelder eller bekymringer over økonomi som opptar tankene deres. Problemene kan også henge sammen med et konfliktfylt eller oppløst foreldresamarbeid.
- *De ambivalente*: De som sier de har sammensatte erfaringer som fører til at de anstrenger seg for å håndtere bo-situasjonen, selv om de også verdsetter den. Det kan være både praktiske og relasjonelle forhold som gjør at de bruker mye krefter på situasjonen og bekymrer seg over relasjoner eller hva de betyr for foreldrene. I denne gruppen finner vi særlig mange referanser til ordningen som noe som er rettferdig for foreldrene, og narrativer om hvordan de selv kan bidra til å gjøre ting bedre. Noen opplever at de kan påvirke situasjonen, mens andre ikke opplever det slik. I denne gruppen kan det være både et samarbeidende og et konfliktfylt foreldreskap.

Denne grupperingen av barn går dermed til dels på tvers av foreldrenes konfliktnivåer, hvor lenge det er siden familien ble splittet, barnets alder og om foreldrene har nye partnere og familier eller ikke. Det er flest tilfredse og ambivalente og bare en håndfull utsatte. Likevel peker barnas beskrivelser av hva som gjør dem ambivalente eller utsatte, på noen betingelser som må være til stede for at delt bosted skal være en god ordning fra barnas ståsted. Viktige vilkår kommer også fram i deres anbefalinger til andre barn som skal velge bo-ordning etter foreldrenes samlivsbrudd: «Si ifra! Si at hun skal gjøre det hun har lyst til!» «Bo hos begge så du får tett kontakt med begge, men bo mer hos den ene når dette kjennes best.» «Bo lengre perioder hos hver for å slippe å veksle så ofte.» «Bo nær hverandre.» «Det kommer til å gå bra!» Til foreldrene er budskapet klart: «Ikke krangle!»

Barnehagestudien. I denne studien har vi undersøkt barnehageansattes erfaringer med og refleksjoner rundt samarbeid med foreldre som har delt bosted for barna. Gjennom gruppeintervjuer og individuelle intervjuer med til sammen 14 barnehagelærere har vi studert hvordan barnehagen involveres praktisk og på annen måte når barn har to foreldrehjem. Informantene har til sammen lang og variert erfaring fra arbeid i barnehager med ulik eierform, størrelse og sammensetning av barne- og foreldregruppen.

Samtlige informanter understreket at det er viktig for barnehagen å få vite om endringer i barnas hjemmesituasjon. Man var opptatt av å formidle til foreldrene at dette var til det beste for barnet. Man var også opptatt av å skape tillit slik at foreldre skulle oppleve det som naturlig å ha en god dialog om ting som foregikk hjemme. Ifølge våre informanter informerer foreldre ofte uoppfordret om endringer hjemme, men informasjonen kan komme sent i prosessen. Noen foreldre kunne oppleve det som invaderende hvis de ansatte spurte om det var endringer i hjemmesituasjonen som barnehagen burde vite om, men de fleste hadde forståelse for at dette var informasjon som de ansatte trengte for å kunne ivareta barna best mulig i barnehagen. De ansatte var opptatt av at foreldrene skulle oppleve at de kunne

bruke barnehagen som en ressurs under og etter samlivsbrudd. Flere hadde opplevd at foreldre ba om råd om hvordan de skulle ordne en del praktiske ting rundt bruddet og i etterkant, og at foreldre var åpne for samtaler og veiledning. Våre informanter var opptatt av at begge foreldre skulle føle seg inkludert og få den samme informasjonen fra barnehagen. Det kan være ønskelig at begge deltar på foreldresamtaler for å sikre at de får samme informasjon og anledning til å komme med synspunkter og spørsmål. Man var bevisst på ikke å ta parti i foreldrenes konflikter selv om én eller begge kunne søke støtte for sine synspunkter. Det kunne også bli gjennomført separate samtaler dersom foreldrene ønsket dette.

Dette med at barn har to foreldrehjem, var sjelden et eget tema i barnehagen. Temaet kunne komme opp i tilknytning til enkeltbarn dersom det var spesielle ting de ansatte trengte å vite om bo-ordning, byttedager, rutiner for flytting mellom foreldrehjemmene og så videre. Informantene understreket det store mangfoldet i familieformer og -praksiser i dag og at barnehagen alltid har barnets beste i fokus.

Analyser av *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012*. I dette delprosjektet har vi benyttet en utvalgsundersøkelse blant foreldre som bor hver for seg, til å undersøke A) hvilke faktorer som kan fremme og hvilke som kan hemme delt bosted for barna blant foreldre som bor forholdsvis nær hverandre, og B) om foreldre med ulike bo-ordninger for barna oppgir ulik grad av samarbeid og konfliktnivå med barnets andre forelder. Vi har vært særlig opptatt av om det er forskjeller mellom foreldre som har delt bosted for barna, på den ene siden, og dem med andre bo-ordninger på den andre. Analysene er basert på *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012*. Denne ble gjennomført blant foreldre som bodde hver for seg, og som hadde minst ett barn under 18 år sammen. Én av fire oppga at de hadde delt bosted for barna, mens 66 prosent oppga at barnet bodde fast hos mor, og 8 prosent at det bodde fast hos far. Fedre oppga litt oftere enn mødre at barnet hadde delt bosted eller bodde fast hos far.

Delt bosted for barna med kort reisetid mellom foreldrene

Kort reisetid mellom foreldrenes boliger betraktes som en viktig forutsetning for at delt bosted skal fungere godt for barna. De fleste foreldre med delt bosted for barna oppgir da også at reisetiden til den andre forelderen er forholdsvis kort. Hele 96 prosent oppga at reisetiden var maksimum en halv time. På den annen side er det ikke slik at flertallet av dem med kort reisetid har delt bosted for barnet. Blant dem med maksimum en halv times reisetid hadde 36 prosent delt bosted for barnet.

Vi har analysert fedrenes og mødrenes svar hver for seg. Analysene basert på fedrenes svar viste følgende: Barnet har oftere delt bosted når far er under 35 år, enn når han eldre, når far har lang utdanning, enn når han har kort utdanning, når far har bodd over fem år sammen med barnets mor, enn når han har bodd kortere tid sammen med barnets mor, og når far har gjort minst halvparten av arbeidet med barna før bruddet, enn når mor har gjort det meste av omsorgsarbeidet. Barnet har sjeldnere delt bosted når far har tidvis problemer med løpende utgifter, enn når han sjelden eller aldri har slike problemer.

Analysene basert på mødrenes svar viste følgende: Barnet har oftere delt bosted når mor har lang utdanning, enn når hun har kort utdanning, når mor har bodd lenge sammen med barnets far, enn når hun har bodd kortere tid sammen med ham, og når foreldrene delte arbeidet med barna likt før bruddet, sammenlignet med når mor gjorde mest. Barnet har sjeldnere delt bosted når det er lenge siden bruddet, enn når det er ganske kort tid siden bruddet.

Samarbeid og konflikt blant foreldre med ulike bo-ordninger for barna

Vi har undersøkt om foreldre med delt bosted for barna opplever bedre samarbeid og mindre konflikter med den andre forelder enn foreldre som har barnet boende fast hos enten mor eller far. Analysene omfatter både foreldre med lang og foreldre med kort reisetid. Vi ser på fire forhold: foreldrenes tilfredshet med mengden samvær med barnet, grad av konflikt mellom foreldrene, grad av enighet om hvilke regler som skal gjelde for barnet i det daglige, og grad av enighet om oppfølging av barnets fritidsaktiviteter og fritidsutstyr.

Mødre er oftere fornøyde med omfanget av samværet med barnet enn hva fedre er, noe som må ses i lys av at flere barn bor fast hos mor enn hos far. Fedre er oftere fornøyde med omfanget av samværet når barnet har delt bosted, eller når det bor hos far, sammenlignet med når barnet bor hos mor. Mødre er på sin side sjeldnere fornøyde med omfanget av samværet med barnet når barnet har delt bosted, eller når det bor hos far, sammenlignet med når barnet bor hos mor.

Omtrent en tredjedel av både fedre og mødre oppga at forholdet til barnets andre forelder var konfliktfylt i stor grad eller til en viss grad, og omtrent tilsvarende andeler rapporterte at det var konfliktfylt i henholdsvis liten grad og ikke i det hele tatt. Blant både fedre og mødre var det litt færre som rapporterte om konflikter med barnets andre forelder når barnet hadde delt bosted, enn når barnet bodde fast hos mor.

Det store flertallet av både mødre og fedre oppga at de var enten helt eller ganske enige om hvilke regler som skulle gjelde for barna i det daglige. Fedre rapporterte oftere at de og barnets mor var enige om regler i det daglige når barnet hadde delt bosted, enn når barnet bodde hos mor. Delt-bosted-fedre var også oftere enige med barnets mor om regler i det daglige enn fedre som bodde fast sammen med barnet.

For øvrig viste analysene at fedre med nedsatt helse, fedre som hadde problemer med løpende utgifter, og fedre med lang reisetid til barnets mor jevnt over rapporterte om dårligere samarbeid og mer konflikter med barnets mor enn fedre uten helseproblemer, fedre som ikke hadde problemer med løpende utgifter, og fedre som bodde forholdsvis nær barnets mor. Mødre som hadde delt omsorgsarbeidet likt med barnets far mens de bodde sammen, rapporterte om bedre samarbeid og mindre konflikter med barnets far enn mødre som hadde stått for det meste av omsorgsarbeidet selv.

Emneord

Delt bosted, barns erfaringer, medvirkning, barnehage, foreldresamarbeid

English summary

Authors Hilde Lidén og Ragni Hege Kitterød

Title Delt bosted
Barns perspektiver og utfyllende kunnskap

Summary In Norway, as in many other countries, there are many conflicting opinions about whether the shared physical residence is a good solution for children after their parents' separation. Today, about one out of every four children in Norway has divorced parents. This study is a contribution to research-based knowledge about children's living arrangements after their parents' divorce. We have completed three part studies: a study of children's experiences of shared residence; a kindergarten study investigating kindergarten teachers' experiences and reflections concerning cooperation with parents who have shared residence for their children; and analyses of the survey *Contact Arrangements and Residential Arrangements 2012*.

The children: This subproject explores the practices of and reflections on shared residence based on 35 interviews with children/young people aged between nine and 19 years old. The Ministry of Children and Equality wants to know more about how shared residence is actually practised and what advantages and disadvantages children themselves highlight about such an arrangement.

The study provides insight into the varied aspects of organisation and practices of shared residence. The main motivation for the children and young people to have shared residence is to have a close everyday relationship with both their parents. They do not want to choose one parent over the other.

We have examined the effect of shared residence on children's relationships with their parents, other family members, friends and the neighbourhood, whether there are differences between children in different age groups, and children's relationships with their siblings and new family members. Although most see shared residence as a good arrangement, for a defined period of time or over a longer time, they also reflect on what is annoying, tiring and difficult about living in this way. The most annoying aspect is having to bring with them their clothes and leisure time equipment from the house where they currently stay. They find it very tiresome to always have to plan their days and weeks in advance. Practical issues become less annoying if the parents live in the same neighbourhood. The hardest part of their experience is worrying about or experiencing a bad relationship with one of the parents or with others in the parent's household.

We have explored to what extent children themselves can influence the way that shared residence is actually practised. They all value the flexibility in arrangements and having the opportunity to change such arrangements, based on what they think is practical and desirable. The young people in particular emphasise that it has been easier both to have an opinion and to express their opinion as they have grown older. Still they feel ambiguities when taking the different expectations of both parents into consideration. Nonetheless, some of them have chosen to stay for longer periods at each household or to live mainly with one of the parents when this is more convenient for their social life.

We have also explored how they experience their parents' collaboration and conflicts. Most informants describe low conflict families, while some have experienced moderate conflict levels where this affects the collaboration between parents. Communication problems have created worries and problems for the children, including when they have become the mediator in the communication between the parents. We also found a small number who have experienced or are still living with a high level of conflict between the parents.

When we asked the children what they saw as important criteria for a good arrangement, they emphasised the importance of having a say, and being able to tell their parents what they saw as the best solution from their point of view. They also want to assure others not to worry and that "it's going to be all right". To the parents their main message is: "Don't argue!"

The study of the kindergarten teachers. In this subproject, we investigated kindergarten teachers' experiences and reflections concerning cooperation with parents who have shared residence for their children. Through group interviews and individual interviews with a total of 14 kindergarten teachers, we explored how kindergartens are involved practically and otherwise when children have shared residence. The informants have a long and varied experience of working in different types of kindergartens, including with families from different socioeconomic backgrounds.

The informants stressed that it is important for the kindergarten to be informed about changes in the child's family situation and conveyed to the parents that this was in the best interest of the child. Moreover, they strove to create a trustful relationship with the parents, so that they could have a good dialogue about the child's home situation. According to our informants, parents often explain about relevant changes at home on their own initiative, but sometimes the information is provided very late in the process. Some parents may experience it as invasive if the kindergarten teachers enquire about whether there are family matters that the kindergarten should know about, but most parents understand that the staff need this information in order to provide the best care for the children. Our informants wanted the parents to view the kindergarten as a helpful resource in connection with a divorce or related problems at home. Several of them had experienced parents asking for advice on how to arrange

some of the practical issues when they split up, and that parents appreciated the guidance and support. They were concerned that both parents should feel included, get the same information from the kindergarten and have the opportunity to ask questions and convey their opinions on relevant matters. Ideally, they thought that both parents should attend the regular meetings with the kindergarten staff where they discussed the child's development and wellbeing. They were aware of the importance of not taking sides in the parents' conflicts, although one or both parents sometimes tried to get support for their views. It was also possible to hold separate meetings with each parent if the parents had a conflictual relationship.

Shared residence for children was rarely raised as a general topic in the kindergarten, but was discussed if there were things the employees needed to know about particular children's living arrangements, changeover days and routines for moving between the parents' homes and so on. The youngest children often asked who would pick them up from kindergarten in the afternoon, and the staff strove to keep track of the children's changeover routines so they could answer the children's questions about this. In general, the informants emphasised the great diversity of family forms and practices today and that the kindergarten always focuses on the best interests of the child.

Analyses of the survey *Contact Arrangements and Residential Arrangements 2012*. In this subproject, we investigated: A) what factors can promote and hinder shared residence for the children of parents living apart but with a relatively short distance between their homes and B) collaboration and conflicts among parents with different living arrangements for the children. In particular, we explored whether there are differences between parents who have shared residence and those with different living arrangements. The analyses are based on the survey *Contact Arrangements and Residential Arrangements 2012*, which was conducted among parents who lived apart and had in common at least one child below 18 years of age. About one in four, or 25 per cent, of the parents stated that they had shared residence for the children, while 66 per cent stated that the child lived mostly with the mother and eight per cent that the child lived mostly with father.

A) Shared residence for children of parents with a short distance between their homes

Geographical proximity between the parents' homes is considered an important prerequisite for shared residence to work well for the children. Most parents with a shared residence arrangement reported that the travel time to the other parent is quite short. A total of 96 per cent reported that the travel time was a maximum of half an hour. Among those with a maximum of half an hour's travel time, 36 per cent had a shared residence arrangement.

We conducted separate analyses on the subsamples of fathers and mothers. According to both parents, shared residence was more likely among highly educated parents than among those with little education, among those who had lived together for a longer period rather than a

shorter period, and among parents who had shared childcare tasks equally between themselves prior to separation, compared to when the mother took the main responsibility for such tasks.

In addition, fathers, but not mothers, reported that shared residence was more likely when they themselves were aged 35 years old or younger, and when they rarely experienced financial problems, compared to those who sometimes or often experienced such problems. According to mothers, but not fathers, shared residence was more likely when the parents had divorced fairly recently rather than many years ago.

B) Cooperation and conflict among parents with different living arrangements for the children

We investigated whether parents with shared residence for the children cooperate better and have fewer conflicts than parents with a sole custody arrangement. Parents with both long and short travel times between their homes are included in the analyses.

Mothers are more often satisfied with the amount of time they spend with the child than fathers are, which is related to the fact that more mothers than fathers have sole custody of their children. Fathers are more likely to be satisfied with the amount of time spent with the child when the child has shared residence or lives mostly with the father, compared to when the child lives with their mother. Mothers, on the other hand, are less likely to be satisfied with the amount of time spent with the child when the child has shared residence, compared to when the child lives with their mother.

About a third of both the fathers and mothers stated that the relationship with the child's other parent was conflictual to a large or at least to a certain extent and approximately corresponding proportions reported that it was conflictual to a small extent or not at all. Both fathers and mothers reported fewer conflicts with the other parent when the child had shared residence compared to when the child lived mostly with the mother.

The vast majority of both fathers and mothers stated that they completely or almost completely agreed on the rules that would apply to the children in their daily lives. Fathers were more likely to report agreement on such rules when the children had shared residence compared to when they lived mostly with one of the parents.

In addition, the analyses revealed that fathers with health problems, fathers who had financial problems and fathers who lived a long distance from the child's mother experienced poorer collaboration and more conflicts with the mother than fathers with no health problems, fathers with no financial problems and fathers who lived a short distance from the child's mother.

Mothers who had shared childcare tasks equally with the child's father prior to the separation or divorce experienced better cooperation and fewer conflicts than mothers who had taken the main responsibility for the childcare tasks.

Index terms

children, shared residence, participation rights, kindergarten, Norway

Kapittel 1 Innledning

I Norge, som i mange andre land, er det ulike oppfatninger av om delt bosted for barna er en god løsning etter foreldres samlivsbrudd, og av hvilke betingelser som bør være til stede for at en slik boform skal være ønskelig og praktisk mulig. Særlig er det uenighet om hvorvidt delt bosted er en god løsning i familier med store konflikter mellom foreldrene og for de aller yngste barna. Både internasjonalt og i Norge finnes det en omfattende forskningslitteratur om sammenhengen mellom barnets bo-ordning når foreldrene skiller lag, og ulike utfall for barnets levekår, skoleprestasjoner, fysiske og psykiske helse og så videre. Slike studier sammenligner utfallene for barn med delt bosted med forholdene der barnet bor mest hos mor eller far eller fast sammen med begge foreldrene. Denne forskningen kan ha betydning for hvilke løsninger foreldre velger for barna når de skiller lag. Den kan også ha betydning for hvordan barnefordelingssaker blir forstått i rettsvesenet, og hva slags avgjørelser som blir tatt.

Ifølge Statistisk sentralbyrås statistikk for barn og familier bor nå omtrent ett av fire barn under 18 år fast sammen med bare én av foreldrene sine.¹ Andelen er lavest blant de yngste barna og høyest blant de eldste. Denne statistikken forteller imidlertid ikke hvor stor andel av disse barna som har delt bosted, eller hvor stor andel som bor mest hos enten far eller mor. Dette må kartlegges gjennom spørreundersøkelser.

Spørreundersøkelser blant foreldre som bor hver for seg, viser at det de siste tiårene, og særlig på 2000-tallet, har vært en sterk økning i bruk av delt bosted blant foreldre som bor hver for seg. I 2012 hadde om lag ett av fire barn delt bosted, mot ti prosent i 2004, åtte prosent i 2002 (Kitterød mfl. 2016) og fire prosent på midten av 1990-tallet (Jensen og Clausen 1997). Dersom vi holder utenfor foreldre som aldri har bodd sammen, og kun ser på dem som har vært gift eller samboende, er andelen med delt bosted enda litt høyere, omtrent 30 prosent i 2012 (Kitterød mfl. 2016). Andelen barn som bor fast hos mor, har gått ned, mens andelen som bor fast hos far, har vært stabilt lav. Et lignende mønster ser man i mange andre land (Cancian mfl. 2014, Fransson mfl. 2018, Smyth mfl. 2014, Sodermans mfl. 2013).

1 <https://www.ssb.no/statbank/table/06204/>

Utviklingen mot mer bruk av delt bosted ses gjerne i sammenheng med en mer involvert farspraksis enn tidligere og en sterkere yrkestilknytning for mødre, og dessuten klare normer om et likestilt foreldreskap (Kitterød mfl. 2016). Forklaringen kan også ligge i endringer i regelverket som oppmuntrer til større grad av likedeling av ansvaret og omsorgen for barna når foreldre skiller lag, selv om man ikke alltid finner umiddelbare reformeffekter (Smyth mfl. 2014). I Norge har det over tid vært flere regelendringer som oppmuntrer til større likedeling av foreldreskapet blant foreldre som bor hver for seg. Dette omfatter for eksempel en bestemmelse om fordeling mellom foreldrene av barnets reisekostnader ved transport mellom foreldrenes boliger, endrede regler for beregning av barnebidrag og endret definisjon av hva som regnes som «vanlig samvær» mellom barn og foreldre som ikke bor fast sammen (Kitterød mfl. 2016). Med virkning fra 2018 er det også vedtatt ytterligere endringer som tar sikte på å likestille foreldre som omsorgspersoner uavhengig av om de bor sammen eller ikke.

Det er grunn til å tro at familie- og likestillingspolitikken i Norge, blant annet gjennom innføring av fedrekvote i foreldrepermisjonen, har bidratt til en mer aktiv og involvert farsrolle. Delt bosted kan sikre et mer likestilt foreldreskap blant foreldre som bor hver for seg. Både mødre og fedre er viktige omsorgspersoner for barn under et samliv, og barn har rett til kontakt med begge foreldre også etter et samlivsbrudd. Det er derfor viktig å legge til rette for at foreldrene kan videreføre det å være likeverdige omsorgspersoner selv om samlivet oppløses.

Barneloven og juridisk delt bosted

Barneloven inneholder den juridiske definisjonen av foreldreansvar og barnets bosted og spesifiserer foreldres felles ansvar, rettigheter og plikter. Den presiserer at foreldreansvaret skal utøves ut fra barnets interesser og behov. Når foreldrene har felles foreldreansvar, skal de ta viktige avgjørelser om barnet i fellesskap.

Barneloven gir foreldrene avtalefrihet med hensyn til å komme fram til en bosteds- og samværsordning som er til det beste for barnet eller barna deres, når de skiller lag. De fleste foreldre i Norge har nå felles foreldreansvar for barna også når de bor hver for seg. Foreldreansvar for barn innebærer at man har rett og plikt til å ta avgjørelser for barnet i personlige forhold, blant annet ved valg av navn og skole, ved utstedelse av pass og ved flytting til utlandet. Det å ha foreldreansvar er en forutsetning for å kunne ha delt bosted for barnet. Dersom man har en avtale om delt bosted for barnet, tar foreldrene alle de større avgjørelsene om barnets dagligliv i fellesskap, inkludert hvor i landet barnet skal bo.

Delt bosted i juridisk forstand innebærer ikke nødvendigvis at barnet bor halvparten av tiden hos hver av foreldene, men ofte vil dette være tilfellet.

Barneloven definerer også barns rett til medvirkning. Den sier at et barn som er fylt sju år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkt, skal få informasjon og mulighet til å si sin mening før det blir tatt avgjørelser om personlige forhold for barnet. Dette gjelder for eksempel foreldreansvaret, hvor barnet skal bo fast, og samvær. Barnets mening skal bli vektlagt etter alder og modning. Når barnet er fylt tolv år, skal det legges stor vekt på hva barnet mener.

Det er vedtatt endringer i reglene om delt bosted i den nye barneloven som tar sikte på å likestille foreldre som omsorgspersoner uavhengig av om de bor sammen eller ikke. Blant annet har ordlyden i barneloven § 36 blitt endret slik at delt bosted kommer først i lovteksten som eksempel på en ordning som foreldre kan avtale når de bor hver for seg.

I rapporten legger vi i utgangspunktet til grunn den juridiske forståelsen av delt bosted, som altså innebærer at foreldrene tar alle større avgjørelser om barnets dagligliv i fellesskap, og at barnet bor fast hos begge foreldre. Delt bosted innebærer ikke nødvendigvis at barnet bor nøyaktig halvparten av tiden hos hver av foreldrene, men det har vist seg at foreldre med avtale om delt bosted ofte har en tilnærmet likedeling av tid med barnet (Kitterød og Lyngstad 2014a). Det er denne definisjonen av delt bosted som ble benyttet i spørreundersøkelsen som analyseres i kapittel 7. I rekrutteringen av informanter til studien av barn og unge inviterte vi barn og ungdom som hadde erfaringer med delt bosted. Det er dermed deres forståelser av delt bosted, og ikke den juridiske definisjonen, som ble lagt til grunn i invitasjonen (se kapittel 2). Det har gjort at informanten i en to–tre tilfeller hadde en videre forståelse av delt bosted enn det som ligger i en tilnærmet lik fordeling av bosted og foreldreansvar. Vi inkluderte likevel disse intervjuene fordi de representerte erfaringer som utfylte og kontrasterte andre beskrivelser og temaer.

Delt bosted – tre tilnærminger

I Meld. St. 24 (2015–2016) *Familien – ansvar, frihet og valgmuligheter* framgår det at regjeringen ønsker ny forskning om samlivsbrudd, delt bosted og flytting, med særlig vekt på barnets perspektiv og opplevelser. Under behandlingen av Prop. 161 L (2015–2016) om likestilt foreldreskap ba Stortinget regjeringen

iverksette forskning på «hvordan barn påvirkes av ulike former for bostedsordninger etter en reorganisering av familien».

Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) ønsker med studien som presenteres i denne rapporten, å få økt kunnskap om familiers, og særlig barns, erfaringer med delt bosted, altså med ordninger som innebærer at barna bor omtrent like mye hos hver av foreldrene, og at begge foreldrene har samme myndighet til å ta avgjørelser om barnas dagligliv.

Formålet med studien er å undersøke familiers erfaringer med delt bosted, med særlig vekt på barnas perspektiv. I tillegg til at studien skulle få fram barns perspektiv, var det ønskelig at den skulle suppleres med andre kilder og metoder. Vi har derfor inkludert to delstudier i prosjektet i tillegg til barnestudien.

Barnestudien

I denne delstudien har barn og unge blitt intervjuet. Sentrale spørsmål som myndighetene ønsket å få svar på, var hvordan ordningen praktiseres, hva slags innflytelse barna har på valg av bostedsordning og måten ordningen praktiseres på, og hvilke fordeler og ulemper barn selv peker på med å leve med delt bosted. Utvalget har inkludert ulike erfaringer med hvordan grunnleggende forhold ved foreldrene og familienes samlede situasjon er med på å bestemme hvordan det er å bo delt. Vi har også sett på hva barn sier om hva delt bosted betyr for oppfølgingen de får utenfor familien. Det er inkludert noen spørsmål som ikke tidligere har vært belyst, og som gjelder barns økende tilgang til egne kommunikasjonskanaler som mobiltelefoner og sosiale medier og hva dette betyr for kontakten med foreldrene på tvers av hjemmene.

Barnestudien vil få fram perspektiver som barna har på temaene som behandles i delstudie 3 (se under): avstand mellom hjemmene, samarbeidsformer og konfliktnivå.

Barnehagestudien

Det er lite kunnskap om hvordan små barn opplever delt bosted i Norge. Det har ikke vært rom for en dybdestudie av opplevelsene og erfaringene til de yngste barna i dette prosjektet, men vi har nærmet oss dette temaet gjennom et delprosjekt rettet mot barnehagen som aktør og arena for familier med delt bosted for barna. Så langt vi kjenner til, finnes det få studier av dette i Norge og internasjonalt. Denne delstudien har fått en eksplorerende form. Vi har intervjuet barnehageansatte og spurt dem om hvordan og i hvilken grad barnehagen involveres praktisk og på annen måte når barn har delt bosted. Vi ønsket å få tematisert

både utfordringer og eksempler på godt samarbeid mellom barnehage og foreldre når det gjelder barn med to hjem, basert på refleksjoner og erfaringer samlet over tid av ansatte i ulike barnehager.

Kvantitativ studie av *Undersøkelsen samvær og bosted 2012*

Vi har benyttet *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012*, som ble gjennomført blant foreldre som bor hver for seg, til å studere A) hvilke faktorer som fremmer og hvilke som hemmer delt bosted blant foreldre som bor forholdsvis nær hverandre, og B) forskjeller i samarbeid og konfliktnivå mellom foreldre med delt bosted for barna på den ene siden og foreldre med andre bo-ordninger for barna på den andre. Her bygger vi videre på tidligere analyser av dette materialet.

Det store bildet – internasjonal forskning om delt bosted

Det foreligger begrenset kunnskap om hvordan barn selv erfarer det å veksle mellom to hjem. Det er gjennomført få kvalitative studier om barns erfaringer, både internasjonalt og i Norge. De som er gjennomført, omfatter dessuten for en stor del barn som hadde delt bosted på 1990-tallet og begynnelsen av 2000-tallet, altså mens en slik bo-ordning fremdeles ble praktisert av forholdsvis få. Carol Smart og kollegers studier (2001, 2006) beskrev variasjoner i barns erfaringer med delt bosted. Tilsvarende forhold ble avdekket av Skjørten og kolleger (Skjørten mfl. 2007), som understreket at selv om ordningen fungerte godt for en del barn, var det ikke grunnlag for å hevde at alle barn ville trives med en slik løsning selv om foreldrene samarbeidet bra. Forskere i andre land har senere fremmet lignende synspunkter (McIntosh og Smyth 2012).

Et fellestrekk ved studier med barn som informanter er den store betydningen barna gir til relasjonen de har til hver av foreldrene, og det ser ut til at denne relasjonen kan styrkes gjennom delt bosted (se f.eks. Berman 2015). Barns refleksivitet er et annet tema som reises av flere (Smart 2006, Lidén og Skjørten 2007, Berman 2015). En dansk undersøkelse om «delebarn» finner at disse utsettes for en ekstra belastning, men at barn likevel kan håndtere det å ha to hjem gitt at en del forhold, som reisevei og foreldrenes konfliktnivå, er ivaretatt. Ungdommer finner det mer besværlig å ha delt bosted enn yngre barn (Ottosen mfl. 2011, Ottosen 2016). Studier i de nordiske landene viser dermed til lignende erfaringer og har lignende konklusjoner (Berman 2015, Ottosen 2016, Skjørten mfl. 2007). Nyere studier har konsentrert seg om mer avgrensede temaer, som ulike bo-ordningers betydning for barns omsorgspraksiser (Marschall 2014), barns vennsrelasjoner og sosiale nettverk (Zartler og Grillenberger 2017) og barns kontakt med besteforeldre (Jappens 2018). Det er

likevel mange kunnskapshull. Det er for eksempel gjennomført få studier av små barns erfaringer med delt bosted, og også få studier av eldre barns refleksjoner over lang oppvekst med delt bosted.

Det er viktig å være klar over at mange internasjonale studier ikke uten videre kan overføres til en norsk kontekst. Dette gjelder særlig kvantitative studier, der man i Norge gjerne har lagt til grunn den juridiske definisjonen av delt bosted (se mer om dette i delstudie 3) eller, som i den foreliggende barnestudien, at barnet bor fast og tilnærmedesvis likt begge steder. Internasjonalt blir ofte delt bosted (omtalt for eksempel som «joint physical custody», «shared custody», «shared care», «shared residence») avgrenset med utgangspunkt i *mengden samvær* med foreldrene, og kriteriet er da vanligvis at barna skal tilbringe 35–65 prosent av tiden hos hver av foreldrene (Berger mfl. 2008, Bjarnason og Arnarsson 2011, Fehlberg mfl. 2011, Smyth mfl. 2014, Smyth 2017). En del foreldre/barn som plasseres i gruppen med delt bosted i mange internasjonale studier, vil altså bli regnet for å bo fast hos enten mor eller far i norske studier, med en ordning med utvidet samvær eller kanskje til og med vanlig samvær (Andenæs mfl. 2017, Kitterød og Lyngstad 2014a).

Selv om det er gjennomført få studier av barns erfaringer gjennom kvalitative intervjuer, og også få studier med barn som informanter, foreligger det etter hvert en omfattende internasjonal forskning på sammenhengen mellom barns bo-ordning etter samlivsbrudd og ulike utfall for barna, i hovedsak basert på surveyundersøkelser og registerdata. Studiene omfatter dels tverrsnittsundersøkelser der man ser på sammenhengen mellom barnets bosted og ulike utfall på et gitt tidspunkt, og dels longitudinelle undersøkelser der man følger enkeltbarn over tid. Det er kommet flere kunnskapsoppsummeringer i form av meta-analyser på feltet (f.eks. Bauserman 2002; Fransson mfl. 2015a, 2018; Nielsen 2011, 2013a, 2013b, 2014, 2018; Steinbach 2018). Denne litteraturen er nå svært omfattende, og det er ikke rom for en full gjennomgang innenfor rammene av dette prosjektet. Vi trekker imidlertid fram noen hovedfunn.

Et gjennomgående funn er at barn med delt bosted kommer bedre ut på en rekke indikatorer enn dem som bor fast hos den ene forelderen (far eller mor). Bildet er imidlertid ikke helt entydig, og styrken på effektene/sammenhengene varierer mellom utfall og studier. Det er også en del metodiske utfordringer knyttet til disse studiene. Særlig er det vanskelig å skille mellom årsakssammenhenger og statistiske sammenhenger. En gitt sammenheng mellom barns bo-ordning og et bestemt utfall i en tverrsnittsundersøkelse kan for eksempel bunne i at foreldre med delt bosted for barna skiller seg systematisk fra foreldre med andre bo-ordninger når det gjelder faktorer som har betydning for utfallet for barna, som

for eksempel inntekt og utdanning. Det er for eksempel vist at foreldre med delt bosted ofte har høyere inntekt og utdanning enn dem med andre bo-ordninger, selv om mønsteret er blitt mindre tydelig over tid (f.eks. Kitterød mfl. 2016). Også når man justerer for slike forskjeller i multivariate analyser, finner man gjerne at barn med delt bosted kommer bedre ut på mange områder enn dem som bor fast hos én av foreldrene, og at de på en del utfall ikke skiller seg nevneverdig fra dem som bor fast sammen med begge foreldre (f.eks. Bauserman 2002; Fransson mfl. 2015, 2018; Nielsen 2011, 2013a, 2013b, 2014, 2018a; Steinbach 2018). Uansett hvilke faktorer man justerer for i multivariate analyser av tverrsnittsdata, kan man imidlertid ikke utelukke at sammenhengene er spuriose; det vil si at de bunner i forskjeller mellom foreldre med ulike bo-ordninger som man ikke har observert og dermed ikke justert for.

Forskningen drøfter særlig delt bosted og barns livskvalitet (Bauserman 2002; Fransson mfl. 2015; Nielsen 2014, 2018a, 2018b). Metastudiene finner altså gjennomgående en positiv sammenheng mellom delt bosted og ulike dimensjoner av barns livskvalitet. Barn er generelt bedre tilpasset med denne familieformen og har bedre familierelasjoner, bedre selvbilde, bedre emosjonell tilpassning og mindre atferdsproblemer enn barn som har skilte foreldre og bor fast i ett hushold. De finner heller ikke store forskjeller mellom barn med delt bosted og barn uten skilte foreldre. En studie som undersøker barns tilfredshet i 36 land, finner at *nordiske* barn skårer høyere på livskvalitet enn barn i tilsvarende familier i land uten en tilsvarende sjenerøs velferdsstat (Bjarnason mfl. 2012). Denne studien finner at barn med delt bosted tilbringer mer tid, både kvantitativ og kvalitativ, med sine foreldre enn barn i andre boformer. Videre finner de at barn med delt bosted har enten tilsvarende eller bedre kommunikasjon med foreldrene sine sammenlignet med barn i toforeldrefamilier (Bjarnarson og Arnarsson 2011).

Også andre studier fra de nordiske landene finner at barn med delt bosted kommer hovedsakelig like godt ut på en rekke mål for helse og livskvalitet som barn i toforeldrehushold, eller at de kommer bedre ut enn dem som bor hos én av foreldrene (Breivik og Olweus 2006; Bergström mfl. 2014, Hagquist 2015; Fransson, Tununen, Östberg, Hjern og Bergström 2016). Fransson mfl. (2016) har gjennomgått ti svenske tverrsnittsstudier av skolebarn fra 10-årsalderen og finner at det er mindre psykisk uhelse og bedre velbefinnende for dem som bor delt, sammenlignet med dem som bor bare hos én forelder. De understreker likevel at man skal være forsiktig å trekke definitive konklusjoner av slike tverrstudier, siden designet ikke gir mulighet for å ta hensyn til hvordan ulike bakenforliggende faktorer som for eksempel foreldres helse, sosiale situasjon og kommunikasjon virker inn på utfallet. Studien drøfter ulike faktorer (økonomi, rela-

sjon, konflikt) som kan tenkes å forklare at barn i delt bosted kan ha større sjanse for god psykisk helse enn dem som bor fast med én forelder.

Turunen (2017) har undersøkt barns (10–18 år) erfaringer med stress og finner at barn med delt bosted har et noe lavere stressnivå enn dem som bor fast hos én av foreldrene. Denne studien er fra Sverige, der delt bosted er svært utbredt. Turunen finner også at eldre mer enn yngre barn oppgir høyere stressnivå, og at barn i høyinntektsfamilier melder om mer stress enn barn i familier med lav og middels inntekt. Barn i familier med stor uenighet eller høyt konfliktnivå er oftere å finne i gruppen med høyt stressnivå enn barn i familier med få eller ingen konflikter mellom foreldrene.

Det er også gjennomført metastudier som drøfter situasjonen for barn i familier med høyt konfliktnivå mellom foreldrene. En nyere metastudie (Mahrer mfl. 2018) som omfatter elleve studier fra 1980-tallet til i dag, og som undersøker sammenheng mellom konfliktnivåer, tid sammen og kvalitet i samvær på den ene siden og barns livskvalitet på den andre, finner imidlertid at barn med delt foreldreskap/bosted kommer dårligere ut når konfliktene vedvarer, men ikke der konfliktene er knyttet til brudd og de første par årene etter dette. De finner også at når kvaliteten i relasjonen til minst én av foreldrene er god, vil dette dempe betydningen av konflikten. Forskerne mener at funnene ikke bare må leses i sammenheng med hva som legges i delt bosted, og hvilket tidspunkt i familie-syklusen konfliktnivået måles på, men også i sammenheng med når undersøkelser ble gjort, med tanke på at holdningen til skilsmisser har endret seg over tid. De finner støtte for at lavt eller moderat konfliktnivå kombinert med kvalitet i (begge) foreldrenes involvering gir bedre velferd for barna. Lite samvær med og dårlig relasjon til far i familier med høyt konfliktnivå kan gi dårligere utfall for barnet på kort sikt, mens én studie finner at denne sammenhengen ikke er så sterk etter en del år. De kan dermed ikke trekke entydige konklusjoner. I en metaanalyse av flere enkeltstudier finner Nielsen (2018a) at barn med delt bosted skårer bedre på en rekke utfall enn dem som bor fast hos én av foreldrene, også når foreldrene har store konflikter. Dette forklares med at fordelene ved å ha et tett og nært forhold til begge foreldrene veier tyngre enn foreldrenes konflikter.

Et kontroversielt tema innen forskningsfeltet er delt bosted for små barn. Også her er det gjort flere metastudier, og forskerne fordeler seg i to grupper med motstridende syn: de som er kritiske til delt bosted for små barn (McIntosh mfl. 2010, Tornello mfl. 2013), og de som mener at denne forskningen ikke er god nok til at man kan trekke en slik konklusjon (Warshak 2014, 2017; se også Blaasvær mfl. 2017). De aktuelle forskningsarbeidene om små barn er tidvis litt

normativt ladet, men de er også farget av metodisk uenighet. Innen den kvantitative forskningstradisjonen er mange studier blitt kritisert for å variere i kvalitet og metode. Nielsen (2018b) argumenterer på sin side for at tilnærmedesvis like funn på tross av ulike design, utvalg og metoder også kan ses som en styrke.

Forfatterne (både av oversiktsstudier og av enkeltstudier) understreker gjerne at foreliggende studier ikke gir grunnlag for å si noe om kausalitet, altså om hvorvidt det er bostedsordningen i seg selv eller kjennetegn ved foreldre og barn som praktiserer de ulike ordningene, som har betydning for et gitt utfall. Studier av kausalitet stiller store krav til data og metode (longitudinelle data, måling av utfall på flere tidspunkter osv.), noe som sjelden er tilfredsstillende i foreliggende studier. Som nevnt er det imidlertid mange studier som justerer for en rekke demografiske og sosioøkonomiske faktorer, og selv om sammenhengene gjerne svekkes noe i slike multivariate analyser, er det solid grunnlag for å si at også etter kontroll for en rekke relevante forskjeller kommer barn med delt bosted bedre ut på en rekke områder enn barn som bor mest med én av foreldrene. Men fremdeles kan man altså ikke trekke konklusjoner om årsak og virkning, og denne typen studier gir dessuten liten innsikt i hvordan barn selv opplever det å ha delt bosted, og hva som skal til for at delt bosted skal fungere best mulig for barna.

Metode

Forskningsprosjektet som formidles i denne rapporten, består av tre delstudier hvor det er benyttet ulike metodiske tilnærminger. Disse vil bli mer utførlig presentert i hver av delstudiene. Vi vil her kort beskrive de ulike metodiske tilnærmingene som er benyttet i forskningsprosjektet.

Barnestudien

Dette delprosjektet baserer seg på 35 intervjuer. Informantene er fordelt på tre aldersgrupper: barneskoletrinnet (fra 9 år), ungdomsskoletrinnet og 16–19-åringer. Aldersgruppene dekker endringer i barns forventninger om selvstendighet og medbestemmelse og i foreldres omsorgsinnsats og ansvar for organisering av barnas hverdag og fritid. Vi har rekruttert barn i grunnskolealder gjennom skolene ved å få sosiallæreren til å formidle et informasjonsskriv om prosjektet til familier med barn som har erfaring med delt bosted. De som har vært interessert i å delta, har respondert på denne henvendelsen. Ungdommer i videregående skole har vi valgt å kontakte direkte ved å poste en forespørsel om å delta i forskningsprosjektet på intranettet ved en rekke videregående skoler. De tok selv kontakt med forskerne gjennom å sende en sms eller e-post til kon-

taktpersonen for prosjektet. I de to yngste gruppene må det være samtykke fra både foreldre og barnet selv, mens i den eldste gruppen kan ungdommene samtykke i å delta på egen hånd.

Barnehagestudien

I det andre delprosjektet har vi gjennomført gruppeintervjuer og enkeltintervjuer med barnehageansatte om deres erfaringer med familier med delt bosted og om hvordan og i hvilken grad barnehagen involveres praktisk og på annen måte når barn har to hjem. Studien har en eksplorerende karakter. På grunnlag av refleksjoner og erfaringer samlet over tid av ansatte i barnehager ønsket vi å tematisere både utfordringer og eksempler på godt samarbeid mellom barnehage og hjem når det gjelder barn med delt bosted.

Samvær og bosted 2012 – nye analyser

I denne delen av prosjektet benytter vi et kvantitativt datamateriale. Barne- og likestillingsdepartementet ønsker primært analyser sett fra barnets perspektiv, men etterlyser også andre stemmer. Vi benytter *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012*, som ble gjennomført blant foreldre som bor hver for seg, til å studere A) hvilke faktorer som fremmer og hvilke som hemmer delt bosted blant foreldre som bor forholdsvis nær hverandre, og B) forskjeller i samarbeid og konfliktnivå mellom foreldre med delt bosted for barna på den ene siden og dem med andre bo-ordninger på den andre. Vi bygger videre på tidligere publiserte analyser fra denne undersøkelsen.

Etiske hensyn og refleksjoner

I *barnestudien* har barn og unge vært intervjuet, noe som krever refleksjon over etiske utfordringer ved det å la informantene snakke om temaer som kan være vanskelige å snakke om, overfor en ukjent forsker. Det har for det første vært viktig at informantene har vært informert om hva prosjektet har gått ut på. I tillegg til den skriftlige informasjonen som lå i invitasjonsbrevet, har de fått en kort beskrivelse av prosjektet, og de har kunnet stille spørsmål også ved starten av intervjuet. De har alle samtykket til deltakelse, barna i grunnskolen ved å returnere et undertegnet skjema til skolens kontaktperson og ungdommene i videregående skole ved selv å ta initiativet til å bli intervjuet. Intervjuene med de yngre barna startet med at de tegnet familien, noe som ga tid til å etablere en avslappet relasjon og en felles forståelse av hvem familien rommer. Vi har vært åpne for temaer som barna og ungdommene selv mente var viktige å ta opp. Den ansvarlige for barneintervjuene har lang erfaring med å intervju barn i

sårbare livssituasjoner. For informantene i grunnskolen var sosiallæreren kontaktperson for eventuelt å følge opp et barn der dette viste seg å være nødvendig. Et tema vi brukte mye tid på i noen av intervjuene med ungdommene, var behovet for støtte, nettverket de hadde for dette, og eventuelt hva slags person de kunne kontakte i etterkant av samtalen. Blant annet kunne vi snakke om muligheten for å kontakte skolens helsesøster. Prosjektet har tatt spesielt hensyn til informantenes anonymitet gjennom hvordan vi har brukt sitater. Uvesentlig informasjon om sted, personer og vurderinger er utelatt av anonymitetshensyn.

Prosjektet ble meldt inn for godkjenning av personvernombudet (ved Norsk senter for forskningsdata) i henhold til lov om behandling av personopplysninger, og det har blitt gjennomført i tråd med de forskningsetiske retningslinjene fra Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH).

I barnehagestudien baserer analysen seg på anonymiserte beskrivelser av erfaringer og enkeltteksempler. I rapporten har eksemplene blitt ytterligere anonymisert med hensyn til sted, personalgruppe og lignende.

Rapportens oppbygning

Barnestudien er inndelt i fem kapitler. Kapittel 2 beskriver hvordan ordninger med delt bosted praktiseres, og barns erfaringer med medvirkning. Kapittel 3 belyser foreldres yrkesdeltakelse og økonomi, slik barna ser at det har betydning for delt bosted, og tar opp barns blikk på og erfaringer med foreldresamarbeid og foreldrekonflikter. Kapittel 4 analyserer bo-ordningenes betydning for barnas relasjoner til foreldre, søsken og ny familie. Kapittel 5 går nærmere inn på hvordan barn reflekterer over å bo delt, hva slags forståelser de bruker for å snakke om sine erfaringer, hvordan det å bo delt har formet dem som personer, hva de synes er viktig og hva de anbefaler at andre barn og foreldre tar hensyn til når de skal bestemme bo-ordninger etter en skilsmisse. I kapittel 6 presenteres studien av barnehageansattes erfaringer og synspunkter. I kapittel 7 presenteres analyser fra *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012* av A) faktorer som kjennetegner foreldre med delt bosted for barna gitt at det er kort reisetid mellom foreldrenes boliger, og B) grad av samarbeid og konflikt mellom foreldre med ulike bo-ordninger for barna. I kapittel 8 oppsummerer vi hovedfunn og knytter de tre delprosjektene sammen. Vi vurderer også kunnskapshull og behov for framtidige studier.

Kapittel 2 Delt bosted fra barns ståsted

Til tross for den sterke økningen i barn med delt bosted på 2000-tallet finnes det lite ny systematisk kunnskap i Norge og internasjonalt om barnas synspunkter på en slik ordning og heller ikke om hvordan ordningen faktisk praktiseres. Barn kan oppleve delt bosted annerledes enn det foreldrene tror, også når det er få konflikter mellom foreldrene (Sadowski og McIntosh 2016). Foreldrene kan være mer tilfredse enn barna, slik dette kommer fram i en australsk studie (Fehlberg mfl. 2011). Vi vet fra tidligere studier at barn kan leve godt med delt bosted hvis foreldrene samarbeider og er lydhøre overfor barnas ønsker (Smart 2006, Skjørten mfl. 2007, Haugen 2010, Berman 2015). Studiene finner at barn er lojale mot foreldrene og synes det er rettferdig at begge får like mye tid med dem. Barn verdsetter samtidig tid sammen med og kvalitet i relasjonen til begge foreldrene, og de kan oppleve at de tilhører begge hushold. Noen studier trekker fram problematiske relasjoner til nyfamilier og steforeldre (Campo mfl. 2012). Sollied (2015) påpeker at de unge ikke anerkjennes for den innsatsen de legger ned i å vedlikeholde familierelasjonene, og at de kan oppleve at deres ekstra arbeidsinnsats i familiens relasjonsarbeid ikke er tematisert. Relasjoner til søsken kan styrkes gjennom å være sammen om å skifte mellom delt bosted, men ikke alltid. Erfaringer med å opprettholde relasjoner til kamerater i forskjellige nabolag synes mer sammensatt (Lauritzen 2014, Skjørten mfl. 2007, Zartler og Grillenberger 2017). Alle disse temaene vil bli berørt i vår studie. Hva er erfaringene til barn i dag, når delt bosted har blitt vanligere, og når ordningen blir fremmet som et ledd i å sikre likestilt foreldreskap? Våre forsknings-spørsmål er:

- Hva sier barn er viktig for at de opplever deleordningene som gode? Hva skaper slitsomme liv?
- Hva sier de om medvirkning når det gjelder valg og praktisering av bo-ordning? Hvem er viktige personer som de kan snakke med og få støtte fra i sine vurderinger?
- Hva sier de om erfaringer fra foreldrenes samlivsbrudd, samarbeid og vedlikehold og eventuelt etablering av nye familierelasjoner? Hvordan snakker de om slike erfaringer?

- Hva forteller de om sammenhengen mellom familieliv og eget barneliv? Hvordan er de selv aktører i eget liv, hva slags handlingsrom og strategier bruker de?

Delt bosted handler om hverdagsliv. Det handler også om det å være barn, ungdom og en familie, gitt dagens oppvekst- og familiebetingelser. Barn med delt bosted erfarer de samme gledene og utfordringene med det å være barn som alle andre, men har i tillegg noen særlige vilkår for hverdagslivet når foreldrene bor atskilt. En del av erfaringene de formidler, er knyttet til det å være barn i en familie og i et nabolag og til det å bli eldre og se verden på litt nye måter. Andre erfaringer er mer spesifikt knyttet til det å ha to hjem og et hverdagsliv som strekker seg over to steder. Dette doble blikket på erfaringene vil være viktig for hvordan vi tolker datamaterialet.

Intervjuer med barn og ungdom

Vi har valgt å intervju barn for å få fram deres forståelser av bo-ordninger, relasjoner og hvordan de selv bidrar til å gjøre familie. Vi har også ønsket å få fram barns blikk på foreldres omsorgsarbeid og samarbeidsrelasjoner. Ved å intervju barn i ulike aldersgrupper har vi ønsket å få fram hvordan forståelser av delt bosted kan være aldersspesifikke og kan endre seg over tid.

Til sammen er 35 barn og unge i alderen 9 til 19 år intervjuet. Vi har rekruttert barn i grunnskolealder gjennom å henvende oss til en rekke skoler i Oslo og nærliggende kommuner. De fem grunnskolene som sa seg villig til å bidra til å rekrutterte barn, har gjort dette gjennom skolens sosiallærer/rådgivere. Barn som skolen vet har eller har hatt delt bosted, har fått med seg et informasjons-skriv om forskningsprosjektet og svart på dette i form av en samtykkeerklæring som ble underskrevet av både foreldrene og barnet. I alt har 14 barn på barne-skoletrinnet og 2 på ungdomsskoletrinnet deltatt. Tre av skolene ligger i sentrumsnære nabolag i øst og vest, én ligger på Oslo vest, og én ligger i Akershus. At informantene bor i og nær storbyen Oslo, vil ha betydning for blant annet boligpriser og avstander, sammenlignet med barn som bor i andre deler av landet.

For ungdom på videregående skole valgte vi en annen rekrutteringsform. Vi la informasjon om forskningsprosjektet ut på en rekke videregående skolers intranett og ba dem som ønsket å bidra, om selv å kontakte oss, enten via SMS eller via e-post. I alt meldte 17 informanter seg på denne måten. Vi la også informasjonen om forskningsprosjektet og invitasjon til å delta ut på Institutt for samfunnsforskning Facebook-side og på Barne- og likestillingsdepartementets

Facebook-side. Denne informasjonen ble delt i sosiale medier, og vi fikk flere henvendelser gjennom denne informasjonskanalen. Dette var hovedsakelig foreldre som ville rekruttere egne barn. Til slutt ble to informanter rekruttert på denne måten. Ungdomsutvalget dekker seks videregående skoler i tre kommuner. I utvalget som helhet har fem av informantene minst én forelder med innvandringsbakgrunn. Til sammen mener vi at datamaterialet representerer viktige variasjoner i erfaringer og et bredt utsnitt av barne- og ungdomsliv.

Barn og unge som har deltatt, har enten via foreldrene sagt seg villig til å snakke med en forsker, eller de har selv har tatt initiativ til å være med. Noen av ungdommene som deltok, begrunnet dette med at de ønsket å delta fordi de hadde erfaring som er viktig å inkludere i forståelsen. Noen understreket at de mente delt bosted var en god ordning, og henviste til bekymringsforståelser av delt bosted som de mente burde korrigeres. Andre syntes bare de burde bidra til et slikt forskningsprosjekt. Ungdommene fikk et kinokort som takk for innsatsen, og dette kunne også motivere til å delta.

Intervjuene har bidratt til at vi har kunnet identifisere aldersspesifikke utforminger og utfordringer ved delt bosted. De eldre reflekterer over bo-ordninger i både nåtid og fortid og forteller om tilpasninger i avtaler over tid. Vi mener også å kunne se aldersspesifikke tilnærminger til hvordan de snakker om erfaringene sine. For eksempel forsøker jentene i 3.–4. klasse å forstå familieforhold som de mente at de ikke før hadde forstått fordi de var så små, de er nåtidsorienterte og finner måter å tilpasse seg situasjonen på gjennom å tenke mest på det som er bra.

Informantene i 6. og 7. klasse hadde et særlig kritisk blikk på foreldrene, verdsette selvstendighet og en ny posisjon i familien. Intervjuene med niendeklassingene ga uttrykk for et mer avklart ståsted; de hadde overblikk og handlingsvilje. Disse forskjellene kan være tilfeldige ut fra begrenset utvalg, men gir likevel støtte til hvordan forskjellige temaer kommer i forgrunnen i ulike perioder i oppveksten.

Som andre «livshistorier» er de forstått ut fra nåtid, og dermed i etterkant. Ungdommene reflekterer over foreldrenes samlivsbrudd og felles fortid og sier at de nå bedre kan forstå foreldrenes situasjon og perspektiv. Flere uttrykte at de ikke forsto så mye av hva som foregikk da de var yngre, men at de i dag kan se ting i et annet lys. Likevel kan de *yngre* barna ha mange tanker om og vurderinger av det de har opplevd og situasjonen i dag, altså det som de eldre plasserer i kategorien «den gang forsto jeg ikke så mye». Aldersspennet er derfor viktig for å få med hvordan opplevelser og handlingsmuligheter endrer seg med alderen.

Beskrivelsene får fram hvordan barn har sine egne forståelser av hendelser, tolket ut fra deres referanserammer, relative posisjon og nåtidssituasjon. Det er desto viktigere å få fram denne variasjonsbredden, og at barn i ulik alder har ulik kunnskap og ulike assosiasjoner, og at dette igjen vil være forskjellig fra foreldrenes forståelser og antakelser av hva barna oppfatter.

For ungdom vil dessuten familieliv få mindre plass i deres aktive ungdomsliv. Flere av ungdommene forteller samtidig om vanskelige familierelasjoner, ofte knyttet til spesielle hendelser eller forhold. Noen av disse erfaringene har direkte sammenheng med familiesituasjonen og delt bosted. Det som kanskje er mest slående i materialet, er at det de er særlig opptatt av å fortelle om, *ikke* er relatert til bo-ordning eller foreldrenes konfliktnivå, men handler mer om *deres* relasjoner til hver av foreldrene, egen eller foreldres helsesituasjon eller andre forhold ved ungdomsliv og oppvekst. Mange av utfordringene deler de med andre ungdommer, likevel kan disse forholdene bli *forsterket* av bo-ordningen eller familieforholdene. Flere beskriver vanskelige erfaringer under intervjuet, som berørte sterke følelser som måtte bli håndtert der og da. De uttrykte samtidig at de opplevde at det var fint å kunne snakke gjennom dette i form av et intervju med en forsker.

Kjønnsfordelingen er noe skjev, særlig for de yngre barna som er rekruttert gjennom barne- og ungdomsskolene. Av informantene fra videregående skole deltar åtte gutter og elleve jenter. I alt er det elleve gutter og tjuefire jenter i utvalget. Barn forteller også om søskens ordninger. Vi har reflektert over om vi finner noen kjønnede forskjeller i hvordan gutter og jenter snakker om relasjoner, aktiviteter og forventninger til dem og til foreldre, men finner ingen slående forskjeller verken i erfaringer eller i talemåter.

SSBs statistikk for familier og husholdninger viser at andelen barn som ikke bor sammen med begge foreldrene sine, øker med barnas alder.² Halvparten av informantene i vårt utvalg forteller at foreldrene skilte lag før de begynte på skolen. Bare fem informanter har foreldre som har flyttet fra hverandre de siste tre årene. Både de yngste og de eldste informantene kunne tenke på skilsmissen som noe som skjedde for lenge siden, og delt bosted var blitt det normale for dem. Siden det var lenge siden skilsmissen, og mange var svært unge da den fant sted, husker de bare enkelthendelser, inntrykk og valører som hadde gått veldig inn på dem, og som de har tenkt over i ettertid. Noen forteller også om episoder fra tiden før bruddet og like etter foreldrene flyttet fra hverandre. Et poeng her er at mens de eldste informantene som opplevde foreldrenes brudd

2 <https://www.ssb.no/statbank/table/06204/>

tidlig, hører til en «pioner»-generasjon av familier med delt bosted den gang dette var en uvanlig ordning, erfarer de yngre og de som nylig begynte med delt bosted, dette i en tid da denne bo-ordningen er en vanligere og nesten forventet ordning i mange miljøer.

Tabell 2.1 Alderen på barnet da foreldrene skiltes. N = 35

Alder	Barn
2–4	8
5–6	8
7–10	9
11–15	10

Vi har brukt en semistrukturert intervjuguide, som åpner for at informantene kan fortelle mer åpent om erfaringene sine og inkludere temaer, vurderinger og hendelser som de selv tenker er relevante å inkludere når de blir bedt om å fortelle om hverdagen sin. Vi har fulgt opp med spørsmål om hvordan de begrunner hva de gjør, hva de har endret på, eller hva de tenker kan gjøre situasjonen bedre, hvis det var relevant å spørre om. I intervjuene la vi vekt på å få fram en fortelling om hverdagslivet, deres relasjoner til foreldrene, søsken, nyfamilie og nære slektninger, hvem de snakket med og fikk hjelp og støtte fra, og erfaringer med medvirkning. Vi ba dem om å gi anbefalinger om bo-ordning til foreldre og til barn som opplever at foreldrene går fra hverandre, og spurte også de unge om deres framtidsplaner. Informantene i grunnskolen ble spurt om de kunne tegne familien som utgangspunkt for samtalen.

Praktisering av delt bosted

To vignetter

Petter, 6. klasse

Petter har bodd delt helt siden han gikk i barnehagen. Han skifter hver mandag mellom leiligheten til mamma og rekkehuset til pappa, mens storesøsteren har to uker hos hver fordi «hun synes det ble litt lite med én, og så å ta med alle tingene». Etter at begge foreldrene flyttet flere ganger, har de nå ikke mer enn et kvarter å gå mellom de to hjemmene. Han har det meste av tøy og leker hos begge, så det han flytter fram og tilbake, er treningstøy og PC-en. Faren har giftet seg på ny, og stemoren har to barn fra før, omtrent på samme alder som

Petter. Disse har også delt bosted, slik at han bor sammen med dem i «pappa-uken». Petter veksler dermed mellom en familie på seks personer og en på tre. En stund ville han bo en dag ekstra hos moren, og da var det bare han og moren som var sammen. «Jeg synes det er deilig med litt sånn forskjell.» Han opplever også at det er enklere å ta opp ting med mamma: «Fordi hun skjønner seg bedre på det.» Han snakker også med søsteren når det er noe han synes er dumt, eller at han synes at foreldrene er for strenge. Petter opplever at foreldrene snakker greit sammen og er venner. Foreldrene er litt ulike når det gjelder regler: «Mamma hun har litt mange regler, men er ikke så streng på dem. Pappa har ganske få regler, men de er han veldig streng på, da.» Han har også et godt forhold til stemoren: «Jeg er veldig glad i stemoren min, jeg føler at hun er glad i meg også, så det er bare hyggelig å ha ekstra foreldre.»

Jenny, 18 år

Jennys foreldre skilte seg da hun begynte på barneskolen. Hun bodde like mye hos begge foreldrene og syntes det var fint. Ingen hadde nye partnere. Ukene ble en vane, og hun oppfattet ikke at de var så forskjellige. «Jeg hadde det jeg trengte begge steder.» Men da hun gikk på ungdomsskolen, ble det vanskeligere. «Jeg ble veldig lei av å bo to steder. Jeg følte meg som en gjest, siden jeg liksom kommer og flytter hele tiden, og kommer med en bag. Jeg hadde lyst til bare å ha et fast bosted, hvor jeg hadde mine egne rutiner og ikke trengte å endre på dem annenhver uke.» Foreldrene bodde ti minutters kjøretur fra hverandre, og de fleste vennene bodde i nærheten av moren. Hun måtte pakke ned klær og alt hun trengte hver uke, og det opplevde hun som mer slitsomt enn da hun var yngre og ikke trengte å ha med seg like mye. «Det var fordi jeg begynte å bli litt eldre og ta mine egne valg og ha egne meninger, ja, forstå litt mer hvordan jeg egentlig levde.» Da hun ble eldre, hadde faren strengere regler enn moren for utetider og det å prioritere tid sammen med familien. En annen grunn var at faren fikk seg ny kone. En tid bodde hun mest hos moren, men endret til å bo oftere hos faren etter at hun fikk en lillesøster. «Jeg får jo veldig dårlig samvittighet overfor pappa og lillesøsteren min, som jeg jo må være sammen med. Stemoren min er veldig flink til å få meg til å få dårlig samvittighet hvis hun synes at jeg har vært mye hos mamma. Det er jo egentlig opp til meg, for det er jo jeg som har skilte foreldre, og ikke de. Det er slitsomt for meg, og ikke for dem. Jeg burde få lov til å gjøre akkurat hva jeg vil med tanke på hvor jeg bor og hvor lenge jeg er der.» Selv om hun er klar på hva hun mener, er hun fortsatt ambivalent og har flere hensyn å ta. Hun finner det vanskelig å ta en endelig beslutning om å bo fast hos moren.

Bo-ordninger

Petter og Jenny har delt bosted, men forteller samtidig at de ikke hele tiden skifter like regelmessig mellom husene. Petter ønsket mer tid sammen med moren en periode, og Jenny opplever det som stadig mer slitsomt å forflytte seg og tilpasse seg et familieliv i tillegg til et aktivt ungdomsliv. De er begge glad for at de har bodd fast og har delt et hverdagsliv med både faren og moren, men andre hensyn gjør at det er vanskelig eller slitsomt å gjennomføre dette.

Informantene i studien har sammensatte erfaringer med og noen forskjellige vurderinger av hva som fungerer som en god bo-ordning. Selv om flesteparten har erfart det å bo fast hos begge foreldrene som en god ordning, for en periode eller over lengre tid, reflekterer de også over hva som er irriterende, slitsomt og vanskelig med å leve på denne måten. Vi vil nå se nærmere på hvordan de har praktisert delt bosted, medvirkning og fleksibilitet i ordningene, før vi avslutter med hvem de snakker med utenfor familien for å få støtte til å finne fram til gode løsninger.

Annenhver uke eller andre ordninger

Den vanligste ordningen for delt bosted er at barna bor én uke hos hver. De fleste skifter enten rett før eller rett etter helgen, men det er også eksempler på at flyttingen foregår søndag kveld. «Hvis vi er hos pappa, da spiser vi hos pappa, og så kjører han oss.» Et par forteller om at de også kan ha felles middag med begge foreldrene – «hentemiddag», som en av jentene (17 år) kaller dette. Begrunnelsen for å endre byttedagen fra helg til en torsdag, fredag eller mandag er at de ønsker å få helgen mest mulig i ro.

Da de skilte seg, så fikk pappa hytta vår, fordi han brukte den mest, og driver mest med friluftsliv og ja litt sånn forskjellig. Og da pleier vi ofte å være der. Så når vi kom hjem på søndagen, så var det litt fint å liksom måtte slippe å dra rett til mamma, at vi fikk en hel dag. (Jente, 14 år)

Om lag en tredjedel av informantene gikk i barnehagen da foreldrene skilte lag. Delt bosted har dermed vært en fast hverdagsrutine over lang tid. De husker ikke mye fra en annen tilværelse.

Jeg har bodd sånn som jeg gjør nå, siden jeg tror jeg var fire, eller fem eller seks tror jeg. Så det har vært ganske lenge nå. Vi har en veldig grei ordning på det. Jeg bor hos mamma nå. Og så drar jeg til pappa neste onsdag igjen, så det er sånn annenhver uke. (Jente, 14 år)

For noen er den faste ordningen en selvfølge. Samme ordning har vært praktisert over mange år. En gutt som i dag går på videregående skole har hatt delt

bosted siden begynnelsen av barneskolen: «Vi har partallsuker hos faren min og oddetallsuker hos moren min. Så det er veldig grei måte å regne fram til.» Ordningen har blitt en hverdagsbetingelse som han ikke tenker så mye over. Han deler ikke behovet for å endre ordningen selv etter at han har blitt eldre og mer selvstendig, slik Jenny uttrykker det. Forflytningene gir ham også en viss variasjon og frihet som han verdsetter. Det viktigste for ham er likevel at han opplever tilhørighet hos begge og har et godt forhold til både faren og moren.

Noen forteller om stor innsats for å holde ved like en tilnærmet lik fordeling hos mor og far også i perioder da faren har flyttet lenger unna. Dette har vært tidkrevende ordninger, med mye kjøring og tid i kø på vei til og fra skolen. Likevel har både faren og barna satt pris på ordningen. Ønsket om å vedlikeholde delt bosted har ført til at fedre, som først fant et sted å bo utenfor skolekretsen, har flyttet nærmere skolen når det har latt seg gjøre.

Vi ser også at mange har en fast struktur på fordeling av dagene som er tilpasset fritidsaktiviteter på ulike steder. En av ungdommene som har en halvtimes reisevei mellom foreldrene, har fritidsaktiviteter i begge lokalmiljøene: «Jeg bor partallsuker hos pappa og oddetallsuker hos mamma, med hver mandag hos pappa og hver onsdag hos mamma.» De praktiske tilpasningene skaper en begrunnelse og rytme i ordningen som ingen setter spørsmålsteget ved.

Noen av ungdommene har også endret ordningen fra én til to uker hos hver, og er veldig fornøyd med dette, fordi de da får mer ro. En jente på videregående som er veldig aktiv på fritiden, opplever at to uker heller ikke går ut over relasjonen til foreldrene:

Man tenker jo at to uker er veldig mye, fordi man er så vant til å høre om énukesordning. Men det går veldig fort i forhold til at du ikke ser den andre. Men ganske langsomt i forhold til at du får sjanse til å lande. Synes det er veldig bra.

Det er flere av de eldre informantene som har skiftet til å bo to uker hos hver, fordi de syntes én uke ble for slitsomt. En gutt på videregående forteller at en viktig grunn var å bruke mindre tid på pakking og flytting, og at det blir mindre stress. En jente på videregående som hadde bodd to uker hos hver helt siden hun gikk i småskolen, mener at dette har gitt henne nærmere relasjon til begge foreldrene.

Jeg følte egentlig at, jeg var ganske liten, men det var dette her med to uker som var veldig lurt. Fordi, ja, selv om det var en stund imellom at jeg så begge personene, men jeg fikk også tid til å være med den personen. Det har gjort at jeg har en lik relasjon til begge foreldrene mine, og det tror jeg ikke jeg hadde hatt hvis jeg hadde bodd hos én fra starten av.

Nå når hun går på videregående, har hun likevel valgt å bo fast hos moren, fordi dagene har blitt fylt med andre aktiviteter og samvær med venner, slik at tiden hjemme uansett er begrenset. En gutt med tilsvarende erfaring understreker at det viktigste er at de har fått tid til å få et tett og godt forhold gjennom å bo delt da han var yngre. Når denne relasjonen først er bygget opp, blir det mindre avgjørende for ham at de deler helt likt. Dette kan være en av grunnene til at flere av ungdommene har gått over til å bo mer fast hos én av foreldrene. Savnet etter den ene eller begge foreldrene kan dessuten være større for de yngre barna, slik Petter gir uttrykk for. En gutt på barneskolen som nettopp har begynt med to uker hos hver, nevner at forskjellen fra tidligere er nettopp savnet etter den andre forelderens. Likevel mener han dette er en bedre ordening. «Det er egentlig bedre å ha to uker. Det går egentlig ganske greit. Jeg savner jo kanskje den andre som jeg ikke er hos, litt mer. Vi følte det ble litt sånn altfor kort tid, med bare en uke.»

Selv om det å bo annenhver uke er mest vanlig, slik jenta over refererer til som en norm, er det altså flere som har valgt andre løsninger. De kan ha skiftet til dette etter å ha prøvd andre ordninger, eller fordi de har funnet en tidsrytme som passer dem eller foreldrene bedre. En jente på videregående har løst ønsket om både å ha en tett relasjon til begge og å bo mer fast hos den ene på denne måten:

Først så bodde jeg annenhver uke hos mamma og pappa. Men nå bor jeg to uker hos mamma og én uke hos pappa. Så jeg bor litt mer hos mamma. Jeg er fornøyd med det. Fordi jeg vil bo hos begge, men jeg vil bo mest hos mamma. Så da ... det er sånn, det er fint. Det er det å skulle pakke bag og flytte rundt på den – det er det at jeg liksom, annenhver uke da, må pakke alt sammen og dra, og så må jeg neste uke pakke ned igjen og dra tilbake igjen. Det er litt sånn, jeg savner det bare å bo ett sted.

Det slitsomme med å pakke alle sakene gjorde at hun ønsket en ny ordening der hun hadde de fleste sakene sine ett sted. For andre kan det være avstand til skolen som gjør at de har funnet fram til en annen ordening. En jente på barneskolen forteller om denne ordningen:

Jeg bor én uke hos mamma og så på mandag og tirsdag, så drar jeg til pappa på onsdag, så er jeg hos pappa fra onsdag til mandagen igjen. Så jeg er litt mer hos mamma, fordi at mamma bor like ved skolen, men pappa bor (halv times reisevei), så det er litt lenger bort fra skolen og sånn.

Hun tenker likevel på ordningen som at hun bor fast hos begge foreldrene. En jente på videregående med foreldre som skilte lag for et par år siden, bor også mest hos moren, i et nabolag der de fleste av vennene hennes også bor. Hun ser likevel faren sin hver uke.

Jeg har ikke én uke hver, fordi at vi fant ut at det ikke var det mest praktiske for oss, da moren min bor veldig mye nærmere skolene mine. Jeg er veldig glad i den løsningen, fordi det gjør ting enklere for meg, for jeg har vennene mine som bor her. Så det at jeg liksom er i nærheten av dem, synes jeg er fint da. Men jeg vil jo selvfølgelig også møte faren min, så selv om han bor et stykke unna, det er ikke så langt, det er en T-banetur liksom, så får jeg jo sett han. Når jeg er hos han, så legger jo han opp til at han kan kjøre meg til steder, eller jeg kan ta kollektiv for å komme meg til vennene mine eller ting jeg skal på da, så jeg synes det er en fin måte å gjøre det på. Ja, det er vel egentlig sånn hverdagen min er. Så jeg er hovedsakelig hos moren min, men med da innslag av faren min hver uke.

Selv om de forteller at de har en ordning der de bor mest hos én av foreldrene, er det flere som understreker at de *bor* hos begge foreldrene. En jente tenker at hun hører til hos begge; samtidig opplever hun likevel å være mest hjemme hos moren. For mange er det som skaper en tilhørighet, at de er del av en hverdagsrytme i begge hjem ved å lage og dele måltider, lage egne leggeritualer hos begge og så videre, og at begge foreldrene er aktive omsorgspersoner som følger opp skole og fritidsaktiviteter.

Samme ordninger for søsken?

Det mest vanlige blant våre informanter er at søsken har samme bo-ordning og forflytter seg samtidig. En jente på videregående begrunner hvor viktig dette er for kontakten mellom henne og søsteren.

Jeg og søstera mi, vi flyttet med hverandre, at vi begge dro til mor og far. Og da var jeg litt mindre, da, fordi hun er fem år eldre enn meg. Men det tenker jeg også er viktig, fordi da får man den nærheten med søstera si, fordi ellers så ser man jo aldri søstera si, eller søsknene sine.

For det yngste barnet kan det være en støtte i at eldre søsken følger samme rytme som dem. Vi ser likevel at det er mest vanlig å ha samme bo-ordning når det ikke er stor aldersforskjell mellom søsknene. Det finnes også flere eksempler på at søsknene har forskjellige ordninger, slik Petter forteller om. Det kan være at den yngste av søsknene har en ordning med en ekstra dag i uken hos moren, som gir tettere kontakt med henne. Dette kan være en overgangsordning, eller de kan avtale dette for en periode etter ønske fra barnet. Det er også eksempler på at den eldste i en søskenflokk bor mest hos mor, mens den eller de andre søsknene bor annenhver uke. En annen variant er det Petter forteller om, der søsteren ønsket å bo to uker hos hver «fordi da slipper hun å forflytte seg så mye». Dette gjør at søsken både har uker sammen og uker der de er alene hos enten moren eller faren. I én familie har den eldste broren valgt å bo mest hos

faren, mens den yngste har en uke hos hver. Et annet eksempel er tre søstre på ungdomsskolen og videregående som fordeler seg mellom hvem de bor hos, slik at begge foreldrene har noen som bor fast hos dem.

I noen tilfeller har søsken forskjellig bo-ordninger fordi forholdet til foreldrene endres eller har alltid vært anstrengt. En gutt forteller for eksempel om at mens han trives med å bo delt, bor søsteren mest hos moren. Denne ordningen kom i stand etter at storesøsteren hadde en konflikt med faren.

Men så fikk søsteren min og faren min et litt sånn anstrengt forhold. Litt sånn – hun var liksom i den emosjonelle alderen, og faren min er ikke så hensynsfull til sånne type ting, da. Han har jo ikke hatt en tenåringsjente før, så de fikk et litt anstrengt forhold, så da bodde hun litt lenger hos mamma.

Det anstrengte forholdet mellom faren og søsteren har ikke påvirket ham så mye. Han har selv ønsket å fortsette med delt bosted, og understreker at han har en «veldig positive opplevelse av det». Han tenker at egen tilpasningsevne og at han er mer rolig og forsiktig sammenlignet med søsteren, har gjort at ordningen har fungert bedre for ham enn for henne. En som vokste opp i en familie med høyt konfliktnivå, har mer kontakt med faren enn lillesøsteren, fordi hun aldri har hatt en tett relasjon til ham.

Hun var jo liten når det skjedde da, så hun regner liksom stefaren sin som faren, da. Hun har bodd med stefaren nesten like lenge nå, så ... ja. jeg synes det er greit. Hun kan velge selv hva hun vil. (Gutt, 16 år)

Vi har spurt om de tror søsken har samme forståelse og erfaring som dem selv, eller om de tror det er forskjell på å være den yngste og å være den eldste i en søskenflokk, eller å være gutt og å være jente. En jente på videregående som er eldst av to søstre, svarer dette:

Tror vi er ganske like, men sikkert forskjell å være yngst i forhold til den eldste, i forhold til hvilke regler som blir laget. For det første barnet, da skal jo foreldrene lage reglene.

Hun tenker at de har vært strengere og mer firkantet med henne, også når det gjelder å praktisere delt bosted, i forhold til hva søsteren har opplevd.

Avstand mellom bostedene

I vårt utvalg er det flest mødre som har blitt boende stabilt i skolekretsen etter bruddet, mens det bare er fedre som har lengre reisevei til det andre hjemmet og skolen. I to av disse tilfellene har barna ikke hatt delt bosted, mens i de andre tre har de praktisert dette i perioder.

Tabell 2.2 Flytting og reisevei mellom mors og fars hjem

	Mor	Far
Bliitt boende i opprinnelig leilighet/hus	6	8
Flyttet, men bor i skolekrets	24	12
Kort reisevei	4	5
Lang reisevei		7

De aller fleste som har delt bosted, sier at det er inntil 15 til 20 minutters gange mellom husene. Noen har lengre avstand mellom de to hjemmene, hvor de er avhengig av bil eller kollektivtransport. For eksempel kan de allerede som tiåring være avhengig av en buss eller å ta trikken noen stopp, og mestrer dette når de ikke lenger blir hentet på skolefritidsordningen. Foreldre kan også finne kreative ordninger for transport, som at arbeidsplassen ligger i nærheten av skolen, og at barnet stikker innom jobben til avtalt tid for å bli kjørt hjem. Ungdommene er mer fleksible når det gjelder reisevei, og er mer vant til å reise kollektivt. De har ofte reisevei til skolen ut fra skolevalgene de tar, slik at dette kan jevne ut avstand mellom husene, eller i noen tilfeller gjøre forskjellene større. Stort sett synes ungdommer at reiseveien går greit, selv om flyttingene fortsatt er slitsomme.

Ja, det tar ca. ti minutter å kjøre mellom hver, det tar sånn 20 minutter med kollektivt og å gå og sånn, da. Så det er ikke så ille. Men det er fortsatt litt slitsomt. (Jente, 18 år)

Foreldrene kan ha flyttet flere ganger, og også nærmere hverandre etter at den ene flyttet ut av skolekretsen.

Faren min flyttet ut og flyttet inn i en leilighet lenger oppe, og det er heller ikke så langt unna eller da var det kanskje et kvarter, tjue minutter å gå mellom hver. Sånn begynte det. Og så etter hvert så flyttet han litt nærmere, og bor like ved nå, da. (Jente, 17 år)

Det er ofte økonomi som avgjør hvor foreldrene får ny leilighet, og om de kan bo i nærheten eller ikke har mulighet for dette, i alle fall i starten. En annen vanlig grunn til at de flytter, er når en av foreldrene flytter sammen med en ny partner. Flere forteller at ny partner flytter inn hos dem, slik at de fortsatt blir boende i nabolaget. Det er også eksempler på at faren eller moren flytter inn hos en partner som bor på andre siden av byen, eller paret finner en ny leilighet i en helt annen bydel. For noen fører dette til at de endrer bo-ordning; for andre opprettholder de delt bosted selv om det innebærer lang reisevei og mye kjøring – i daglig kø, slik vi hørte om tidligere.

Tabell 2.2 viser at i alt har 14 barn bevart barndomshjemmet. I 8 tilfeller er det far som har blitt boende, mens det for 6 barn er moren som ble boende i barndomshjemmet, hvor de fortsatt bor. Én forteller at moren har overtatt farens barndomshjem.

Mamma ble boende i huset. Jeg vet ikke hva som gjorde at de bestemte seg for det. Det ble nå sånn. Så faren min bor i leilighet. (Jente, 17 år)

Det er dermed nesten halvparten som fortsatt bor der de bodde før foreldrene skilte lag. Dette innebærer kontinuitet for barnet, både i huset og i strøket. I ett tilfelle forteller en jente på videregående skole om hvor viktig det har vært at faren har beholdt barndomshjemmet. I en ellers turbulent familiesituasjon har dette gitt henne en følelse av å høre til ett sted; huset har blir hennes ankerfeste.

Ofte kan den første tiden etter skilsmissen være en overgangsperiode før den som flytter ut, får en tilstrekkelig ordnet økonomi og finner en leilighet som passer, som en av ungdommene forteller. Plassering og størrelse virker inn på bo-ordningen de har i begynnelsen.

Pappa flytta, og mamma ble boende. Pappa fant et lite sted, så bodde vi annenhver uke ca., så bodde vi mest hos mamma en liten periode, fordi pappa ikke hadde så stort hus. Og så fant han en leilighet som passa bedre, og da var det annenhver uke. (Jente, 18 år)

Flere forteller hvordan de blir tatt med på visninger og involveres i arbeidet med å finne ny bolig og plasseringen av denne i forhold til skolen.

Den første tiden da fokuserte mamma mer på å flytte inn i det huset og sånt. Vi var på forskjellige steder og så på hus da. Hun kunne liksom ikke bo for langt unna, og så var det dyrt og ja, sånt. Vi kunne ikke flytte så veldig langt, fordi liksom, det ville blitt så veldig vanskelig for meg hvis jeg skulle dra så langt for å komme meg til skolen, og sånt. (Jente, 12 år)

For denne jenta ligger ikke bruddet så langt tilbake i tid. Hun husker det som en urolig tid og kunne iblant ønske bare å være hos faren. Moren er opptatt av å involvere datteren i valget av nytt bosted; det er noe hun ønsker at de er sammen om. Bosted blir et materielt uttrykk for bruddet og konsekvensene det får for foreldrene. Barnet får innblikk i bekymringer og en del også i vurderingene som foreldrene må gjøre for å komme seg videre i livet.

Pappa bodde en stund på en hybel. Vi bodde alle tre på samme rom, ett bad, en PC og et kjøkken. Men det funkete veldig fint. Det var egentlig ... egentlig så var det bra liksom sånn. (Jente, 16 år)

En del av barna der begge foreldrene blir boende i samme nabolag etter et brudd, sier at én av eller begge foreldrene leier bolig, permanent eller for en

periode. Hvor de kan etablere seg på nytt, henger sammen med økonomi, og, som vi skal se senere, kan dette også innvirke på samarbeidet mellom foreldrene.

For barnet er tilgjengelighet til skolen og venner en viktig side ved hvor de bor. Skolen, og barnehagen da de var yngre, er navet i vennerelasjonene, men vennskap oppstår også mellom naboer og dem som bor i samme vei eller oppgang. De i grunnskolealder beskriver fire scenarier:

- Husene ligger slik til at det ikke er noen forskjell hvor de oppholder seg. Venner er tilgjengelige uansett.
- De ser flest venner og eventuelt bestevenn når de bor i det ene huset, og er da aktive sosialt. De er mest inne med familien når de er i det andre hjemmet.
- De har fått én eller noen få venner også på det andre stedet de bor. De veksler mellom venner de to ukene.
- De ser uansett ikke så mange venner om ettermiddagen, fordi de er mest hjemme, spiller på PC og har kontakt med venner via mobil og sosiale medier.

Ungdommene beskriver et vennemiljø med utgangspunkt i skolen eller andre fellesskap på fritiden. For dem kan det være mer avgjørende at boligen ligger nær et buss-stopp eller trikkelinjen.

Forflytninger av ting

Det å flytte med seg klær og utstyr er irriterende og slitsomt. Samtidig er det en selvfølgelig del av det å bo delt. For ungdommene kan dette være en grunn til å slutte å bo delt, slik vi har hørt flere fortelle. Når de tenker på det i ettertid, skjønner de godt at problemet ble avgjørende for hvorfor de sluttet med å bo hos begge foreldrene, slik en gutt beskriver:

Det som ikke var så greit, var det der å pakke sammen. Alt utstyret mitt, bære med meg 20 kilo eller 50 kilo med ting hver eneste uke fram og tilbake, når jeg egentlig har hovedsakelig alt hos mamma. Fordi jeg har jo ... der har jeg stablet opp masse ting av data og skolebøker, alt er på en måte der. Så selv om jeg dro til pappa, så kunne jeg kun ha med meg visse ting, da, så det ble jo ikke som å ta med meg alt, men det ble veldig slitsomt å pakke sammen det hver eneste uke.

For de yngre er det sjeldnere at dette blir avgjørende for om de ønsker å dele tiden sin likt mellom faren og moren. Det er noe som bare *må* bli gjort, slik denne gutten tenker om dette på:

Å flytte over – det er litt forskjellig. Det er jo klær og sko og jakker og gitaren, også har jeg en stasjonær PC som jeg flytter over... som veier et par kilo. Men faren min har varebil, så da får vi jo plass til ganske mye ... vi får jo plass til alt i den, og vi får plass til alt i moren min sin bil også, så vi tar bare og kjører det over, lempet det over, det tar kanskje en halvtime fra jeg pakker det ned og til vi er der og pakker det ut igjen, så det tar ikke ... det er ikke så trøblete, det går ganske fint. (Gutt, 16 år)

Likevel kan de oppleve at hele ettermiddagen går med til å pakke og organisere kjøring og henting på byttedagen, slik at de ikke har tid til å se venner eller gjøre noe annet denne dagen. Det er de lite fornøyd med.

Det er ikke alle som trenger «en varebil» for å flytte over tingene sine. Flere av de yngre sier at de får plass i en bag til det de bringer med seg, fordi de har det meste hos hver av foreldrene.

Storesøsteren min, hun er veldig sånn, skal ha alt i orden, så hun har ofte med masse ting og pakker sånn store bager som hun skal ha med. Men jeg bryr meg egentlig ikke så mye om det, jeg bare tar med meg sånne ting som iPad, og sånne ting jeg bruker hele tiden, jeg pleier ikke å ta med så veldig mye klær. (Jente, 12 år)

For noen blir egen PC flyttet fra sted til sted, noe de av og til kan finne en løsning på som gjør det til en fin situasjon:

Så pleier jeg, da gjør vi noen ganger sånn at hvis jeg er hos pappa på fredag, så møter jeg mamma om morgningen på en kafé, og så møtes vi der, og så gir jeg henne PlayStation, også spiser vi en bolle, og så drar jeg på skolen, og så drar hun hjem og legger den hjemme, og så drar hun på jobb. (Gutt, 12 år)

Hos én flytter også katten med annenhver uke. Det er faren som har ansvar for flyttingen:

Etter skolen så, hvis det er hos pappa, så har pappa med tingene i bilen, så kjører han og jeg hjem til mamma og leverer tingene, og så katten. Og hvis det er, hvis jeg skal jeg til pappa fra mamma, så kommer pappa og henter meg med bil, så kjører vi innom mamma og henter tingene hos mamma. Så det er bare pappa som leverer tingene. (Jente, 12 år)

Flere påpeker utfordringen ved det å skulle planlegge hva de trenger, mange dager i forveien. At de glemmer ting og må stikke innom det andre hjemmet, er en vanlig erfaring:

Vi tar det fram og tilbake. Det er på søndagene. Og så pakker vi tingene vi trenger, og så putter vi oppi bagen vår, da, og så kjører vi opp til pappa

og legger det der. Men noen ganger så glemmer vi å ta med ting, så da må vi stikke innom igjen, og det er ganske irriterende. (Jente, 12 år)

Pakking og frakting av ting fra ett hjem til et annet kan som sagt være en direkte årsak til at de endrer bo-ordningen. «Så bare tok jeg det valget, og de syntes det var greit.» (Jente, 16 år) Det slitsomme i å skifte bosted er et konkret argument for å finne en bedre bo-løsning. Et slikt praktisk argument kan være en måte å starte en samtale på og diskusjon om noe som ellers kan være vanskelig å ta opp. Vi skal nå gå mer inn på deres muligheter til å påvirke og forandre bo-ordningen.

Fleksibilitet og endringer – barns medvirkning

I barneloven omhandler paragraf 31 retten barnet har til å være med på avgjørelser. Paragrafen bygger på barnekonvensjonens artikkel 12 om barns medvirkning og sier at etter hvert som barnet blir i stand til å danne seg egne synspunkter på det saken gjelder, skal foreldrene gi alderstilpasset informasjon og høre hva barnet har å si, før de tar avgjørelser om personlige forhold for barnet. Dette gjelder blant annet avgjørelser om foreldreansvaret, hvor barnet skal bo fast, og samvær. Barnets mening skal tillegges vekt etter alder og modning. Når barnet er fylt 12 år, skal det legges stor vekt på hva barnet mener.

Medvirkning gjelder både bestemmelser om hvor barnet skal bo når foreldrene flytter fra hverandre, og endringer av bo-ordninger over tid. Den første avgjørelsen om hvor de skal bo, blir tatt når situasjonen er ny for både foreldrene og barna. Avgjørelser kan i denne fasen være basert på foreldrenes ønsker, rettferdighetsprinsipper og vurderinger av hva de tror er best for barnet, mens senere endringer vil være mer erfaringsbaserte. For barn vil endringer, som vi skal se, være forbundet med rommet de har til å formidle sine tanker og vurderinger, og med om de gis reell anledning til å medvirke.

Ifølge studier der foreldrene er informanter, er barnas bo-ordninger ganske stabile etter et samlivsbrudd. I 2012 oppga bare omtrent 12 prosent av foreldrene at barnet hadde skiftet bo-ordning minst én gang siden bruddet. Dette gjaldt både for dem med delt bosted og for dem med andre ordninger (Lyngstad mfl. 2014a, 2014b, 2014c), noe som stemmer med nyere internasjonale studier (Smyth mfl. 2014). Det kan være grunn til å spørre om barnas behov for fleksibilitet blir godt nok ivaretatt når såpass få skifter ordning. Forskning viser til lojalitetsrelaterte dilemmaer som oppstår for barnet (Haugen 2010, Ottosen og Schwartz 2013, Skjørten mfl. 2007). Barn kan oppleve at de blir fanget i ord-

ninger som er bestemt ut fra foreldrenes behov, og at dette virker negativt inn på dem.

Fra forskning er det lite kjent om flere barn med delt bosted ville ønske en annen bo-ordning permanent eller i perioder, men ikke tør å be om dette eller ikke får lov av foreldrene. Ifølge Haugen mfl. (2015) oppga omtrent én av tre foreldre med delt bosted for barnet i 2012 at barnet hadde innflytelse på valg av bo-ordning i stor eller liten grad, og bare omtrent 13 prosent oppga at barnet hadde innflytelse på samværsavtalen. Langt flere, omtrent 65 prosent, oppga imidlertid at barna hadde stor eller ganske stor innflytelse på når de skulle være sammen med hver av foreldrene. Dette kan tyde på at selv om bo-ordning og samværsavtale i stor grad bestemmes av foreldre og er ganske stabile, kan det være større fleksibilitet i hvordan ordningen faktisk praktiseres. Også dette er imidlertid basert på foreldrenes opplysninger, og vi vet ikke hvordan barna opplever dette, og hva fleksibiliteten eventuelt består i. De fleste kvalitative studiene i Norge ble dessuten gjennomført mens delt bosted fremdeles ble praktisert av et lite mindretall. Vi vet derfor ikke om resultatene kan overføres til barn med delt bosted i dag. Familievernkontorene er nå bekymret for at barn kan godta delt bosted for ikke å såre foreldrene (Grovs og Severinsen 2015) og muligens lar være å be om en annen ordning selv om de skulle foretrekke dette. Hva sier barn om medvirkning i vår studie?

Medvirkning innebærer å si sin mening, men dette forutsetter at man har anledninger til å ta opp temaet. Studier av barns medvirkning omfatter først og fremst formelle og administrative avgjørelser, for eksempel innen barnevernet, rettsvesenet, utlendingssaker og lignende (Gulbrandsen mfl. 2012, Skjørten 2005, Lidén og Aarseth 2010). Medvirkning i familielivet foregår i større grad som et vedvarende relasjonelt forhold og en kommunikasjonsform. Medvirkning i familien kan også foregå i form av formelle situasjoner og anledninger der større avgjørelser blir tatt. Temaet kan tas opp gjennom å avtale et møtepunkt, en felles middag for å snakke om boforhold eller, i sjeldnere tilfeller, å koble inn familievernkontoret eller barnevernet.

Etter samlivsbruddet

For halvparten av informantene i vår studie flyttet foreldrene fra hverandre før de begynte på skolen, og for de fleste er det mer enn fire år siden skilsmissen. De husker derfor ikke så mange detaljer rundt skilsmissen, og foreldrene bestemte bo-ordningen uten at barna ble involvert, slik de husker det. Som én sa: «Jeg var tre år selv, så jeg vet ikke egentlig. Vi har ikke snakket så mye om hva som var grunnen den gang.»

Barn kan være uforberedt på hva en skilsmisse innebærer. Dette gjelder ikke bare for de yngste barna. En jente som var rundt sju år da foreldrene skilte lag, husker dette som en litt rar opplevelse, fordi hun ikke visste hva ordet skilsmisse betydde, og hva skilsmisse ville innebære for henne.

Vi satte oss ned rundt bordet, og så sa de ... og så var de jo alvorlig da, og så sa de «Vi blir skilt» – og søsteren min, hun løp inn på rommet sitt og gråt, men jeg, jeg spurte fortsatt, eller jeg satt der fortsatt og sa bare «Hva er det?», så sa de det, og da ble jeg lei meg og så løp jeg inn på rommet mitt. Det er jo bare litt morsomt.

Hun tenker i dag på dette som en komisk episode fordi hun var så uvitende om noe hun i dag vet godt hva innebærer. Utsagnet er nok likevel dekkende for mange, at selv om de forstår at foreldrene skal flytte fra hverandre, vil hva det betyr praktisk og emosjonelt, og hva som vil skje med familien i framtiden, være svært uklart. De assosierer det med familiesituasjonen til andre de kjenner, men da gjerne ut fra brokker av historier eller visuelle inntrykk av situasjoner som de har observert eller blitt fortalt om.

En del husker godt bo-ordningene de hadde den første tiden, også fordi det var noe nytt og emosjonelt ladet. Flere forteller at de bodde mest hos moren, eller hos den som ble boende i fellesboligen, til den andre kom i orden med ny bolig. En jente som var fire år da foreldrene skilte lag, forteller:

Vi bodde først hos mamma hele tiden, tror jeg, til de liksom greide å roe situasjonen, for det var ... det var en ganske voldsom skilsmisse. Altså, jeg husker, de holdt jo oss ute av det. Men liksom da ting roa seg, det var først da ... jeg vet ikke hvor lang tid det tok, men det var først da vi flyttet til pappa etter hvert ... det tok ikke så mye som et år, tror jeg. Og så har vi bare fulgt etter hvor foreldrene våre har flyttet. Så vi har hatt delt bosted hele tiden. (Jente, 17 år)

For en del ble det bestemt at de skulle bo like mye hos begge foreldrene kort etter bruddet, mens andre har bodd en lengre periode hos moren før de har endret dette til delt bosted. De forteller at de kan huske første gang de kom til den nye leiligheten til moren eller faren, at de var med og kjøpte møbler og utstyr til den nye boligen, og at det kunne være rart og vanskelig å sove den første natten i det nye huset. Den første tiden opplever mange som utrygg fordi de ikke vet hva som skal skje, slik jenta over forteller. En jente som var elleve år da foreldrene skilte lag, syntes at det var vanskelig å stille spørsmål direkte til foreldrene og dermed få vite mer om hva som foregikk og skulle skje framover:

Ja, da skilsmissen starta, tror jeg det starta med utryggheten. Den var nok kanskje i perioder, fordi det var kanskje litt da jeg ikke sa noe, så jeg

visste ikke helt hvor jeg skulle gjøre av meg. Men mest da på skolen og hjemme hos pappa, eller fordi mamma var sliten kanskje.

Hun setter ord på en situasjon som hun oppfatter at er følelsesmessig ladet og en krevende tid for foreldrene. Foreldrene kan skjerme barna slik at de ikke forteller så mye om grunnene til at de skiller lag, eller forteller om endringene i korte trekk. Barn kan derfor være rådville; de får ikke nok informasjon og er forsiktige med å spørre dem. De beskytter både foreldrene og seg selv ved ikke å gå nærmere inn i et komplisert og betent tema, selv om de kan ha mange spørsmål. Det blir for vanskelig å spørre, som når de ser at moren er lei seg. Likevel følger uroen med dem som «på skolen og hjemme hos pappa». Det er også eksempler på at barnet er mer forberedt på et brudd, og hvor de kjenner godt andre som har en tilsvarende erfaring, og har da flere referanser for å forstå situasjonen.

Sitatene over sier noe om forutsetningene de har ved bruddet for å kunne si sin mening om bo-ordninger. Det kan ta tid før de forstår hva en helt ny bo- og familiesituasjon innebærer. De kan likevel reflektere over hva som er viktig for dem i det daglige, og dermed hva foreldrene bør ta hensyn til.

Fleksibilitet

Selv om barna har en fast ordning og rytme i dager og uker, er de opptatt av at den har rom for tilpasninger og fleksibilitet. De fleste kan tilpasse dagene hvis det er noe spesielt som skjer. En gutt på barneskolen understreker at han kan bestemme selv om han vil bytte eller tilpasse dager, men følger likevel stort sett rutinen:

Det er sånn at jeg får jo velge selv – for eksempel i dag om jeg ikke har noe lyst til å dra til pappa eller jeg har lyst til å dra til pappa, selv om det er en torsdag og jeg var der i går, jeg kan jo gjøre det. Men jeg gjør jo ikke det noe særlig. Vi prøver å ha det mest mulig fast. (Gutt, 12 år)

Både for ham selv og for foreldrene kan det være enklest å bare følge rutinen. Ungdommene beskriver travle ettermiddager og forteller i større grad om behovet for fleksibilitet, men også at de hovedsakelig følger rytmen og avtalene om hvor de skal være.

Det er veldig fast, ja. Men de legger jo opp til at hvis jeg har noe som passer bedre en uke, så kan jeg spørre pappa om jeg kan komme på onsdag istedenfor torsdag, for det passer bedre, eller om jeg ikke får kommet på den torsdagen. Så går det fint, liksom. Og det pleier å gå fint. (Jente, 16 år)

I disse tilfellene er det snakk om å endre på enkeltdager. Det kan være noe spesielt som skal skje, eller det kan være at de bare har lyst å bli lenger hos den ene, se

moren en dag de er hos faren, eller omvendt. Endringer i tider kan være mer utfordrende for foreldre når barna er yngre. Det må avtales slik at den andre forelderen er hjemme og ikke har planlagt andre ting. For noen må dette tilpasses en ofte travel «barnefri» periode. Ungdommene vil på sin side være mindre avhengig av at foreldrene skal tilpasse seg slike spontane endringer, fordi de kan klare seg selv, selv om for eksempel faren eller moren kommer senere hjem på grunn av avtaler som er gjort tidligere.

Det er mange som nevner at endringer skjer fordi foreldre trenger fleksibilitet for å tilpasse ukene til jobb og reiser. En av de yngste jentene uttrykker en sårhet og en følelse av at begge foreldrene har det så travelt med jobb og reiser at de stadig må finne adhoc-løsninger på hvem som har tid til å være sammen med henne og søsteren.

Jeg vil gjerne at jeg kan se dem like mye, men pappa han er borte så mye, og mamma er borte så mye, og noen ganger er begge to borte, og da må jeg være med tante eller kjæresten til mamma, og jeg er ikke så særlig kjent, altså hvordan de vil ha det i livet sitt. (Jente, 10 år)

Foreldrenes jobborientering skaper uoversiktlig og usikkerhet for henne om hvor hun skal være. Foreldrene avtaler seg imellom hvilke endringer de trenger og kan få til. En del av usikkerheten skapes ved at hun ikke alltid blir tilstrekkelig informert om endringene.

Noen ganger skal de ha møter sammen, da finner de ut når de skal dra og når de ikke skal dra. (...) Det er litt vanskelig å forflytte meg, hvis det er lørdag eller søndag eller ukedager eller skoledager, siden da er det litt vanskeligere å skjønne det. Sånn som noen ganger sier så sier de ikke ifra ordentlig, og da får bare søsteren min vite det.

Ungdommene kan enklere styre selv slike fravær. Noen sier at dette gir en frihetsfølelse, og at de klarer seg selv på egen hånd, mens flere sier at de heller blir hos den andre forelderen, som en ungdom forteller: «Faren min drar en del på jobbturer til utlandet, og da pleier jeg å dra til moren min og være der når han ikke er hjemme.» Selv om stemoren er hjemme, foretrekker han å være hos moren.

Holdninger til fleksibilitet i det daglige, for eksempel å stikke innom moren når de er hos faren, eller bli en dag ekstra hos den andre, er ulik. Noen sier at foreldrene er opptatt av at barnet ikke møter den andre forelderen den tiden de bor hos dem. Dette kan de begrunne med at de har lyst til å se barna mest mulig. Ofte må det være en spesiell anledning for at de stikker innom hos den andre forelderen. Én forteller at hun ikke gjør det utenom hvis hun «trenger noe til håndball eller fotball, eller hvis jeg trenger noe aktivitetsting». Andre sier

derimot at foreldre uttrykker tydelig at de er fleksible for å gjøre ordningene mer sømløse. En jente på barneskolen beskriver muligheten for å holde kontakt slik:

Noen ganger så savner jeg liksom pappa litt. Men da bare ringer jeg han, og så ... Det er jo sånn ... vi pleier liksom, hvis vi kan ... hvis pappa jobber på en onsdag eller noe, og det ikke gikk noen andre dager, så pleier vi liksom å ta sånn, etter skolen at vi bare møtes og tar og spiser litt lunsj eller noe. (Jente, 12 år)

En jente på ungdomsskolen sier at endring er et tema som hele familien samlet har tatt opp flere ganger. Hun forteller at dette også gjelder samvær med den ene forelderen mens de egentlig bor hos den andre:

Men ja, sånn når jeg er hos mamma, så spiser jeg noen ganger middag med pappa på sånn, jeg vet ikke jeg, restaurant eller no', og så trener vi også med pappa selv om vi er hos mamma. Og jeg kan jo òg møte mamma på en søndag eller noe selv om jeg er hos pappa. Så det æ'kke noe veldig atskilt. (Jente, 14 år)

Selv om foreldrene kan si at det er greit at de drar til den andre forelderen, kan barnet være ambivalent til det, fordi det berører en følelse av å forstyrre likevekten i hvem de er hos. Fleksibilitet blir dermed ikke en så likefram handlingsmulighet likevel.

De er veldig bestemt på at, for det første sier de til oss: Dette er *deres* hjem uansett. Hver av dem sier det: Dere kan komme hit når dere vil. Og så sier de også at hvis det ikke passer ... altså liksom dere må gjøre det som passer er best for dere. Selv om de selvfølgelig først sier at dere kan komme *hit* når dere vil, fordi de vil at vi skal være mest hos dem, så er de veldig ... de er veldig begge to bestemte på at vi skal gjøre det som er best for oss, uavhengig av hvor vi da skal være. (Jente, 17 år)

Endringer over tid

De fleste i vårt materiale har hatt delt bosted siden bruddet eller etter en kort periode mens den nye familiesituasjonen falt på plass. Tabell 2.3 viser oversikten over de som tidligere har hatt delt bosted, og de som i dag har delt bosted. En tredjedel har bodd fast hos mor eller far i en periode eller hele tiden, tre av disse har byttet til å bo delt mens de var i grunnskolealder. Ni av dem har i ungdomsalderen skiftet fra delt bosted til å bo mer hos én av foreldrene, og to av dem har far som hovedbase. Noen av disse har fortsatt mye kontakt med begge foreldrene, mens enkelte har lite kontakt med én av foreldrene.

Tabell 2.3 Antall barn og unge med delt bosted og andre bo-ordninger i dag og tidligere, samt endring i bo-ordning

	Delt bosted	Mest hos mor	Mest hos far	Fra fast til delt	Fra delt til fast
Tidligere	27	7	1		
I dag	21	10	3	3	9

Endringen fra å bo fast hos mor til å ha delt bosted kom i ett tilfelle etter forslag fra den eldste søsteren i en søskenflokk på tre. Jenta på ungdomsskolen visste at andre i klassen hadde en slik ordning, og tenkte at hun også ville prøve dette. Foreldrene gikk med på å prøve delt bosted, selv om faren både bodde mye trangere og i et mindre barnevennlig område enn moren. Den nye ordningen innebar at de hadde en halvtimes reisevei med kollektivtrafikk fra skolen. Jenta opplevde det som en spennende variasjon, men også at hun måtte ta ansvar for å følge den yngste broren, og at de sammen laget middag fordi faren hadde lang arbeidstid og kom hjem senere enn dem. Dette var imidlertid oppgaver som hun også kunne ha når de bodde hos moren.

En del som begynte tidlig med å ha delt bosted, forteller at dette har blitt en naturlig del av tilværelsen deres. De har ingen andre erfaringer å sammenligne ordningen med, fordi de var så små da de startet med å bo delt. En gutt på videregående, som har hatt delt bosted i hele oppveksten, sier når vi spør ham om hva han ønsker framover: «Jeg tror kanskje jeg ville blitt boende i samme mønster, fordi jeg har blitt så vant til det.» Siden ordningen er ryddig, og han har et godt forhold til begge hjemmene, er det greit å fortsette, og han slipper dermed å ta stilling til de vanskelige spørsmålene hvem han vil bos hos og hvorfor, som han måtte ha gjort om han skulle endre ordningen.

Vi skal nå se nærmere på hvordan endringer har kommet i stand. Er dette del av dagliglivets kommunikasjon, eller foregår det gjennom avtalte møter hvor de evaluerer bo-ordning? Hva sier barna om hva slags rom de har til å uttrykke tanker og ønsker om justeringer og endring? Hva sier de om det å skulle ta større avgjørelser som omfatter mange hensyn, til seg selv og til andre, og som samtidig er valg som kan være følelsesmessig ladet? I det følgende vil vi gjengi en del sitater for å få fram hvordan barn selv reflekterer over disse forholdene.

Medvirkning fra barns ståsted

Det finnes lite forskning som belyser hvordan barns medvirkning foregår i det daglige, og hvordan de opplever mulighetene for å ta opp temaer, overveielser og dilemmaer som har med dette å gjøre. Vi vil derfor dvele ved temaet gjennom å gjengi hvordan de selv reflekterer over medvirkning på avgjørelser som har stor betydning for dem. I hvor stor grad ønsker de å være med på å ta avgjørelser om bo-ordning? Hva ønsker de innflytelse på? Hva sier de om hva som er gode måter å involvere dem på?

Dagliglivets medvirkning

Hverdagen består av mange valg og vurderinger. Barns delaktighet i avgjørelser omfatter langt mer enn fleksibilitet og endring av bosted. De forhandler om regler for leksetid, spilltider, arbeidsoppgaver og leggetider, og etter hvert som de blir eldre, forhandles det om utetider og økonomi. Når foreldrene ikke bor sammen, kan reglene gjelde for ett av bostedene, eller foreldrene blir enige seg imellom og med barna. Når disse skal reforhandles, forteller noen at de tar ting opp med én av foreldrene eller med hver av dem. De fleste forteller at de har tettere forhold til og mer kontinuerlig prat med én av foreldrene, eller de snakker om noen temaer med moren og andre med faren. Likevel kan noen temaer være mer ladet og dermed vanskeligere å ta opp. De kjenner godt til hvordan foreldrene tenker, og dermed hva de liker eller ikke liker. Dette kan påvirke hva de tar opp, slik en gutt på 12 forteller. Han tilpasser seg situasjonen slik den er, fordi han vet hva foreldrene vil komme til å si:

En ting som jeg synes er veldig vanskelig, er hvis jeg er hos mamma, eksempel, og så spør jeg om jeg kan dra til pappa en dag som egentlig ikke var pappa sin dag. Det synes mamma er helt greit, men pappa er litt imot det, da, at jeg skal være hos den andre på andre dager. Han synes det burde være faste dager. Han synes ikke at jeg burde gå til mamma på hans dager, men han synes det er helt greit at jeg drar til han på hennes dager.

Andre kan synes at det er vanskelig å ta opp noe de tenker på, fordi de *ikke* vet hvordan foreldrene tenker. Og fordi det er et emosjonelt ladet tema, vet de ikke hva en slik samtale kan føre med seg.

Jeg har kanskje ikke snakket så mye med pappa om alt det her, i de siste årene, det var kanskje mer sånn i starten når de separerte seg, om hva som da måtte skje. Og så synes jeg ikke det er ... jeg blir veldig ukomfortabel med å begynne å ta det opp, fordi jeg synes på en måte ... ikke det at det er skummelt å ta opp, men jeg synes det er så rart bare, å

snakke om det. Og så liksom vet jeg jo ikke hva han tenker heller, liksom. (Gutt, 19 år)

Flere opplever at det er vanskeligere å snakke med én av foreldrene enn den andre, og tilskriver dette deres personlighet (se kapittel 4). De kan komme inn i en kommunikasjonsform eller snakke om uenighet på en måte som gjør at det blir vanskelig å finne en løsning.

Avgjørelser om bosted

Selv om det kan være vanskelig å skulle lage en avtale om bosted som innebærer fast rutine for når de ser eller ikke ser foreldrene, innser barna likevel at det må lages en slik fast avtale. Som en jente sier:

Altså selvfølgelig, det beste ville jo kanskje vært hvis jeg kunne velge akkurat når jeg ville være hvor. Men det går jo veldig dårlig sånn praktisk sett, for dem og, for de har jo et liv de også, hvor det at jeg bare sier at jeg kommer i dag liksom ... det er kanskje ikke det som funker best for de. Så jeg ser jo at vi burde ha en avtale av noe slag, ellers så blir det veldig hulter til bulter. (Jente, 16 år)

En måte de reflekterer på når det gjelder å bestemme hvor de skal bo, er å overlate det til foreldrene fordi de stoler på at foreldrene har tenkt nøye gjennom det som er best for dem. «Altså jeg stolte på at de hadde tenkt nøye på det.» De skjønner at foreldrene har snakket mye sammen om hva som kan være den beste eller mest ønskelige løsningen. Som en jente på 12 år sier:

Jeg tror kanskje de hadde bestemt det fra før av, at de hadde snakket sammen om at det var best. De spurte jo også oss om det var greit at vi byttet på sånn som vi gjorde.

Barna blir forespeilet en ordning som foreldrene vil høre hva de tenker om. De spør om dette er en levelig løsning, men har selv først blitt enige. Foreldrene kan formidle hvordan de tenker, begrunne forslaget og forsikre dem om at de begge ønsker å være omsorgspersoner:

De var veldig, de sa vi kunne bestemme selv, men at de gjerne ville ha oss begge to. Så vi hadde på en måte et valg. Men det var jo vanskelig å velge noe annet. De ville jo begge to gjerne ha oss. (Jente, 12 år)

Selv om foreldrene understreker at valget er opp til barna, opplever mange at det er svært vanskelig å ta et valg som går imot det foreldrene foreslår. En jente som var seks år da foreldrene skilte lag, understreker at den tette relasjonen hun hadde hatt til begge foreldrene før bruddet, var viktig for hvordan hun tenkte at tiden framover måtte bli:

Jeg har hatt en såpass nær relasjon til begge to hele livet at for meg hadde det vært unaturlig å bare bo hos en av dem. Og så tenkte jeg, jeg hadde en litt sånn «jeg må jo prøve det ut»-følelse på det, da, at når de foreslo noe, så var jeg sånn at okay, da kan jeg prøve det en liten stund, og hvis det ikke fungerer, så endrer vi på det. (Jente, 17 år)

Slik hun ser det i etterkant, hadde det at foreldrene kom med en anbefaling, men understreket at hun kunne velge noe annet hvis hun ville, vært viktig for henne. «... fordi selv om jeg da stort sett valgte det de hadde foreslått, så fikk jeg i hvert fall en følelse av at jeg var med på prosessen.» Hun tenkte at dette var noe hun opplevde også da hun var seks år gammel. Barna kan bli med på avtaler med forventninger om at de kan endre ordningene hvis de oppleves som ugreie.

De har alltid sagt at hvis det er noe jeg er uenig i, så kan jeg forandre på det, selvfølgelig. Nå som jeg er blitt eldre, så har jeg jo kunnet gjøre det, men jeg har ikke valgt å gjøre det. Men akkurat den avtalen er noe de har avtalt. (Jente, 16 år)

De eldre understreker at det har blitt lettere både å ha en mening og å si sin mening etter hvert som de har blitt eldre. Også en jente med foreldre som skilte seg da hun var 13 år, sier at det er enklere å si ifra etter at hun har blitt eldre og har mer erfaring:

Jeg vet ikke hvis jeg ville ha protestert på det på starten. Hvis det hadde skjedd nå, så ville jeg ikke hatt delt. Men jeg tror hvis det hadde skjedd på starten, så hadde jeg kanskje tillatt det. Eventuelt prøvd det ut, og hvis jeg da ikke hadde likt det, så hadde jeg sikkert sagt ifra. Men jeg er glad for at foreldrene mine har spurt meg da, om hva jeg ville, selv om jeg bare var 13 år når det skjedde. Fordi at det barnet ønsker, er veldig viktig. Jeg skjønner jo at foreldre ønsker å se barnet sitt ofte, men det å tvinge hvor det skal bo skaper bare dårlig stemning, tror jeg. Så det er bra at jeg har mulighet til å si at jeg vil ikke være der, liksom, og så er det greit. (Jente, 16 år)

Hun understreker hvor viktig det er at barnet lyttes til, og at foreldrene respekterer barnets syn, selv om det kan være noe som én av eller begge foreldrene ikke selv ønsker. Hun uttrykker samtidig hvor vanskelig det er for barn i den situasjonen å skulle motsi foreldrene.

Å reforhandle bo-ordningen

De reflekterer stadig over hvordan det er å veksle mellom foreldrenes bosted. Men det er også noen som sier at så lenge det går greit, er det ikke behov for å snakke om dette.

Det har egentlig ikke vært et tema, det har bare vært sånn at det er sånn jeg gjør det. Men jeg tror at hvis jeg ville, så kunne jeg godt gjort noe annet. For mamma og pappa er veldig åpne for det. Sånn hvis jeg har lyst til å være der en lengre periode, eller sånn hvis jeg må flytte til en av dem, da, da må vi selvfølgelig snakke om det, men det er ikke noe vi har snakket noe om. (Gutt, 19 år)

De kan oppleve at det går greit, og at mulighetene for å snakke med foreldrene er åpne. Hvis foreldrene uttrykker at rutiner og fleksibilitet går greit, kan det forsterke ønsket om å slippe å ta temaet opp, slik en jente på 12 år uttrykker det: «Jeg synes det går helt fint, og i hvert fall når *de* sier at det går helt fint.» Andre kan ha mange tanker om bosituasjonen, men de har ikke samlet disse til en konklusjon og et spørsmål om å endre bosituasjonen. En jente forteller om at morens forslag ga henne en god anledning til å formulere noe hun hadde tenkt på.

Når hun kom med forslaget, så var jeg egentlig ganske enig med det. Fordi jeg hadde et ønske om å bo mer hos moren fordi hun bodde så nærme. Så det var noe jeg ønsket, da, fordi jeg syntes det med lang skolevei og sånn ikke var så veldig gøy eller praktisk. Men jeg kan ikke huske å selv ha sittet ned og ha sagt: Gjør det sånn. Men jeg tror hun spurte meg om jeg var enig med henne da, og at jeg da sa ja. (Jente, 16 år)

Som vi har sett, kan belastningen med å forflytte seg og alle sakene fra det ene hjemmet til det andre føre til at især ungdommene endrer bo-ordning. For noen har dette blitt en ordning med lengre tid hos hver av foreldrene. «Så blir det jo mer kontinuitet i den tiden. Og det er jeg helt fornøyd med.» (Jente, 16 år) Andre har endret fra delt bosted til å bo fast hos den ene, slik Jenny innledningsvis fortalte om. Grunnene kunne være mange. Enkelte opplever at relasjon til den ene forelderen ikke er så god, eller det kan gjelde forholdet til en ny partner eller opplevelsen av å ikke høre hjemme i en nyfamilie. Det kan også ha å gjøre med ønske om ro, kontinuitet og forankring, etter å ha kjent på det slitsomme med stadig brudd, transport og omskiftelighet.

Når jeg var der, så følte jeg meg mer som en gjest enn jeg følte meg hjemme. Og jeg endte opp med å bare sitte på rommet mitt hver dag egentlig. Jeg synes derfor det er veldig deilig følelse nå å vite at jeg bor hos mamma. Slippe å tenke på at nå skal jeg til pappa en uke. Jeg ville komme til å ha det bra der, men det er veldig slitsomt i overgangen. Og så rekker jeg så vidt å tilnærme meg å være der før jeg skal tilbake igjen til mamma. Jeg blir bare sliten av det, rett og slett. (Gutt, 18 år)

En jente på videregående skole som har erfaringer fra først å bo én uke hos hver, så to uker og så endre til å bo fast hos moren, forteller at det er de mange aktivi-

tetene hun er med på, som gjør at dagene blir for travle til at hun kan bo to steder.

Det som skjedde da, var at jeg var nesten ikke hjemme, hadde så mye andre ting som skjedde, og da ble det litt styrete å også måtte forholde seg til hvor jeg var hele tiden. Så da flyttet jeg til moren min. Da var jeg veldig usikker på hvem jeg skulle flytte til. Grunnen til at det ble moren min, var at hun bodde nærmest bussholdeplassen, og jeg var blitt allergisk mot pappas katt. Så det var det som var motivasjonen der. Det var ikke noe sånn at jeg valgte den ene foran den andre, for jeg har et veldig godt forhold til begge to.

Til tross for et aktivt ungdomsliv understreker hun at det å bo fast hos én forelder ikke betyr at hun velger denne framfor den andre. Dette er fortsatt et moment som har vært viktig da hun tok bestemmelsen. Å endre en ordning innebærer å begrunne overfor seg selv og for foreldrene hvorfor man ønsker dette. Det kan være enklere og mer liketil når de begrunner dette med praktiske hensyn, at de har det travelt, og at skiftene er slitsomme, sammenlignet med å begrunne ønsket om endring med relasjonelle forhold og trivsel. Uansett ønsker de ikke å såre foreldrene. Det kan være en stor avgjørelse som de tenker mye på, og fortsetter å ha dårlig samvittighet for, slik jenta over beskriver:

Men jeg husker at det var veldig vondt å måtte velge. (...) Det var vondt å fortelle det til pappa, og jeg merket nok at selv om han var veldig sånn: Jeg forstår det godt, og sånn, at han kanskje syntes det var litt kjipt og, da. Så jeg prøver jo å være hos han så mye som mulig. (...) Så det var noe jeg tenkte mye på. Det var noe jeg vurderte å ikke gjøre. Men fordi jeg ble for sliten. Men det var ikke et problem da jeg var yngre.

Sitatet viser hvor mye ambivalens barna kan kjenne på når de skal ta et valg, og at det er mange hensyn som må tas og forventninger til andre som skal innfris, samtidig som de må ta hensyn til seg selv. Lik fordeling mellom foreldrene ligger der som en norm som kan overstyre det slitsomme i en slik ordning. Vi ser at rettferdighetsargumentet, at det er riktigst å bo like mye hos begge foreldrene, brukes til å begrunne at de velger delt bosted, eller at de fortsetter med å bo slik. «I starten sa jeg at jeg ville at det skulle på en måte bli rettferdig. Jeg vil liksom være like mye hos begge.» (Jente, 10 år) Medbestemmelse innebærer dermed å ta et standpunkt basert på flere vurderinger og hensyn, der hva som er rettferdig og best for foreldrene, blir en normativ føring som det skal mye til å veie opp for. Rettferdighet for foreldrene sammenfaller med at de også selv ønsker å bo hos begge, slik jenta understreker. Disse ulike hensynene og forventningene gjør at det for noen blir vanskelig å ta et klart standpunkt, fordi det ikke finnes noen enkle løsninger som dekker dilemmaene de står i.

Finne en anledning til å snakke om det

Flere peker på at det kan være vanskelig å finne en anledning for å ta opp litt større ting. De har tenkt på å foreslå en endring over lengre tid, men må selv skape en anledning for å ta opp temaet:

Det er jo alltid vanskelig, fordi at man har ikke lyst til å såre foreldrene sine. Men jeg har ... de gangene det har vært vanskelige ting å snakke om, og det har det vært. Da har jeg ofte snakket med dem samtidig. At jeg har vært litt sånn: Når vi spiser middag, kan vi sette oss litt i sofaen, kan vi sette oss i sofaen, og så kan vi snakke litt om dette her. Og så har jeg tatt det opp. Ehm og så har det vært litt sånn – noen ganger har jeg følt at de har reagert som de skulle, andre ganger ikke, men det er nå sånn foreldre fungerer. (Jente, 17 år)

En annen grunn til at de ikke tar opp en ting, er at de ikke har tilstrekkelige referanserammer for å tenke på alternativer. Når de får kjennskap til andre måter å ordne seg på, har de også noe mer konkret å vise til:

Siden jeg hadde sett på en sånn film, på TV, der hvor det var sånn at det var skilte foreldre. Og da så jeg at det var halvparten, nei, en uke hver, da synes jeg at det var ganske lurt, så da bestemte jeg meg også for å ha en uke hver, istedenfor å ha kanskje en måned eller bare bo hos den ene eller noe sånt. (Jente, 9 år)

Det at de savner en anledning, kan også tolkes som at foreldrene ikke spør dem jevnlig om hvordan det går, på en måte som inviterer til å fortelle om det de tenker på. Det kan være både fordi det er vanskelig å si noe de tror kan såre foreldrene, og at det er så mange ulike hensyn å ta, slik at det er vanskelig å svare entydig eller vite helt hva man mener, slik det har kommet fram i situatene over.

Det er få som forteller om at de jevnlig har fellesmøter for å vurdere boordningen, rutiner og regler. Noen forteller om «hentemiddager» hvor alle er samlet, og hvor de kan bestemme seg for å diskutere situasjonen. Dette blir kanskje heller en anledning for å understreke fellesskapet enn for å ta opp vanskelige temaer. Der hvor kontakt og samarbeidsklima ikke åpner for slike anledninger, kan et alternativ være telefonen, slik en gutt på 12 år forteller om. De har sjelden fellesmøter, men de bruker i stedet å snakke sammen via mobilen for å avklare avtaler. «Skjer ikke så ofte og husker ikke helt hvordan de gjør det – vi snakker i telefonen – og alle snakker om det samtidig.» Dette gjør at de kan avklare spørsmålet raskt, og at foreldrene snakker sammen. Dette betinger at en slik samsnakking er mulig også mellom foreldrene. Som vi skal se, vil foreldrenes samarbeidsklima være et viktig premiss for hva de vet de kan ta opp med hver av foreldrene, og eventuelt samlet.

Flere har tatt opp det at de ifølge barneloven har rett til medbestemmelse. Dette kan bli en spore til ta opp temaet om bosted. En jente på 15 år refererer til dette på denne måten:

Er det ikke sånn at når man er 13, så kan man bestemme selv eller noe sånt? Fra man er tolv så har man ... ja, innflytelse over avgjørelser som tas i forhold til en selv. Ja, for det var da jeg begynte å si ifra, i hvert fall, da jeg ble rundt 14.

En annen oppfatter at grensen for å kunne ha innflytelse på avgjørelser er 12 år: «Fordi jeg hadde på en måte, jeg kunne ikke velge selv, fordi inntil du er 12, så kan du jo ikke velge selv.» Da han var over 12 år, hadde han erfaringer som gjorde at han lot være å endre på ordningen de hadde startet med. En annen refererer også til 12 år som en viktig markør for medvirkning, og at foreldrene sier tydelig at hun kan bestemme selv. Likevel gjør opplevelsen av at begge «vil ha deg», og det vanskelige i å velge bort den ene at han fortsetter med delt bosted.

Jeg er jo 18 år nå, jeg kan jo flytte der jeg vil selv. Og jeg kunne det siden jeg var 12, jeg har egentlig lov til det. Og det har de sagt veldig lenge, at du kan bo der du vil, og lagt veldig stort fokus på det da, men samtidig sagt at «vi vil gjerne ha deg, vi», eller «jeg vil gjerne ha deg» – så i realiteten har jeg ikke kunnet velge. Derfor fortsetter jeg å bo 50/50. (Jente, 18 år)

Andre beskriver at de likevel til slutt bare tar ansvaret for seg selv, selv om det kan innebære at de sårer en av foreldrene. «Men ja, det er jo egentlig foreldrene sin skyld at det skjer. Så det var de som skilte seg.» (Jente, 17). Hun plasserer ansvaret for at hun må ta dette valget, hos foreldrene: «Det er jo egentlig foreldrenes skyld at det skjer.»

Sitatene får fram hvordan barn selv reflekterer over medvirkning, særlig når ting er ugreit eller slitsomme og de ønsker å endre på situasjonen. Mange er fornøyd med den bo-ordningen de har, og dermed er ikke dette et stort tema i det daglige. For mange er barnas tilfredshet med livssituasjonen et løpende tema som inngår i hverdagslig kommunikasjon og er en del av foreldre–barnrelasjonen, slik blant andre Petter formidler. De stoler på at foreldrene gjør det som er best for barnet. Sitatene sier samtidig at de tenker mye på forhold ved bosituasjonen, at de ønsker å ta den opp og kanskje endre på den. Det er mange hensyn de må ta – til seg selv, til foreldrene og til eventuelle søsken, slik for eksempel Jenny beskriver den dårlige samvittigheten overfor lillesøsteren sin. Motsetningsfulle behov, som det å både ha tett kontakt med begge foreldrene og slippe det slitsomme ved å veksle mellom dem, gjør det vanskelig å ta klare standpunkter. Som vi ser, er avgjørelser om delt bosted ofte et emosjonelt ladet

område, det er viktig for barna ikke å sære foreldre, og de er opptatt av rettferdighet. Dette kan føre til at de kvier seg for å formidle tanker og ønsker, og at de dermed utsetter å gjøre noe med det de opplever som slitsomt. De vet at det ikke er noen enkle løsninger på dilemmaene. Samtidig uttrykker de det betydningsfulle i å bli tatt med på råd, ha mulighet for å bestemme endringer og bli sett og være involvert.

Barns nettverk og støttespillere

For å påvirke og endre er det viktig å ha referanser til alternativer. Venner kan være en kilde til slike referanser. Vi har spurt informantene om hvor mye de snakker med venner og andre om bostedsordningen, og hva dette innebærer for dem. De nevner særlig fire typer støttespillere og kilder til informasjon: I tillegg til søsken og andre slektninger nevner de venner, helsesøster på skolen eller andre som representerer helse- eller velferdstjenesten, og noen har den organiserte gruppen på skolen for barn med (ny)skilte foreldre. Felles erfaringer med søsken gir anledninger til å snakke om opplevelser, men det er slående at mange sier at de sjelden snakker med søsken om vanskelige temaer. Noen snakker med en eldre halvsøster, et stesøsken eller en tante eller bestemor. Slike samtaler har vært viktige for dem. Dette kommer vi nærmere inn på i kapittel 4. Noen har også erfaringer fra å delta i møter på familievernkontoret, i barnevernet og med en sakkyndig / barnets representant i forbindelse med en rettsak, noe vi vil gå nærmere inn på i kapittel 3, som handler om foreldresamarbeid og konflikter. Vi skal nå se hva de forteller om venners og skolens betydning for å reflektere over bosituasjonen.

Å snakke om delt bosted med venner

Ikke alle kjente noen andre som hadde skilte foreldre da deres egne foreldre skilte lag, men de kjenner noen i dag. Det at venner og klassekamerater har skilte foreldre, gjør at barna erfarer dette som en normal familieform.

Det hjelper jo litt at det er vanlig. Men jeg synes jo også egentlig at det er litt trist at det er så mange. Men det er jo litt sånn det blir. Nei, men jeg synes det er veldig greit å ikke være den eneste, liksom. Det har jo vært veldig deilig å ha venner som har også hatt foreldre som ikke bor sammen. (Jente, 16 år)

Bare én forteller om hvordan hun følte skam da foreldrene skilte seg. Hun ville ikke snakke om dette med noen, heller ikke til venner. De fleste opplever at det at foreldrene bor atskilt, og at de veksler mellom bostedene, er en selvfølgelig ting. «Vi bare spør hverandre har du skilte foreldre, ja eller nei, men vi begynner ikke å sitte fast i en samtale liksom, om det.» (Jente, 14 år) De kan snakke om

praktiske forhold og utveksler erfaringer med ulike ordninger, for eksempel for ferier. Én jente på 12 år sier dette: «Nei, vi snakker ikke noe særlig om det. Kanskje liksom hvis foreldrene har blitt skilt nå, da, men jeg har jo hatt det sånn her så lenge jeg kan huske.» For henne har ordningen blitt en selvfølge, men hvis det er mer uvant for en venn, kan de for eksempel sammenligne erfaringer med ulike ordninger, og si at «det går bra». Dette kan være viktig for den som får råd. «Hennes foreldre skilte seg ganske lenge før mine. Og så hjalp hun meg litt på en måte. Hun sa på en måte ... ja, at det gikk fint og sånn.» Det er sjeldnere de snakker om sine tanker og bekymringer; dette er noe de da bare ville gjøre overfor nære venner som de stoler på og er fortrolige med. Én jente sier: «Jeg har på en måte ikke vært så åpen om hva jeg syntes.» Hun var også engstelig for at åpenhet kunne bli brukt mot henne, noe hun også opplevde ved at fortrolighet med en venninne ble spredd på sosiale medier. Dette endte med at hun trengte profesjonell hjelp med problemene dette skapte.

En jente på 16 år med foreldre som skilte seg for noen få år tilbake, sier at hun ikke hadde involvert venner i tiden etter foreldrenes brudd.

Nei, jeg tror jeg hadde liksom tenkt igjennom situasjonen allerede på forhånd, så jeg visste på en måte hva jeg syntes. Men altså selvfølgelig, de har jo vært støttespillere for meg, men om de har vært det akkurat rundt det, vet jeg ikke, for jeg vet ikke hvis jeg trengte så mye støtte rundt det. Jo, jeg har vel kanskje snakket om at jeg synes det er frustrerende med å på en måte gå frem og tilbake og sånn, men det har liksom ikke vært veldig stort.

En av de yngste sier: «Jeg vil helst ikke tenke på det til vanlig på skolen.» Skole og venner blir et frirom fra endringene hun opplever i familien. Noen har en nær venn som de vet har det vanskeligere enn de selv har det, som en jente på 18 år beskriver: «Hun som jeg snakker mye med, hun bor bare hos moren sin, og har bare kontakt med faren sin av og til. Og det gikk jo ikke like bra som for meg.»

Én gutt reflekterer tilbake og tenker at det er mer et tema som han kan snakke med venner om i dag, enn tidligere da ordningen bare var et faktum i hverdagen som la rammer også for samværet med venner, men som han mer tok for gitt.

Jeg har ikke snakket sånn veldig mye med venner, men de har jo forstått at jeg synes det er litt slitsomt å bytte hele tiden og ... og så har de syntes det har vært litt dumt at ... når jeg sier nei, jeg skal til pappa, og jeg er så sjelden med han, så den helgen kan jeg ikke være med dere, fordi han må bli prioritert og sånne ting, da. Sånne ting har de jo fått med seg, da. Men sånn generelt hvordan jeg har det, har vel vært mer nå som vi har blitt mere voksne og ikke lenger er forpliktet til å bo noe sted, da. (Gutt, 18 år)

Også andre ungdommer forteller om at det å sette av tid til foreldrene påvirker samvær med venner, men dette gjelder like mye når de bor fast hos én av foreldrene og har samvær med den andre.

Bildet som tegner seg, er at å vite at andre også har skilte foreldre, gir en normalitet til denne familieformen. Det er et tema de snakker om, men ikke inngående. De kan både gi og få støtte fra andre med lignende erfaringer, og de kan snakke med nære venner, men dette skjer ikke så ofte. Tanker og erfaringer fra bo-ordninger er dermed ikke noe de snakker så mye om. Dette kan bety at de ikke har et jevnalder- og hverdagsspråk de bruker om disse erfaringene; det er i større grad tanker de har for seg selv.

Enkelte skoler har organisert samtalegrupper for barn hvor de snakker om erfaringene med å vokse opp i en familie med skilte foreldre. Dette innebærer, skal vi se, at de også får et språk til å snakke om slike erfaringer med.

Skolens samtalegrupper

Fra tidligere studier vet vi (se f.eks. Lidén 2007) at det kan være viktig for barn å snakke om eventuelle vanskeligheter med familieordningen med andre enn foreldrene, og at både lærere og helsesøstre kan være viktige samtalepartnere. Helsesøster peker seg ut som en som barn og ungdom vet de kan snakke med. En jente på ni år formidler imidlertid at hun ikke tør å snakke med verken foreldrene sine eller helsesøster om at hun blir lei seg og sint, som er vanskelig, fordi «da begynner jeg liksom å huske det mye bedre». Hun liker ikke å si ifra, og dette gjør at hun ikke får den støtten hun trenger. Terskelen for å ta kontakt for å snakke om noe de ikke riktig vet hvordan de skal snakke om, kan være høy.

En del skoler har organisert samtalegrupper for elever som har skilte foreldre. Det er utarbeidet et program for å avholde samtalegrupper for skilsmissebarn, kalt PIS, som er et forebyggende tiltak som skal «hjelp barn i å håndtere egen situasjon, frita dem for skyldfølelse og hjelpe dem til å beherske nye mestringsstrategier» (ungsinn.no/post_tiltak/pis/). Tiltaket ble utarbeidet av og har vært brukt siden 1998 av helsesøstre i Bærum. PIS har utarbeidet egne veiledningspakker med samtalemateriell for ulike aldersgrupper (se også Husby 2010, Voksne for Barn 2012a og b). Ved skoler som tar dette i bruk, er det helsesøster eller sosiallærers/miljøarbeiders oppgave å organisere og gjennomføre samtalegruppene. Flere av dem vi har intervjuet, har erfaringer fra slike grupper. En del hadde aldri hørt om slike samtalegrupper, mens andre kjente til at det var et tilbud på skolen, men ikke for deres aldersgruppe. «Og jeg tror det er veldig

mange som trenger det, så det er kjempebra.» (Jente, 16) Én forteller at hun fikk tilbudet, men ikke ville delta: «Nei, jeg hadde ikke noe behov for å snakke om det. Det var mere for folk som følte de trengte noe hjelp eller noe sånn, tenkte jeg.»

De som har deltatt, var hovedsakelig ungdommer som tenkte tilbake på erfaringen. De gir en overlappende framstilling av hva de gjorde, og hvem som deltok. Som en av ungdommene sier: «Det var litt typisk, de fortalte den historien om elefanten hvor foreldrene skilte seg, leste den boken og sånn, da.»

En annen forteller: «Det var i midttimen, vi gikk til helsesøsters kontor da, og så hadde hun sofaer og stoler og sånt. Så fikk vi spise litt kjeks, og det var hyggelig, da. Snakket sammen også.» Samtalene tok utgangspunkt i en bok. «Ja, det var noe sånn figur da, elefant, der foreldrene skilte seg. Jeg husker jo ikke alt, jeg husker jo ikke sånn skikkelig klart hva vi gikk igjennom.» Hun konkluderer med: «Men jeg husker at det hjalp meg litt. Det gjorde det.» Én jente husker det først og fremst som et fristed:

Det var hvert fall bedre, fordi da slapp jeg skoletime. Jeg vet ikke om det hjalp noe, fordi jeg måtte uansett til sånn pp-tjeneste seinere, men ... jeg tror vi tegnet en del. Og så snakket hun sikkert litt sånn hvilke følelser man kan få på litt sånn barnevennlig nivå ... altså bare sånn litt. Og så snakket vi litt sånn hvordan man gjorde det, og hvor mye man bodde hos den og sånt noe. Men jeg tror ikke det var så veldig sånn, mye egentlig. Det var mer bare sånn et fristed. (Jente, 16 år)

Et fellestrekk er at de selv opplevde de hadde færre problemer enn det mange andre hadde; de lyttet mest og fikk plassere sin egen situasjon i en sammenheng.

Den har gitt meg et trygt sted å snakke, og den har fortalt meg at det hjelper å snakke om ting. Og også fordi at selv om jeg delte veldig få historier selv, fordi alle de andre hadde så mye fælt å si, så hørte jeg at de fikk delt sine historier. (Jente, 17 år)

Flere trekker fram kontrasten mellom sine egne gode forhold til foreldrene og dem som hadde en virkelig vanskelig situasjon etter foreldrenes skilsmisse.

Da jeg var sju eller åtte, så ble jeg med i en sånn skilsmissegruppe på skolen. Og da husker jeg at jeg hørte veldig mye fæle historier fra de andre, og kjente meg ikke igjen i det i det hele tatt, da. Det tror jeg også hjalp litt på det, for da var det ikke så nøye, for jeg levde jo et helt vanlig liv. (Jente, 17 år)

De understreker at det som ble sagt i gruppen, ikke ble snakket om etterpå. En som ikke hadde så «veldig vonde ting å dele», tenkte at det var andre som mer

måtte stole på at historien ikke ble spredd. «Så jeg kan tenke meg at de som hadde vondere ting å dele, kanskje syntes det var vanskeligere å stole på de andre og sånt, da. Jeg satt mest stille, jeg, jeg hadde ingenting å si.» Hun har heller ikke snakket med noen av dem i ettertid og vet ikke hvordan det har gått med dem. Én gutt opplevde at han måtte være forsiktig med å fortelle for mye.

Altså, når man er i den alderen, så er det ganske lett å forsnakke seg. Men altså, jeg snakket ikke ofte om det mest personlige, men jeg snakket liksom mer på det flytende, det som kanskje, det som egentlig gjaldt alle, da. Så jeg synes egentlig det gikk ganske fint. Fordi jeg har egentlig aldri likt å snakke helt ut om det personlige. (Gutt, 19 år)

De ser tilbake på deltakelsen, og selv om de kan være noe kritisk til opplegget i ettertid, tenker de likevel at det var viktig for dem i den alderen.

Det er litt dumt å sitte og tenke og mene noe om det nå, fordi jeg gikk jo i femte klasse. Så kanskje det er bra bare nettopp å fortelle en historie, og si om man har noe spesielt å fortelle. Og drikke litt saft og spise litt kjeks og bare ... føle at man ikke er alene i det. Fordi det gjorde vi, altså man så at det var andre, og ja, det var kanskje problembarna som man egentlig ikke ville assosieres med, men likevel, tenke at det er flere som har den erfaringen da, og kanskje andre erfaringer enn meg. (Jente, 16 år)

Kapittel 3 Økonomi og foreldresamarbeid

I mange land er diskusjoner blant forskere og andre om delt bosted knyttet til foreldrenes livssituasjon og graden av foreldrekonflikter. Generelt er det enighet om at ordningen kan fungere bra for barn når foreldrene bor nær hverandre og har tilstrekkelig med økonomiske ressurser til å skape to hjem for barna (Cancian mfl. 2014, Haugen 2010, Lidén 2007, McIntosh og Smyth 2012, Smyth mfl. 2014, Sodermans mfl. 2013). Mye av forskningen er gjennomført i land uten tilsvarende støtteordninger og velferdstjenester som dem vi finner i de nordiske landene. Universelle velferdsordninger, sjenerøse fødselspermisjoner og tilgjengelige barnehageplasser har bidratt til større muligheter for et mer likestilt omsorgsansvar mellom mødre og fedre i småbarnsfamiliene. En større andel kvinner er yrkesaktive sammenlignet med i de fleste andre land. Dette er viktige vilkår for hvordan mødre og fedre kan innrette seg etter et samlivsbrudd, både når det gjelder hvilke bo-ordninger som er nærliggende å velge, og når det gjelder hvilke forventninger og forpliktelser de har til hverandre, som igjen kan virke inn på samarbeidet dem imellom når de skal ivareta et felles foreldreansvar.

Med utgangspunkt i barnas beskrivelser skal vi se nærmere på hvilke faktorer barna nevner, som foreldrenes yrkestilknytning og arbeidstid, økonomi og samarbeid mellom foreldrene.

Foreldrenes jobbtilpasninger

Barnas plass i foreldres hverdag er blant annet knyttet til arbeid og arbeidstid. I beskrivelsene til barna er begge foreldrene yrkesaktive eller under utdanning når de flytter fra hverandre, og når de etablerer seg på nytt. En del av informantene var så små at de ikke husker hva slags arbeidssituasjon foreldrene hadde den gang. Det finnes enkelte beskrivelser av at bruddet endret vesentlig på mødrenes tilknytning til arbeidslivet. Dette gjaldt blant annet familier med innvandringsbakgrunn. Endringen i arbeidstid innebar at de selv måtte ta større ansvar for arbeidsoppgaver, slik en gutt på 16 år beskriver barneskoleårene.

Ja, moren min måtte jobbe enda mer da. Fordi faren min pleide jo også å jobbe. Og så når faren min ikke var der, da måtte bare moren min jobbe mer. Så da måtte jeg hente søstera mi og sånn, da.

Han får mer ansvar hjemme når moren blir alene. Noen forteller om at fedrene også før skilsmissen var mest hjemme, fordi de hadde en jobb der de kunne arbeide hjemmefra. Dette har de fortsatt med, og de er derfor lett tilgjengelige i det daglige.

Hovedinntrykket er at begge foreldrene har full jobb, og at noen jobber mye. Foreldrene kan ha lange arbeidsdager og fast arbeidstid ut fra hvilken type jobb de har. I noen familier er det faren som har lange arbeidsdager.

Jeg må si pappa jobber jo lenger tid enn det mamma gjør. For eksempel mamma jobber fra sånn syv om morgningen, eller hun drar syv om morgningen hjemmefra, noen ganger åtte, det kommer an på da, hvilke dager det er, så hun kan starte tidligere eller senere. Og så kommer hun for eksempel, så kommer hun hjem enten tre eller fire, og pappa, han kommer jo hjem sånn seks–sju-tiden. (Jente, 14 år)

Det er også flere beskrivelser av mødre med lange arbeidsdager.

Mamma jobber ganske lenge, sånn overtid og sånt no'. Så når hun drar på jobb, så drar jeg på skolen, jeg kommer hjem først, gjør lekser, og så sender hun melding når hun er på vei hjem, og da lager jeg middag, sånn at hun får middag når hun kommer hjem. (Jente, 16 år)

Flere forteller om mødre med ansvarsfulle jobber og mange jobbreiser, eller at de har eget firma og tar med seg arbeidet hjem, som en gutt (19 år) forteller: «Faren min har vanlig arbeidsdager. Mens moren min eier sitt eget firma, og hun jobber ganske mange flere timer enn hun burde, kanskje.» Også fedre kan ta med arbeid hjem og jobbe hjemmefra om ettermiddagen. Foreldrenes arbeid setter dermed rammer for familielivet i begge bostedene og for den tiden de har sammen. Vi finner eksempler på at foreldrene tilpasser arbeidstiden til barna og arbeider mer den uken de ikke har barn. Dette kan begge foreldrene gjøre, slik denne jenta forklarer: «De jobber ofte litt mer når vi ikke er der. Så de kommer hjem sånn halv fem–fem når vi er hjemme, og så kan de heller da jobbe lenger når vi er borte.» Det kan også bare være den ene som tilpasser arbeidstiden, noe som gjør at denne gutten (18 år) foretrakk å være mer hos moren da han var yngre: «Det var mer etter de skilte seg, da byttet vel mamma jobb, og pappa fortsatte å jobbe like mye, så da ble det mer naturlig å dra til henne.» Det at foreldrene prioriterer jobb og lange arbeidsdager framfor å være hjemme med dem, kan være en grunn til at de ikke ønsker å ha delt bosted lenger. Én forteller at det ikke har vært noe poeng i å bo delt hos faren den siste tiden, for faren er

ikke hjemme før sent på kvelden. «Han hadde til og med ekstrajobb, eller sånn eget firma på fritiden i tillegg, så det var ikke noe spennende å være der, da.» Han opplever at faren prioriterer jobb framfor å være sammen med ham. Dette bidrar til et allerede anstrengt forhold mellom faren og sønnen.

Det er også eksempler i materialet på at én av foreldrene er sykmeldt eller arbeidsløs. At foreldre er mye hjemme, er ikke alltid noe som barna setter pris på. En jente på 13 år forteller at når moren er mer hjemme, så «gjør det meg egentlig bare mye mer frustrert». Når en mor eller far er hjemme, er det fordi de har problemer eller er syke, og dette skaper bekymringer. I tillegg kan tilstedeværelsen av en misfornøyd mor nøre opp under en 13-årings lettantennelige forhold til henne, slik jenta beskriver at situasjonen har blitt for henne.

Foreldrenes jobbreiser påvirker barn forskjellig i ulik alder. Noen av de yngre forteller at foreldrene reiser mye, og dette gjør at de må endre på dager og uker for hvor de bor, og hvem de bor sammen med. «Nå i det siste har det kanskje vært to uker her og der, fordi pappa jobber, og mamma jobber, og det passer litt dårlig, og mamma er i utlandet og sånn.» Dette kan oppleves som greit, men også som sårt, slik en av de yngste informantene fortalte. Hun uttrykte at hun opplevde at ingen av foreldrene egentlig hadde tid til å bo sammen med henne. De brukte stadig barnevakt, og den stadige tilpasningen og endringen gjorde henne hjemløs. Noen av de eldre beskriver derimot hvordan de liker ansvaret de har for å greie seg på egen hånd når moren eller faren er på jobbreiser.

Økonomi

I Norge, som i mange andre land, har det særlig vært foreldre med store sosio-økonomiske ressurser (målt i inntekt og utdanning) som har praktisert delt bosted for barna (Kitterød og Lyngstad 2012; Skjørten mfl. 2007). Dette gjelder i stor grad fremdeles, men økningen i bruk av delt bosted på 2000-tallet ser ut til å gjelde for de fleste grupper foreldre, både dem med kort og dem med lang utdanning og både dem med høy og dem med lav inntekt (Kitterød mfl. 2016).

Det er framholdt som en viktig forutsetning for at delt bosted skal fungere godt, at foreldrene har tilstrekkelig god økonomi til å skape to hjem for barna, for eksempel ved at barna har eget rom i begge hjem og det de ellers måtte trenge av utstyr (McIntosch og Smyth 2012; jf. Skevik 2004, 2006). For Norges del har man imidlertid sett at mødre som har delt bosted for barna, ofte kan ha lavere inntekt enn mødre som har den daglige omsorgen for barna, og Skjørten mfl. (2007) har pekt på at dette kan ha sammenheng med at mødre med barn med

delt bosted ikke har rett til en del av ytelsene som tilfaller enslige foreldre (Grødem 2016). Det har vært påpekt at selv om flere lovendringer i Norge de siste tiårene trekker i retning av større likedeling av omsorg og forsørgelse av barna blant foreldre som bor hver for seg, fremmer ikke disse støtteordningene nødvendigvis å velge delt bosted for barna (Kitterød mfl. 2016, Skjørten mfl. 2007). Ved delt bosted regnes ingen av foreldrene som enslige forsørgere, og dermed får ingen av dem tilgang til ytelser rettet mot denne gruppen, som for eksempel forhøyet barnetrygd, overgangsstønad, stønad til barnetilsyn og utdanningsstønad. En del foreldre (oftest mødre) kan altså tape økonomisk på å ha delt bosted sammenlignet med at barnet bor fast hos dem.

Når barnet har delt bosted, legges det til grunn at begge foreldrene har like store utgifter til barnet. Da skal hver av foreldrene dekke halvparten av utgiftene til barnet. Den med lavest inntekt kan likevel få barnebidrag av den andre. Hvis barn bor mer hos den ene forelderen, skal denne få kompensert utgiftene gjennom barnebidrag, som øker med skjevheten i tiden barnet oppholder seg hos hver av foreldrene. Dette gjør at fordelingen mellom foreldrene av hvem som skal dekke ulike utgifter, kan bli et tema. Som en i utvalget forklarer: «Det er mamma som betaler mest. Eller pappa, han betaler sånn derre barnebidrag. Ikke så veldig mye.» Hvis foreldrene ikke er enige eller de ikke bidrar som de skal, vil en økonomisk skjevfordeling mellom foreldrene kunne bli et betent tema og fører til konflikt, slik en annen erfarer: «Ja, det har med å betale bidrag, noe han tydeligvis ikke gjør. Så det er litt sånn konflikter der.» Forventningene til lik fordeling av de økonomiske utgiftene som er forbundet med foreldreansvaret, kan være mer avklart når barn har delt bosted. Foreldrene skal ta ansvar for egne utgifter hver for seg. Som vi skal se, kan dette være mer komplisert i praksis, og den økonomiske fordelingen kan være en viktig årsak til samarbeidsvansker.

Det er flere forhold som virker inn på foreldrenes økonomiske situasjon, og dermed hva de kan og vil bidra med, selv om barn har en delt bostedsordning. Et viktig tema er hva slags oppgjør og avtaler foreldrene gjør angående bolig etter bruddet. Boligpriser og tilgang til leiemarked er blant forholdene som er avgjørende for å kunne etablere seg med to boliger, helst i nærheten av hverandre. Dette vil igjen påvirke foreldrenes øvrige økonomiske handlingsrom.

Som vi så i forrige kapittel, er det relativt mange som har enten mor eller far som blir boende i huset eller leiligheten foreldrene hadde sammen. Barna forteller også om at begge flytter ut av boligen de hadde, fordi de må selge den, og begge kjøper mindre leiligheter. Det er også eksempler der begge foreldrene må leie fordi de ikke har råd til å kjøpe en bolig i strøket de bodde i, og som de

ønsker å forbli i fordi barna er forankret der. Det kan også være slik at bare den som flytter ut, er nødt til å leie for å kunne bosette seg i nærheten av den andre. I noen fortellinger flytter faren lenger av gårde fordi det bare er der han har mulighet for å få en leilighet. Når foreldrene etablerer seg på nytt, gjør dette at de med to inntekter i husholdet igjen får bedret sin økonomi. Det er likevel mange som opplever at høye boligpriser i området hvor de ønsker å bli boende, skaper trang økonomi, som de må leve med over lang tid, slik denne gutten har erfart:

Det som skjedde, det var at vi bodde i leilighet. Og det endte med at mamma leide først, hun flyttet ut og så leide hun. Pappa ble boende der litt til før vi da solgte. Og da fant pappa og jeg meg et sted, og leier der også. Så det var mer det at de solgte leiligheten.

Uansett løsning vil boligsituasjonen påvirke foreldrenes økonomi og også hvordan foreldrene finner det rimelig å fordele ansvaret for ulike typer løpende utgifter til barnet. For å slippe at barna skal flytte fra barndomshjemmet, kan for eksempel den ene parten, gjerne faren, la være å kreve at den andre betaler ham ut. Hvis de da i stedet må ut på et dyrt leiemarked, påvirker dette hans evne til å bidra. Dette er tilfellet hvor en jente beskriver at moren har ansvar for de løpende utgiftene, gitt den avtalen foreldrene har inngått. «Pappa sliter litt med penger fordi han har veldig mye av pengene i huset her, siden han vil ikke at vi skal flytte, da. Så mamma betaler som regel for det meste.» Viljen til å la bruddet gå minst mulig ut over barna, slik tilfellet er i dette eksemplet, har gjort at de har inngått avtaler om skjev økonomifordeling for å unngå uenighet i foreldresamarbeid over tid.

Et annet tema er foreldrenes arbeidssituasjon og inntektsforskjellene mellom dem. Som vi så over, er de aller fleste av både mødre og fedre i jobb, med noen få unntak av perioder som arbeidssøkere eller som sykmeldte. I internasjonal forskning blir gjerne et ulikt økonomisk utgangspunkt mellom kvinner og menn etter skilsmissen tatt for gitt. Dette er fordi kvinner og menn antas å ha ulik tilknytning til og lønsmuligheter i arbeidsmarkedet. Klassiske studier for eksempel fra USA baserer seg derfor på en antakelse om at kvinner kommer dårligere ut økonomisk etter en skilsmisse, og at dette vil prege oppveksten til barna, selv om den økonomiske situasjonen kan endre seg etter som tiden går (Bauserman 2002, Cloutier og Jacques 1998). I vår studie kan nok også situasjonen ved bruddet være vanskelig for den ene eller for begge foreldrene, men det er ikke en selvfølge at endringen følger fastlagte kjønnede spor. Mødrene vil i mange tilfeller klare seg like godt, og i noen tilfeller kanskje bedre enn fedrene. Dette kan være et resultat av at de gjennom ordningen med delt bosted har delt omsorgen for barna seg imellom og også har kunnet konsentrere seg,

slik også fedrene gjør, om arbeidet sitt i den «barnefrie» tiden. Våre funn bekrefter også at de som velger delt bosted, i utgangspunktet har tatt utdanning og er i jobb og dermed starter som ganske likestilt med sin partner, i likhet med hva studien til Kitterød mfl. (2016) finner.

Vi vet lite om hvordan barn opplever foreldrenes økonomiske situasjon i familier med delt bosted, og hvorvidt og hvordan de kan oppleve det som problematisk dersom foreldrene har veldig ulikt inntektsnivå og ulik levestandard for øvrig. De kan for eksempel observere at foreldrene er i en annen situasjon som enslige enn da de bodde sammen.

Jeg tror de jobbet like mye da, men nå når de blir skilt, så blir det også veldig stor overgang, fordi da er det bare én voksen i huset som må betale alt liksom, ferier, og da blir det også litt sånn annerledes. Det er kanskje litt sånn, man føler jo kanskje litt mer på det at man ikke bare skal spørre om alt sammen: Kan jeg få den genseren, kan jeg få de buksene, kan jeg få det og det og det. (Jente, 12 år)

Det at hver av foreldrene skal klare seg på bare én inntekt når de skal dekke bolig og alle husholdningsutgifter, kan gi en anstrengt økonomi, som barna er klar over. De kan for eksempel merke dette på ekstrautgifter som ferieturer eller utstyr, men også fordi foreldrene jevnlig tar opp økonomi som et tema, især hvis de ikke er enige om hvordan de skal fordele utgiftene til fritidsaktiviteter, busskort og så videre. Barna kan da oppleve at de blir gjort til et økonomisk problem og kan forårsake konfliktene mellom foreldrene. De kan derfor være forsiktige med å bli kravstore, slik jenta over uttrykker det. «Man kan ikke bare spørre om alt.»

Vårt utvalg rommer familier hvor både moren og faren har noenlunde like økonomiske betingelser, og familier der det er en relativt stor forskjell, og i noen få tilfeller der situasjonen er vanskelig. En av jentene reflekterer over at foreldrene allerede hadde gode jobber da de skilte lag, og at dette kunne være en grunn til at de tok skrittet og splittet opp og ikke ble værende i et haltende ekteskap. «Jeg vet ikke om det at de havnet i bedre økonomisk situasjon, gjorde det lettere for dem å gå fra hverandre, det vet jeg ikke. Men det kan hende.» Hun sammenligner den økonomiske situasjonen til foreldrene med da moren skilte seg for første gang. Da var hun ung student med veldig dårlig råd, noe som preget oppveksten til halvsøsteren hennes, som vokste opp med lite kontakt med faren, i kontrast til hennes foreldres trygge økonomi og ordning med delt bosted.

Det er flere som ikke opplever at økonomi er et stort tema i hverdagen. De opplever at foreldrene har grei økonomi, selv om dette også kan innebære forskjeller mellom foreldrene. Noen beskriver fedre som har god inntekt. «Men

sånn fritidsutstyr og sånn, det er vel stort sett pappa som kjøper. Ja, for han har litt bedre inntekt.» Denne ulikheten kan dessuten komme fram i beskrivelser av forskjellene mellom farens store enebolig, som han har sammen med sin nye partner, og morens lille leilighet. Det er også eksempler på at faren har liten leilighet eller leier, mens bostandarden hos moren er betraktelig bedre. Flere beskriver at moren er den som tjener best.

Tingen er at moren min tjener ganske greit, tjener mer enn faren min. Men hun er ikke så glad i å bruke penger, så da blir det egentlig ganske likt begge steder. At selv om hun tjener mer, så er det ikke noe annen livsstil der, siden hun ikke bruker så mye. Så det har egentlig ikke vært forskjellig, selv om det er ulik økonomi. (Jente, 17 år)

I noen beskrivelser kommer dette også fram når barna omtaler foreldrenes forskjellige livsstil og interesser.

Altså, pappa er veldig flink til å spare og liksom være økonomisk, på en måte. Men mamma hun liker å bruke penger, så når hun får lønn, så går vi liksom ut på shopping. Men ja, mamma tjener mer enn pappa, det vet jeg. Hun har råd til mer. (Jente, 18 år)

De observerer ikke bare at foreldrene har ulik økonomi, men også at de har ulike holdninger til det å bruke penger. «For pappa kommer fra en veldig sparsommelig familie, mamma bruker litt mer.» Men, som de understreker, at foreldre har ulike holdninger til økonomi, «det er jo en vanlig diskusjon i en familie, det».

De tegner et litt mer detaljert bilde av fordelingen av det økonomiske ansvaret og forhandlingene når de beskriver de ulike typene utgifter som er knyttet til foreldreansvaret.

Jeg vet ikke helt hvilke regninger som gikk til hvem, men de har jo alltid hatt et mål om å betale likt. Og liksom sånn ... så jeg tror sånne medlemskontingenter og sånn, det delte de mellom seg, eller så betalte pappa for meg og mamma for broren min for eksempel, for han gikk jo også på fotball og noe forskjellige greier, så de delte ganske likt, og det har på en måte alltid vært målet. Og nå har de, siden vi også er litt sånn utafor skjema, så har de en avtale om at de skal betale for det som skjer når vi er hos dem, da. Fordi at ja, det føles kanskje urettferdig innimellom, men de har funnet ut at antakeligvis så går det opp til slutt, og det gjør det jo, så. (Gutt, 13 år)

Denne gutten formidler stor oversikt over foreldrenes økonomi og har en måte å snakke om det på som viser til en likefordelingsnorm. Spesielt de yngre barna med delt bosted beskriver lik fordeling av utgifter mellom foreldrene, og at når de for eksempel plutselig trenger noe nytt, er det den som de bor hos den uken,

som gjør innkjøp. En gutt beskriver det slik: «Det er sånn, hvis jeg er hos mamma og trenger noe, så kjøper hun det. Og så har vi sånn at pappa kjøper vintersko, for eksempel da, og mamma kjøper sommersko.» Noen forteller at de har dobbelt opp med klær, slik at de slipper å frakte ting fram og tilbake. I enkelte tilfeller er dette noe foreldrene er strenge på at skal bli værende på samme plass, at klærne ikke skal flyte mellom hjemmene. I andre tilfeller er de mer avslappet på dette området.

Større utgifter til for eksempel fritidsutstyr kan være noe foreldrene diskuterer fordelingen av i hvert enkelt tilfelle. Enkelte kan oppleve dette som ubehagelig fordi det er en spore til uenighet mellom foreldrene, noe barna prøver å unngå. En gutt på 13 år med en hobby som krever dyrt utstyr, sier for eksempel at han tenker på å finne noe annet å drive med. «Noe annet som gjør at mamma ikke trenger å bruke penger på meg, fordi da vet jeg at jeg bare kommer til å ville slutte etter noen år.» De kan vurdere om det er bryet verdt å be om nye ting, ut fra hva de tror om familiens økonomiske situasjon og foreldrenes holdning til forbruk.

De yngste har ikke så god oversikt over utgiftsnivå og ansvarsfordeling når det gjelder fritidsaktiviteter. En jente på 10 år formulerer usikkerheten om hvem som betaler for hva, slik: «Jeg tror det er mamma. Men jeg vet ikke. Men jeg tror egentlig det.» De vet at foreldrene kan snakke om økonomi når de har møter eller telefonkontakt. En forteller om at foreldrene lager et eget årsregnskap over utgiftene.

De skriver regnskap som de på en måte leverer fast en gang i året, og – det var en periode pappa ikke hadde jobb, og da ble det jo mamma som betalte mer ... Men jeg tror ikke det er et problem. Jeg tror de ... har styr på det. (Gutt, 13 år)

Så lenge foreldrene har god økonomi og et greit forhold, er dette noe barna ikke har blitt involvert så mye i. Samtidig blir de kanskje mer klar over at de har en pris. De er en utgift som skal fordeles mellom to parter. Selv om barna ikke blir så mye involvert i de konkrete avtalene, kan økonomi likevel være et område der de opplever at et ansent forhold mellom foreldrene kommer til uttrykk. En jente beskriver sin relativt privilegerte situasjon slik:

Jeg har hørt at mamma kan bli ganske sånn irritert på pappa, at pappa skjemmer oss bort og sånne ting, men han gjør ikke det. Han sier at han gjør det fordi han er glad i oss og fordi vi fortjener det. Mm... men det er ikke noe sånn problem hos mamma heller.

Selv om de ikke har dårlig råd i noen av hjemmene, blir farens tendens til å «skjemme dem bort», slik moren ser det, formidlet til barna i form av en anklage.

Ungdommene beskriver økonomisituasjonen litt annerledes enn de yngre barna. De bruker mer penger, og ting skjer mindre planlagt, slik at både de selv og foreldrene kan miste oversikten over utgiftene og hvem som betaler for hva. Som en jente på 16 år beskriver:

Nå er det litt mer sånn ... ja, jeg kommer plutselig på at oi, til helgen skal jeg sånn, eller nå trenger jeg penger: Kan jeg få ... liksom sånn. Så da har de ikke oversikten lenger, og da er det vanskeligere for dem å snakke om penger.

De har selv mer oversikt over hva ting koster, og kan oppleve at de selv har mer ansvar for hva de bruker penger på. De observerer foreldrenes holdninger til pengebruk, som ofte kan gi litt doble signaler. En jente forteller for eksempel om moren som er «veldig, veldig bestemt på at jeg skal ikke si nei til ting bare fordi de er dyre. Men på den andre siden veldig bevisst, uansett hvor vi går, om vi ser på klær eller hva som helst, så ser hun på prislappen først».

Ungdommene har større forbruk og utgifter, som mobilabonnement og månedskort på trikken, og det kan være flere og mer langvarige investeringer, som konfirmasjon, tannregulering, førerkort, russetid eller utenlandsopphold, hvor det er duket for samarbeid, uenighet og konflikter. Foreldrene kan lage kjøreregler for hvordan dette skal fordeles: «Det jeg vet, er at pappa betaler for mobilabonnement og busskort, og så spleiser de på lappen til meg.» En del av ungdommene beskriver hvordan de er klar over foreldrenes relativt vanskelige økonomiske situasjon, og tilpasser seg dette, blant annet ved at de har jobb ved siden av skolen, og at de prøver å holde seg med lommepenger selv og dekke utgifter til klær og utstyr.

Jeg tør ikke å spørre så veldig mye heller. Så jeg sparer heller. Når jeg har bursdag, så sparer jeg heller til hvis jeg skal kjøpe telefon eller noe sånne ting. Og ja ... jeg får jo penger av mamma til bussbillett og sånt noe, men jeg vil helst ikke spørre. (Jente, 16 år)

Også andre tar ansvar for egen økonomi så mye de kan, og dette kan også være en måte å unngå at foreldrene blir uenige på.

Nå vil jeg ikke si at vi har den beste økonomien, men det har ikke plaget meg noe på noen måte. Som så ... om ting som jeg betaler, så betaler jeg selv, og foreldrene mine betaler veldig lite for meg. Så sånn i forhold til

meg så tror jeg ikke det har vært stort problem sånn økonomimessig.
(Gutt, 19 år)

I mange av ungdommenes beskrivelser virker økonomi inn på deres eget forhold til faren, moren eller begge, og hvordan de beskriver forholdet foreldrene imellom. Foreldrenes holdning til pengeforbruk påvirker relasjonene på godt og vondt. Det som gjør den økonomiske situasjonen til et problem, er når barna selv blir involvert i kommunikasjonen og konfliktene mellom foreldrene. De tar opp at de ikke vil være mellommenn.

Altså noen år så gikk det mye gjennom oss barna, og det var ikke noe greit. Men da husker jeg at jeg sa ifra, og da var jeg skikkelig sur, da var jeg sånn: Vet du hva, hvis den regningen skal betales, så får du si ifra til han, og ikke til meg. Og da hørte de på det, så nå hører jeg ikke noe mer om det, liksom. (Jente, 18 år)

Ikke alle greier å si så klart ifra, og det fører ikke alltid til endring. Barna blir over tid stående i en vanskelig mellomposisjon. Økonomi påvirker foreldresamarbeidet, men foreldrenes samarbeid handler om flere temaer enn økonomi.

Foreldresamarbeid

Generelt har det vært stor enighet om at delt bosted kan være uheldig når foreldrene har store og vedvarende konflikter (Fehlberg mfl. 2011, Haugen 2010). Både internasjonal og norsk forskning viser at konflikter mellom skilte foreldre kan være vanskelig å takle for barna (Amato 1993, Moxnes 2003), og særlig gjelder dette for barn med delt bosted, som er avhengige av omfattende foreldresamarbeid. Etter hvert som delt bosted er blitt mer vanlig også blant foreldre med et visst konfliktnivå, er forskere blitt mer opptatt av hva som skal til for å dempe konfliktnivået, og hvordan støtteapparatet kan hjelpe foreldre med delt bosted som har store konflikter, til å samarbeide best mulig om barna (Smyth mfl. 2014). Som vi har nevnt tidligere (kapittel 2), viser dessuten Nielsen (2018b) sin metaanalyse at barn med delt bosted skårer bedre på en rekke utfall enn dem som bor fast hos én av foreldrene, også når foreldrene har store konflikter, noe Nielsen forklarer ved at fordelene ved å ha en tett relasjon til begge foreldrene veier tyngre enn foreldrenes konflikter.

I en norsk intervjuundersøkelse fra 2012 blant foreldre som bor hver for seg, rapporterte foreldre med delt bosted om bedre samarbeid og mindre konflikter med den andre forelderen enn foreldre med andre bo-ordninger for barna gjorde (Wiik mfl. 2015). Foreldre med delt bosted var dessuten jevnt over mer enige om den daglige oppdragelsen av barna og om oppfølgingen av barnas fritidsaktiviteter

enn foreldre med andre ordninger var, de hadde oftere en privat avtale om samvær, og de var mer fornøyde med omfanget av samværet (ibid.). Også når vi justerer for en rekke demografiske og sosioøkonomiske faktorer, er det en klar tendens til at foreldre med delt bosted rapporterer om lavere konfliktnivå enn foreldre med andre bo-ordninger gjør (Kitterød og Wiik 2017). Dette kommer også fram i delundersøkelsen vår hvor vi har gjort multivariate analyser av disse dataene (se kapittel 7). Selv om store konflikter forekommer sjeldnere blant foreldre med delt bosted enn blant dem med andre ordninger, oppgir imidlertid en betydelig andel foreldre med delt bosted, omtrent én av fire, at de har store eller ganske store konflikter med den andre forelderen (Wiik mfl. 2015).

Hvordan oppfatter utvalget vårt at foreldrene deres samarbeider? Vi har delt dem inn i tre grupper på bakgrunn av intervjuene vi har gjort, som gir detaljerte beskrivelser av både hverdagsliv, relasjoner og samarbeid. *Lavkonfliktfamilier* er den største gruppen, hvor vi har plassert 25 av informantene. Der går forhold og samarbeid greit i dag. Det kan også være utfordringer i samarbeidet over tid, men dette har bedret seg, og i dag sier barna at det ikke påvirker dem nevneverdig. Vi har plassert 7 av dem i en mellomgruppe med *moderat konfliktnivå*, der dette påvirker samarbeidet foreldrene imellom, og også har skapt bekymringer og problemer for barna, blant annet gjennom at de har måttet være mellommann i kommunikasjonen mellom foreldrene. Det er 3 av informantene som har opplevd eller fortsatt lever med et *høykonfliktnivå* mellom foreldrene som har preget oppveksten og kontakten med foreldrene i stor grad.

En dansk undersøkelse om «delebarn» finner også at nesten alle foreldre med utstrakt samarbeid utfolder dette i et fordragelig klima (Ottosen 2016). Et konstruktivt og fordragelig samarbeid er uttrykk for omsorg og interesse for barnet, noe Ottosen kaller et *samarbeidende foreldreskap*. På bakgrunn av sitt forskningsarbeid trekker Mai Ottosen fram ulike områder for samarbeid som kan leses som en stige som går fra det enkleste å samarbeide om til de mest utfordrende sider ved samarbeidet. Hun starter med at foreldrene må utveksle informasjon, og for å gjøre dette på en god måte må de ha tillit til hverandre og en fortrolighet som gjør at de formidler tanker om barna og møter den andre med anerkjennelse. Et annet område for foreldresamarbeid handler om praktisk å bistå hverandre, blant annet ved å være fleksible overfor hverandre slik at de kan tilpasse seg barnets behov. Et tredje område for samarbeid er å bli enige om noen felles regler og grunnprinsipper i oppdragelsen. Et fjerde område gjelder å anerkjenne hverandres innsats, som også innebærer å ikke snakke negativt om hverandre til barna. Et siste område er å delta sammen på markering av fellesskap eller annet formelt og uformelt samvær rundt barnet. Et slikt samarbeid-

dende foreldreskap, mener Ottosen, bidrar til å fremme barns velvære og motstandsdyktighet (Kelly 2007).

Som allerede nevnt var mange av våre informanter små da foreldrene skilte seg, eller samlivsbruddet ligger langt tilbake i tid. De husker derfor bare bruddstykker av det som hendte, og tiden etter. Forståelser av brudd og samarbeid endrer seg også etter hvert som de blir større. De har kunnet merke at foreldrene er ansente sammen, men for dem selv kan det å bygge en god relasjon til hver av foreldrene komme i forgrunnen, mens foreldrenes relasjon blir et bakteppe. En jente på 16 år reflekterer over hvordan hun opplevde det hun i ettertid har forstått at var et vanskelig og konfliktfullt brudd, og sårene som dette dannet i etterkant.

Jeg kjenner ikke den historien, jeg har fått vite veldig lite av det, nettopp fordi vi skulle holdes ute av det, men jeg merket veldig ofte på ... ja, sånn ubehagelig stemning, liksom ikke nødvendigvis at noe var galt, men ja, det var ubehagelig, og jeg vet ikke om jeg tenkte så mye over det da, eller jeg tenkte liksom kanskje at dette her er ubehagelig, men det er vel sånn det skal være på en måte, altså liksom jeg tenkte ikke at det hadde noe å gjøre med at de hadde så mange problemer og konflikter som det de hadde, da. Men jeg har merket det i ettertid, når de har greid å gi litt mer slipp på det, og jeg ikke er like avhengig av dem som jeg var da jeg var liten, at nei, det er ikke sånn det skal være. Og selv om de jobbet veldig, veldig hardt nettopp for å holde oss unna det, så går det ikke, på det måte. (Jente, 16)

Også andre ungdommer reflekterer over foreldrenes brudd og hva som har formet samarbeidet i ettertid. Foreldrene har forsøkt å holde dem utenfor årsakene til brudd eller vanskelige hendelser. Ungdommene sier likevel at de merket på stemningen at ting ikke var bra, og at de ikke kan holdes utenfor, fordi de merker spenningen mellom foreldrene. Noen har derfor tenkt mye på denne tiden, fordi de visste så lite. Andre sier at de ikke har tenkt mye over det som kunne være vanskelig for foreldrene. Én sier at hun forventet at det skulle være slik, hun hadde ikke noe å sammenligne det med. Hun unngikk også å gruble så mye, fordi hun var så avhengig av hver av dem. Hun *måtte* være tillitsfull overfor begge. De sier at de har skjont mer av relasjonene i ettertid, hvorfor det var så konfliktfullt. De forstår mer av hva kjærlighetsrelasjoner og brudd innebærer, etter selv å ha blitt eldre.

Barn om konstruktivt samarbeid

De fleste sier at foreldrene har et greit samarbeid, at de avklarer det de trenger og ellers ikke har veldig nær kontakt.

De har kontakt. De er liksom ikke sånn uvenner og sånt. De har egentlig ganske mye kontakt. Men de er liksom, de møtes liksom ikke så veldig ofte. Med mindre det er noe vi må gjøre, som liksom begge to skal være med på. (Jente, 10 år)

Foreldrene ivaretar de sentrale områdene for et samarbeidende foreldreskap ved å informere hverandre, planlegge tiden framover og eventuelt diskutere skolesituasjon og annet. Informasjon fra skoler og barnehager går i dag elektronisk, og denne siden ved samarbeidet er dermed mindre presserende. At samarbeidet går greit, gir en trygghet. Barna opplever at foreldrene er sammen om å oppdra dem, til tross for at de har to hjem.

De snakker jo veldig mye sammen om hvordan de oppdrar oss og sånn, og da blir det ofte at det er, sånn stemningen hjemme er egentlig bare koselig, og det er det hos begge. Så, sånn endrer det seg ikke. (Jente, 15 år)

Det at de vedlikeholder god kontakt over lang tid, er tillitvekkende og verdifullt. Andre har opplevd at forholdet mellom foreldrene har blitt bedre med tiden. En jente på 12 år sier at kontakten er god, men at de snakker mest om organisatoriske ting, som når hun skal være hos hvem. En slik begrenset kontakt gjør at hun selv må være aktiv for å ta opp andre forhold ved bo-ordningen: «Liksom hvis det er ting jeg ikke synes er så lett, da pleier jeg å si det selv, liksom. Så de snakker ikke med hverandre om sånne ting, da.» Hun tror ikke at foreldrene hadde hatt så mye kontakt om det ikke var for henne.

Andre forteller at foreldrene setter av tid til jevnlig møter. De sier at foreldrene noen ganger spiser middag sammen ute på restaurant eller blir invitert over på middag eller en kaffe for å snakke om hvordan det går. De understreker at foreldrene er gode venner, og at det betyr mye for dem.

Mm, det er jeg glad for har gått fint. De er veldig gode venner. Pappa pleier jo å komme over til meg og mamma og spise lunsj for eksempel, eller snakke og sånn. Så det går veldig fint. De snakker jo på telefonen kanskje hver dag, så. (Jente, 18 år)

Andre holder kontakt ved å skrive jevnlig meldinger i stedet for å ringe. Det er en del eksempler på at kommunikasjonen går skriftlig, også der det ikke er så store konflikter. Elektroniske kommunikasjonsformer gjør også informasjonsflyten relativt enkel og lite arbeidskrevende. «De skriver helst. Ringer de, da er de sure, hehe. De har ikke noe imot å snakke med hverandre, men de er uenige om ganske mye.»

Noen reflekterer over at relasjonen kanskje er mer anstrengt enn det de later som.

Det kan hende de later litt sånn foran meg og søsteren min, men jeg tror ikke de faker det noe særlig. Jeg tror de kommer ganske godt overens egentlig. Snakker med hverandre, og avtaler og koordinerer og sånne ting, og ja, jeg tror ikke de er noe uvenner, sånn som noen blir da, men nei. (Gutt, 17 år)

Det er også beskrivelser av hvordan foreldrene markerer høytidsdager som jul eller bursdager sammen og drar på ferie sammen. I enkelte tilfeller er det etter hvert også blitt et godt forhold når en ny partner har kommet inn i bildet.

Nå er de også veldig gode venner, sånn, mamma og stemoren min snakker jo sammen. Og vi har vært i utlandet sammen òg, alle sammen, liksom stesøsteren min, stemoren min og mamma og meg. (Gutt, 17 år)

Et godt foreldresamarbeid gir en trygghet for barnet og forenkler hverdagen deres både fordi praktiske oppgaver løser seg enklere, og fordi informasjon og avklaringer ikke går gjennom dem, men direkte mellom foreldrene. Mange er kjent med at foreldresamarbeid kan være konfliktfylt, og er derfor lettet og glad for at det ikke er slik hos dem. Det gir en ekstra bekreftelse på at foreldrene bryr seg om dem.

Når samarbeidet er spent

Fordi samarbeidsklimaet er så viktig for barna, kan de være ekstra oppmerksomme på hvordan forholdet mellom foreldrene er. Samarbeidet kan gå greit, men likevel kan barna være observante på signaler om et anstrengt forhold. De observerer forholdet mellom foreldrene og tolker det ut fra det de ellers vet og hører av hva foreldrene sier om den andre, slik en jente på 12 år beskriver:

Jeg har sett i situasjonene noen ganger ved levering av tøy, så kan det bli litt krangel og sånn, fordi mamma vil helst ikke være på området til pappa, fordi hun er liksom helt: Nei, jeg vil ikke være i nærheten av deg. Hun har fått helt nok av pappa. Pappa prøver bare å være hyggelig og sånt, men noen ganger så er det sånn – folk liker ikke at de skal hjelpe deg.

Ikke minst kan forholdet være anstrengt rett etter et brudd der det har vært ulike forståelser av og reaksjoner på hva som har skjedd, og behov for å holde avstand, slik situasjonen kan være for denne jentas foreldre. Situasjonen kan gjenspeile et ujevnt (av)maktforhold i etterkant av en skilsmisse, slik jenta er klar over og beskriver. Forholdet mellom foreldrene kan da gå ut over barna, slik en annen jente beskriver:

Noen ganger så blir mamma veldig sint, og da blir hun liksom sånn frustrert, og så er hun veldig irritert. Og hvis vi spør henne om noe da, så blir

hun så sint, og da begynner jeg å bli litt lei meg, og irritert fordi at det går utover oss. (Jente, 12 år)

Det at moren blir sint, forklarer hun med at hun har kranglet med pappa. Andre overværer foreldrenes krangel og harde ord, som gjør dem utrygge. Det er ikke alltid at foreldrene selv oppfatter det som uvennlig krangel, men barnet oppfatter det slik, som en jente på 9 år beskriver: «De kan jo diskutere veldig mye, og det er ikke noe særlig gøy å høre på. Og så sier jeg at de skal slutte å diskutere, og så sier de at de ikke diskuterer. Så det blir litt sånn rart.» Forholdet mellom foreldrene kan også bedre seg over tid, slik en av ungdommene har erfart: «Det er jo bedre nå. De klarer å prate sammen. Før, på starten, så var det jo veldig mye ord. Litt stygge ord. Men nå kan de liksom prate sammen og ha en grei samtale.» Det kan handle om at det etter hvert også er mindre de skal avklare seg imellom, som en annen ungdom understreker: «De finner jo ut av hvem som skal være hvor i ferier og sånne ting.» Det er også fordi barna etter som de blir større, selv er aktive i å avtale: «Vi sier ifra selv, og tar initiativ, ikke sant.» Det kan også endre seg til det verre, slik en jente på 16 år forteller:

Ja, men det har vel endret seg til det verre, kan man vel si ... eller, da jeg var liten, så var det ikke sånn at jeg tenkte så mye over det, og da var jo de akkurat skilt, så da var de også opptatt av å opprettholde en kommunikasjon. Men det var litt irriterende den perioden da det var dårligere ... det handlet jo litt om at de fikk kjæresten og sånt, så da var de litt sånn opptatt av sine egne greier og sånt.

Ungdommene reflekterer i etterkant over ulike perioder de har gjennomgått, også når det gjelder foreldresamarbeidet, og prøver å finne en forklaring på foreldrenes væremåter. I noen tilfeller beskriver de at den ene av foreldrene prøver å få til et samarbeid, men møter avvisning eller lite samarbeidsvilje hos den andre. I ett tilfelle er sønnen klar på at også han opplever at faren har et vanskelig lynne, og han og moren får også støtte av stemoren.

Jeg kan karakterisere faren min som ganske spesiell, fordi det er ikke noe å legge skjul på det. De klarer å samarbeide hvis faren min er på godfoten, for moren min vil gjøre det beste for meg, men det er ikke alltid at faren min ser det. Han setter seg opp mot moren min. Det er ofte at beskjeder fra faren min, hvis han er helt i vranglås, at beskjeder må gå igjennom meg til moren min istedenfor at han sender henne en melding. Eller så er det som regel moren min og stemoren min som snakker. (Gutt, 17 år)

På grunn av farens motvilje mot å samarbeide blir gutten et sendebud. Også andre forteller at de har fått rollen som mellommann og sendebud, noe de synes er svært vanskelig. En jente på 13 forteller hvordan kontakten mellom foreldrene hadde stoppet opp, og at all kommunikasjon gikk gjennom henne. «Det var

litt kjipt, men liksom, jeg bare lot det gå helt til jeg sa ifra at jeg ikke ville mer, da.» Hun fortsetter: «Det endte med at jeg bare sa ifra, fordi jeg var liksom irritert, fortvilet, veldig mye sånn, da, fordi, det var veldig irriterende.» For henne hjalp det å snakke med mormoren, som diskuterte det med moren hennes. «Og så begynte mamma og pappa faktisk å snakke litt, da. Og så til slutt så begynte de faktisk å sende hverandre meldinger og litt sånn.»

Dårlig kommunikasjon mellom foreldrene bidrar til at flyten av informasjon stopper opp eller blir negativt ladet, og foreldreoppgavene utfører de hver for seg med minimal koordinering. Foreldrenes dårlige relasjon påvirker hele familien, slik en jente på 12 år beskriver det: «Noen ganger kan det bli ganske slit-somt, fordi vi må ta tingene frem og tilbake, så krangler de, og så går det utover oss, og så blir vi sinte, så krangler vi, og så blir det bare sånn derre.» I tillegg til at barna selv må ta ansvar for det praktiske, blir alle sinte og lei seg, og dette preger kommunikasjonen og samværet.

Beskrivelsene over viser til ulike grader av konflikter. Et *konfliktpreget foreldreskap* (Ottosen 2016) kjennetegnes av konflikter som er vedvarende og intense. Foreldrene kommuniserer dårlig, og de har vanskelig for å skille mellom egne følelsesmessige reaksjoner og det å ivareta barnet. I beskrivelsene til barna er det litt ulikt hvor vanskelig samarbeidet mellom foreldrene er, og hvordan de oppfører seg mot hverandre, men som vi har sett, greier foreldrene i noen tilfeller ikke å fokusere på barnets behov, men reagerer i stedet følelsesmessig på hverandre med uforløste reaksjoner som sinne og følelsen av å være ydmyket og sveket (Hetherington og Kelly 2002, Maccoby og Mnookin 1992). Økonomi er et annet tema som skaper konflikter, slik vi var inne på over. Når kommunikasjonen er dårlig, kan barna bli involvert i økonomiske dragkamper som er svært vanskelige for dem.

Når konflikter handler om økonomi

I avsnittet om foreldrenes økonomiske situasjon kom det fram hvordan særlig ungdom kan oppleve uklarhet eller konflikter om hvem av foreldrene som skal betale hvilke utgifter.

Det har selvfølgelig vært irriterende hvis jeg ber om noe, og så er det sånn: Spør faren din, og så spør jeg faren min, og så er det sånn: Spør moren din. Det er irriterende. Det kan komme for eksempel med pengeproblemer, det med at moren min mener at faren min aldri betaler for noe, og så går jeg til faren min, og så er han sånn, ja, men jeg betaler barnebidrag til moren din hver måned. Og jeg er sånn, okay, greit, og da vet jeg liksom, hvem skal jeg gå til? Jeg bare trenger en ting, kan ikke dere bare please avtale det her mellom dere istedenfor å gå igjennom

meg? Så jeg synes det er irriterende, hvis de prøver å gå igjennom meg. Og det har jeg sagt ifra om, at det er sånn, det gidder ikke jeg, det er deres problem. Så det har vært irriterende. Eller frustrerende, da. (Jente, 16 år)

Hun har tatt opp situasjonen, som hun finner helt uholdbar. Det er også flere andre som forteller at de til slutt måtte ta et grep for å unngå å leve i et vedvarende konfliktfelt.

Jeg har veldig mye respekt for foreldrene mine, sånn generelt liksom, så jeg er ikke sånn at jeg, eller for jeg skjønner alltid hvis, ikke sant, jeg prøver å se det fra deres side da. Så hvis det er sånn at du ber meg om å betale regningen, så skjønner jeg det at du vil ikke snakke med pappa fordi han vil ikke høre på deg, eller han er sur eller du er sur eller noe sånn. Så da, jeg har jo respektert det, men det endte jo bare opp med at det egentlig ble litt mye for meg. Så da jeg sa ifra, så sa jeg egentlig ifra til begge to. Altså, jeg snakket med moren min, og så snakket jeg med faren min, og så ba jeg bare de to snakke sammen, og da gjorde de det, og så ordnet det seg. (Jente, 16)

Sitatene uttrykker hvor stor belastning de opplever en konflikt om økonomi kan være. For begge ungdommene har det hjulpet å ta det opp med foreldrene, selv om dette også har vært krevende. De har i ettertid laget bedre ordninger for blant annet å betale løpende utgifter. Likevel kan det dukke opp uventede utgifter de trenger støtte til, som en tur i forbindelse med en fritidsaktivitet eller en sommertur, selv om mange også har jobb ved siden av skolen for å dekke egne utgifter. Mange av dem som opplevde at foreldrene var uenige om økonomiske spørsmål, eller at de ikke hadde en god nok ordning for å dekke nødvendige utgifter, sa at de unngikk å spørre foreldrene om penger, men at de greide seg på lavbudsjett eller dekket det meste med egen inntekt. De begrunnet dette blant annet med hvilken belastning det er å stå i en konflikt mellom foreldrene, hvor de opplevde at de selv ble redusert til en utgiftspost. Som vi har sett tidligere, kan dette også være tilfellet der de er redd for at økonomi kan bli en spore til dårlig kommunikasjon, og de vil dermed unngå at dette skjer, ved å klare seg på egen hånd.

Vedvarende konflikter

Haltende foreldresamarbeid kan føre til at foreldrene ikke ivaretar barnas behov godt nok, eller at de gjør det uten at det utføres som et felles foreldreansvar. For å bruke Mai Ottosens begreper kan dette føre til *oppløste foreldreskap*. Slike oppløste foreldreskap er det få eksempler på i utvalget vårt. Det er også glidende overganger og mer situasjonsbestemte perioder der forholdet har bedret samarbeidet, men også eksempler på helt låste konflikter. Barnevernet

har vært koblet inn i noen familiekonflikter. Det er også flere som forteller at de selv har hatt møter med en veileder på familievernkontoret, eller at bare foreldrene har involvert familievernkontoret for å løse opp i samarbeidsproblemer – også lenge etter at de var til mekling i forbindelse med bruddet. I ett tilfelle hadde foreldrene et møte da datteren foreslo for foreldrene at hun ville bo mer hos faren i stedet for å ha delt bosted. «Og når jeg først begynte å si at jeg ville gjøre det, eller liksom være mer hos pappa, så sa mamma først nei, og så begynte de å snakke om det på det der kontoret.» Hun forteller videre:

De [foreldrene] har jo møte en gang i måneden på et sånt foreldrested, foreldrevernkontoret eller noe sånn. De har møte hvor de liksom snakker om meg da, siden jeg vil liksom gjøre litt sånn forskjellig. Mamma tvang meg til å snakke med en sånn psykolog eller hva det nå var der nede, når jeg liksom sa at jeg ikke ville, og så bare tvang hun meg til å gå ned, da. Og liksom da ble jeg litt irritert. *Var det ikke greit å snakke med den personen?* Nei, det eneste hun gjorde var å skrive ned alt, og jeg, jeg er liksom ikke så veldig sånn ... Uansett så kommer jeg aldri til å være veldig stor fan av psykologer gjennom livet mitt, da. Siden de får liksom en haug av forskjellige fortellinger hver eneste dag, de bare hører og skriver det ned, de bare får fortellinger og skal skrive dem ned, og det liker jeg ikke med dem. (Jente, 13 år)

Hun var lite motivert for å snakke med personen på familievernkontoret og fikk heller ikke noe ut av samtalen. Hun forsto det som at moren forsøkte å påvirke hennes ønske om å bo mer hos faren, som hun selv hadde reflektert seg fram til. Ifølge hennes beskrivelse ser det ikke ut til at møtet førte til at hun fikk støtte for forslaget sitt eller fikk innspill som hjalp henne med å tenke videre. Hun formidler bare en negativ opplevelse av dette møtet.

Barnevernet har vært inne i noen saker. I ett tilfelle ble barnevernet koblet inn for å bedre kommunikasjonen mellom foreldrene.

Jeg har jo hatt samtale med barnevernet også, da. Jeg har hatt flere samtaler med dem, jeg har snakket med dem to ganger, og mamma og pappa har sikkert snakket med dem to ganger, men vi har gjort det separat. Som jeg kan huske, ja separat. Eh og så har de bare sagt at mamma og pappa skal snakke mer via meldinger. *Men har det hjulpet da, synes du?* Jeg er ikke helt sikker, fordi jeg er ofte på iPad-en min når de snakker sammen og sånt, så jeg er liksom ikke helt oppi der. Men. Pappa liker ikke å svare så mye på mamma sine meldinger. Altså det er, det gjelder også på telefonsamtaler. Men jeg vet ikke, kanskje det har blitt litt bedre. Så da krangler de ikke så mye på telefonen, da.

I to andre tilfeller der barnevernet har vært inne, gjaldt det å løse opp i en tilspisset konflikt mellom en mor og en datter. I det ene tilfellet var både morens

og datterens psykiske helse et tema, i det andre tilfellet var relasjonen preget av sterk kontroll av jentas relasjoner og tidsbruk, hvor farens mulige rolle i å bedre situasjonen for datteren også ble tematisert. Jentene uttrykker begge at støtten de fikk gjennom barnevernet som en ekstern instans i den vanskelige situasjonen de var i, var viktig for dem, men at de også var ambivalente til hvor mye hjelp de egentlig fikk, og hvor mye barnevernet forsto og kunne hjelpe dem i den sårbare situasjonen de opplevde å være i.

Barnevernet har også vært inne i en alvorlig konflikt som endte med flere rettsaker. At familierettslige myndigheter blir inkludert for å løse foreldrenes samarbeid, er gjerne et uttrykk for manglende samarbeidskapasitet (Ottosen 2016). I internasjonale studier om høykonfliktsaker finner de at forekomsten av slike saker ser ut til å være relativt konstant; om lag 10–13 prosent av skilsmisene ender i rettsaker (Kelly 2003). Dette finner også tidligere norske og nordiske undersøkelser (Skjørten 2005, Koch-Nielsen 1983, Ottosen 2016). Som vi kan se av studien som er presentert i kapittel 7, er det lavere andel foreldre som oppgir at forholdet mellom foreldrene er konfliktfylt når barna har delt bosted, enn når barna bor fast hos én av dem.

I barnestudien inngår erfaringene med å leve i en høykonfliktsfamilie og det å gjennomgå en rettssak gjennom refleksjonene som en gutt formidler etter at han har blitt myndig og har flyttet hjemmefra: «Foreldrene mine har på en måte alltid vært i rettssak, så lenge jeg kan huske.» Han forteller: «Det var alltid bråk, hver gang det skulle være noe, altså moren og faren min kunne ikke snakke med hverandre engang. Rettssak var der de gikk fordi de ikke klarte å bli enige.» Gutten har bodd hos moren i oppveksten, med til tider ingen og i perioder noe samvær med faren. Vi skal her se nærmere på hvordan han skildrer møtet med sakkyndige som skulle ivareta hans situasjon og perspektiv i rettssaken. Han var inne på et rom med en sakkyndig:

Nei, vi var jo der en stund, da, og det var jo noen leker, og jeg vet ikke helt, hun spurte oss på et tidspunkt, men ja, for så vidt, jeg husker det at jeg la ikke merke til at hun spurte, jeg var vel opptatt med å leke med ett eller annet kanskje. Men jeg husker at jeg så den rapporten som hun hadde skrevet. Det var vel kanskje pappa som viste den til meg. Og hun hadde jo på en måte ... det var jo veldig sånne fine ord, da. Veldig sånn juss og formelt, men jeg klarte å lese mellom linjene, da, at det basically sto at jeg hadde litt problemer. At med bakgrunn i det jeg hadde sagt, da, at jeg hadde lyst til å bo mer hos pappa, så hadde hun på en måte konkludert da, med at det var noe psykologisk annerledes med meg.

Han reflekterer over at sakkyndige kunne skrive såpass detaljerte vurderinger av ham etter bare et møte på et par timer, hvor han opplevde at han i liten grad ble

samtalt med. Han har også tenkt mer over hva slags valg og vilje et barn kan ha i en slik situasjon. Han hadde tenkt at det å bo hos faren var mer rettferdig. «Jeg tror jeg var mer på det, at liksom følte det var urettferdig, da. Og at jeg kunne rette opp på en måte.» Han oppfatter i ettetid at faren nok hadde påvirket ham til å si at han skulle bo mer hos ham, noe han sikkert også hadde lyst til, men likevel forsto han ikke hva slags spill han var del av, og at det han sa, kunne få så store konsekvenser at rettssaken satte opp betingelser som påvirket hverdagen hans.

Kapittel 4 Tette bånd til to hjem

I dette kapitlet vil vi se nærmere på hva barn sier om innsatsen som skal til for å skape og vedlikeholde en familie, eller *doing family*, som er sosiologen David Morgans begrep for dette (Morgan 2011). Å gjøre en familie viser til den aktive innsatsen ulike familiemedlemmer bidrar med for å ivareta oppgaver og relasjoner. Å skape familie handler om praktiske husholds- og omsorgsoppgaver. Det handler om regler, rutiner, hverdager og ekstraordinære hendelser. Og det handler ikke minst om relasjonelle og emosjonelle forhold. Når man skal gjøre familie som strekker seg over to bosteder, kan det relasjonelle landskapet forbli som før, med foreldre og søsken, eller det kan bli langt mer komplekst, med én eller to nyfamilier, bestående av halvsøsken, stesøsken og steforeldre. Det kan også være flere sett med nær familie og slektninger. Det kan dermed være et krevende arbeid å delta i arbeidet med å skape og vedlikeholde familielivet. Oppmerksomheten i framstillingen vil være rettet mot hvordan barn beskriver og forstår egen innsats og eget handlingsrom. Gjennom barna får vi også høre om deres forståelser og blikk på hvordan mødre og fedre skaper hjem og gjør familier. Et nærliggende spørsmål blir om de beskriver kjønnede forskjeller og ulike ressurser, kompetanser og interesser for omsorgsarbeid og oppfølgingsoppgaver. I internasjonal forskning har man tatt utgangspunkt i en forventning om at disse aspektene vil være ulike ut fra et tradisjonelt kjønnet foreldreskap, blant annet knyttet til foreldres fordelinger av omsorgs- og arbeidsinnsats. Hvordan ser dette ut når vi tar utgangspunkt i barns beskrivelser av familier som har delt bosted i 2018?

Først beskriver vi hva de sier om hva et hjem er, og det å skifte mellom ulike hjem med ulike regler og rutiner. Deretter går vi mer inn på hva de sier om barns relasjonelle innsats for å opprettholde kontakt med begge foreldrene, søsken og utvidet familie.

Hva er et hjem?

Hjem viser til en lokalitet, til materialitet og til et sted for samvær og hverdagsoppgaver. Betegnelsen hjem har en selvfølgeliggjort og flertydig betydning og er nær knyttet til identitet om hvem man er og ønsker å være (Douglas 1991; Gullestad 1984, 1996; Ulvik mfl. 2014). Hjemmet er stedet man hører til, der det utspiller seg et privatliv og et familieliv. Det er dermed emosjonelt ladet

gjennom samvær og tette relasjoner. For barn er hjemmet nær forbundet med omsorgsarbeid og gjensidige forventninger og forpliktelser mellom barn og foreldre. Barn med delt bosted veksler mellom foreldrenes hjem. Hva sier de om hva som er et hjem for dem, og hvor de hører til?

«Jeg spiser brødkvise med peanøttsmør hos begge hver dag hele uka, så da er det ikke så annerledes sånn sett», sier en av ungdommene og understreker at han føler seg hjemme begge steder. «Hvis jeg ikke hadde følt meg hjemme, hadde jeg bodd fast ett sted.» Hverdagsrutiner morgen og kveld, leksearbeid og frokost med peanøttsmør på brødkviven blir ikke påvirket vesentlig av hvor han er. Også en jente på 12 år tenker at det å ha de samme vanene på tvers av stedene binder tilværelsen sammen. «At man opprettholder de samme vanene og sånne ting. Det tenker jeg kanskje er viktig i hvordan det skal føles som hjemme, da.» Vanene er de samme. «Fordi da føles det bare ut som det er et annet sted å gjøre det samme.» Et hverdagsliv hvor de daglige rutinene gjentas og blir kroppsliggjort, skaper en selvfølghet og trygghet på tvers av sted. Jenta følger opp med å understreke at det var viktig at det i den første tiden bare var faren i den nye leiligheten. «Jeg tror jeg følte meg mye hjemme der faren min flyttet etter hvert, fordi det var bare oss. Hvis det hadde vært en annen person der, så hadde jeg kanskje ikke følt at det var helt hjemme, da.» Hun og faren kunne da skape et hjem sammen som videreførte noe av det de var vant til. Det kan også være viktig at relasjonen dem imellom kom i forgrunnen, ved at det bare var de to som skulle utforme en ny tilværelse.

Flere snakker om betydningen av kontinuitet, at i tillegg til personene skaper også boligen kontinuitet, og at de derfor er mest hjemme der de har bodd lengst.

Jeg tror jeg fortsatt ser mer på det stedet mamma bor på, som hjemme, fordi der har jeg bodd lengst, det er der jeg er mest. Men jeg ser jo ... jeg ser jo også på pappa sitt sted som hjemme, men jeg ser kanskje mer på moren min sitt sted som hjemme. Ikke fordi at det er faren min, bare fordi det er stedet. Det er liksom et sted jeg ikke har vært på så veldig lenge, og han flytta igjen nylig. Så det blir nytt hus, og så blir det liksom ... ja ... det føles ikke så konstant, da, som det hjemmet til moren min har vært. (Jente, 16 år)

Hun tematiserer tid som en viktig side ved det å skape tilhørighet. Forflytninger kan dermed gjøre at det tar lengre tid å få denne forankringen hos begge, i form av hjemmefølelse. Også en jente (16 år) som har opplevd utrygge omsorgsrelasjoner etter bruddet, forteller at den opprinnelige boligen, som faren overtok, er stedet hvor hun opplever størst tilhørighet og trygghet. «Det var jo der jeg fikk den hjemmefølelsen, da. Og det var, alt var veldig likt der som det alltid hadde vært. Så jeg likte meg absolutt best der.»

Hjem er et sted de ubetinget hører til, der de kan være seg selv. Det er også viktig at andre oppfatter at de hører til der. En jente trekker fram som vesentlig at begge foreldrene understreker at de hører til begge steder: «De er i hvert fall veldig bestemt på at, for det første: Dette er deres hjem uansett – hver av dem sier det – dere kan komme hit når dere vil.» I de tilfellene der barna ikke opplever at de er velkomne, ved at steforeldre uttrykker dette mer eller mindre eksplisitt (se senere), mister de raskt tilhørighetsfølelsen. Hjem forbindes med intimitet, et vi-fellesskap, samhold, tilhørighet, fortrolighet. Det er et emosjonelt ladet sted, og tilhørighet til og opplevelsen av hjem er dermed nær knyttet til deres relasjonelle forhold til hver av foreldrene, til søsken og til andre som hører til husholdet.

Når vi spør om det er mulig å høre hjemme to steder, svarer en jente på 18 dette:

Ja, jeg tror det går. Ja, det går. Hvis man har alle tingene man trenger, begge steder, og har et rom man på en måte er fornøyd med og sånn. Så går det. Det er bare at foreldrene må delta like mye i barnet sitt liv, og viser like stor interesse, så føler man jo at man er like stor del.

Hun understreker både materialitet og det relasjonelle, at det krever at begge foreldrene deltar i barnets liv og viser interesse, og at de gjør det «like mye». Opplevelsen av å være ønsket og velkommen og å ha en opplevelse av å høre til er avgjørende for om de vil ta belastningen det er å veksle mellom to boliger.

De forventer omsorgsinnsats fra begge hjemmene om de skal føle seg hjemme. Det er også viktig hvordan de blir inkludert i fellesskapet, sett og regnet med. Som det kommer fram i mange av sitatene, reflekterer de over sitt relasjonelle forhold til hver av foreldrene.

Daglige rutiner skaper innhold i fellesskapet, og husregler uttrykker forventninger og forpliktelser overfor hverandre. Regler og rutiner kan uttrykke foreldrenes personlighet, men også hvordan de forstår og anerkjenner barnet. Ikke minst er dette et tema blant ungdommene, slik en jente beskriver: «Hos mamma, det er mer sånn frie tøyler der, og, ja, mamma er litt snillere, og hun gir meg alltid penger og kjøper det jeg vil. Ja, det er litt mer behagelig å være der.» Morens romslighet og at hun stoler på datteren, som også gjenspeiler et fortrolig forhold dem imellom, gjør at jenta føler seg mer hjemme der enn hos faren, som er strengere, ikke er så tett på hennes hverdag og dessuten har ny familie. For henne, som for flere andre, var hjemme «det stedet der jeg stresser minst». Det er et sted der de har innflytelse over egen tid og tilværelse, og hvor de kan slappe av og bare være seg selv.

Hjem er, som vi har sett, også forbundet med materialitet. Tilhørighet kan for eksempel være uttrykt ved at de har et rom stående som er deres: «Jeg har eget rom både hos mamma og pappa. Så jeg føler meg jo velkommen. Det er jo et rom der til meg, så.» Boligene kan være av ulik størrelse, og de kan trekkes ulikt inn i utforming av hjemmet, slik Jenny, som vi beskrev innledningsvis, opplevde:

Det er liksom mye finere hos mamma. Vi har pussa opp, og sånn. Men hos pappa så føler jeg at det er ikke så viktig, og de bruker liksom rommet mitt som sånn oppbevaringsrom, og ja, jeg føler egentlig litt at jeg er en gjest der noen ganger, da.

Hun oppfatter at de ikke prioriterer å gi henne rom, som for henne forsterker det ambivalente forholdet hun har til å skulle bo omtrent like mye hos faren som hos moren. Også andre uttrykker at hvis rommet brukes som oppbevaringsrom eller bare er en krok eller «et bøttekott», kan de oppfatte det som at de ikke egentlig regnes med. Noen av de yngre barna som ikke har et eget rom, kan derimot synes at det å dele rom gir en kontrasterende og fin opplevelse av nærhet, tilgjengelighet og fellesskap med et søsken eller en forelder.

Hos pappa så har vi jo egentlig et ganske stort hus. Men hos mamma så har vi en litt liten leilighet. Fordi hos pappa så bor vi jo seks stykker, og alle har eget soverom. Hos mamma så er det litt sånn trangere på en måte, da er liksom alt i nærheten og sånn. Så det er liksom litt annerledes å komme til et stort hus når jeg har vært så lenge hos mamma, for der er på en måte alle litt lenger fra hverandre og sånn. Så det er liksom litt annerledes å komme til et stort hus noen ganger. (Jente, 10 år)

Hun beskriver det å være «i nærheten» også som tettere kontakt med moren, at i en liten leilighet ser de hverandre hele tiden, gjør ting sammen eller samtidig, og at dette er en fin opplevelse av fellesskap. Hjem skaper tilhørighet og forankring også gjennom tingene de har rundt seg. Noen flytter med seg PC og utstyr, og dette bidrar til at de føler seg hjemme, som en jente på 16 sier:

Den perioden jeg flyttet sånn langtids, da kjente jeg meg mer hjemme, for da hadde jeg alle tingene mine, ikke sant, hos pappa, da, altså PC-en min, og PlayStation, også hadde jeg katt og sånt, så da ble det jo veldig mye mer sånn hjemme med en gang. Men da jeg bodde sånn annenhver uke, var det litt vanskeligere, for da husker jeg jeg måtte ta med PlayStation og PC-en min, og det var litt stress. Men med en gang man får det opp, så føler man seg jo hjemme, ikke sant. Det er jo også foreldre og søsken, ikke sant. Jeg har alltid følt meg hjemme hos begge.

Igjen viser hun til relasjonen til foreldrene og til broren som flyttet sammen med henne, som noe av det vesentlige i det å skape både kontinuitet og forankring på

tvers av sted. Dette kommer i tillegg til ting hun flytter med seg, som PC og PlayStation. Likevel trekker hun fram tidsaspektet, at hun hadde en tregere sirkulær tid med lengre perioder hos hver av foreldrene. Dette ga henne mer ro og mindre stress, som bidro til en enda sterkere hjemmefølelse. Vi ser dermed hvordan sted også skapes gjennom temporalitet, slik vi var inne på innledningsvis i kapittel 2.

Omsorgspraksiser og kjønnet foreldreskap?

I *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012* kommer det fram at delt bosted for barna er mer utbredt blant foreldre som har skilt lag ganske nylig, enn når skilsmissen lå en del år tilbake, og at ordningen velges oftere av foreldre som fordelte omsorgen for barna likt mens de bodde sammen, enn av dem med en mer tradisjonell fordeling av omsorgsarbeidet (Kitterød mfl. 2016, Kitterød og Lyngstad 2014a).³ Fedre er nå langt mer involvert i hus- og omsorgsarbeidet enn før (Kitterød og Rønsen 2013, 2014). Det store flertallet tar dessuten foreldrepermisjon tilsvarende fedrekvoten eller mer når de har små barn (Østbakken mfl. 2018), og det er godt dokumentert at fedre opplever å få bedre omsorgskompetanse gjennom foreldrepermisjonen og at foreldrene blir mer likeverdige omsorgspersoner både under og etter permisjonstiden (Brandth og Kvande 2003, Østbakken mfl. 2018). Familie- og likestillingspolitikken oppmuntrer til et likestilt foreldreskap (Ellingsæter 2012, 2016; Oftung 2012) og at fedre skal være aktivt til stede i barnas dagligliv også etter et samlivsbrudd (Kitterød og Wiik 2017). Mye taler for at tidlig fedreinvolvering gir et bedre utgangspunkt for foreldresamarbeid, foreldremyndighet og samværsordninger enn der fedre har vært lite involvert. Mødre har fått en sterkere tilknytning til yrkeslivet enn før, og mange jobber nå heltid også når de har små barn (Kitterød 2016). Større likedeling blant foreldre av både yrkesarbeid og hus- og omsorgsarbeid kan ha bidratt til å endre fordelingen av ansvaret og omsorgen for barna også når de skiller lag. Delt bosted kan gjøre det lettere for mor å delta for fullt i yrkeslivet. Et likestilt foreldreskap er altså blitt del av det moderne familieprosjektet i Norge uansett om foreldrene bor sammen eller ikke, slik det også er i andre nordiske land (se f.eks. Ottosen mfl. 2014, Berman 2015, Fransson mfl. 2015).

Som vi så i kapittel 3, kan det at foreldre har barn med delt bosted, bety en veksling i hvordan de disponerer tid og innsats. Både mødre og fedre kan ha mulighet til å tilpasse tidsbruken sin, og arbeidstiden kan ha en rytme som veksler mellom barneuker og «barnefrie» uker, mens andre ikke har slike mulig-

3 I analysene i kapittel 7 i foreliggende rapport finner vi lignende mønstre gjennom analyser av et delutvalg av denne studien, der vi kun ser på foreldre med forholdsvis kort reisetid mellom boligene.

heter, fordi de har fast arbeidstid eller ny familie, og noen har barn som bor fast. For barna kan foreldrenes ukestilpasninger for å gi mer tid og oppmerksomhet til dem i barneukene resultere i at de får dobbel dose ekstra oppmerksomhet. En jente på 18 beskriver dette noe kritisk, men også med et humoristisk blikk på erfaringene fra å bytte uker:

Hver gang man kommer til foreldrene sine etter at man har vært borte en uke, så er det veldig sånn: Å kom tilbake til meg, her er det ekstra godteri, og ekstra, de skal jo liksom kjøpe litt, ja, godvilje. Alltid det. Så begge to la jo på litt ekstra, alltid. (...) Det starta i alle fall alltid hyggelig. Og så nå som man begynner å bli litt vant med det, så er det jo ... Etter at man har bodd en uke hos en forelder, så merker man at man gleder seg til å komme til den andre. Fordi det blir jo kanskje litt mer sånn hverdag igjen etter hvert, da, at man krangler litt mer og ... Men det starter alltid med litt sånn overfladisk, komme til meg igjen, best hos meg! (Jente, 18 år)

Hun beskriver hvordan begge foreldrene gjør en innsats for samvær og hygge, i alle fall i starten av uken, og at hun opplever det som en type konkurranse om at hun skal trives hos dem, slik at de ikke blir valgt bort. Hun beskriver også hvordan det blir mer hverdagslig etter hvert, som gjør at det kan kjennes greit å flytte over til det andre hjemmet. Dette er ikke en dekkende beskrivelse for alle. Ikke alle kan eller vil prioritere en slik vekslende oppmerksomhet.

Tette relasjoner til begge foreldrene

Men jeg skiller ikke på mamma eller pappa, for jeg vil begge to vel, jeg vil liksom ikke at noen av de skal få vondt eller tro at én av dem er bedre enn den andre. (Jente, 10 år)

Informantene tar det gjennomgående for gitt at begge foreldrene er innstilt på å ivareta foreldreskapet og dele en hverdag med dem. Denne jenta uttrykker det veldig mange av informantene formidler: betydningen av å ha en tett relasjon til begge foreldrene og forventningen om at både moren og faren er utøvende omsorgspersoner. Hun uttrykker hvordan hun tenker at det er hennes ansvar å ikke skille mellom eller foretrekke den ene framfor den andre. Denne rettferdighetstenkningen, som vi også har sett i mange av de tidligere sitatene, forbindes med moral og følelser, at det å være mer hos den ene kan gjøre dem vondt eller gjøre at de kan tro at de ikke duger som forelder.

Å ha hverdagsansvaret for barna alene kan endre forholdet barnet har til hver av foreldrene. I en kjernefamilie kan foreldrene både oppfattes som en enhet i kontrast til barna og framstå som enkeltpersoner. Det organisatoriske og symbolske skillet mellom foreldre og barn som to kategorier kan bli mindre framtreddende når det er barnet/barna og én av foreldrene som danner kjernen i fellesskapet.

Foreldre–barn-enheten og relasjonen dem imellom kan da bli intensivert, synligere og opplevd som viktigere. I valg av bo-ordning etter en skilsmisse vil denne relasjonen stå i sentrum, den vil ikke komme av seg selv, men er noe foreldre og barn hele tiden må opprettholde gjennom aktivt å være til stede i hverandres liv. De må *gjøre* familie som en kontinuerlig manifestasjon av relasjoner innenfor visse tidsrom. Hver av foreldrene kan dermed bli tydeligere som personer, ved at barna har avtalt tid for å være sammen, de gjør ting sammen med bare denne ene forelderen, og de skifter mellom kontrasterende hjem og hushold som også uttrykker foreldrenes personlighet. Mange har levd delt i store deler av oppveksten og opplever at denne måten å veksle mellom foreldrene på ikke har endret forholdet til foreldrene. Det er slik deres familie gjøres. Relasjonene kan også endre seg når de blir eldre, slik en jente på 16 år reflekterer over:

Jeg synes forholdet til begge foreldrene mine har holdt seg ganske likt, egentlig, eh jeg var ganske mammadalt når jeg var liten. Men det har gått over, da. Men, jeg har ikke fått noe særlig endret forhold til dem, tror jeg.
(Jente, 16 år)

Selv om jenta understreker at forholdet til moren og faren ikke har endret seg, sier hun likevel at hun hadde et nærmere forhold til moren da hun var yngre, og at det har «gått over». Hun har over tid fått en mer mangefasettert relasjon til begge foreldrene, men oppfatter likevel at forholdet til dem ikke har endret seg vesentlig. Andre kan fortelle om at de har ulik tilknytning til hver av foreldrene, slik som for eksempel jenta i sitatet over som beskriver et tettere forhold til moren, som stoler mer på henne og gir henne «mer sånn frie tøyler» enn faren, som er mer kontrollerende og kategorisk. Som vi skal se, er det flere som har skarpe observasjoner av slike forskjeller.

I beskrivelsene går det igjen opplevelser av å bli forstått og ivaretatt også i slike konfliktsituasjoner, der foreldrenes reaksjonsmåter gjerne knyttes til personlighet. Særtrekk kommer ikke minst fram i små og store konfliktsituasjoner, slik denne gutten på 12 år beskriver:

Jeg krangler litt med mamma om sånn spilletider og sånn på PlayStation, og så krangler jeg litt med faren min om ting jeg mister, eller hvis jeg ikke gjør leksene ordentlig, eller hvis jeg spiller for mye eller noe sånt no', da. Jeg mister ganske mye ting, så faren min blir ganske sur på meg da jeg mister ting, så ... Mamma blir liksom sur, men det er sånn at hun bare sier, okay, du må slutte å miste ting, liksom. Men pappa blir sånn ... sur.

De sammenligner mødre og fedre, men det er påfallende i materialet at dette bare unntaksvis knyttes til det som vanligvis forbindes med kjønnete forskjeller.

De kan heller knytte forskjellene til fleksibilitet og sosial smidighet, og ser det som trekk ved personligheten mer enn som kjønnsforskjeller. En gutt som har opplevd faren som sær og urimelig over lengre tid, forteller dette om sine forsøk på å avklare forholdet:

Og det er noe han ikke vil, og det visste jeg at han ikke ville, så derfor kunne jeg stille, altså jeg kunne gi ham det ultimatumet, og si at han da måtte endre seg. Og det er noen ganger at jeg må, jeg må ta faren min liksom, det går ikke at han rett og slett bare er urimelig. Det er ofte da det er mye lettere å snakke med stemoren min, og da komme til en enighet med henne om hvordan jeg bør gå fram og sånne ting, enn det er med faren min. (Gutt, 17 år)

Han allierer seg med stemoren, som han opplever at har god innflytelse på faren, og som også støtter ham i kritikken av farens holdninger. Siden han veksler mellom å være del av fellesskapet i dette hjemmet og å være borte fra det i en periode, ser han faren tydeligere med et utenfrablakk. Et slående funn er de mange distanserte og ofte kritiske blikkene på én av eller begge foreldrene, samtidig med deres vedvarende innsats for å opprettholde et godt forhold til dem. De er aktive i å skape og vedlikeholde relasjonene og legger mye innsats i å stadig *gjøre* familie, for igjen å bruke Morgans begrep. En annen gutt som også beskriver faren som urimelig, og hvor dette skaper store bekymringer i livet hans, beskriver hvor vanskelig det kan være å formidle dette til faren og være tydelig på egne valg.

Men jeg kan snakke litt med han, men da ... nå er det blitt litt for fjernt til å åpne meg helt om det ... men han vet at jeg synes det er vanskelig, for nå i det siste så har jeg da klart å endelig fortelle at jeg ikke ville bo fast hos han, og heller kunne møte han nå og da. Og det har han jo akseptert ganske fint. Eh jeg klarte ikke å si det selv, så jeg måtte gå gjennom tanta mi. (Gutt, 19 år)

Til forskjell fra gutten over, som fikk støtte fra stemoren i sin frustrasjon over faren, har denne gutten vært mer alene om bekymringene og følt farens væremåte som overstyrende. Da han endelig fikk støtte av en tante, var det lettere å ta opp forholdet med faren og si rett ut hva som var hans valg.

Disse to sitatene peker på hvordan foreldrene kan bli tydelige som personer gjennom konfliktsituasjoner. De er begge gutter som har utfordringer med en sær far. I materialet er det også jenter som snakker om faren som en litt vanskelig person, eller som har fått et vanskelig forhold fordi faren har skuffet dem (se under). Vi har også sett at en mor og en datter kan ha en vanskelig relasjon. Fordi de føler ansvar for å bygge gode relasjoner til hver av foreldrene, og dette står i sentrum for familieprosjektet, kan slike slitsomme forhold oppta dem mye.

Disse sitatene uttrykker et sentralt funn i materialet vårt: Fra barnas ståsted er det svært betydningsfullt hva slags relasjon de har og utvikler til hver av foreldrene. Det er denne barn–forelder-relasjonen som er bærebjelken og bestemmer vilkårene for barnets livskvalitet etter samlivsbruddet.

I det følgende skal vi se hvordan relasjonen til foreldrene bygges og utvikles gjennom at de deler en hverdag sammen, før vi går nærmere inn på noen eksempler på når slike relasjoner er problematiske. Vi vil imidlertid først reise spørsmålet om å veksle mellom far og mor innebærer vesentlige kjønnede forskjeller i omsorgsutøvelsen.

Kjønnede forskjeller

Et spørsmål mange stiller seg, er om hverdagsrelasjonene til mødre og fedre er preget av kjønnede omsorgspraksiser. I en tidligere studie (Lidén 2007) beskrev flere av de intervjuede barna at delt bosted innebar at fedrene måtte tilpasse seg familielivet og omsorgsoppgaver på nye måter etter samlivsbruddet. Noen av disse gir levende beskrivelser av hvordan de oppdrar faren i å holde orden på rutiner, som å tilpasse middagen til treningstider eller det å ha rent gymtøy til riktig dag. Slike fortellinger har vært mindre til stede i vårt nye materiale. Beskrivelsen til denne jenta er beskrivende for de fleste som har, eller har hatt, delt bosted.

Nei, jeg synes ikke det var så ulikt, fordi jeg bodde jo bare med mamma, og så bodde jeg bare med pappa. Og det var litt av det samme, liksom. Jeg hadde det jeg trengte, begge steder, og ... Ja, det var ikke sånn at jeg gjorde forskjellige ting. (Jente, 16 år)

I det hele tatt er det få som beskriver forskjeller i omsorgsinnsats mellom mødre og fedre. Det finnes bare en håndfull beskrivelser av at omsorgsinnsatsen til faren er annerledes, som vi skal se under. En av disse beskriver en relativt ny skilsmisse der jenta (12 år) ser at faren ikke har samme rutiner for middagslaging som moren.

Mamma har jo fått levert sånn matkasse, det er veldig smart. Og så har vi sagt det til pappa at han også burde ha det, fordi sånn at vi liksom – til slutt så blir det jo bare den samme maten, bare pasta med bolognese hver dag. Pappa er liksom veldig flink til å si ifra om at nå skal vi hjelpe til, han er litt sånn mer: Kom og hjelp til her liksom, så han er sånn: [Navn på storesøsteren], nå går du og lager middag, så kan jeg lese avisen imens liksom.

En annen husker hvordan det var tidligere da faren fortsatt hadde nattarbeid og de måtte ordne seg selv med middag. «Så da var det mye sånn at vi kunne lage

oss middag selv, ikke sant. Og da følte jeg meg litt voksen.» Dette var i kontrast til tiden hos mamma da de alltid spiste sammen. «Så ja, det har alltid vært forskjellig. Men jeg har ikke tenkt så mye over det, egentlig.» I begge disse eksemplene blir barna involvert i matlagingen. Måltider og felles matlaging uttrykker fellesskap, og i dag har det også blitt en markør for identitet og omsorg. Det er mange som beskriver matlaging som en aktivitet som uttrykker fellesskap eller karakteriserer personen: «Ja, pappa og jeg pleier å lage middag en del sammen, siden han er kokk, så han vil at jeg skal lære å lage litt mer mat enn sånn egg-og-bacon-type.» (Jente, 12 år) Også andre beskriver fedres interesse for å lage mat som et innhold i dagene de har sammen.

Det kan være en rekke oppgaver som før skilsmissten var mer ujevnt fordelt mellom foreldrene, som etter et brudd må ivaretas av hver av dem. En jente på 16 år med nylig skilte foreldre, og som selv har vært mye syk en periode, opplever overgangen som utrygg fordi hun ikke kan stole helt på om faren følger henne godt nok opp i perioder med ekstraordinære oppgaver og oppfølging på grunn av sykdommen. «Ja, det er alltid mamma som har tatt sånn ansvar for ting, da. Det er sånn, når jeg er syk, så er det mamma som sender mail til skolen. Så det var litt rart i starten når jeg bodde hos pappa, når han skulle gjøre sånne ting, for det var han ikke helt vant med.» Hun sier at hun er mer sikker på at moren har kontroll. «Klokka kan være fire, han kan bare si sånn: Å ja, skulle vi hatt noe middag, ja, kanskje. Han fikser det jo alltid, det går jo helt fint. Men det er bare litt mer, jeg blir litt urolig av det.»

Andre beskriver tvert imot at det er faren som følger dem opp tettest, og at det er han de snakker om de viktige tingene med. En gutt på 19 år beskriver hvordan faren i alle år har vært mer til stede i det han har drevet med. Han har vært mest nøye med skolearbeidet og hatt strengere regler, mens moren også har vært mentalt til stede der og da, men har jobbet lengre dager, vært opptatt av sine prosjekter og reist mye. Han sier derfor at «jeg tenker at det er faren min mest som har hatt en større påvirkning i oppdragelsen min enn moren min».

Beskrivelsene de gir av foreldrenes tilpasninger og omsorgsarbeid, gir ikke grunnlag for å se store forskjeller basert på kjønn. Tvert imot ser vi store variasjoner både mellom mødre og mellom fedre i hvordan de utfører omsorgsoppgavene. Det er derfor større grunn til å si at utformingen av foreldreskapet er i bevegelse for både kvinner og menn som praktiserer delt bosted for sine barn, enn at det er et klart kjønnmønster, gitt vårt utsnitt av erfaringer.

Mange eller få

Vi har til nå sett på omsorgspraksisene og relasjonene med blikket rettet mot forholdet mellom barn og foreldre. Dette forholdet vil foregå i sosiale omgivelser som for mange innebærer å bygge en relasjon til hver av foreldrene når de samtidig er sammen med søsken og medlemmer i en nyfamilie. En vesentlig erfaring av forskjellene mellom hjemmene og det å veksle mellom dem er dermed hvem som utgjør husholdet. Her skal vi kort se hva de sier denne forskjellen innebærer.

Men det er mer på grunn av stedet. Og sånn, mamma, når jeg er hos mamma, så er jo familien veldig liten. Da er det jo meg, broren min og ja, mamma. Men når jeg er hos pappa, så er det jo meg, hunden min, stesøstera mi, stemoren min og pappa. Og broren min. Så da er jo vi veldig mange flere. Men det æ'kke sånn, jeg vet ikke, det er veldig forskjellig egentlig. Men ikke på en dårlig måte. (Jente, 16 år)

Hun veksler mellom et stort hushold med mye liv og et lite fellesskap med moren og broren. Fra et stort hus til en liten leilighet, slik det også ble beskrevet over. Hvor framtreddende faren eller moren er i familien når det er mange i huset, har å gjøre med hvilken plass og hva slags rolle steforeldre, stebarn og halv-søsken inntar. Det former organiseringen av omsorgsarbeidet og de daglige anledningene for samvær. De beskriver at det er fint å kunne veksle, for eksempel mellom å ha lekekamerater på egen alder hos faren i kontrast til å ha moren for seg selv, slik denne Petter vi møtte innledningsvis, opplever.

Ja, det er bare litt mye støy noen ganger, da, for det er veldig mange folk, og da får man ikke alltid si det man vil, da, for det er andre som snakker, liksom. Hos mamma er det mye roligere. Det synes jeg er litt deilig med litt sånn forskjell, da. (Gutt, 12 år)

Relasjoner skapes innen sosiale omland. Flere voksne og barn i et hushold kan være både støttespillere og konkurrenter om oppmerksomhet. Relasjonene formes også av regler og hverdagsoppgaver.

Regler og rutiner

Som vi så i sitatet innledningsvis i dette kapitlet, skaper gjenkjennelige hverdagsrutiner en opplevelse av kontinuitet. Ikke minst kan dette være viktig i tiden etter bruddet før de sammen over tid utformer sine egne vaner og dagsrytmer. De som er i grunnskolealder, beskriver ikke store forskjeller hos moren og faren i dagsrytme, regler og rutiner for eksempel legging. Den ene forelderen kan være litt strengere enn den andre, eller en steforelder er streng, men slike forskjeller kan også finnes mellom foreldre som bor sammen. De kan også være strenge med ulike ting: noen på spilletid, andre på leggetider eller angående

økonomi, som blir mer aktuelt for ungdommene. De kan også være strenge på ulike måter, noe som gjenspeiler forskjeller i personlighet og lynne, slik en gutt på 12 beskriver det: «Det er ikke akkurat så stor forskjell om når jeg må legge meg, men mamma, hun har litt mange regler, men hun er ikke så streng på dem. Pappa har ganske få regler, men de er han veldig, veldig streng på, da.» De kan også oppleve at når én forelder får en partner og ny familie, kan det endre regler og rutiner. I utvalget vårt kommer dette klarest til uttrykk når faren får en partner. Her er en jente (16 år) som beskriver hvordan stemoren påvirket bruk av PC og iPad. «Pappa og [stemor] hadde litt strengere regler for det i begynnelsen. At mamma egentlig ikke ville ha noe regler sånn sett, kanskje, men at hun fant ut etter hvert at det var en god idé.» I dette tilfellet tilpasser moren seg reglene som har utviklet seg hos faren, men i andre tilfeller kan det at flere kommer inn og mener noe om regler, skape avstand eller konflikt mellom foreldrene.

Ett av områdene der foreldrene kan følge barna opp forskjellig, er skolearbeid. Heller ikke her finner vi et entydig mønster. En jente på 16 år formulerer denne erfaringen slik: «Men begge har vært veldig gode til å følge opp lekser, på hver sin kant riktignok. De har tatt den leksen som vi har akkurat da, det er liksom.» Hun tenker at foreldrene ikke har hatt så store utfordringer med å følge dem opp, siden ingen av dem har hatt noen vanskelige problemer.

Jeg tror ikke de nødvendigvis har noe helhetlig bilde av verken mitt eller broren min sitt liv, sånn sett, holdt jeg på å si, bortsett fra at vi har greid oss fint, så det har ikke vært noe utfordringer ... og da går det jo bra, fordi da er det ikke liksom noe sånne ... det er ingen overordnede utfordringer som de må ta tak i. Det er liksom bare akkurat denne matteleksa, kan du hjelpe meg akkurat dette spørsmålet, liksom sånn type ting da, og da ... begge har stilt opp virkelig, og liksom. (Jente, 16 år)

Det er slående hvordan barna i disse situatene ser foreldrene utenfra, sammenligner og identifiserer forskjeller i lynne, vurderinger og hva de vektlegger. Dette kommer eksplisitt til uttrykk i dette sitatet: «Mamma og pappa er veldig forskjellige personer, men ikke i form av hvordan de tenker om sånn oppdragelse av barn.» Jenta reflekterer her over hvordan hun observerer at moren og faren til tross for ulike personligheter likevel kan være enige om og samarbeide om oppdragelse og omsorgspraksiser.

Mange beskriver hvordan foreldrene forsøker å samkjøre regler og oppdragelse, men at det likevel blir store forskjeller i praksis. «De driver og snakker sammen på mobilen, de vil prøve å ha så like regler som mulig. Men det blir liksom forskjellig uansett, siden det er jo to forskjellige, helt forskjellige personer.» Også

en annen opplever foreldrene som svært forskjellige, og det har ført til at å veksle mellom bosteder med regler og hverdager fører til ganske forskjellige uker, noe hun egentlig setter pris på:

Moren min er streng, faren min er det motsatte av streng, han er litt mere uansvarlig kan du si, litt mindre regler og jeg trenger ikke gjøre noe husarbeid og sånt. Det er jo å leve to forskjellige liv. Han er litt sånn livsnyter, og liker liksom å gå på restaurant og drikke et glass vin, ikke sant, han er veldig sånn, mens moren min er mer A4, spise middag hjemme, litt mer sånn vanlig, da. Men det er artig å oppleve begge sider, liksom. Jeg lærte jo mye av det, å se at forskjellige ... eller like folk, eller sånn, at de har vært sammen, men de kan være så forskjellige. (Jente, 16 år)

Det kommer fram i flere beskrivelser at det ikke er så vanskelig for barnet å tilpasse seg forskjellene, ikke minst i samvær og interesser. De ser heller på dette som en mulighet til å få flere og ulike erfaringer. Dette er en av måtene de tilpasser seg på og ser det positive i den livssituasjonen de er i.

Sosial og kulturell kapital

Jenta i sitatet over reflekterer over at de to personene hun nå ser på som så ulike, en gang kunne leve sammen, og tenker at dette er kanskje forklaringen på hvorfor de skilte seg. Flere andre tenker i samme retning, eller at foreldrene har blitt enda mer ulike etter at de skilte lag. «De er ikke veldig like nå lenger. Jeg lurer på om de var det da jeg, var det før, da. Det er litt av grunnen til at de vokste fra hverandre.» Forskjellene mellom foreldre kan gi ulike opplevelser, som en jente på 17 beskriver: «Med faren min så er det kanskje litt mer sånn rolig, kulturell, ikke sant, operaen eller kunstutstillinger og sånne ting. Mens med moren min så er det mer konserter, og festivaler og litt mer den typen ting, da.»

Sitatene viser at relasjonen mellom barnet og hver av foreldrene ikke bare formes av hverdagsrutiner, men også av hva de gjør sammen på fritiden og i ferier. Også her kommer ulike interesser og personligheter til uttrykk. Moren eller faren kan være ivrig opptatt av en type idrett som de også trekker barnet med i, hvor de dermed er sammen om miljø og ferdigheter. De kan også oppmuntre barnet til å være med i en type idrett eller aktivitet, som de så følger tett opp. Flere av informantene forteller om hvordan disse felles interessene er viktig bindemiddel og styrker båndet. En jente på 12 år forteller om en mor som er aktiv friluftsentusiast. «Ja, jeg går på mange turer med mamma. Liksom vi har gått Galdhøpiggen, vi har gått Besseggen, og vi har gått Skåla, og i år skal vi gå Trolltunga.» Felles opplevelser og tilhørende ferdigheter vil forme barnet,

som del av hver av foreldrenes oppdragelsesprosjekter. Dette kan foregå i ulike miljøer og læringsomgivelser ut fra foreldrenes livsstil: «Mamma er mer byliv, mens pappa er litt mer friluft.»

Forskjeller i interesser gjør at ukene og ikke minst helgene innebærer ulike opplevelser, og de møter personer som tilhører ulike miljøer. I studier av skilsmissebarns tilgang til sosial og kulturell kapital har bekymringen vært at de mister tilgang til ressurser etter skilsmissen hvis én av foreldrene, oftest far, blir mer perifer i barnets liv (se f.eks. Amato 1993, McIntosh og Smyth 2012). I studien vår ser vi at tilgangen til kulturelle ressurser og sosial kapital tvert imot kan øke for barn med delt bosted, *hvis* foreldrene har det bra og er aktive formidlere.

De vet jo ikke alt om oss

Jenta som beskriver foreldrenes involvering i leksearbeid (se over), reflekterer samtidig over at verken moren eller faren har oversikt over hennes og brorens hverdag, de har ikke et helhetsbilde av tilværelsen deres. Dette kan føre til at de kanskje ikke får en tilstrekkelig oppfølging hvis de virkelig har et problem, fordi det ikke er sikkert at foreldrene oppdager problemet eller ser alvorlighetsgraden i det. Dette temaet er også noe som andre av ungdommene peker på: Foreldrene kjenner dem ikke så veldig godt, fordi de bare ser fragmenterte deler av tilværelsen deres. Dette gir dem frihet, men også ansvar for seg selv. De kan oppleve dette som fristilling, men formidler også en sårhet ved det. Som en annen ungdom formulerer det:

Jeg snakker jo ikke så mye med foreldrene mine hvis ikke jeg er hos dem, og er ikke så avhengig av dem lenger egentlig, eller jeg har egentlig aldri vært det. Fordi ... man har dem jo ikke hele tiden hos seg. Foreldre får jo ikke sett alle sidene hos barnet sitt eller hverdagen deres, så det er jo ikke alt de vet om dem. Det kan være flere ting som mamma eller pappa ikke vet at jeg har gjort, eller vært med på. Så ja, man kjenner ikke hverandre like godt, man gjør ikke det.

Å bli mer selvstendig fra og uavhengig av foreldrene er en del av ungdomstiden, men det sitatene over uttrykker, er at denne uavhengigheten, som også innebærer at de er alene med erfaringer foreldrene ikke kjenner til, blir forsterket når ikke hver av foreldrene forholder seg til dem hele tiden. De reflekter også selv over at de er mer ansvarlige og selvstendige enn barn og unge som vokser opp i kjernefamilier.

Et spørsmål vi har stilt oss, er om dagens barn og unge ved å ha egen mobil og være aktive brukere av sosiale medier likevel vil opprettholde tett kontakt med foreldrene på tvers av husholdene. Betyr nye kommunikasjonsmidler at

forelderen og barnet gjensidig holder kontakt og følger med på hverandres dagligliv på tvers av hjem, slik at den formen for frikobling som gutten over beskriver, ikke blir like framtreddende?

Holde kontakt på tvers av hushold

Et område som tidligere har blitt lite tematisert i kvalitativ forskning om boordninger, er betydningen *ny teknologi* har for kontakten mellom barn og foreldre, i form av Skype-samtaler, SMS-kontakt, Instagram og lignende. Surveydata basert på foreldres svar tyder på at det er ganske omfattende kontakt mellom foreldre og barn på telefon, SMS og så videre (Lyngstad mfl. 2015). Vi vet ikke hvordan barna opplever dette, eller hvilken betydning de tillegger denne formen for kontakt. Vår hypotese er at dagens tilgang på mobiltelefoner og aktive bruk av sosiale medier bidrar til en relasjonell tilstedeværelse til tross for geografisk avstand, som kan ivareta nærhet, men også føre til konflikter.

Et slående trekk i studien har vært at bruk av mobil og sosiale medier ikke er så utbredt, altså at vår forventning ikke har slått til. Informantene forteller at de snakker med foreldre for å avtale tider eller organisere den kommende uken eller om de kan komme innom for å hente noe som de har glemt eller trenger. Noen av de yngste forteller at de har brukt mobilen sin jevnlig for å si god natt til moren. Dette kan være i tiden da delt bosted var nytt, eller da de ble store nok til å ha mobil selv. Etter hvert har oppmerksomheten og kveldsritualet blitt dreid mot det hjemmet hvor de til enhver tid befinner seg.

Spenningsforholdet mellom foreldrene kan også regulere kontakten. Å sende mange bilder fra ferier eller helger vet informantene at kan skape en følelse av eller bekreftelse på at moren eller faren står utenfor fellesskapet de har med den andre, eller at det forsiktig er med å skape en forståelse av at de har det bedre hos den ene enn hos den andre. I tilfeller hvor foreldrene har et konfliktfullt forhold, kan kontakt mellom barn og den av foreldrene de ikke er sammen med, skape negative reaksjoner og spenningsfylte situasjoner. En jente på 16 år forteller om en episode fra da hun var yngre og foreldrene fortsatt hadde et anstrengt forhold. En telefonsamtale med moren mens hun var hos faren, skapte misforståelser og misstemning som hun var helt uforberedt på.

I hvert fall, jeg var fremdeles ganske liten, eller jeg hadde køyeseng, og så var jeg litt mørkeredd, og så lå jeg og skulle legge meg, hadde sagt natta til pappa for sånn et kvarter siden. Og så fikk jeg ikke sove, og så hørte jeg noen lyder. Jeg husker ikke helt hva det var, men jeg ble i hvert fall litt engstelig, da. Og så hadde jeg en telefon på nattbordet mitt, og så ringte jeg til mamma bare for å si hva det var, ikke fordi, jeg visste jo i

underbevisstheten at det var ingen ting, men bare for å si at nå er jeg litt engstelig, men det går fint. Jeg ville bare høre at hun skulle si at det ordner seg, så sa jeg fint, ja det ordner seg, ja takk, natta. Og så gikk det ti minutter eller noe, så kom pappa opp, så sa han sånn. «Har du ringt til mamma?» For da hadde mamma ringt til pappa og sagt: Du, datteren din er redd. Og da ble pappa litt sånn, han ble litt sånn lei seg, sånn fornærma, fordi jeg ikke hadde gått til han, jeg hadde ringt til mamma liksom, og da ble jeg litt, jeg ble jo sånn, ih! Fordi tenk så lett det var da, på en måte, at jeg, at jeg såra noen.

En tilgjengelig telefon på nattbordet gjorde det enklere for henne å ringe moren enn å gå ut av sengen og ned trappene for å finne faren. Episoden lærte henne at foreldrene kan oppfatte slik kontakt helt forskjellig. Den inngår i et spenningsfelt som hun ikke vet hvordan fungerer. Etter dette sier hun at hun tenkte «at jeg ikke ville at verken mamma eller pappa skulle tro at jeg heller ville være hos den andre. Jeg har veldig ofte prøvd å holde meg unna, eller gjøre alt jeg kan for ikke å komme opp i en sånn situasjon». Dette innbefatter gjennomtenkt bruk av mobilen.

I en annen familie med høykonflikt godtar ikke moren kontakt via mobil. I denne spente relasjonen er det vanskelig for gutten å opprettholde kontakt med faren. Faren gir likevel gutten en mobil, som gutten holder skjult for moren.

Jeg tror jeg var syv år da fikk jeg en mobiltelefon av faren min. Og det var en sånn helt det simpleste av det simple da, den kunne ringe. Og så hadde jeg den under puta, da. Og det hendte jeg ringte til pappa og sa hei. Jeg husker at mamma konfronterte meg med det. Hun kom og spurte meg og konfronterte meg med det, og så følte jeg på en måte at jeg måtte forsvare hvorfor jeg snakket med faren min.

Han opplever morens forbud som urimelig, og det skaper en uforståelig og uklar frykt for det å holde kontakt med faren. Dette farget også forholdet han hadde til moren. Han måtte holde ting hemmelig, blant annet mobilbruken. «Men jeg opplevde egentlig aldri at hun tok telefonen min. Jeg lurer litt på om jeg gjemte den så godt. Altså, jeg gjemte den jo bedre og bedre.» Han husker hun fant den et par ganger «og liksom ikke ville gi den tilbake igjen, da. Og da har jeg på en måte byttet det gjemmestedet». Morens reaksjon på mobilen forsterket motviljen mot å være lojal mot moren og bidro også til å utdype forståelsen av motsetningsforholdet mellom foreldrene.

Når relasjonen til foreldrene blir belastende

I mange land foregår det nå omfattende forskning på sammenhengen mellom barns bo-ordning etter samlivsbrudd og ulike utfall for barna (ulike levekårsindikatorer, sosial kontakt, skoleprestasjoner, fysisk og psykisk helse osv.). Betydningen av å ha delt bosted blir sammenlignet med ordninger der barnet bor mest hos mor eller far, eller eventuelt fast sammen med begge foreldrene. Som vi så i innledningskapitlet, foreligger det flere kunnskapsoppsummeringer i form av metaanalyser på feltet, og et gjennomgående tema i denne forskningen er barns livskvalitet vurdert opp mot foreldrenes konfliktnivå.

Det som har vært framtrødende i materialet vårt, er at en vesentlig grunn til at barnet har nedsatt livskvalitet, i form av at det uttrykker at det ikke har det så bra, eller at det lever med store bekymringer, ikke er knyttet direkte til foreldrenes konfliktnivå og dermed relasjonen mellom foreldrene. I stedet er det barnets egen relasjon til én eller begge foreldrene som skaper problemer eller gjør at det ikke har det bra. Foreldrenes konflikter kan være del av dette bildet og virke inn på barnets relasjon med hver av foreldrene. Vi finner likevel at også i familier der foreldrene har et avklart forhold, kan barnets relasjonelle forhold til én av eller begge foreldrene begrense livskvaliteten deres. Vi vil nå gå inn på noen av forholdene som har ført til at barna opplever dette.

Ikke bli sett

Det ene eksemplet tematiserer hvordan barn kan bli oversett og mistolket fordi foreldrene hadde nok med sitt, ikke først og fremst på grunn av konflikter, men på grunn av andre forhold. Vi gjengir erfaringene til en jente som har opplevd fraværende hjelp og oppfølging fra foreldrene og familien og fra skolen. Det tok lang tid før de forsto at hun hadde angst. At moren hadde psykiske problemer på denne tiden, gjorde situasjonen enda mer ugjennomtrengelig. Mangel på kommunikasjon og farens konfliktskyhet blir også trukket fram som en forklaring på at det kunne gå så lang tid før hun fikk hjelp. Hun beskriver familien som lukket, «begge to slet jo veldig mye, de var ikke veldig pratsomme». Hun opplevde at «det hadde jo alltid vært veldig dårlig kommunikasjon i familien».

Hun fikk ikke noen god forklaring på at foreldrene skilte lag da hun var i småskolen: «Jeg tror nok det var mange stunder hvor jeg var ganske mye redd, og ikke skjønnte helt, hvorfor er ikke pappa her nå, hvorfor skal vi få ny leilighet, sånne ting.» Hun opplevde situasjonen som utrygg, og først i ettertid har hun fått en forståelse av hvorfor foreldrene flyttet fra hverandre. «Jeg skjønnte liksom aldri hvor det gikk galt, da, for de krangla jo aldri, eller det var liksom ikke noe konkret feil. Men det var vel følelser da, som var litt ... borte. Så det syntes jeg

var veldig trist.» Hun reagerte på situasjonen med sinne. «Jeg hatet liksom mamma hele tiden, mens pappa prøvde jeg liksom å beskytte, fordi det var jo han som hadde på en måte blitt forlatt, da, i mine øyne.» Hun savnet faren mye, hun hadde «alltid vært veldig pappadalt».

Hun forbandt foreldrenes skilsmisse med skam, og dette gjorde at det var vanskelig å snakke åpent om det hun opplevde og lurte på. «Jeg følte liksom at jeg kom fra et hjem hvor det ikke var nok kjærlighet, på en måte da, fordi de klarte ikke å bo sammen. Så det husker jeg var veldig sånn skamfullt.» Hun sier at hun hatet å snakke om det. «Jeg ble veldig mye sint, og tok det veldig ut over mamma og pappa, da, i senere år.» Skolen var klar over forholdene hjemme, likevel tok de ikke grunnleggende fatt i situasjonen hennes, selv om det var mange grunner for bekymringer både på grunn av stort fravær og på grunn av hennes sinne og tristhet.

På skolen, sånn ... når jeg ser tilbake nå, så vet jeg jo at jeg hadde det veldig, veldig vondt på barneskolen, og det var ingen lærere som plukket det opp, og jeg vet jo veldig godt at jeg gråt veldig mye, og jeg skulket skolen i veldig tidlig alder. Jeg har masse fravær fra 4. klasse og ut, så er det veldig mye fravær som aldri ble rapportert til foreldrene mine. Ingen ting, så jeg synes skolen var ganske dårlig, da, på å takle meg, i motsetning til at de visste at jeg gikk gjennom en skilsmisse, da.

Hun snakket ikke med andre og syntes det var vanskelig å forklare hva som hadde skjedd. «Fordi folk spurte jo, de så jo at det hadde skjedd noe med meg, det var litt sånn: Ja, hvorfor kommer ikke begge på foreldremøte, klasseavslutninger, og da var det liksom sånn: Nei, de er ikke kjæresten lenger.» Selv om hun understreker at det også var fine stunder og opplevelser, ønsker hun å få fram beskrivelsene av en tilværelse hjemme med mye konflikt, gråt og angst.

Jeg var ganske mye sånn sint og lei meg på mamma, for at hun ... fordi det var jo i mine øyne da hennes feil, at hun hadde gjort det slutt, og valgte å bo plutselig i en liten leilighet. Og jeg likte ikke det, da. Jeg hadde veldig mange episoder der jeg ikke fikk puste, og ikke ... altså jeg gråt hele natten, og jeg nektet å sove uten faren min. (...) Sånn i senere tider, da, så har vi fått vite at jeg fikk angst veldig tidlig i livet, da. Fordi det var veldig mange angstanfall, og det var ingen som visste hva det var, så det ble liksom aldri håndtert. Men det var veldig mange søvnløse netter.

Hun bor en kort tid hos faren, men flytter tilbake til moren og lillebroren. Konflikter og skriking fortsetter. Det kommer fram at moren var psykisk syk, noe som kan forklare noe av hvorfor hun ikke fikk bedre hjelp og omsorg. «Moren min har alltid slitt veldig mye med psyken, og det har jo gått litt utover oss som

barn, da. Hun var veldig streng, og det var ganske sånn, det var ganske psykisk vondt å være med henne når hun var så syk som hun var. Hun var jo sykemeldt nesten hele barneskoletiden min.» Hun skjønnte aldri hvorfor moren var hjemme mens alle andre mammaer var på jobb. Det var først på ungdomsskolen lærerne tok fatt i situasjonen hennes. «Så der fikk jeg mer sånn tvungen hjelp, da. Jeg hadde jo ikke lyst til å snakke med noen. Men der var det en del lærere som prøvde å snakke med meg, da. Og det var først da i 8. klasse, at de sa det hørtet veldig ut som angst. Det var det jo ingen som hadde sagt til meg før noen gang, jeg visste ikke hva det var.» Hun har også fått oppfølging på videregående skole, og også moren har fått bedre hjelp. Hun beskriver derfor situasjon som bedre.

Denne framstillingen viser barns sårbarhet når foreldrene selv sliter, i dette tilfellet med psykisk helse. Det som gjør situasjonen ekstra alvorlig, er at hun i en slik situasjon ikke får hjelp fra omgivelsene – ikke fra faren, ikke fra familien ellers og ikke fra skolen eller helsetjenesten. Hun blir stående alene med sterke reaksjoner, vanskelige følelser og mangelfull informasjon om og forståelse av situasjonen. Problemene hun har på skolen, blir ikke koblet tilstrekkelig til familiesituasjonen, og lærerne undersøker ikke grundig nok hva som er grunnene til atferdsproblemene og fraværet.

Vanskelig forhold til faren

Det er flere andre som forteller om vanskelig forhold til én av foreldrene, selv om dette ikke handler om psykisk uhelse eller omsorgssvikt. Vi har allerede sett at flere karakteriserer forholdet til faren som vanskelig fordi han har en «spesiell karakter», noe de også får støtte for fra andre som står han nær, at han er sær og vanskelig (se over). For én tilspisser dette seg når det gjelder økonomi, og informanten beskriver det slik: «Det største problemet har vel egentlig vært penger, da. Det er det jeg synes har vært ... det har nesten på en måte traumatisert meg, å måtte snakke om penger hele tiden.» Dette oppfatter flere at går langt ut over det som er vanlige foreldekonflikter om økonomi i ungdomstiden. Det kan for eksempel handle om tannregulering eller en ytterjakke, hvor eskalering i argumenter og emosjonell intensitet går ut av alle proporsjoner, slik barna selv opplever det. Dette skaper bekymring. «Jeg klarer nesten ikke å snakke med pappa om personlige ting, da, for det blir nesten bare å snakke om penger, som jeg absolutt ikke har lyst til.» De opplever ambivalens og handlingslammelse fordi de samtidig som de føler sterk irritasjon og sinne, ikke vil såre faren eller bryte relasjonen, selv om de synes den er svært vanskelig å leve med.

En slik situasjon kan forstørres når økonomi er et konfliktema mellom foreldrene. Én som opplever dette, har blitt stående mellom foreldrene i konflikten: «Dette gjør at jeg på en måte må ta den mellomdiskusjonen om penger, og det synes jeg er veldig vanskelig.» I dette tilfellet er den økonomiske situasjonen til foreldrene ujevn, og gutten vet at farens økonomi ikke er problemet, men mer prinsipper, konflikt og manglende raushet. Skilsmisjonen gjør situasjonen mer innfløkt: «Jeg kan ikke liksom komme og angripe pappa for å være en dårlig far eller si at mamma har rett, fordi jeg skjønner at det er to sider av en sak.»

Depresjon og angst

I ett tilfelle er det morens vanskelige situasjon i et nytt forhold som skaper problemer, både for barnets samvær med moren, som han savner, og hans bekymringer for henne.

Det er ofte, det har vært veldig der, at jeg har grått fordi jeg er lei meg, og tenkt liksom, alt det som har skjedd og sånt. Og det er jo ofte på kveldene man begynner å reflektere, når man skal legge seg også. Så det er sånn ... det er jo ikke, det var jo en periode jeg var ganske sånn lei meg og jeg snakket ikke så veldig mye med kompisene, og jeg var koblet av fra telefon, og bare var hjemme, og ikke gjorde noe. Jeg har egentlig mine perioder der jeg er veldig opp og ned. Både på grunn av det som har skjedd, og økonomisk, ja. (Gutt, 19 år)

Også han opplever angst og utrygghet. Selv om faren er til stede for ham og de har et greit forhold, er det så mange forhold han ikke forstår eller vet hva han kan gjøre noe med, som skaper bekymringer og tristhet. Økonomi er også et tema, han er helt avhengig av å tjene det han selv trenger til å føre et vanlig ungdomsliv. Foreldrene har ikke sagt det, men han forstår at situasjonen deres er vanskelig.

Stor konflikt mellom foreldrene

I utvalget er det få som kommer fra en familie med høyt konfliktnivå. Det vi ser i de tilfellene der det er en del eller store samarbeidsproblemer mellom foreldrene, er hvordan dette også farger barnets relasjon til hver av foreldrene. Der konfliktnivået er høyt, er det grunn for å reflektere over hvordan barnet opplever å bli del av foreldrenes bitre konflikt. I et tidligere avsnitt har vi tatt med et sitat fra en som på grunn av det vanskelige samarbeidsklimaet ikke får lov av moren til å snakke med faren på telefon. Han forteller at når moren oppdager mobilen, har han sammensatte følelser. Slike høykonflikter kan være et vedvarende spenningsfelt de lever i, en beredskap om at det kan oppstå konflikter som eskalerer uten at de forstår hvorfor. Han husker flere eksempler på hendelser der det bok-

stavelig talt har vært dragkamp om ham, som han opplevde som svært opprivende og spenningsfylte. Konflikter oppleves ikke bare som dramatiske der og da, de gir også svært lite rom for barnet til å snakke om det spente forholdet som har å gjøre med bosituasjonen og relasjonene til foreldrene. Gutten bak sitatet over har aldri kunnet spørre foreldrene om hvorfor det var så vanskelig å bli enige. Han har forsøkt å glemme det som foregikk, for å unngå å grunne på det. Likevel kan dramatiske situasjoner fra foreldrenes konflikter sette seg i minnet. De mange episodene har han opplevd som uforståelige og utrygge, og han har kjent på sin egen handlingslammelse. «Det har jo blitt verre fordi jeg har vært en del av kampen.» Dette er hendelser han i liten grad har bearbeidet, hendelsene og bildene kan i stedet bli begravd i minnet så han kan glemme dem. Likevel ligger de der. «Når du er barn, så husker man glimt da. Men den episoden husker jeg!» Det høye konfliktnivået går ut over relasjonen til begge foreldrene – heller ikke til moren, som han bor mest hos, får han et godt forhold. I etterkant tenker han: «Så egentlig så er det faktisk mamma som er på en måte faktisk skurken i historien, da. Og det har jeg lenge gått og tenkt, da.»

Gutten beskriver hvordan det var en befrielse da han til slutt flyttet for seg selv. «Altså det å flytte ut, da, da jeg var 18, flytte ut og vekk hjemmefra, det var noe av den største befrielsen jeg har fått i hele mitt liv, altså, å få hele de greiene der på avstand.»

Å stå alene i stormen

Også det siste eksemplet handler om hvordan barn kan oppleve at de står alene i en ugrei familiesituasjon. I disse to tilfellene har ungdommene bodd mest hos moren. I ett tilfelle har gutten et komplisert forhold til faren på grunn av familievold som førte til foreldrenes brudd. Dette ligger en del år tilbake i tid. De dramatiske omstendighetene da de bodde på krisesenter, og bruddet etter at volden ble anmeldt, har gjort det vanskelig å se igjen faren og å opprettholde kontakt selv om det har gått en del år. Gutten opplever en viss forventning, fra faren og ham selv, om at han skal opprettholde kontakten med faren, noe han på en måte ønsker, og som han tror kan være bra for ham på sikt. Samtidig er denne kontakten forbundet med mange motstridende følelser: sinne, savn, uklarhet om hva som skjedde, og om hva som er grunnlaget for hans egen kontakt med faren i dag. En jente beskriver hvordan det er vanskelig å stå alene i en problematisk relasjon til moren, som utøver det hun oppfatter som overdreven sosial kontroll. En mor har et svært strengt regime for datterens sosiale kontakter, lager strenge regler for henne etter skoletid, og datteren er også pålagt urimelig ansvar og urimelige husholdsoppgaver. Dette preger relasjonen hun har til moren, som er konfliktfull og gjør henne sint og lei seg. Siden faren ikke bor

i nærheten og han uansett ikke har noe å stå opp mot morens krav med, føler hun seg svært alene.

Hensikten med å trekke fram disse eksemplene er å vise bredden i erfaringene og sider ved relasjonen til foreldre som barn med skilte foreldre er bekymret for og de opplever å stå alene om. Dette kan ha med konfliktnivået til foreldrene å gjøre, men kan også være i tilfeller der dette ikke er en del av bakteppet. Det er utfordringer mange ungdommer kan stå i uansett bo-ordning, men å ha skilte foreldre skaper noen særlige betingelser som skaper handlingslammelse eller gjør at situasjonen ikke blir tilstrekkelig sett og forstått, og hvor barna ofte ikke får hjelp av andre voksne til å finne en vei videre.

Søskenrelasjoner

Forestillinger om søskenfellesskap er formet av kulturelle forventninger til familie, som i vår del av verden gjerne tar utgangspunkt i kjernefamilien. Hvilke forventninger har vi til søsken i delte familier? Hvem oppfattes som søsken – er det bare biologiske søsken, eller regner vi også sosialt tilhørende barn i et hushold som søsken? Hva knytter dem sammen – er det relasjonen mellom foreldrene, hverdagsrutiner eller emosjonelle bånd? Søskenrelasjoner i delte og nyetablerte familier er et tema som er understudert, noe som for eksempel kommer fram i en studie av søskens posisjon, intimitet og konfliktforhold i blant annet splittede familier og nyfamilier (Winther mfl. 2014).

Søskenrelasjoner er ikke noe selvsagt, men noe man må investere tid og oppmerksomhet i. Kulturelt er det forventet at søsken, som en selvfølgelig del av en familie, utvikler tette relasjoner, ansvar og intimitet. Det finnes samtidig konkurrerende forståelser av og idealer for familierelasjoner som også gjelder søsken. May Ottosen (2016) skiller for eksempel mellom en liberal versus en moralsk holdning til familierelasjoner. Hun finner familier som følger en mer autentisitetsoverorientert og selvvalgt måte å være familie på, blant annet gjennom brudd og nydannelser, i kontrast til en mer tradisjonsorientert og konform familiepraksis. Familier med en liberal innstilling er mer åpen for hvordan familierelasjoner kan forstås og utformes. Dette kan også påvirke hvordan de forstår søskenrelasjoner (Gulløv mfl. 2014). Fra foreldrenes side er oppmerksomheten ofte rettet mot familiefellesskapet, samtidig som det råder kulturelle forventninger om å følge opp hvert enkelt barns særtrekk og utviklingsmuligheter. En annen investering er å utvikle et fellesskap mellom søsken, noe det finnes færre sosialt og kulturelt utformede forventninger til. Forskning om søsken har i større grad vært studier rettet mot rivaliserende relasjoner og

sjalusi, altså foreldrerelatert (f.eks. Edward mfl. 2006), enn sosiale studier av søskenrelasjoner (se f.eks. Smart 2007).

I utvalget vårt er det bare en håndfull enebarn. De sier at det som er fint, er å få mye oppmerksomhet og at de kan være alene med hver av foreldrene, men de kan også ha savnet å ha søsken. En av ungdommene mener at det å være eneste barn gir mer fleksibilitet, «for da kan jeg si: Jeg kommer i morgen istedenfor. Da er det ikke så stress, da er det ikke så låst». Det er færre de skal koordineres med. Andre forteller at de har en tett relasjon til søsken fordi de flytter samtidig, slik det kom til uttrykk i et tidligere sitat om at de byttet samtidig mellom mor og far, og der denne relasjonen bidrar til kontinuitet på tvers av hjemmene. De er de eneste de deler samme familiekonstellasjon med, og det gjelder ikke bare foreldre, men også den utvidede familien med blant annet besteforeldre, kusiner og fettere.

Nærhet eller distanse

Det er flere eksempler på at søsken, også på barneskolen, har et klart praktisk ansvar for hverandre, ved at de reiser med buss eller trikk og er hjemme alene sammen. En jente på 10 år forteller: «Det er hyggelig, og så går det helt fint. Men det er også litt slitsomt, siden vi pleier å krangle veldig mye, og så synes jeg det er litt slitsomt når hun maser på meg. Men vi kan lage mat sammen, og leke litt sammen.» En annen gutt forteller at han tar med broren ut for å skate sammen med sine egne kamerater hvis han er alene og ikke har noe å gjøre. Å ta ansvar for hverandre kan forsterke båndet, men ikke nødvendigvis. Barna forteller om forholdet til søsken som både er nært og slitsomt med mye krangling, slik det er kjent fra andre søskenrelasjoner, som: «Det har vært veldig mye krangling. Men, vi er veldig glad i hverandre.» Slike sammensatte søskenforhold som rommer både intimitet og konflikt samtidig, kan forekomme i relasjoner basert på en selvfølgelig tilhørighet, slik det også er beskrevet i andre studier av søskenskap (Winther mfl. 2014). Stridigheter blir et aspekt ved hvordan søsken videreutvikler og utdyper trygge relasjoner ved å prøve ut et bredere sosialt og emosjonelt register.

Det er flere eksempler på at søsken ikke oppfatter at de har et veldig tett forhold, selv om de veksler mellom hjemmene samtidig og aldersforskjellen ikke er så stor. Det kan være fordi de er mest sammen med sine egne vennegjenger og har ulike interesser. Når de synes situasjonen er grei og tar den for gitt, er oppmerksomheten rettet mot et aktivt jevnalderliv.

Vi pleier ikke, selv om vi har bodd sammen, når vi bor i samme hus, så snakker vi egentlig ikke så mye sammen. Vi har ikke noe sånn særlig til

felles. Vi er ikke sånn supertette heller. Eh, men vi er jo ikke helt fjerne heller. Men jeg tror ikke altså at delt bosted har vært noe hindring eller no' forsterker på det båndet, det tror jeg ikke. (Gutt, 16 år)

Alder kan være en årsak til større distanse, fordi de har helt ulike hverdager.

Ja, vi snakket jo mye sammen, men det var litt sånn. Hun eldste har alltid gjort litt som hun vil, hun har liksom flydd litt fram og tilbake og, har jo bodd ute av huset nå i to år, eller tre. Så vi snakket ikke så mye sammen, for hun er jo seks år eldre enn meg, så det. Men hun andre som er to år eldre enn meg, vi har snakket mye sammen. Så da var det sånn, hun har vært sånn: Ja, hvis du vil bo annenhver uke, så vil jeg også bo annenhver uke, og ... liksom sånne ting, da, og så har vi snakket med foreldrene våre, og så har de sagt hva de vil, og så har vi kommet til en enighet. (Jente, 17 år)

En jente har i perioder hatt annen bo-ordning enn søsknene, og dette har gjort søskenrelasjonene mindre tette. Etter at de alle ble ungdommer, har de fått mer kontakt. Hun forklarer dette med at det ikke er tiden sammen som er vesentlig, men at de snakker godt sammen.

Ja, altså jeg føler at alle søsken er gode venner egentlig, vi har en veldig god kommunikasjon, da, vi snakker mye sammen, om alt og ingenting. Så det ... ja, jeg vet ikke om det har blitt formet av det ... men vi har jo vært mye sånn, ikke bodd sammen, så det har vært mye å ta igjen, ikke sant, å snakke sammen. Så nå har vi en veldig god relasjon. Så det kan godt hende at det har noe med det å gjøre. Men da vi var små, så kranglet vi jo selvfølgelig, hehe. Ja, har opplevd litt enebarn og litt ikke-enebarn.

Søsken kan støtte hverandre om situasjonen hjemme ikke er helt enkel, slik en jente på 12 år forteller: «Ja, fordi vi på en måte samarbeider. *Hvordan da?* Jeg vet ikke ... på en måte at vi opplever det samme, og da liksom. *Støtter hverandre?* Ja!» Hun hadde da fortalt om at hun og søsteren hadde vært bekymret for moren som hadde vært mye syk. De kan også være en støtte, for eksempel når den ene synes det er vanskelig å ta opp ting med foreldrene. «Så hvis hun har hatt et problem med mamma og pappa, så har hun sagt ifra til meg, og så har liksom jeg prøvd å gjøre noe med det.» Hun forklarer det med at søsteren var mer usikker og sjenert enn henne, og det var vanskeligere for henne å ta opp ting alene eller uten støtte fra søsteren. En gutt forteller at søsteren støtter ham når han oppfatter at faren ikke forstår ham:

Jeg pleier å snakke med søsteren min hvis jeg er lei meg for at ... liksom noen har vært sure på meg, eller noe sånt, så pleier jeg å snakke med søsteren min om det, da. Fordi hun skjønner seg bedre på det, liksom. Hun ... for eksempel det er ofte at jeg blir lei meg hvis pappa blir sur på

meg, da går jeg til søsteren min og snakker med henne om det, fordi hun skjønner det også, fordi hun har det jo også sånn liksom. (Gutt, 12 år)

Også en av ungdommene forteller om at det har vært viktig å kunne snakke med broren når hun har opplevd situasjonen hjemme som vanskelig: «Og så kan vi bare gå inn ... liksom gå på badet eller inn på et rom eller no', og så sitter vi bare der og baksnakker dem, eller så, i situasjonen, så bare sender vi hverandre sånn blikk, og så bare forstår vi hva som skjer.» Dette er noe som skjer mer spontant, og sikkert ikke så ofte, og hun understreker at de «egentlig ikke har sittet sånn og hatt en sånn samtale, ja hvordan opplevde du det». Det er ikke alltid de opplever at de får en støtte, som en jente på ti år forteller. Søsteren er viktig for henne når hun er trist, men hun synes likevel ikke at det alltid er så mye hjelp i søsteren: «Jeg blir ikke så særlig trøstet av henne. Siden hun gir sånn derre, liksom ser sånn, at hun bare synes det er kjedelig.» Hun tenker at søsteren ikke vet helt hvordan hun skal trøste henne.

Andre opplever at søsken er en viktig støtte, som en lillesøster som forteller om broren som er et par år eldre. Hun svarer dette når vi spør om hun snakker med broren om hvordan det er å ha delt bosted:

Ja, noen ganger så pleier vi å ... eller, når jeg savner noen, så pleier jeg mest å si det til han. At jeg liksom gjør det, og da pleier han å si sånn, ja, det gjør jeg og, men nå skal vi snart møte eh de igjen, så da kan vi glede oss til det og sånn. Så han pleier liksom å få meg litt oppmuntret og sånn. Men eh, det er på en måte, jeg vet ikke helt hvorfor jeg savner dem, men liksom, for jeg vet jo alltid at jeg skal møte dem igjen, men det er på en måte, noen ganger så bare savner jeg noen veldig mye, så. (Jente, 12 år)

Når vi spør om hun tror at broren også savner moren, eller om han er fornøyd med hvordan ting er, svarer hun: «Han gjør jo også det ganske mye, men han holder det mer sånn inni seg på måte, han viser det ikke så veldig mye.» Hun har observert at det først er når hun selv sier at hun savner noen, at han selv kan si det. «Så han pleier ikke å snakke noe om det, men noen ganger så vet jeg at han på en måte gjør det, da.» Søsken kan dermed støtte hverandre og gjøre at det er lettere å sette ord på egne tanker og følelser. Også andre forteller at brødre kan være mer innesluttet enn de selv er: «Han er veldig sånn, han forteller ikke meg engang hva han føler rundt det som har skjedd. Han er veldig, veldig inne-stengt fyr, så han snakker aldri om noen ting.» Brorens manglende vilje til å snakke med henne gjør at denne jenta ikke har et så nært forhold. Også en av ungdommene sier at hun føler ansvar for den yngre broren: «Jeg er jo litt bekymra da, jeg føler jo litt sånn ansvar for å hjelpe han, fordi jeg ser jo veldig mye av det samme som var med meg. Men han er veldig vanskelig å komme seg inn på da, så.» Hun føler seg rådvill, men føler også ansvar for ham. I disse

utsagnene er det brødre som blir opplevd som lukket. Det peker mot en mulig forskjell mellom gutter og jenter i hvor innstilt de er på å snakke om familie-situasjonen og å ha et språk for dette. Hvor åpne og reflekterende de er om livssituasjonen sin og om følelser, kan henge sammen med hvor vant de er til å snakke om dette. Som en jente forteller: «Det har vært veldig lite snakk om det temaet [erfaringer med bo-ordningen] i det store og det hele. Og jeg har ikke hatt lyst til å snakke om det, eller vil snakke om det.»

Søskenrelasjoner er foranderlige og dynamiske. Hvordan barn forstår og opplever forholdet til søsken, kan endre seg. Det kan også henge sammen med alder, som med jenta over som opplever kontrasten mellom krancling og begrenset nærhet mellom søsken da de var yngre, og en større interesse for å utvikle en relasjon når de har blitt eldre. Også en annen peker på betydningen av alder og hvordan dette har mye å si for hvordan de forstår hva som har skjedd, noe som også farger relasjonen mellom dem. En jente på ungdomsskolen snakker om at en yngre bror forsto minst av det som hadde skjedd ved bruddet: «Fordi han er jo den yngste, ikke sant, så. Det var liksom, jeg føler at det som skjedde mellom de to, også gikk over til meg da, for liksom jeg var den eneste som kunne forstå hvordan det skulle være.» Aldersforskjell gjør at søsken snakker ut fra ulike forståelseshorisonter, noe som kan gjøre søsken mindre viktige som samtalepartnere som kan gi grunnlag for fortrolighet, men nettopp aldersforskjellen gjør også at de har et annet blikk på ansvaret de har for søsken.

Beskrivelsene over får fram variasjoner og nyanser i søskenrelasjoner. Å være søsken inngår i det å gjøre familie, og de *gjør* søskenrelasjoner både gjennom å dele en hverdag, ta ansvar for hverandre, ha omtanke for hverandre og gjennom et emosjonelt engasjement. Søskenkap er ofte lite tematisert. Det foreligger få studier fra vestlige samfunn om barns deltakelse i omsorgskjeden, inkludert ansvar for og relasjoner til søsken. Dette kan gjenspeile en generell interesse enten i familieforskning der oppmerksomheten rettes mot foreldre–barn-relasjon og foreldreskap, eller i barneforskning der blikket hovedsakelig har vært rettet mot enkeltbarns deltakelse utenfor familien. Disse forskningstradisjonene underbygger en forståelse av sterkere individualisering også innenfor familien. En slik forståelse av den moderne familie preger også folkelige forståelser av familieliv, der oppmerksomheten er rettet mot foreldreskap og enkeltbarn i familien. Barns relasjonelle forankring gjennom det å dele en hverdag er sjeldnere utforsket (se f.eks. Kousholt 2011). Dette former hva vi er opptatt av og oppmerksomme på, og dermed våre fortellinger.

Når vi også i materialet vårt finner færre beskrivelser av hva barn gjør *for* hverandre gjennom daglige gjøremål, enn av relasjoner til foreldre og variasjoner i

emosjonelle bånd, kan det ha å gjøre med at dette er noe som er mindre italesatt, men også mindre anerkjent som familieinnsats. Det kan også ha å gjøre med at forventninger til barns involvering i hverandres hverdag er begrenset. I beskrivelsene over finner vi begge deler. Samtidig er det å gjøre søskenskap noe barna både reflekterer over, har behov for og investerer i. Det er også knyttet til følelser som frambringer sosiale handlinger. Delt bosted skaper praktiske og emosjonelle betingelser for denne innsatsen. Dette kommer enda tydeligere fram når vi ser hvordan de beskriver relasjonene til ikke-biologiske søsken eller nye søsken, som ut fra en biologisk bias kalles enten stesøsken eller halvsøsken. Betydningen av tid og sted og å dele hverdagsliv blir da særlig tydelig. Dessuten aktualiserer det forståelser av hva som er en familie, hvordan man gjør en familie, og hvordan det å gjenskape familie innebærer både et praktisk og et emosjonelt arbeid. Her vil man finne litt ulike tilnærminger ut fra om det er lagt til grunn det vi over har kalt en konvensjonell tilnærming, versus en liberal tilnærming til familieinstitusjonen.

Begrepene informantene bruker om sosiale søskenrelasjoner, kan ofte gjenspeile hvor nær eller distansert de er ut fra om de deler hverdagsliv eller ikke. Betegnelsen søsken bruker de gjerne om dem de vokser opp med, selv om de i tillegg presiserer den biologiske relasjonen overfor forskeren, mens de som sjeldnere er del av husholdene de deltar i, får andre betegnelser. Vi skal nå se hva de sier om relasjoner til halvsøsken og stesøsken. Mange har selv vokst opp med søsken som er særkullsbarn av én av foreldrene, og forteller om hvor betydningsfulle disse har vært. De har altså selv vært del av en «nyfamilie».

Selv vokst opp i en nyfamilie

En del forteller om halvsøsken, både eldre og yngre, som bor fast hos den ene forelderen, og som de dermed bare ser annenhver uke. For mange er dette viktige personer i livet. For eksempel Jenny forteller at hun hadde planlagt å bo mest hos moren, men så fikk hun en ny lillesøster hos faren. Dette gjorde at hun følte en moralsk forpliktelse til å bo delt, slik at hun fikk et nært forhold til lillesøsteren. Deleordningene innebærer dermed også jevnlig atskillelse fra søsken de har vokst opp med, eller nye søsken. Eldre halvsøsken har vokst opp i en tid da det var mer vanlig å bo mest hos mor etter skilsmisse. Vi har tidligere hørt om hvordan en av ungdommene reflekterer over forskjellene mellom søsterens situasjon og sin egen:

Jeg tenker jo det er veldig stor forskjell på mitt forhold til min far og søsteren min sitt forhold til sin far, for eksempel. Det er jo fordi hun bodde hos mamma, og moren min var veldig ung, ikke sant, det var en helt annen situasjon. Det kan ikke sammenliknes, både økonomisk, og i

forhold til alder og hva slags ... absolutt alt. Men det at søstera mi vokste opp med *min* far, da, istedenfor sin egen, har nok påvirket hennes forhold til sin far. Hun ser min far fortsatt, og de er vennlige og sånne ting, og hun har jo to brødre på hennes fars side, noe jeg synes er veldig rart, fordi hun er jo den eneste søstera jeg har, for meg, så da kan ikke hun ha andre, hehe. Men hun har ikke det samme type båndet med dem som hun har med meg, da. Eh og det har nok mye å gjøre med at hun ikke så faren sin så mye når hun vokste opp. (Jente, 16 år)

Hun har et nært søskenforhold til halvsøsteren, og faren hennes har også fulgt opp halvsøsteren i det daglige. De opprettholder kontakten seg imellom selv om foreldrene har flyttet fra hverandre. Faren var mer perifer i halvsøsterens liv, og selv om hun også fikk yngre søsken hos faren, var denne relasjonen mindre tett enn den hun har hatt til søsteren som hun vokste opp sammen med, i alle fall slik hun selv oppfatter det. Også andre forteller om eldre halvsøsken som har vært viktige i livet deres. «Siden jeg har jo bodd med henne, jeg bodde jo med henne i ti år.» (Jente, 12 år) Flere forteller at de eldre søsknene har flyttet hjemmefra for å ta utdanning, men at de holder kontakt med dem, og at denne kontakten er viktig for dem. Kontakten kan bli bedre også fordi de blir eldre og aldersforskjellen betyr mindre.

Jeg har veldig nær kontakt, og den blir nærmere og nærmere. Da jeg var yngre, var det vanskelig fordi aldersforskjellen var så veldig stor at vi hadde jo ingenting til felles, men da jeg ble sånn 15-ish, som jo bare er tre år siden, så begynte vi å kunne henge sammen, da. (Jente, 18 år)

De beskriver også eldre halvsøsken som litt perifere og at de bare tidvis har bodd sammen med dem. Nærheten eller distansen til dem blir formet av graden av felles sosiale bånd og daglige gjøremål, men også hvor mye de selv og foreldrene har investert i å utvikle et fellesskap. Vi ser også dette når det gjelder yngre halvsøsken.

Yngre halvsøsken

I likhet med Jenny er det fem andre som har yngre halvsøsken, og de forteller at de både vil og føler seg forpliktet til å investere i samvær med dem. Flere forteller at nye søsken er en grunn til at de fortsetter med delt bosted, og at de også tar del i omsorgsoppgaver som å hente en søster eller bror i barnehagen og passe dem om ettermiddagen. Andre forteller om småsøsken de har et mer perifert forhold til, selv når de bor sammen det meste av tiden. Én opplevde at han har en annen posisjon i familien enn de yngre brødrene hos moren og lillesøsteren hos faren. Han har kjent på det at han vokste opp som delebarn, mens de vokser opp i et tettere fellesskap som kjernefamilie:

Jeg har tre yngre søsken hos mamma. Så jeg har levd ganske mye som alenebarn også, jeg var veldig vant til å leke mye alene og ikke ha noen andre, da. Så det er det jeg husker mest av barndommen min. Jeg husker ikke så veldig mye av lillebrødrene mine før de vokste opp til å snakke og sånne ting, da. (Gutt, 19 år)

Å få nye småsøsken kan fylle hjemmet med liv og innhold, også for dem. «Ja, altså folk blir så mye mer avslappa og morsomme, da, av en liten fyr, ikke sant.» Jenta her sier at dette har hjulpet henne mye:

Og han kom inn på et veldig bra tidspunkt, jeg var inni en av depresjonene mine på det tidspunktet, så hadde det ikke vært for han, så hadde det nok gått ganske dårlig, men fordi han kom, så ... og det var sånn rart ... litt sånn motivasjon, liksom. Så det er veldig ... barn er skikkelig bra, liksom, for alt tror jeg. (Jente, 18 år)

De kan også ha et kritisk blikk på oppdragelsen yngre søsken får, og reflekterer over forskjellsbehandling:

Ja, hun er jo veldig glad i meg, da. Og jeg er jo glad i henne også, så klart. Så hun er veldig glad hver gang hun ser meg. Men hun har blitt så ... hun har ikke så veldig mye tålmodighet, hun har nesten ingen tålmodighet, og hun er veldig bortskjemt, så det ... hun kommer nesten aldri ut av en situasjon uten at hun får en leke eller noe sånt. Og jeg vet at jeg var veldig sånn når jeg også var yngre, men ikke når jeg var åtte år gammel. Fordi jeg hadde ... på en måte, nå har hun to foreldre som begge har god økonomi, og kan gi henne ting, da. Så jeg har på en måte, etter de skilte seg, så ble jeg mindre bortskjemt, men lillesøsteren min ... jeg er litt bekymret for henne, da, fordi hun er såpass, på en måte, du kan ikke si nei til henne. (Gutt, 19 år)

Kontrastene mellom oppvekstforholdet hans og søsterens blir veldig tydelige for ham. Han sammenligner egne opplevelser av brudd og utrygghet med søsterens trygghet, overflod og forventninger.

Stesøsken

Nyfamilie kan også bety å bli kjent med og i noen tilfeller bo sammen med stesøsken. I utvalget vårt er det bare noen få som bor fast sammen med stesøsken når de bor hos den ene av eller begge foreldrene, mens flere ser stesøsken mer sporadisk. Det er flere eksempler på at barn til nye partnere sjelden er på besøk og har fast bosted hos ekspartneren til farens eller morens nye partner. Foreldrene kan ha hatt et lengre forhold en periode, der det var barn involvert, men som de ikke lenger har så mye kontakt med. Én beskriver et slikt forhold med det hun husker som en uoversiktlig ordning: «Ja, de delte også, men jeg vet ikke hvordan deres system var, men jeg vet bare at de bodde, noen ganger så bodde

vi alle sammen, og noen ganger var de hos faren sin mens jeg var hos pappa og ... vet ikke helt.» Kompliserte løsninger på deleordninger for barn som tilhører flere husholdsenheter, gjelder bare et fåtall i utvalget vårt. I noen av disse familiene har de investert mye i å få til en praktisk hverdag, for eksempel ved at de har bosatt seg i samme skolekrets. Vi har allerede hørt om hverdager hos far som omfatter samvær med mange personer, både barn og voksne, i kontrast til tiden hos moren. De kan fortelle om tette relasjoner til stesøsken, som kan ha delt bosted med samme rytme og felles uker, slik Petter forteller om innledningsvis. For ham innebærer det at annenhver uke er de fire barn i huset. Han forteller om gode søskenrelasjoner, særlig til den ene som er på samme alder som ham. Andre stebarn kan bo fast hos stemoren og blir da en selvfølgelig del av denne familien og hva de tenker om hva som er deres nye familie:

Jeg har en lillebror, men jeg sier jo at stesøstera mi er søsteren min, og at stebroren min er broren min, men ja, jeg har en som er sånn ordentlig bror, da. Ja, vi er, jeg kan merke ... selv om jeg kaller stesøstera og stebroren min for søster og bror, så er det veldig, så er vi veldig tett, fordi han har alltid vært veldig tett på hva jeg driver med, og hva som har foregått i livet mitt, og jeg har alltid vært veldig, jeg har alltid visst hva som har foregått i livet hans. Så vi har veldig tett bånd. (Jente, 12 år)

Igjen er det hvor «tett på» søsken er, som avgjør hvorvidt de blir kalt søsken eller noe mer distansert. Statusen på forholdet mellom foreldrene deres kan også være viktig for hvordan barna forstår *sin* relasjon. Én forteller for eksempel om morens nye forhold og partnerens eldre barn:

De har giftet seg nå. Og så har han en sønn og en datter, og de blir jo på en måte halvsøsknene mine, for de har jo giftet seg, og han blir bonus-faren min, for jeg har jo en far fra før av, så liksom nå har jeg fått to søsken til, halvsøsken på en måte. (Jente, 12 år)

Hun møter ikke de nye halvsøsknene så ofte, siden de bor i en annen kommune. Likevel oppfatter hun dem som søsken. Relasjon og fellesskap mellom barn i et hushold bestemmer familiens hverdagsrytmer og innhold, slik jenta som fikk en lillebror i en tid hvor hun ikke hadde det så bra, forteller. Vi ser det også i hvordan de beskriver forskjellene mellom uken med mange barn i husholdet og uken alene med én forelder. Men også den symbolske betydningen, som ekte-skap, og de normative forventningene som ligger i familierelasjoner, er virksomme, slik jenta over minner oss om. Dette får fram hvor viktig relasjonen til den voksne parten som danner en nyfamilie, er for måten barn relaterer seg til hverandre på, symbolsk og relasjonelt. Det viser også hvordan barna i husholdet og hva slags forhold de har til hverandre, farger foreldre-barn-relasjonen og relasjonen til foreldrenes nye partnere. Et ytterligere poeng er at man ikke kan ta

for gitt hva slags søskenskap barn utvikler i nye familieformer. De ulike erfaringene og perspektivene som kommer fram over, synliggjør at viktige forståelser av sosialitet, intimitet og interessekonflikter forsvinner om man forholder seg til familien som en samlet enhet (se også Kousholt 2011, Gulløv mfl. 2014).

Relasjoner til steforeldre

Internasjonale studier av barns forhold til steforeldre viser til både konfliktfylte og ukompliserte forhold, men at denne relasjonen gjerne er distansert (Ganong og Coleman 2004, Zartler og Grillenberger 2017). I studien vår kommer det også fram noen eksempler på vanskelige forhold til en ny steforelder, men mer framtrædende er de mange beskrivelsene av nære relasjoner til foreldrenes nye partnere. I alt har 14 av informantene et godt forhold til en stemor som de har vokst opp med fra de var relativt små, eller til farens partner som han har fått i de senere årene, mens 3 forteller om at de har et så vanskelig forhold til farens partner at det gjør forholdet til deres egen far vanskeligere. Det er færre mødre i utvalget vårt som har en partner: Sju har dette i dag, mens flere forteller om en stefar de har bodd sammen med i flere år, men som nå har flyttet ut. Fire har nyfamilie hos begge foreldrene. Ingen av partnerne til mødrene har deleordninger for sine barn; mange av dem har enten ikke barn eller har eldre barn som de ikke bor sammen med. Bare åtte forteller at foreldrene ikke har etablert nye relasjoner til partnere eller hatt mer langvarige kjæresteforhold. De fleste som er uten nye partnere, har skilt seg for relativt kort tid siden, men det er også eksempler på at foreldrene, særlig mødrene, ikke har nye langvarige forhold selv etter mange år.

Informantene bruker helst navnet og ikke så ofte betegnelsen stemor, selv om de kan gjøre det for å forklare relasjonen til forskeren. En av jentene sier eksplisitt at hun heller bruker betegnelsen bonusmor enn stemor, «for det er så mange dumme assosiasjoner med det». Vi ser også i sitatet over at jenta bruker «bonusfar» om morens nye mann.

Mange har vokst opp med nye familieformasjoner siden de var små, og foreldrenes partner har etter hvert blitt en viktig og naturlig del av hverdagen.

Ja, de begynte ganske tidlig etter at mamma og pappa flyttet fra hverandre. Så for meg så har på en måte stefaren min og stemoren min, som jeg kaller dem, alltid vært der, da. Så å si hele barndommen. De fant hverandre, holdt jeg på å si. Det var ikke en lang periode der de bodde alene. (Gutt, 19 år)

Når foreldrene får ny partner, vil bruddet mellom foreldrene være mer definitivt. Siden mange opplevde foreldrenes brudd da de gikk i barnehagen eller små-

skolen, var de også relativt små da de ble introdusert for foreldrenes kjærester og nye partnere.

Jeg ble, fordi de skilte seg når jeg var fire ... eller fem ... sånn ish der, og de fikk kjæreste veldig fort. Men vi møtte dem ikke, de hadde en regel, så vi fikk ikke møte dem før det hadde gått ett år, fordi vi var så små. Og de ville liksom ikke bytte kjæreste veldig mye eh og vi merket det, da ... så vi merket det. Så det tok ett år før vi møtte dem. Eh og da husker jeg det, veldig godt, fordi da var jo jeg gammel nok til å huske. Og det syntes jeg var veldig vanskelig. Eh fordi, ikke fordi det var noen nye, tror jeg, men fordi, eller jo fordi det var noen nye, men ikke fordi det var noen andre enn mamma eller pappa. Og det var veldig rart, fordi jeg har alltid sett at hvis moren din har en kjæreste, så er det faren din, og hvis faren din har en kjæreste er det moren din, og så var det plutselig ikke sånn. Og da ble det veldig rart, da. Nå kjenner jeg jo veldig mange som har skilte foreldre, men det gjorde jeg ikke da. Jeg tror jeg var den eneste. (Jente, 14 år)

Hun forteller også at det tok tid før hun så på de nye som en fars- eller morsfigur. «Jeg var veldig redd for å bli glad i dem, tror jeg. Men så, jeg ble jo det, da.» Hun forteller at det tok lang tid å venne seg til stefaren: «Ja, han var kanskje ikke den kuleste personen, da.» Dette forholdet tok slutt. Stemoren har hun fått et godt forhold til, selv om det tok lang tid å bli virkelig kjent med henne også. «Men hun er jo, hun har vært der nå i ni år, og så har de jo giftet seg.» De beskriver denne tiden som en utforskende periode, med blandende følelser. Hva slags forhold de får til det nye familiemedlemmet, er avhengig av hvordan de opplever dem som person. «Jeg klarte liksom ikke å være sint på at jeg hadde fått stefar, for han var jo tross alt veldig hyggelig. Så det gikk seg til.» Det kan ta lang tid før de blir kjent og utvikler en egen relasjon. Denne tiden kan også oppleves ulikt søsken imellom, slik denne jenta forteller:

Det var vel kanskje to år etter at de hadde skilt seg tror jeg. Og det startet jo med at hun først bare kom på besøk innimellom, og så etter hvert så sa de at de skulle flytte sammen, og det var da vi fant det nye huset, da. Men jeg husker det ikke som noe sånn, hun var veldig hyggelig, så husker det ikke som noe spesielt ille eller noe sånn. Søsteren min kom ikke helt overens med henne i starten, de gjør det nå, da, så hun hadde litt problemer med det først. Så det ble litt krangling mellom henne og pappa. Men ellers så gikk det egentlig ganske fint vil jeg si. (Jente, 16 år)

Flere beskriver overgangen til nyfamilie som en gradvis prosess og at dette gjorde det enklere for dem å tilpasse seg den nye situasjonen. Som en av ungdommene sier: «Hun kom ganske gradvis inn, da, så det var ganske greit. Og da ble det en veldig sånn fin overgang.» Flere forteller at foreldrene har vært forsiktig med å presentere dem for kjærester de ikke var sikre på at de ville ende i et mer langvarig forhold med. «Hun har liksom hatt sånn prinsipp om at hun

ikke skal introdusere oss til noen som hun ikke tror kommer til å vare.» De kan oppleve det forskjellig om det er moren eller faren som har en partner, slik en jente på 16 år forteller: «Moren min fikk seg kjæreste, det husker jeg var ganske annerledes.» De reflekterer over at relasjonen de utvikler til en ny person i familien når de er ungdommer, kan ha et annet utgangspunkt enn da de var små, og at personen også fikk en form for omsorgsoppgaver overfor dem. De beskriver hvordan det å bli kjent med en ny person har med alder å gjøre, hva slags hverdagsoppgaver de deler, og roller de kan ha overfor hverandre. En gutt beskriver disse endrede vilkårene for å bli kjent på en god måte:

Sånn som den første, det skjedde mens jeg fremdeles var ung, og det var en venn av mamma, så det var bare hyggelig, jeg kjente han liksom, og det var ikke noe farlig liksom, de var gode venner og hadde kjent hverandre ganske lenge, så det var egentlig bare at han var litt oftere hos oss. Mens han andre kjente jeg ikke, jeg visste ikke hvem han var da moren min introduserte meg for han. Så da. Jeg følte kanskje at det gikk litt, at det var litt å trå riktig, selv om jeg var hjemme, da. At hva kunne jeg dele med denne nye personen? Fordi han siste kom for noen år siden, så da var jeg ganske stor, så da følte jeg kanskje at noen steder måtte jeg gå litt på tå hjemme. Mens stemoren min har jeg vokst opp med hele tiden, så da ... hun har liksom blitt en person som jeg har kjent lenge. (Gutt, 18 år)

Forskjellen i relasjonsbygging gjelder blant annet hva slags omsorgsansvar og autoritet det nye familiemedlemmet ønsker eller forventer å ha, og hvordan barnet opplever dette. De utvikler en relasjon seg imellom blant annet gjennom å gjøre ting sammen:

Stefaren min liker veldig godt å gå på kino, så da sist uke, så dro vi på en kino bare vi to sammen, da. Så det er veldig hyggelig, da. Fordi jeg får ... det er hyggelig å bare få litt tid med bare han. For eksempel den helgen her skal mamma være borte, og da skal jeg være med han i helgen. (Gutt, 12 år)

Også andre beskriver hvordan de gjør bestemte ting sammen med en stefar, eller hvordan stemoren er viktig for opplevelsen av fellesskap og et hjem. De kan også dele felles fritidsaktiviteter, noe som forsterker fellesskapet. Det vanskeligste er kanskje måten de utformer rollen som autoritet på, altså hvor mye de skal bestemme over dem.

Men selvfølgelig, hvis jeg gjorde noe som han kjæresten hennes ikke likte, så sa han jo ifra. Han var jo sånn, du kan ikke gjøre det liksom. Så var jeg sånn, ja, selvfølgelig. Og på faren min sin side, så var det jo egentlig ganske greit, å få henne som kjæreste da, som liksom var litt strengere igjen, så ble jo han også litt sånn skjerpet, da. Så da ... hehe, så da ble det litt mere retningslinjer å bo der også, så det var jo egentlig bare

positivt. Så da var det hun som sa ifra mest. Men altså, jeg har ikke gjort så mye galt, da, hehe, jeg har ikke fått så mye kjeft. Men de har jo sagt ifra, jeg skjønner hva du mener. (Jente, 17 år)

Andre sier at de synes det var vanskelig når en steforelder bestemte regler de ikke var enige i eller vant med. Dette kunne skape utrygghet:

Ja, jeg var veldig opptatt av at de ikke skulle tro at de var foreldrene mine. Eh så når de startet å ta den rollen, så var jeg med en gang sånn: Det skal ikke du gjøre! Du skal ikke fortelle meg hva jeg skal gjøre. Ehm og det var ikke sånn at jeg ble, jeg ble veldig sint på dem, men jeg sa det ikke til annet enn mamma og pappa.

De kan fortsatt se på faren eller moren som den primære relasjonen og skjelner også mellom rollene de inntar, som for eksempel å være en autoritet, i ulike situasjoner, og godtar vekslingen mellom dem, slik denne jenta beskriver:

Eh, så når hun er alene med oss, så bestemmer hun over oss, men det skjønner jo vi og. Ehm og det har vi skjont siden vi visste at det er jo sånn, hvis du er med en voksen, så er det jo den som bestemmer over deg. Men når hun er med pappa, så vet hun og at det er han som er foreld... liksom pappaen vår. Så de er, ja, så det er litt ulike roller de spiller fortsatt.

At det er foreldrene og ikke partneren som er den primære relasjonen, kan være et uttrykk for at foreldrene prioriterer dem og vedkjenner seg deres relasjon som enestående. Flere uttrykker også hvor viktig det er at en stemor eller stefar viser at de bryr seg om dem, sier at de er glad i dem og respekterer dem. Til forskjell fra i studien til Ganong og Coleman (2004), der relasjoner til steforeldre beskrives som distanserte, er det mange som beskriver et nært forhold:

Jeg synes det er veldig hyggelig at jeg har steforeldre, fordi jeg er veldig glad i dem, og de er veldig hyggelige mot meg, og ... det er sånn at jeg ikke føler at de liker bedre deres ... at jeg føler ikke at stemoren min liker bedre hennes barn, enn meg, jeg føler at liksom hun også er glad i meg, og at stefaren min også er glad i meg. (Gutt, 12 år)

Jeg vil jo aldri på en måte anse henne som moren min sånn sett, men jeg antar og jeg tror at hun er glad i meg. Og jeg er jo glad i henne, så da tenker jeg at da går det jo bra, egentlig. (Jente, 17 år)

Selv om mange er positive, kan de også trekke fram at det kan være vanskelig å samkjøre to familiekulturer. For noen kan det være litt voldsomt å godta en person som er veldig annerledes:

Jeg var vant til å ha pappa helt for meg selv, plutselig så kom det inn en dame med masse personlighet, og hun er veldig sånn, hun snakker om alt, og gråter og ler og hun er kjempe... liksom alle følelser utenpå, og

det er jo ikke jeg vant til i det hele tatt, ikke sant, så jeg fikk jo helt sjokk.
Så hun er veldig sånn, det har ikke vært sånn veldig bra stemning, der,
da. (Jente, 18 år)

De kan føle seg invadert, også symbolsk ved at stemoren tar farens, og dermed deres felles, etternavn: «Hun er litt sånn, skal liksom trenge seg inn i familien, den egentlige familien, hun har jo tatt pappas etternavn liksom, og tatt bort sitt eget egentlige.» Familie gjøres her gjennom å manifestere tilhørighet gjennom felles etternavn, uten at jenta opplever at de har utviklet det som skal til for å være en familie. Hvor symbolsk invaderende de opplever nyfamilier, henger dermed blant annet sammen med hvordan de blir involvert. Uansett forhold beskriver de steforeldre som betydningsfulle personer, på godt og vondt, når de bor sammen. Hvis de ikke har et godt forhold, kan dette skape store bekymringer og være en stor belastning, slik noen få forteller om.

Foreldrenes nye kjærester kan de derimot ha et mer avventende og distansert forhold til. En jente forteller om morens kjæreste: «Han som hun er sammen med nå, har hun jo vært sammen med lenge, så han kjenner jeg jo godt. Jeg har ikke noe imot at han kommer over liksom.» På samme måte som flere av de andre ungdommene reflekterer hun over at det er en god ting for foreldrene, og for dem selv, at moren har en kjæreste eller ny partner. «Jeg er fornøyd med at moren min har venner og har kjæreste, liksom, jeg synes ikke at hun skal isolere seg selv fra omverdenen bare fordi at jeg ikke skal bli såra.» Hun sier samtidig at det er bra at hun ikke «introduserer meg til folk som hun ikke tror hun kommer til å se igjen». At foreldrene får nye partnere, er en emosjonell reise også for barna, og de vil unngå å gjennomgå dette unødvendig. En jente på 12 som hadde bodd sammen med farens kjæreste en tid, som det så ble slutt med, syntes det var rart da faren fikk en ny kjæreste: «Det var sånn, oi faren min med en annen kjæreste, liksom, ikke sant. Men hun er jo kjempehyggelig, og hun hadde jo da to katter, ikke sant, og var liksom ... det var jo veldig spennende.» Det avgjørende for dem er at de får en personlig relasjon til den nye personen, og at denne personen bringer noe verdifullt inn i livet deres, som en av ungdommene sier: «Og så ble jo begge to veldig mye mer lykkelige når de fikk hver sin partner, ikke sant. Så jeg har egentlig alltid sett på det som noe positivt på en måte.» Igjen viser disse sitatene til den store omtanken barn har for foreldrene og deres livskvalitet.

Problematisk relasjon

De fleste beskriver hvordan de etter hvert har fått et godt forhold til foreldrenes nye partnere, men det er også noen som forteller om problematiske relasjoner, slik vi allerede har berørt tidligere. Det kan være at en stemor gir dem dårlig

samvittighet og kritiserer dem for å ikke følge lillesøsteren tilstrekkelig opp. Denne kritikken kan også gå lenger, ved at de opplever at stemoren kritiserer dem som person og for hele deres væremåte, noe de blir svært lei seg for. De kan oppleve at faren ikke stiller opp for dem, men at han heller støtter den nye partneren når det oppstår gnisninger eller konflikt. De opplever at faren endrer seg som person fra slik de kjente ham. I ett tilfelle første gnisningene til at jenta fikk beskjed om at hun ikke kunne bo delt hos dem mer:

Vi er såpass forskjellige at det er jo ... jeg bor jo ikke hos pappa, fordi hun ikke vil at jeg skal bo der. Så det er litt sånn. Det er ikke jeg som ikke vil bo der, da. For å si det sånn. Hun bare sa at det her går ikke, du må bare flytte, jeg orker ikke mer. Og pappa er veldig konfliktsky, klarer ikke å ta noen side noen gang. Så da ble det bare sånn, da. (Jente, 18 år)

Hun er særlig oppbrakt fordi faren ikke støttet henne, og dermed viste at hun ikke betydde mer for ham enn den nye kjæresten: «Og så når han på en måte kom i situasjon der han måtte bevise at han også brydde seg om meg, så var det liksom bare sånn ... han sa jo bare at ... ja, da får du bo litt hos mamma, da.» Siden faren bodde i huset hun hadde vokst opp i, mistet hun også stedet hun kjente seg mest knyttet til. Barndomshjemmet ble forvandlet til et sted hun ikke var velkommen.

Du føler deg bare som en uvelkommen gjest, da, på en måte. Så jeg føler ikke at jeg bor der lenger. De har jo kastet alle møblene, alle gamle ting som var hjem, da, er jo borte. Og alt på rommet mitt, alt sånn ... altså det er kjempefint der, nå, pusset opp og fint, det er ikke det, men det er ikke hjem lenger da. Så den trygge basen ble liksom borte, og etter det så ... det var skikkelig tøft for meg faktisk.

Bruddet førte til en vanskelig periode med angst og depresjon. I dette tilfellet er det farens kjæreste som kaster henne ut, mens i andre tilfeller er det de selv som bestemmer at de vil endre bo-ordning, at de slutter å komme, eller at de bare møter faren eller moren et annet sted hvor de ikke kan treffe på partneren.

En av de andre ungdommene med et vanskelig forhold til farens partner opplever også at faren ikke står opp for henne når forholdet til partneren blir vanskelig. Forholdet til faren kan endre seg fra et fellesskap hvor de hadde utviklet sine tette relasjoner, til at de får et annet inntrykk av og et endret forhold til faren. En jente på 16 år forteller dette om sine opplevelser fra de siste årene:

Jeg tror det egentlig bare var fordi jeg bare blir skuffa over hvordan pappa oppfører seg, fordi jeg har prøvd å si ifra flere ganger at jeg har opplevd ulike situasjoner som jeg ikke synes er hyggelig, som det å få blick og altså sånn på hvordan jeg ser ut, at jeg sier alltid feil, eller sånn at alt er galt, alt det jeg gjør. Og da har ikke jeg veldig lyst til å være der.

Og så samtidig føler jeg meg ikke hjemme, det er som at jeg alltid må være en gjest. Så derfor har jeg prøvd å si ifra til han flere ganger. Men han bare vil ikke høre. Eller jeg tror ikke han vil liksom godta det på en måte. Jeg tror han skjønner det, han ville liksom ikke godta det hos seg selv. Så da har jeg liksom bare sagt, da, men da gidder jeg ikke å bo her. Men vi kan godt liksom ha litt kontakt sånn over telefon. Men vi har ikke det heller. Det er liksom ... det kan gå en måned før vi ringer eller tekster liksom.

Hun betrakter og tolker farens reaksjoner, og hans manglende vilje til å gjøre noe med situasjonen sårer henne, selv om hun også tenker at han ikke selv greier å finne en god vei videre. Et vanskelig forhold til en stemor som endrer barnas relasjon til deres egen far, er en ytterligere grunn til at barn og unge lever med bekymringer og emosjonelle sår, slik vi har beskrevet tidligere. Jenta beskriver at også før hun brøt med faren, kunne moren se det på henne og broren at oppholdet hos faren ikke gjorde dem godt:

Jeg kjenner på kroppen litt, jeg får aldri sove der ordentlig. Og uansett så de gangene vi har vært hos pappa, så har mamma alltid sett det på ansiktene våre at, eller på oss da, at vi er litt annerledes når vi kommer hjem, de første dagene, fordi vi blir litt sånn ... jeg vet ikke helt hvordan hun ser det, men hun tydeligvis ser det, at vi blir litt mer stille, eller vi er på en måte, ja, litt redde kanskje, eller noe sånt noe.

Disse to eksemplene der jentene beskriver et tilspisset forhold, er heller unntak. Likevel kan flere oppleve at morens eller farens partner har innflytelse på dem, som kan føre til at kontakten endrer seg. I ett tilfelle opplever en gutt at faren skifter mening etter at sønnen har snakket med ham om ting han synes er viktig, og han tror det er fordi kjæresten påvirker ham.

Det virker som at hun holder seg litt i bakgrunnen, at hun kommer ikke direkte og sier ting til meg, det er sånn at neste gang jeg er hos pappa, så har han plutselig endret mening om noe, og da må jo noen ha snakket med han om det, eller overtalt han, da, føler jeg. (Gutt, 18 år)

Beskrivelsene vi har fått, underbygger at steforeldre kan bidra til trivsel, at de utvider ressurser og relasjonene de har tilgang til gjennom familielivet, men beskrivelsene viser samtidig hvor sårbare slike relasjoner kan være når forholdene blir konfliktfulle eller ikke blir prioritert og fulgt opp.

Venner

Familieliv er bare en del av barns hverdag. Hva betyr tilhørighet til to hjem for vennskap og fritid? En studie av vennerelasjoner for barn med delt bosted i

Wien finner at boformen påvirker kontakten med venner, fordi de er mindre jevnlig til stede (Zartler og Grillenberger 2017). Bestevennene, som de har et fortrolig forhold til, har de fått på andre måter enn gjennom skolen, som for eksempel gjennom familiens nettverk. Beskrivelsene skiller seg fra det som beskrives av våre informanter.

For de yngste barna har skolen og skolefritidsordningen vært den viktigste vennearenaen. Ettermiddagene tilbringes ofte hjemme eller på organiserte fritidsaktiviteter. De kan ha venner som bor nær dem, og organisere samvær i helgene. Andre på barne- og ungdomsskolen forteller både om kamerater de er sammen med etter skolen, ute eller hjemme, og om mer spesialiserte vennskap basert på interesser. Om foreldrene bor i samme nabolag, er ikke bostedet avgjørende for å kunne opprettholde vennskap. De forteller også at de uansett er mye hjemme om ettermiddagene og spiller eller leser, slik at lek og samvær med andre ikke så ofte er noe de ville ha gått glipp av. De kan også avtale å være med noen hjem, uansett hvor de bor. Vi hørte også fortellinger om at klassekamerater slutter å komme innom dem på vei til skolen fordi de ikke vet når de er i hvilket hus. Det å bli utelatt og oversett kan oppleves litt sårt.

Enkelte forteller om venner de har fått som bor nær faren, som bor utenfor skolekretsen. I noen tilfeller er dette vennskap som innebærer noe annet enn å være skolekamerater, fordi de tilhører et annet sosialt miljø, eller fordi vennskapet er mer «selvvalgt» gjennom måten de har blitt kjent på.

Flere av ungdommene reflekterer over hvordan de i ettertid ser at de har vært mindre sammen med venner fordi de har vært hos faren, som bor lenger unna kameratgjengen, eller fordi de har prioritert samvær med hver av foreldrene i helgene fordi de ellers får lite tid sammen med dem.

Ungdommene er selv mer sosialt aktive over større geografiske områder, de får et videre sosialt nettverk gjennom den videregående skolen og noen også gjennom fritidsaktivitet de er veldig aktive med. For dem blir det mest avgjørende at de bor nær et buss- eller T-banestopp. Flere beskriver likevel at det aktive sosiale livet gjør at delt bosted blir en praktisk byrde på nye måter. Flere har derfor blitt boende lenger hos hver eller mer fast hos den ene forelderens.

Litt overraskende har forholdet til venner vært et tema informantene ikke har snakket så veldig mye om. De opprettholder kontakten gjennom skole og fritidsaktiviteter. Mange er mye hjemme om ettermiddagene uansett. Andre har hjem som ikke ligger langt fra hverandre, i samme nabolag. Det at delt bosted har blitt en relativt vanlig ordning, kan være en grunn til at venner tar dette som et

kjent utgangspunkt for vennskap. Dersom flere av barna i et nabolag flytter seg jevnlig, vil det likevel påvirke hvem som til enhver tid er tilgjengelig. Dette kan igjen gjøre at utelek og spontant samvær blir mindre attraktivt, og gjøre at barna er mer inne eller prioriterer organisert vennsamvær. Sett under ett påvirker det å ha delt bosted samværet med venner for en del, men for de fleste innebærer det ikke noen vesentlig endring i hvordan de er sammen med venner, eller det kan være en av grunnene til at de tilbringer mye tid hjemme, med eller uten venner på besøk. Delt bosted er dermed en av flere faktorer som endrer rammene for barns samvær og lek. Bildet av forvitrende vennerelasjoner, slik det tegnes i studien fra Wien (Zartler og Grillenberger 2017), der det å bo delt fører til at barn har mindre sosialt nettverk, noe som begrenser deres sosiale kapital, ser ikke ut til å være veldig dekkende for situasjonen til våre informanter.

Kapittel 5 Barnas refleksjoner

De foregående kapitlene har tatt opp ulike temaer. I dette avsluttende kapitlet fra barnestudien vil vi derimot innta et mer overordnet blikk på hva slags forståelser barn har av delt bosted. Beskrivelsene belyser mange sider ved moderne familieliv, om både vilkår og erfaringer som dagens samfunn setter for barndom og foreldreskap. Dagens familieformer er blitt mer mangfoldige, samtidig med at forventninger til barn, ungdom og foreldre om å lykkes gjennom utdanning, yrkesdeltakelse, et likestilt familieliv og meningsfull fritid er relativt likegyldende på tvers av sosial klasse og bosted. Erfaringene barna beskriver, er mangesidige, men de viser også noen fellestrekk. Dette har å gjøre med forhold som gjelder for alle barn som vokser opp i en familie, at de forandrer seg med alderen, og de spesifikke utfordringene de møter i det daglige. Felles erfaringer har også å gjøre med bo-situasjonen og at foreldrene er skilt.

Hvis vi ser intervjuetekstene i et narrativt perspektiv, vil analysen undersøke den samlede biografiske beskrivelsen, som dermed får fram hvordan hver enkelt forholder seg til mangfold og ambivalens i erfaringene og til endringer over tid. Fortellingene gir grunnlag for å undersøke hva slags ord og begreper de bruker for å beskrive egne og andres erfaringer, og hvordan disse kan forankres i mer allmenne måter å forstå barndom og familieliv på gjennom å bruke det vi vil kalle ulike diskurser (se f.eks. Fairclough 1992). Vi bygger her blant annet på Jerome Bruners (1999) forståelse av hvordan egen identitet og den sosiale virkelighet er et resultat av konstruksjons- og forhandlingsprosesser innleiret i kulturelle betydningssystemer (se f.eks. Thomsen mfl. 2016). Egne fortellinger vil være fortolket gjennom overordnede kulturelle fortellinger, tilegnet gjennom sosialt samspill, men likevel være preget av individets tidligere hendelser og erkjennelser. Vi finner spor av ulike måter å snakke om familieliv på, altså ulike normative diskurser om barndom og foreldreskap, og finner disse viktige for å forstå hvordan barna tenker om egen situasjon og egne handlingsmuligheter.

I tolkningen av slike narrativer er det viktig å være oppmerksom på at de unges fortellinger blir til i samarbeid med en forsker, og at fortellingene slik er å forstå som samskapte produkter. De blir til innenfor en spesifikk narrativ virkelighet, *narrative reality* (Gubrium og Holstein 2009). At de forteller til godt voksne kvinnelige forskere, vil på ulike måter bidra til hvilke fortellinger som blir fortalt, hva de unge tematiserer, og hvilken betydning de tillegger hendelser og

fenomener. De unges fortellinger kan også forstås som selvfortellinger (Bruner 2002); det vil si at de kan leses som en form for selvpresentasjon.

Fortellingene er fortalt på et spesielt tidspunkt i livet. Retrospektiv menings- skaping påvirker også forståelsen deres av nåtid og framtidsorienteringen. Ikke minst når man intervjuer barn, vil forståelseshorizonten deres være preget av hvilken alder de er i, selv om også barn i samme alder vil ha et spenn av erfaringer ut fra hva slags hverdagsliv og hvilke hendelser som har preget dem. Variasjonsbredden innenfor samme aldersgruppe kan være stor. Vi bygger her på en forståelse av barns utvikling som istedenfor å forvente universelle alders- stadier vektlegger barnas spesifikke sosiale og kulturelle erfarings- og læringsomgivelser (Bruner 1999).

Når vi leser igjennom intervjuene som en helhetlig tekst, er hovedbudskapet for flertallet at de er fornøyd med den bo-ordningen de har i dag. De som har endret fra delt bosted til å bo mer hos én av foreldrene, understreker betydningen av at de har hatt mulighet til å utvikle tette relasjoner til begge foreldrene. Slike rela- sjoner henger nær sammen med at de har delt et hverdagsliv, og at foreldrene har lagt tid og omtanke i omsorgsarbeidet. At de har opparbeidet seg en solid til- knytning til både mor og far og deres respektive hushold, gjør at det senere er mindre nødvendig å opprettholde tidsmessig lik deling når andre hensyn veier tyngre.

Med inspirasjon fra Carol Smarts (2006) analyser av intervjuer med barn i ulike bo-ordninger vil vi bruke forskjellene vi finner i måten de snakker om erfaringene sine på, til å dele barna inn i tre hovedgrupper. Inndelingen bygger på hva slags tilnærming til familiesituasjonen og egne handlingsstrategier de har.

- *De tilfredse:* Disse sier det meste er greit. De opplever at de behersker livs- situasjonen, og har en positiv innstilling til bo-ordningen og familierelasjo- nene. De viktigste momentene for dette er at de har gode relasjoner til begge foreldrene, foreldrene bor nær hverandre og kjennetegnes ved et samarbeidende foreldreskap (se kapittel 3), og det praktiske med å skifte bosted tar ikke for mye krefter og oppmerksomhet. De kan også oppleve at delt bosted har gitt mulighet til å utvide kretsen av nære relasjoner, noe de ser som verdifullt og en ressurs.
- *De utsatte:* Disse forteller at ett eller flere forhold har gjort at de i dag opp- lever eller tidligere har opplevd delt bosted som vanskelig. Dette har gjort at familieforhold og bo-ordninger har virket negativt inn på tilværelsen deres. De kan oppleve utrygghet, og enkelte også angst. Det er særlig bekymringer knyttet til relasjonelle forhold til én av eller begge foreldre,

- en ny steforelder eller økonomi som opptar tankene deres. Det kan også henge nært sammen med et konfliktfylt eller oppløst foreldresamarbeid.
- *De ambivalente*: Disse sier de har sammensatte erfaringer som fører til at de bruker mye omtanke og krefter på bo-situasjonen, selv om de også verdsetter den. Det kan være både praktiske og relasjonelle forhold som gjør at de bruker mye krefter på situasjonen og bekymrer seg over relasjoner eller hva de betyr for dem. I denne gruppen finner vi særlig mange referanser til ordningen som noe som er rettferdig for foreldrene, og narrativer om hvordan de selv kan bidra til å gjøre ting bedre. Noen opplever at de kan påvirke situasjonen, mens andre opplever at det ikke er slik. I denne gruppen kan det være både samarbeidende og konfliktfylte foreldreskap.

Denne grupperingen av barn går dermed til dels på tvers av foreldrenes konfliktnivåer, hvor lenge det er siden familien ble splittet, barnets alder og om foreldrene har nye partnere og familier eller ikke.

Bruk av ulike diskurser

Sitatene vi har gjengitt, kan gjenleses med blick på hvilke ord og begreper de bruker, og hva dette sier om den underliggende forståelsen de har av situasjonen sin. Noen bruker for eksempel ordene «hans og hennes dager» om når de bor hos moren eller faren, altså forstått ut fra at foreldrene deler dem og dagene mellom seg. En annen understreker at «jeg prøver å se det fra deres side da», og sier også at «jeg har veldig mye respekt for foreldrene mine», som gjør at barnet prøver å se ting i foreldrenes perspektiv. Dette kommer fram i mange fortellinger der barna refererer til hva som er rettferdig, forstått fra foreldrenes ståsted.

Rettferdighetsargumentet

Barn kan være opptatt av hva som er rettferdig, forstått som lik fordeling, for eksempel av lørdagsgodt. Rettferdighet er også et viktig argument for å ha delt bosted. Mange uttrykker slikt som: «Jeg ville at det skulle på en måte bli rettferdig – jeg vil liksom være like mye hos begge.» Urettferdighet knyttes til en følelse av urett, emosjonelt, som foreldrene kan bli lei eller skuffet av: «Jeg liksom vil ikke at pappa skal føle at jeg vil være mer hos mamma enn hos pappa.» «Fordi jeg er redd for at hvis jeg for eksempel hadde lyst til å være mer hos faren min, da, så hadde det såret den andre forelderen.» En beslutning om ikke å dele likt vil kunne bli tolket som om foreldrene ikke er like mye verdsatt. «Men jeg skiller ikke på mamma eller pappa, for jeg vil begge to vel, jeg vil liksom ikke at noen av de skal få vondt eller tro at en av dem er bedre enn den

andre.» De føler ansvar for og har stor omtanke for begge foreldrene. Dette gjelder ikke bare likefordeling, men også det umulige i at de helst skulle ivareta begge foreldrene samtidig. «Vi har jo også litt sånn vanskelig for å bytte fra person til person, fordi vi vil liksom ikke at mamma eller pappa skal være alene en uke da og sånn.» Rettferdighet er dermed nært knyttet til ansvar og følelser for foreldrene. Denne forståelsen har barna selv om de samtidig understreker at «mamma og pappa sier bare at vi skal tenke liksom på hva vi synes er best da liksom». Ungdommene kan også si at de forstår at det å skifte bo-ordning til å bo mer hos den ene ikke nødvendigvis er urettferdig: «At man på en måte ikke nødvendigvis velger den framfor den.» Likevel kan det også i denne alderen være enklere for dem å dele likt: «Men sånn, ja, jeg tenker bare at det har blitt sånn for å få sånn likestilling mellom mor og far, at jeg bor 50/50.» Rettferdighet har gjenklang i en forståelse av likestilling mellom kjønnene også i familielivet. «Men det med likevekt, det synes jeg er en god løsning.»

Ut fra en forståelse av rettferdighet er den enkleste løsningen å velge delt bosted. Når det er to eller flere søsken, kan et annet valg være å fordele seg mellom foreldrene. I dette utsagnet ser vi at barnas forståelser av foreldrenes reaksjoner, som kjipt, trist og sur, og farens eksplisitte vurdering av fordelingen, gjør det nødvendig å finne en rettferdig fordeling:

Og så husker jeg at jeg syntes det var litt urettferdig, for jeg var litt sånn: Ja, nå bor jeg så lite hos faren min, og det er jo litt kjipt, ikke sant, for han, og han syntes jo det var litt trist, ikke sant. Så da endte vi opp med å bo litt mer hos han, også litt mindre hos mamma. Og så ble hun litt sur, ikke sant. Så da ble det bare sånn at vi delte oss, da, så bodde jeg mer hos faren min, og så bodde søsteren min mest hos moren min, og så nå bare bor begge to litt hos moren min, og så er vi hos faren min når det passer. *Men du tenkte det var urettferdig for deg?* Eller for faren min egentlig, jeg tenkte mest på han. Han sa det jo og, atte ja, nå er dere jo litt lite hos meg, så dere må snakke med moren deres, han prøvde å påvirke oss litt, men det har alltid gått fint. (Jente, 16 år)

De prøver å manøvrere mellom flere hensyn. De strekker seg langt, men som jenta over konkluderer mange med at «det har alltid gått fint».

Rettferdighetsargumentet var også tydelig i studien fra begynnelsen av 2000-tallet (Lidén 2007). Det som er tydeligere i narrativene i den nye studien, er at rettferdighetsargumentet opptrer samtidig med en annen diskurs om barnrettigheter. I noen tilfeller og i forbindelse med noen temaer er denne diskursen enda mer framtrædende enn argumentet om rettferdighet.

Best for barnet

Barnerettighetsdiskursen kommer fram på flere måter, både i hvordan barna snakker om medbestemmelse, om å ta hensyn til hva som er det beste for barnet, og at det er barnet som må stå i sentrum for løsningene. Én jente (16 år) mener at foreldrene nok kan tenke på hva som er det beste for barnet, i dette tilfellet i forbindelse med en skilsmisse. Hun tenker at det foreldrene tror er det beste for barnet, ikke nødvendigvis er det beste slik barnet forstår det:

Fordi det er jo mange som tenker på det at de vil gjøre det som er det beste for barnet sitt, og veldig mange da også tenker at det beste for barnet er å være sammen [ikke skille seg]. Og kanskje for noen, så er det det. Men i min situasjon, så var det beste for meg at de skilte lag.

En forståelse av hva som er best for barnet, må derfor være åpen for at barnet skal kunne si og gjøre det det selv opplever er en god løsning.

Så jeg synes egentlig at jeg liksom burde få lov til å gjøre akkurat hva jeg vil med tanke på hvor jeg bor, og hvor lenge jeg er der. For det er jo, det går jo bare utover meg. Det er jo slitsomt for meg, ikke dem. (Jente, 13 år)

Denne måten å forstå barns opplevelser på, som noe som ikke nødvendigvis sammenfaller med det de voksne tror, og at det derfor er viktig at barn har innflytelse over eget liv, kommer godt til uttrykk i dette utsagnet:

For det er ingen barn som skal gå rundt og ha det vondt hjemme, det er liksom det verste. Og det er mange måter å ha det vondt på. Det trenger ikke å være at foreldrene dine krangler eller slåss. Det kan bare være at ingen sier noe, for eksempel. Det kan være tortur i seg selv. Så beste tipset mitt er bare å gjøre det som du synes føles best og trygt. Det er ikke din feil, det som har skjedd, og foreldrene dine kommer faktisk sist i den rekka, der. Det er de som har tatt det valget, og da kan du få ta ditt valg også, da, tenker jeg. Fordi hvor du bor, og hvordan du bor, er liksom grunnleggende for alt, hvert fall når du er så liten, da. Så hjemmet ditt er jo på en måte det viktigste du har.

Også andre formulerer det på samme måte: «å gjøre det som du synes føles best», «det er ikke din feil», «du får ta ditt valg». I en barnerettighetsdiskurs inngår barnets ansvar for selv å handle som en konsekvens av å ivareta et barneperspektiv. Denne måten å snakke om barn, foreldre, familie og bo-ordninger på kom særlig til uttrykk da vi spurte informantene om hva de ville anbefale et annet barn eller en ungdom som skulle finne en god bo-ordning etter foreldrenes samlivsbrudd, noe vi kommer tilbake til under. Før det vil vi ta med enda en måte vi finner at de snakker om erfaringene sine på, og om hvordan de skal se framover.

Tenke positivt

Flere av de yngste hadde lært om å tenke «grønne tanker» i en samtale med sosiallærer eller helsesøster. En jente på ti år forklarer oss hva dette betyr:

Så må jeg øve på grønne og røde tanker, altså grønne tanker. At man må tenke litt mer på det positive. Og ikke det negative. Jeg tenker at kanskje, jeg burde tenke at jeg ser dem [moren/faren] i morgen, og så tenker jeg det, og da blir jeg ikke lei meg hvis jeg ikke ser dem før i morgen, siden jeg vet at de skal, at de kan trøste meg når jeg blir lei meg.

For henne innebærer grønne tanker å snu perspektivet mot det som er bra, framfor å tenke på det som er negativt, eller «røde tanker». Denne dreiningen skal få henne til å se muligheter og til å tenke ut ting og handlinger som kan gjøre det bedre for henne. Dette handler ikke nødvendigvis bare om å tenke framover, men også om å bli oppmerksom på fine ting i situasjonen man er i.

Kanskje liksom tenke litt på at nå er jeg hos pappa, og jeg skal ha det gøy her, kose meg, og så gleder jeg meg til å se mamma igjen for eksempel, da, at man liksom ikke bare tenker på det negative, at man savner noen og sånn, og heller tenke på nå skal jeg kose meg, og så skal jeg snart til mamma og det blir gøy der og sånn, og ikke bare tenke på det negative, men det positive også, da. (Jente, 12 år)

Begge reflekterer med en tenkemåte vi kan kjenne igjen i det som i dag kalles «mindfulness». De plukker opp råd om hvordan de skal forstå og handle på måter som gjør tilværelsen bedre for dem. I tillegg til voksne som kan formidle redskaper for å takle stress og mørke tanker, kan også andre barn formidle sine råd og tanker. For en jente på 15 år er tanken på at det går godt til slutt, en hjelp, og det har gjort at hun ikke tenker så mye på familiesituasjonen lenger: «Mm ... altså det jeg gjorde, var at jeg prøvde å ikke tenke på det for mye. Og så se på det positive for eksempel. Fordi, som jeg også har hørt, er at det kommer til å gå bra til slutt.» Hun tenker at «det kan være vanskeligere for noen enn for andre, men det blir jo alltid bra til slutt. Så, og hvis det ikke er bra enda, da kommer det en slutt hvor det liksom er helt ok». En tro på at det skal gå bra, og en oppfordring til å konsentrere seg om andre ting enn å bekymre seg, tror hun vil hjelpe henne videre. En annen måte de kan innrette seg på for ikke å grunne for mye over usikkerhet og problemer, er å være sosialt aktiv. «Altså når jeg for eksempel trener med kjæresten, eller er med kompiser, drar på kino, alt utenom, for det er ofte når jeg er hjemme, at jeg begynner å tenke på sånt. Ja. Og så er skolen også en avkobling.» (Gutt, 19 år)

Det å få mer livserfaring kan i seg selv være en måte å takle problemer på, som en annen av ungdommene uttrykker: «Jeg tror at man var mer sårbar i starten.

Og at man liksom opparbeider seg et sånt skjold, holdt jeg på å si. Som gjør at man liksom takler det bedre.» Både egne erfaringer om hvordan de håndterer situasjoner, og det at de får mer kunnskap og forståelse etter som de vokser til, kan gjøre dem mindre sårbare. En jente (13 år) har funnet en kilde til større forståelse gjennom å lese blogger på internett:

En annen ting som jeg liksom noen ganger gjør, det er at jeg leser en blogg som en jente har, da. Jeg fikk den av venninna mi, fordi hun drev og leste litt på, eller hun driver å leser blogger. Og så sendte hun meg sånn: Du burde lese den her, den er egentlig veldig bra. Og så leser jeg, og hun legger ut liksom ting hver eneste dag, og det er alt mulig, liksom. *Hva alt mulig, da?* Nei, hun har skilte foreldre, har det litt vanskelig på skolen, så bare skriver hun løsninger og veldig mye sånn, og det er egentlig ganske greit å bare høre på.

Hun forteller også om en app hun har lastet ned: «Og så er det noen ganger jeg leser historier som liksom barn har skrevet på en app, da.» Hun opplever dette som et eget frirom. «Det er noen ganger sånn, jeg bare hører på høy musikk og så leser jeg, og så bare lever jeg meg inn i historien. Og så leser jeg liksom, sånn som i går så leste jeg i seks timer.» Hun forklarer hvordan man selv kan skrive historier, «ja, en hel bok», og så publisere den på nettet via denne appen. «Jeg liksom elsker å skrive. Jeg har en sånn mappe på den der appen, da. Som ikke skal bli publisert, som bare er sånn, de kaller det bare sånn skisser.» Hun finner dermed ord og uttrykk for egne tanker om å komme ut av situasjonen hun er i, og som handler om bo-ordning, kompliserte vennerelasjoner og skolevalg. «Det jeg skriver, er liksom en blanding av hvordan jeg vil at livet mitt skal være, hvordan det har vært, eh liksom sånn som, en av de handler liksom om en jente med en hemmelighet, og da føler jeg den handler ganske mye om meg. Men jeg har liksom ikke lagt ut noe.»

Det kommer fram ulike refleksjoner over hvordan de selv kan ta grep om sin egen situasjon gjennom å tenke på muligheter i stedet for å dvele ved tristhet og usikkerhet.

Når vi leser intervjutekstene som biografiske narrativer, finner vi at de kan skifte mellom alle de tre diskursene, eller at noen diskurser er mer framtrødende i noen fortellinger enn i andre. De enkelte diskursene er tydeligere i noen temaer, for eksempel når de unge forsvarer bo-ordninger fra da de var yngre, opp mot å beholde eller vurdere å endre bo-ordning. De ulike diskursene og måtene å tenke på viser til hvordan de forholder seg til flere hensyn og forståelser. Fortellingene uttrykker ambivalens. Ikke minst kommer dette fram når vi sammenligner hva de anbefaler andre barn å gjøre, med hvordan de selv har beskrevet sine egne erfaringer og begrunnelser for disse. De er langt mindre tydelige når

de selv skal finne ut av de motsetningsfulle hensynene, enn det de uttrykker i sine anbefalinger.

Anbefalinger til andre barn

Vi har avslutningsvis i intervjuet spurt dem om hva de vil anbefale et barn eller en ungdom på omtrent samme alder å tenke på og gjøre om de skal velge en bo-ordning om foreldrene flytter fra hverandre. De gir ganske samstemte svar, og som vi skal se, har dette klare forbindelser til en barnesentrert tilnærming og en barnerettighetsdiskurs. Vi vil gjengi utsagn under de ulike temaene som har blitt nevnt.

Det kommer til å gå bra!

Jeg hadde sagt at det kommer til å gå fint. Det kommer jo til å ordne seg. Jeg tror ikke det er så vanlig at foreldre krangler, så jeg tror ikke det er så stor sjanse for at foreldrene dine skal krangle, men. Og så kan jeg også si at jeg kan støtte deg, det samme har skjedd med meg og det går helt fint. (Jente, 12 år)

Kanskje sånn i starten, så er det kanskje litt vanskelig, men etter hvert så venner du deg til det, og det blir mye bedre. Og det er mange ting som er bra med å bo to steder. Og jeg vil ikke si at det er noen ulempe med det. (Jente, 13)

Bare tenkt at det går bra, fordi man tenker først at oi, de skal skille seg liksom, det er helt forferdelig, men så går det egentlig veldig bra, det virker egentlig veldig normalt etter det. (Jente, 12 år)

Si ifra! Si at hun skal gjøre det hun har lyst til!

Si det du helst har lyst til. Hvis du har lyst til å være mer hos den andre, så si det. Bare si det du har eksakt lyst til, liksom. (Jente, 12 år)

Ikke tenk på foreldrene dine faktisk, det er de som har valgt å gjøre det slutt. Så ikke tenk på hva som er best for dem, fordi det hjelper deg ingen ting. (Jente, 17 år)

Ja, jeg tror jeg ville – altså jeg ville faktisk bestemt meg for å sette krav til foreldrene. Altså sagt nå setter jeg krav til dere. De har vært sånn: Å, men dere skal ikke ta hensyn til oss, det er ikke deres skyld, og liksom sagt alle de tingene som skal pakke oss inn og sørge for at det går fint. Så har jeg tenkt: Ja ja, fint, jeg hører det, jeg vet det ikke er min skyld, blablabla, men så har jeg fremdeles gått rundt og prøvd å ikke si noe til mamma om det som er skikkelig gøy som skjedde hos pappa, fordi da blir jeg litt sånn, åh hjertet mitt, eller liksom, altså på en måte prøvd å skåne dem på noe vis, da. Og jeg tenker at det er veldig viktig. At man selv bestemmer seg for at; ja, dette er faktisk deres avgjørelse, og da skal de søren meg få ta ansvaret for det. Ja, greit, dere tok den avgjørelsen, det

er ikke min skyld. At man står på kravene, fordi det har man all rett til å gjøre, mener jeg. (Jente, 16 år)

Bo hos begge

Først og fremst huske på at de er jo foreldrene dine begge to uansett. Så du må jo bo der. Men du må jo være komfortabel i hverdagen din, og hvis det betyr at du bor mest hos den ene, så gjør det. Men det er jo hyggelig å bli kjent med begge foreldrene sine, og ja, vedlikeholde relasjonen sin da. Så det å bo litt hos begge to er veldig fint, synes jeg. (Jente, 16 år)

Det kommer jo veldig an på situasjonen, da. Men hvis hun ikke var så langt ifra min situasjon, eller sånn ganske vanlig situasjon, så ville jeg sagt at kanskje først ta litt mer hos den ene, hvis hun føler seg mest komfortabel med det, men sånn til vanlig ville jeg gjort like mye hver uke, for å ikke få noe større tilknytning til den ene enn den andre, da. (Jente, 14 år)

Mest hos én

Man mister jo litt kontakt med den forelderen man ikke bor hos. Men det er jo foreldrene som valgte å skille seg, og da må de jo ta konsekvensene av det som skjer. Og hvis for eksempel barnet bor hos moren, så må jo faren bare være engasjert, og prøve å være en del av livet til barnet da, med å kanskje ta barnet ut på middag og kino, en tur på fjellet en gang iblant og sånn. Så skal det jo gå fint. (Jente, 18 år)

Jeg ville kanskje anbefalt å bo, bortsett fra hvis hun ønsker en uke hos hver, så vil jeg ikke anbefale det som løsning, for jeg synes det virker veldig håpløst. Kanskje funker det for noen, hadde ikke funka for meg. Å bo hos den hun ønsker å bo mest hos. Man kommer jo gjerne bedre overens med én forelder. Jeg er like glad i begge foreldrene mine, men jeg kommer bedre overens med moren min enn det jeg kommer overens med faren min. Og det burde vært mulig å ha en løsning hvor du kan bo mer hos den andre. Spesielt hvis den ene bor nærmere og du ønsker å bo nærmere skolen din liksom, så er det jo kjipt å måtte dra veldig langt hver uke. Så det ville jeg hvert fall anbefalt, at liksom det er ikke bare en-uke-ordningen, fordi jeg føler at det er det mest populære og den mest kjente er den en uke hos mamma, en uke hos pappa-løsningen, men jeg tror egentlig ikke at det er den beste løsningen, ikke i praktisk i hvert fall. (Jente, 16 år)

Bo lengre perioder hos hver

Jeg tror kanskje man burde starte med lengre perioder, at man bor lengre perioder hos mor og far. Fordi da slipper man å flytte så veldig mye. Og at du føler mer at du lander et sted, også er du der en god stund, også flytter du dit, og så kanskje bytte om litt etter hvert, sånn annenhver uke, to uker eller noe sånt. (Jente, 16 år)

Men altså annenhver uke synes jeg er stress og litt kort tid å sette seg og altså man får jo ikke sluppet av ordentlig, og man blir hele tiden sånn: Okay, nå skal jeg til pappa, okay, nå skal jeg til mamma, og så må du pakke en dag før ikke sant, for du skal jo på skolen, ikke sant. Men si to uker, da. Jeg gadd ikke å pakke ut når jeg bodde annenhver uke, da lå bare bagen på rommet, hele tiden, og det er jo ikke noe hyggelig, for da blir det litt sånn at du føler du er turist på frifot, ikke sant. Så det ... nei, men litt lenger enn annenhver uke, det synes jeg høres fint ut. Men det er greit å ha noe sånn stabilt også, så man vet at den dagen skal jeg til pappa, og den dagen skal jeg til mamma. (Jente, 16 år)

Dele bo-ordning med søsken

Og at kanskje hvis det er søsken, at søsknene også gjør det da, flytter med deg. (Jente, 16 år)

Bo nær hverandre

Det er veldig greit at de bor nærme hverandre. Så i de tilfellene det lar seg gjøre, så ville jeg jo anbefalt det. (Jente, 16 år)

Ja jeg vil si at det er ikke bra å leve med skilte foreldre hvis de bor langt unna hverandre og ikke sammen. Det er nesten barnemishandling. (Jente, 18 år)

Både rutine og fleksibilitet

Jeg vil kanskje si rutine er viktig. Og ha et fast opplegg. Men også å kunne få lov til å endre på det, hvis det blir hektisk, da. Fordi det å kunne tilpasse hverdagen synes jeg er bra, men likevel ha et fast opplegg. Det synes jeg har funket veldig bra. Og er litt av grunnen til at det har funket så bra, da, for meg. (Gutt, 16 år)

Leve normalisert liv

I hvert fall være sammen med og ta vare på kompisene sine, venner, og fortsatt være med dem, da, selv om det kanskje kommer til å forandre seg. Det var i hvert fall det jeg gjorde. Så jeg var fortsatt ganske mye med kompisene, og jeg gledet meg jo til skolen hver dag, selv om skilsmisjonen lå liksom i bakhodet, så jeg tror det er ganske viktig å liksom snakke med foreldrene sine om det. Og fortsatt være med vennene sine. Det tror jeg. (Gutt, 19 år)

Flere personer i livet deres

En annen ting som jeg kan egentlig anbefale. Det er hyggelig hvis foreldrene får nye samboere, da. Det er vel kanskje ikke noe man kan gjøre selv personlig hvis man er det barnet, men. (Jente, 17 år)

Finne løsningen som passer det enkelte barn

Men jeg tror ikke du på en måte kan si at det er en løsning som er bra for alle. At du kan si: Dette er den løsningen som vi objektivt sett tror kan funke for mange. Eller det er sikkert en løsning som kan være bra for mange, men jeg tror ikke det er en løsning som er bra for alle. Og at for-

eldre og barn bør diskutere sammen, og tenke hva som er bra for sine barn, da. Fordi selv hvis du har flere barn, så okay, kanskje det letteste er en ordning hvor alle bor like mye hos hver. Men spesielt hvis du har barn med stor aldersforskjell, da, så tror jeg kanskje til og med at ikke nødvendigvis å ha den samme løsningen for begge barna er det beste heller, fordi kanskje små barn ønsker å være mye hos begge, og da er det bedre å dele dem. Eldre barn ønsker mer frihet, og kanskje den ene forelderen bor veldig mye nærmere vennene, og da er det kanskje bedre for den personen å bo helt hos den ene da, enn å bo like mye. (Jente, 16 år)

Oppsøke noen å snakke med

For meg, så hjalp det også å snakke i hvert fall ha sånne gruppesamtaler med andre som også hadde skilte foreldre. For da snakket man ofte om egne erfaringer, hva som hjalp dem også. (Gutt, 19 år)

Jeg tenker sånn, det er sånn teit råd som alle voksne sier til barn, men det er liksom sånn, hvis du har en lærer eller en kompis eller, altså en bestemor, en tante, en onkel, bare en eller annen som er voksen, som du kan stole på, det viktigste er å snakke om ting, liksom. Det verste du gjør, er å ikke snakke om noe, og tenke at det går over, for da går det ikke over. Så uansett hvor tøft det er, så er det faktisk det eneste som hjelper, mener jeg da. (Jente, 16 år)

Ikke prøv å få dem sammen igjen

At hun ikke skal prøve å få dem til å bli sammen igjen, siden da blir de bare sure. (Jente, 13 år)

Unngå det!

Ja, det jeg sitter igjen med, er jo at det er noe av det verste jeg vet, da. Og det har jo blitt verre fordi jeg har vært en del av kampen, da. Så min første reaksjon, er det – ikke skaff deg foreldre som skiller seg. Det er jo litt vanskelig da. Jeg har jo for eksempel veldig vegring mot å gifte meg. Jeg har veldig lite lyst til å ha barn som skal oppleve at vi skiller oss. (Gutt, 19 år)

Anbefalinger til foreldre

De har også gitt anbefalinger til foreldrene. Flere nevnte umiddelbart samarbeid og konflikt mellom foreldrene, et tema de ikke alltid hadde snakket mye om selv. Det kan være at de opplevde at foreldrene samarbeidet relativt godt i forhold til hva de vet kan være situasjonen for andre. At høyt konfliktnivå er noe de ser er ødeleggende, kommer klart fram. Ellers tok de opp temaer fra egne erfaringer, som de begrunnet anbefalingen med.

Unngå krangler

Ikke krangle! I hvert fall ikke foran barna, okay? Det er veldig viktig. Fordi det kan være veldig leit. (Jente, 10 år)

Å ha en grei nok tone foran barna. (Gutt, 16 år)

Jeg tenker at man alltid må prøve å løse en konflikt, uansett om det ender godt eller vondt for begge parter. Og flytte fokuset fra hvem som har rett og hvem som har feil, til å stille seg utenfor konflikten, få en tredje part kanskje til å høre begge sider, uavhengig av den andre i rommet. (Gutt, 16 år)

Kommunikasjon og samarbeid

Man burde prøve å være flinkere til å kommunisere, fordi barnet ditt er ikke et kommunikasjonsmiddel som kan være mellom dem, det skal de ikke være. (Jente, 16 år)

Legge til rette for at hun skulle tenke minst mulig på det, i hvert fall i starten. Fikse litt alt i det skjulte. I hvert fall i starten, da. (Jente, 16 år)

Jeg tror det viktigste er at foreldrene har god kommunikasjon. Og det er helt greit at foreldrene ikke liker hverandre, det kan man jo ikke alltid styre – men at de likevel, for barnet sin skyld, ikke snakker stygt om den andre og sånne ting, fordi da blir barnet veldig utrygt, da. (Jente, 17 år)

Ha barnet i fokus

Jeg ville sagt at tenk mest på barna i den situasjonen. (Jente, 12 år)

At foreldrene viser veldig godt at de vil ta vare på barnet selv om de er skilt. Og at de kun bryr seg om hvordan barnet har det, da, og ikke tenker på seg selv. (Jente, 18 år)

At de har ikke rett til å bli lei seg, det er de som valgte å slå opp, og det er barnet det går ut over, så de må bare høre på barnet sitt. (Jente, 13 år)

Ikke la forholdet til ny kjæreste gå ut over barna. (Jente, 16 år)

Snakk med barnet – medvirkning

Snakk med barna dine. Hør hva de vil. Det er viktig. Selvfølgelig, det handler jo like mye om foreldrene som barna, men man må i hvert fall føle at man har noe å si, da. Som barn, eller ungdom. Og så ja, det er trist at barnet ditt er borte en ukes tid, liksom, men det kommer jo tilbake. Ja, så man må bare liksom respektere barna også, da. (Jente, 16 år)

Hold barnet informert, få det med i prosessen, fordi man overser kanskje barn litt mer enn det man burde, og barn har, eller yngre, da, har mer å komme med når det gjelder hvordan de selv vil ha det. At man passer på å finne løsninger som gjør det lettest mulig å være barn, og lar barn være en del av prosessen. (Gutt, 18 år)

En ting er å være åpen med barna dine om hva som faktisk skjer, og hvorfor det har skjedd. Fordi å gå rundt å være så uvitende om hvorfor familien liksom gikk i oppløsning, det er ganske vondt. Men samtidig så synes jeg man skal skåne barna litt og, det spørs jo litt hvor gammel du er da.

Anbefalingene de gir til både andre barn og foreldre, berører etter vår mening viktige momenter i det som også vi vurderer at er dekkende for studien som helhet.

Jeg har blitt litt mer voksen, litt fortere

De klare meldingene i anbefalingene over, der de vektlegger likebehandling og det som er bra for barnet, praktiske forhold, åpen kommunikasjon og samarbeid, finner vi igjen i de biografiske narrative. Men i framstillingen av egne erfaringer og egen situasjon er ambivalensen mer framtrødende, fordi det er så mange hensyn å ta, og disse er emosjonelt ladet. De greier ikke helt å følge egne anbefalinger i eget liv, også fordi situasjonen er mindre oversiktlig når de selv står i den.

Vi vil avslutningsvis drøfte hva dette betyr for dem, og vi har spurt hva de tror familielivet har betydd for hva slags person de er i dag. Dette er et vanskelig spørsmål å gi et entydig svar på, men det åpner for refleksjoner over hvordan de har blitt formet som person. Noen sier at de alltid har hatt en slik familieform: «Ja, det har liksom vært så lenge, så jeg har ikke noe annet å sammenlikne med.» De kan synes det er uvant å være i et hjem der det er to foreldre samtidig, eller å tenke seg det å ikke ha to ulike familier å tilhøre. De kan også peke på de tingene de oppfatter som gode, som har gjort dem godt og vært viktig for hvem de har blitt. Hver av foreldrene har preget dem på sine måter, noe én jente tenker vil forme henne på andre måter enn om de hadde skullet være sammen om det:

Men jeg tror jeg egentlig har blitt en litt annen person. Fordi nå har jeg jo blitt oppdratt av mamma alene og pappa alene. Men hvis de skulle oppdratt meg sammen, så hadde jo det blitt gjort på en annen måte. Så ja, det tror jeg faktisk forandrer hvordan barnet blir. (Jente, 18 år)

De understreker også at det er vesentlig hva slags erfaringer de har hatt, om de er blant de *tilfredse*, de *utsatte* eller de *ambivalente*. «Jeg tenker at det er veldig forskjellig hvordan det er. Sånn veldig, veldig forskjellig hvordan folk har det sånn når de har skilte foreldre.» Flere viser til at de har blitt mer selvstendige: «Jeg vet ikke om selvstendigheten min er en konsekvens av det, eller om jeg er sånn.» De vet ikke om det er fordi de selv verdsetter selvstendighet, at de er fornøyd med situasjonen, eller om de har blitt selvstendige av å forholde seg til de mange små og store praktiske oppgavene og relasjonelle utfordringene hverdagen innebærer.

Man må jo organisere litt, for du må jo pakke en bag som skal vare en uke, og da må man jo se fremover. Også det at jeg snakker jo ikke så mye

med foreldrene mine hvis ikke jeg er hos dem, og er ikke så avhengig av dem lenger egentlig, eller jeg har egentlig aldri vært det. Fordi, man har dem jo ikke hele tiden hos seg. (Jente, 16 år)

En jente (16 år) knytter selvstendighet til det å være mye alene og finne ut av ting på egen hånd: «Fordi jeg liker meg på en måte godt alene. Og jeg vet ikke om det er sånn, ja, det går fint, fordi jeg liker meg godt alene, eller om jeg har lært meg å like meg på egenhånd. Fordi jeg vet ikke hvilken rekkefølge det kom i, men ja.»

Flere bruker begrepet «å vokse opp fortere» om situasjonen sin, som en jente på 18 år sier: «Jeg bare føler at jeg har vokst opp mye fortere enn alle andre. Og det er jo vanskeligere å bo i to hjem, da, enn i ett. Så det gjør jo at man får mer erfaringer enn andre, og man vokser opp litt fortere.» De kan også reflektere over seg selv, at de har vært nødt til å tenke over og ta stilling til en del vanskelige vurderinger og valg. «Jeg tror jeg har blitt mer, ikke realist, men på en måte tenker på ulike sider av en sak.» Dette har også gjort at de har blitt mer åpne for andre måter å gjøre ting på: «Er litt mer sånn *open minded*, holdt på å si. At jeg aksepterer mye.» Det kan også være at de har reflektert over det å kunne ha innflytelse over eget liv, at de har ønsket dette, eller at de greier å si fra: «Hvis det er ting som jeg synes blir ubehagelig, så setter jeg ned foten.» Disse forholdene kan ha formet dem til den personen de er i dag. «Så jeg tror jeg har blitt litt sånn annerledes person.»

De kan inkludere hendelser og forhold som har vært vanskelige å takle, som de vet har virket inn på dem. Dette har gitt dem erfaringer som de tror få andre har måttet håndtere. Som en av ungdommene sier: «Jeg har på en måte blitt mer kjent med meg selv, og blitt mer, jeg ser ting litt dypere, og forstått litt hvordan situasjonen min er.» Det kan være kompliserte forhold de må finne ut av; likevel kan de se dette som en styrke, i alle fall på sikt.

Men sånn etter at de skilte seg, så har jeg følt at jeg har vært ganske mye selvstendig oppigjennom årene. Litt mer strukturert og liksom ordentlig, da. Og det er jo noe jeg liker, samtidig som jeg ikke liker det. Fordi hadde ikke det her skjedd, så hadde jeg jo kanskje vært en helt annen person, hvem vet. Men jeg har hatt en positiv opplevelse og erfaring av det, det har jeg, absolutt. (Gutt, 19 år)

Jeg føler at jeg har mere livserfaringer enn andre ungdommer. For jeg har mye venner som er litt mer sånn naive og tar liksom for gitt, at ja, foreldrene mine er sammen uansett, og er litt mer sånn, tenker ikke så mye på det. De har et annet forhold da, til foreldrene sine, litt mer sånn mindre respekt, og mer sånn slenger med leppa og smeller dørene og sånt liksom, men så jeg føler helt klart, eller jeg føler at jeg har blitt litt mer

voksen, litt fortere. Jeg vet ikke om det er positivt men, det kan jo både være positivt og negativ. Så akkurat nå så synes jeg at jeg har mer erfaringer da, enn andre, og de vennene mine som har skilte foreldre, sier jo også det, at vi har jo opplevd mer enn de andre, så vi kan liksom litt mer, da. Og det er jo positivt det, men når det har vært som verst, så har det jo vært litt kjipt, ikke sant. (Jente, 16 år)

Erfaringene de har, kan påvirke hvordan de selv tenker om det å etablere en familie i framtiden, som en av ungdommene sier: «Ja, jeg tror kanskje det det har påvirket meg mest på, er hvordan jeg ser på forhold. Og det tror jeg det har påvirket faktisk.»

Kapittel 6 Delt bosted – erfaringer fra barnehageansatte

Innledning

Det er lite tilgjengelig kunnskap om hvordan små barn opplever det å ha delt bosted i Norge. I internasjonal forskning er det en viss uenighet om hvorvidt delt bosted er en god for løsning for små barn. Noen ser det slik at mye kontakt med far i en tidlig fase er viktig for at far og barn skal kunne utvikle en god relasjon (Nielsen 2018b, Warshak 2017), mens andre har argumentert for at delt bosted kan være uheldig for de minste barna (f.eks. McIntosh mfl. 2010). Ifølge Fransson mfl. (2015), som har gjennomgått svensk forskning på feltet, finnes det hittil for få gode studier av barn under fire år til å trekke konklusjoner om hvilke utfall ulike bostedsordninger får på sikt. En lignende konklusjon kommer fram i en kunnskapsoversikt fra Folkehelseinstituttet i Norge (Blaasvær mfl. 2017).

En dybdestudie av opplevelser og erfaringer fra de minste barna ville kreve andre metoder og mer ressurser enn hva det er rom for i dette prosjektet. Vi har derfor valgt å tilnærme oss dette temaet gjennom et lite delprosjekt der vi studerer barnehagen som aktør og arena for barn med delt bosted gjennom å intervjuer barnehageansatte, dels i grupper og dels individuelt. Studien gir ikke grunnlag for å si noe om hvilken bostedsløsning som er best for barna når foreldrene skiller lag, men gir innsikt i barnehageansattes erfaringer og refleksjoner rundt samarbeid med foreldre om barn i delte familier. Ettersom det er gjort lite forskning på dette feltet tidligere i Norge, har vår studie en eksplorative karakter. Vi tok utgangspunkt i en forholdsvis åpen samtaleguide og inviterte informantene til også å ta opp temaer som ikke var dekket i denne. Sentrale spørsmål var hvordan og i hvilken grad barnehagen involveres praktisk og på andre måter når barn har delt bosted. Vi ønsket å få tematisert både utfordringer og eksempler på godt samarbeid mellom barnehage og foreldre når det gjelder barn med to hjem, basert på refleksjoner og erfaringer ansatte i ulike barnehager har samlet over tid. I utgangspunktet var intensjonen å gjennomføre gruppeintervjuer med ansatte i fem større barnehager i ulike sosioøkonomiske bomiljøer i Oslo. Det viste seg imidlertid vanskeligere enn antatt å rekruttere informanter til slike intervjuer. Vi valgte derfor å henvende oss til barnehager også i

Oslos omegnskommuner og å gjennomføre både gruppeintervjuer og individuelle intervjuer.

Så langt vi kjenner til, finnes det få tidligere studier av barnehagen som aktør og arena for familier med delt bosted i Norge. Ett unntak er Løkens (2007) kvalitative studie av hvordan barn i barnehage, primært fire–femåringer, forstår og håndterer situasjonen når foreldrene skiller lag, og hvordan barnehagen håndterer situasjonen.⁴ Denne har vært en viktig referanse for samtaleguiden i studien vår, samtidig som vi tar opp en del temaer som ikke inngår i Løkens studie. Mens Løkens (2007) studie handler om skilsmisser generelt, og dermed også dreier seg om barn som har lite kontakt med én av foreldrene, er vi primært opptatt av barn som bor omtrent like hos mye begge foreldrene. Ettersom delt bosted er blitt mer utbredt de siste årene, også for små barn, samtidig som en større andel av alle barn går i barnehage nå, vil barnehagepersonalet i dag trolig ha mer erfaring med barn som har delt bosted, enn da Løken gjennomførte sin studie.

Om studien

Rekruttering av informanter

Vi startet med å sende e-post til en del større barnehager i Oslo tidlig våren 2018, der vi presenterte prosjektet og inviterte ansatte til å delta i et gruppeintervju om barnehagens rolle og erfaringer med barn med delt bosted. Vi fikk i utgangspunktet lite respons på denne henvendelsen, og vi kontaktet derfor en del av barnehagene per telefon. Flere ga uttrykk for at prosjektet var interessant, men at de dessverre ikke kunne prioritere dette i en hektisk barnehagehverdag, og/eller at de ikke hadde tilstrekkelig erfaring med barn med delt bosted i den aktuelle barnehagen til å kunne delta i et slikt prosjekt. Det var også eksempler på barnehager som ønsket å delta, men som måtte avlyse intervjuet i siste liten på grunn av stort arbeidspress og sykdom blant de ansatte. Vi valgte derfor å gå bredere ut gjennom å henvende oss til utvalgte barnehager i Oslos omegnskommuner, gjennom å åpne for intervjuer på ettermiddag/kveldstid og gjennom å åpne for individuelle intervjuer. I tillegg til å kontakte barnehager per e-post og telefon la vi ut en invitasjon på Facebook. Basert på responsen på dette laget vi avtaler om gruppeintervjuer i tre barnehager (på dagtid) samt fire individuelle intervjuer, dels på dagtid (i én barnehage) og dels på ettermiddags-/kveldstid i

⁴ Informantene i Løkens studie var seks førskolelærere (alle kvinner), hvorav tre var styrere, som hadde jobbet med barnehagebarn som hadde opplevd skilsmisse. Informantene kom fra barnehager i tre ulike bydeler i Oslo.

Institutt for samfunnsforsknings lokaler. Intervjuene ble gjennomført i løpet av våren og tidlig høst 2018. Vi fikk også henvendelser fra barnehageansatte i andre deler av landet som ønsket å dele sine erfaringer og refleksjoner med oss, men ettersom vi da var kommet såpass langt ut i prosjektperioden, måtte vi dessverre takke nei til dette. Gruppeintervjuene ble gjennomført av to forskere eller én forsker og én vitenskapelig assistent. Ett av de individuelle intervjuene ble gjennomført av to forskere, mens de tre øvrige ble gjennomført av én forsker. Intervjuene varte fra tre kvarter til én og en halv time. De ble tatt opp på lydbånd og transkribert i ettertid.

Tabell 6.1 gir en oversikt over informantene og barnehagene de jobbet i på intervjudtidspunktet. Til sammen inngikk 14 informanter i studien. De fleste hadde jobbet i andre barnehager tidligere, noe som ga godt grunnlag for å reflektere over variasjon og endring både i familiepraksiser og i barnehagens rolle. Ett av gruppeintervjuene ble gjennomført i en stor barnehage i Oslo sentrum/øst, og to ble gjennomført i omegnskommuner til Oslo. I omegnskommunene deltok henholdsvis tre og fem ansatte i intervjuene. I oslobarnehagen ble det litt forfall i siste liten, og vi fikk dermed et intervju med to ansatte. Når det gjaldt de individuelle intervjuene, jobbet to av informantene i store barnehager i Oslo og én i en av Oslos omegnskommuner. Én hadde jobbet i flere barnehager i Østfold og Akershus parallelt med at hun utdannet seg til barnehagelærer. Alle informantene bortsett fra én var utdannede barnehagelærere,⁵ mange hadde flere års erfaring som assistenter i forkant, og noen hadde tilleggsutdanning innen familieveiledning/familieterapi eller på andre relevante områder. Én av deltakerne jobbet som pedagogisk leder på dispensasjon, men hadde annen relevant utdanning. Noen informanter var forholdsvis nyutdannet, men flertallet hadde lang erfaring med å jobbe i barnehage, noen så langt tilbake som 1970- og 1980-tallet. De fleste hadde erfaring fra flere barnehager, noen også fra flere kommuner. Noen hadde primært jobbet med store barn (3–6 år), mens andre hadde jobbet med både små og store barn. De fleste jobbet på intervjudtidspunktet i en offentlig barnehage, men det var også noen som jobbet i private barnehager. Barnehagene var av varierende størrelse, fra fire avdelinger til store basebarnehager. Alle hadde en sammensatt barnegruppe med hensyn til sosioøkonomisk og etnisk bakgrunn, selv om innslaget av lavinntektsfamilier og familier der foreldrene hadde lite utdanning, varierte noe. For eksempel beskrev informanten i intervju 1 foreldregruppen i barnehagen der han jobbet, som gjennomgående høyt utdannet og med rimelig grei inntekt, mens informanten i intervju 2 beskrev en foreldregruppe der forholdsvis mange hadde inntekt under

5 Vi benytter betegnelsen barnehagelærer for alle selv om de fleste av våre informanter var utdannet før betegnelsen på profesjonen ble endret fra førskole- til barnehagelærer.

gjennomsnittet. Samlet sett hadde informantene i studien lang og variert erfaring fra arbeid i barnehager med ulik eierform, størrelse og sammensetning av barne- og foreldregruppen.

Tabell 6.1 Oversikt over informantene i barnehagestudien

Intervju	Sted	Eierform/ Størrelse	Del- takere	Erfaring fra barnehage
Gruppe 1	Akershus, nær Oslo	Privat, 4 avdelinger. Variert sosioøkonomisk og etnisk bakgrunn.	3 (2 K, 1 M)	Alle hadde lang erfaring, dels fra flere barnehager og dels fra flere kommuner. Mest erfaring med barn 3–6 år. Alle utdannede barnehagelærere, også noen med tilleggstudanning.
Gruppe 2	Oslo, sentrum/ øst	Offentlig, basebarnehage. Variert sosioøkonomisk og etnisk bakgrunn.	2 (1 K, 1 M)	Én med lang erfaring som barnehagelærer, og én forholdsvis nyutdannet barnehagelærer, men med flere års erfaring som assistent. Begge har jobbet i flere barnehager, mest med barn 3–6 år.
Gruppe 3	Akershus, nær Oslo	Offentlig, 4 avdelinger. Variert sosioøkonomisk og etnisk bakgrunn.	5 K	4 utdannede barnehagelærere, noen hadde tidligere jobbet som assistenter. Én var ped.-leder på dispensasjon, men hadde annen relevant utdanning. Alle hadde lang erfaring fra barnehage, noen med både små og store barn.
Individuelt 1	Oslo, sentrum/ øst	Offentlig, basebarnehage. Variert sosioøkonomisk og etnisk bakgrunn.	1 M	Flere års erfaring som barnehagelærer, tidligere som assistent. Har jobbet i flere barnehager, i hovedsak med barn 3–6 år.
Individuelt 2	Akershus	Privat, 4 avdelinger. Variert sosioøkonomisk og etnisk bakgrunn.	1 K	Flere års erfaring som barnehagelærer, tidligere som assistent. Har jobbet med både små og store barn.
Individuelt 3	Oslo, sør/øst	Offentlig, mange avdelinger.	1 K	Lang erfaring som barnehagelærer, tidligere som assistent. Har jobbet med både små og store barn.
Individuelt 4	Østfold/ Akershus	Flere barnehager, varierende størrelse.	1 K	Ganske nyutdannet barnehagelærer. Har jobbet i flere barnehager parallelt med studiet, til dels på fulltid.

Samtaleguide

Vi utarbeidet en forholdsvis åpen samtaleguide til intervjuene, men oppmuntret informantene til å komme med innspill og refleksjoner også om temaer som ikke inngikk i denne. I intervjuene spurte vi om hvor lenge informantene hadde jobbet i barnehage, og om hvilke typer barnehager de hadde jobbet i, i hvilken grad de hadde erfaring med barn som hadde delt bosted, om de hadde inntrykk av at dette var mer vanlig enn før, hvordan ordninger med delt bosted praktiseres, om barnehagen har noen spesielle rutiner for å følge opp barn med delt bosted og samarbeid med foreldrene, om dette med delt bosted er noe som blir diskutert og tematisert i personalgruppen med tanke på å kunne følge opp barn og foreldre best mulig, i hvilken grad foreldre informerer barnehagen om endringer i barnas familiesituasjon og bostedsordning (inkludert foreldrebrudd og eventuelle nye partnere), om foreldre ber om råd fra og involverer barnehagen når de skiller lag, om informasjonsflyt mellom barnehagen og foreldrene generelt og ved spesielle arrangementer i barnehagen, hvorvidt man tilbyr separate foreldresamtaler, hvorvidt barnehagen blir involvert som tilrettelegger når barnet skifter bosted (gjørne omtalt som flytte-, bytte- eller skiftedager), hvilke erfaringer de har når det gjelder hvordan barna snakker om de to foreldrehjemmene, hvilke forventninger de har til foreldrene, og hvilke forventninger de opplever at foreldrene har til barnehagen, og om det er noen råd de vil gi til foreldre som skal skille lag, dersom de skulle bli bedt om det.

Informantene hadde ulike dialekter. Av anonymitetshensyn har vi endret dialektord og -uttrykk til bokmål i sitatene. Navn på personer som informantene omtalte, er også endret. I en del tilfeller ble barn omtalt som «han» eller «hun». Her har vi tidvis byttet kjønn på barnet i sitater/gjengivelser av informantenes fortellinger.

Barnhagens rolle – lovverk, rammeplan og foreldresamarbeid

Barnehagens rolle og ansvar er beskrevet i *lov om barnehager* av 2005 (omtales heretter som barnehageloven av 2005) og i *forskrift om rammeplan for barnehagens innhold* (Udir 2017). I barnehageloven av 2005 står det at «[b]arnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og dannelse som grunnlag for allsidig utvikling» (§ 1, *Formål*). I rammeplanens kapittel 5, om samarbeid mellom hjem og barnehage, står det at «[b]arnehagen skal ivareta foreldrenes rett til medvirkning og arbeide i nært samarbeid og forståelse med foreldrene», og at «[s]amarbeidet mellom

hjemmet og barnehagen skal alltid ha barnets beste som mål. Foreldrene og barnehagens personale har et felles ansvar for barnets trivsel og utvikling». Videre står det:

Barnehagen skal legge til rette for foreldresamarbeidet og god dialog med foreldrene. Foreldresamarbeidet skal både skje på individnivå, med foreldrene til hvert enkelt barn, og på gruppenivå, gjennom foreldrerådet og samarbeidsutvalget. På individnivå skal barnehagen legge til rette for at foreldrene og barnehagen jevnlig kan utveksle observasjoner og vurderinger knyttet til enkeltbarnets helse, trivsel, erfaringer, utvikling og læring. Barnehagen skal begrunne sine vurderinger overfor foreldrene og ta hensyn til foreldrenes synspunkter. Samarbeidet skal sikre at foreldrene får medvirke til den individuelle tilretteleggingen av tilbudet. Både foreldrene og personalet må forholde seg til at barnehagen har et samfunnsmandat og verdigrunnlag som det er barnehagens oppgave å forvalte. Barnehagen må tilstrebe at barnet ikke kommer i lojalitetskonflikt mellom hjemmet og barnehagen.

Da Løken (2007) for noen år tilbake studerte hvordan fire–fem år gamle barn forstår og håndterer situasjonen der foreldrene skiller lag, og hvordan barnehagen håndterer situasjonen, fant hun blant annet at barnehagen legger til rette for at barna kan få uttrykt følelsene og opplevelsene sine, ved å gi omsorg, bruke bøker om foreldre som skiller lag, i samlingsstunden, og tilrettelegge gjennom lek. Barnehagens rutiner bidrar til å gi barna en opplevelse av forutsigbarhet og sammenheng i hverdagen, og de ansatte arbeider for å skape gode relasjoner i barnas nettverk. Løken (s. 16) framholder at barnehagen trolig er den instansen i barnets nettverk som har best kjennskap til barnet og barnets familie, og at barnehagen derfor spiller en sentral rolle i arbeidet med å ivareta barnet. Informantene i Løkens studie understreker betydningen av at personalet opptrer profesjonelt overfor foreldrene og ikke blander seg inn i konfliktene deres, samtidig som de forsøker å hindre at foreldrenes konflikter smitter over på barnet. Dersom foreldrene har et konfliktfyllt forhold, kan barnehagen være en modererende faktor slik at barnet opplever situasjonen som litt mindre dramatisk. Personalet legger også vekt på å opprettholde kontakt og samarbeid med begge foreldrene.

Etter hvert som det store flertallet av barn går i barnehagen fra ett- eller toårsalderen, blir barnehagen en arena for kontakt og samarbeid mellom foreldre og barnehage fra barna er ganske små, og ofte før de har utviklet et språk til å sette ord på opplevelser og erfaringer. I 2017 gikk 83 prosent av alle ett- og toåringene i barnehage, de fleste på fulltid (<https://www.ssb.no/barnehager/>). I 2010 var andelen 79 prosent, i 2000 var den 37 prosent, og i 1990 var det kun 15 prosent av ett- og toåringene som gikk i barnehage (Kitterød, 2016). Ansatte i barne-

hagen kan følge barn og foreldre over en lengre tidsperiode enn før og kan få erfaring med varierende familieformer og praksiser, noe som kom klart fram i studien vår. En av informantene sa for eksempel følgende da vi spurte om erfaringer med barn med delt bosted der vedkommende jobbet: «... og så er det liksom så forskjellige behov her på en måte. Det er ... så det er et vanvittig mangfold sånn sett, da ...» (gruppe 2)

I tråd med barnehageloven og barnehagens rammeplan understreket våre informanter at deres mandat var barnets beste. De var klare på at de ikke kunne blande seg inn, eller ta parti, i foreldrenes konflikter, men uttrykte at de så det som sin rolle å være barnas «advokat» (gruppe 3) eller «forkjemper» (intervju 1), «steppe inn for barnet» (gruppe 2), «være på barnets side» og «ta barnets perspektiv» (gruppe 1). Dette kunne være særlig viktig hvis det var turbulens hjemme:

Vi sier litt sånn at vi er barnas advokat. Og i en sånn livssituasjon der det sprekker opp i hjemmet, så er det vi som er plattformen som de barna har. At vi på en måte må holde på det vanlige, da, så veldig vanlig. Og så er det noe med å støtte foreldrene også, at det ikke blir sånn ... ta side eller ... vi er der for barna. (Gruppe 3)

Hvordan man best mulig kunne gjøre dette, var basert på erfaringer de ansatte hadde tilegnet seg over tid i møte med barn og foreldre som hadde delte familier: «... så det går mer på erfaringen vi har på en måte ervervet underveis. Veldig lite teori om dette her også. Veldig ...» (Gruppe 3) Det ble framholdt at dette med fordel kunne ha vært tematisert mer i barnehagelærerutdanningen, som flere opplevde at i hovedsak dreide om pedagogikk og lite om samarbeid mellom hjem og barnehage.

Erfaring med barn med delt bosted og hvordan dette praktiseres

Innledningsvis spurte vi om informantene hadde erfaring med barn som har delt bosted, på nåværende eller tidligere arbeidsplass, om de hadde inntrykk av at dette var blitt vanligere over tid, og mer konkret om hvilke ordninger barna hadde. Vi vet at det store flertallet av barn bor sammen med begge foreldrene når barna er i barnehagealder, særlig mens de går på småbarnsavdelingen.⁶ Dette kom også fram i informantenes fortellinger. Men også små barn har oftere

⁶ Ifølge Statistisk sentralbyrå bodde 90 prosent av ettåringene i 2018 sammen med begge foreldrene (gift eller samboende). Tilsvarende tall for to-, tre-, fire-, fem- og seksåringene var henholdsvis 88, 86, 84, 82 og 80 prosent (<https://www.ssb.no/statbank/table/06204/>).

enn før foreldre som bor hver for seg. Foreldre som bor hver for seg, velger dessuten oftere enn før en ordning med delt bosted også når barna er ganske små, selv om det fremdeles er mindre vanlig for små enn for litt større barn (Kitterød mfl. 2016). Her ønsket vi å få innsikt i hvordan dette ser ut fra barnehagens ståsted. Informantenes vurderinger av endringer over tid var selvfølgelig preget av hvor lenge de hadde jobbet i barnehage, og hvilke barnehager de hadde jobbet i. De som hadde flere tiårs erfaring, hadde hatt mulighet til å observere endringer over en lengre periode enn de med kortere erfaring hadde.

Barnehagen – et stabilt og nøytralt sted for barn og foreldre

Selv om informantene våre hadde en del erfaring med barn i delte hjem og med samarbeid med foreldre under og etter samlivsbrudd, var dette i liten grad et eget tema i barnehagen. Informantene understreket at det er barn med mange forskjellige familiekonstellasjoner i barnehagen, og at deres oppgave er å møte barnet og dets behov for omsorg og oppfølging på en best mulig måte, uansett hvordan hjemmesituasjonen er: «... det er jo bare et faktum at sånn er det, og da må man forholde seg til det og gjøre det beste ut av det, da.» (Gruppe 2) For barnehagen hadde samlivsbrudd og det at barna har to hjem, både en praktisk del og en omsorgsdel. Én av informantene uttrykte seg som følger:

Ja, altså jeg tenker to ting, da. Det er jo det at sånn praktisk å vite at hvis de [foreldrene] ikke bor sammen, så er det mye praktiske hensyn vi kan ta. Og så er det jo det med å ta vare på hennes [barnets] følelser og at vi kanskje har litt mer forståelse for at hun bearbeider noe eller ... og så at kanskje vi kan henge litt mere ting på knagger når det gjelder hvorfor hun blir lei seg, og hvorfor hun reagerer som hun gjør, og hun er sånn som, når hun blir henta, så blir hun veldig sånn stiv og innesluttet. (Intervju 1)

Det kom ikke fram i intervjuene at samlivsbrudd generelt påvirket barna negativt, men store omveltninger i hjemmesituasjonen kunne gi behov for ekstra omsorg og oppmerksomhet. Det kunne være vanskelig for barnet i perioder dersom foreldrene hadde store konflikter som de ikke greide å skjerme barna fra, og dersom hjemmesituasjonen var ustabil og uforutsigbar. Gjennom barnehagens tette oppfølging og blick på barna observerte de ansatte altså at familiesituasjon til tider kunne påvirke enkeltbarn. I lek og samtaler kunne barna fortelle om situasjonen hjemme: «Det er mange ting vi får vite som ikke foreldrene tenker over, og jeg hadde ikke tenkt over det selv som mamma eller pappa, jeg. Men vi får liksom litt sånn førstehåndsinformasjon.» (Intervju 3) De ansatte kunne iblant observere at barn var urolige eller stillere enn vanlig, uten at de helt visste hvorfor, og de kunne da lure på om det hadde med familiesituasjonen å gjøre. Dette var ikke spesielt for dem med delt bosted, men kunne gjelde i

mange situasjoner med uro, konflikter eller andre ting som ikke var helt greit hjemme. For å kunne ivareta barna best mulig og svare på spørsmål som barna måtte ha, mente informantene det var nyttig at foreldrene informerte dem om endringer i familiesituasjonen eller andre ting i hjemmesfæren som hadde betydning for barnets trivsel.

Informantene understreket hvor viktig det er at barnehagen framstår som en trygg base og gir kontinuitet og trygghet for barna når ting er vanskelige hjemme. I perioder med uro og forandringer hjemme blir rutiner, forutsigbarhet og stabilitet i barnehagen ekstra viktig. Det ble brukt uttrykk som «den trygge basen i samarbeidet» (gruppe 1), «en trygg plattform», «holde på det vanlige» (gruppe 3) og «det trygge stedet og det som på en måte er forutsigbart» (intervju 2). Én informant uttrykte at «... barnehagen skal være et fristed. Hvor barnet får lov til å ... ja, den trygge basen, da, når ting er litt ...» (intervju 3).

Det ble også lagt vekt på at barnehagen skal være et nøytralt sted for både barn og foreldre:

Så er det noe med at vi skal være nøytrale. Selv om, altså man har jo sjelden likt forhold til begge foreldrene, og det er jo lett for oss å ta parti for den ene eller den andre. Men det skal vi jo ikke gjøre. Vi skal jo forholde oss nøytrale. Hvis foreldre har en konflikt, det skal ikke gå utover ungen og vår oppfatning av dem som foreldre. (Intervju 2)

Intensjonen er altså at barnehagen skal oppleves som en medspiller og en støtte for alle parter, og at både barn og foreldre skal erfare dette som «en positiv arena» (intervju 3) der det er rom for å ta opp vanskelige ting, og der de ansatte er opptatt av å støtte både barn og foreldre.

Erfaringene med at flere enn før har delt bosted

Flere informanter ga uttrykk for at det var blitt vanligere enn før at barn med skilte foreldre bor omtrent like mye hos begge to. Tidligere var hovedmønsteret at barnet bodde mest hos mor og var hos far i helgene og en ettermiddag i uken. En informant med lang erfaring som barnehagelærer sa følgende: «Jeg synes de kan dele barna 50/50 oftere nå. Før så var det mer sånn at mor alltid hadde hovedansvaret, og at det ikke var noe snakk om at far var egne nok til å ha dem ... ha hovedansvaret, da. Men det har jevna seg sånn gradvis ut.» (Gruppe 2) Flere pekte dessuten på at fedre generelt, også når foreldrene bor sammen, var mer involvert i barna og barnehagen nå enn for en del år tilbake. Én snakket om at fedre var mer «på banen» enn før (gruppe 2), og en annen om at pappene var blitt mer «delaktige» (intervju 3). Mens det før stort sett var mor som kom på foreldresamtaler, var det nå ikke uvanlig at det var far som møtte

opp. En mer aktiv farspraksis ble oppfattet som en positiv utvikling. Det ble understreket at det er viktig at barnehagen anerkjenner far som en like viktig og kompetent omsorgsperson som mor, og videre at det er en fordel for barnet å ha to kompetente omsorgspersoner, uavhengig av om foreldrene bor sammen eller ikke. Dermed blir man også mindre sårbar dersom én av foreldrene skulle bli syk eller få andre problemer. Noen av informantene hadde dessuten erfaringer med situasjoner der barnevernet var blitt involvert, og understreket at det også i slike tilfeller var viktig å se på far som en ressurs og trekke på hans omsorgskompetanse:

– Ellers så mener jeg generelt, da, og det er jo litt på bakgrunn av hva jeg ser, spesielt kanskje opp mot barnevernet, at jeg synes at fedre har for lite rettigheter. Altså, de teller liksom ikke så mye som mammaen, på mange måter. (Intervju 2)

Det ble pekt på at samlivsbrudd og delte familier er mer utbredt på avdelinger med store barn enn på småbarnsavdelinger, og at dersom foreldrene skiller lag når barna er små, er det ikke uvanlig at de starter med en ordning der barnet bor mest hos mor, og gradvis går over til større likedeling etter hvert som barnet blir eldre. Det kom fram eksempler på at foreldrene kunne justere ordningene litt over tid avhengig av barnas ønsker og av foreldrenes jobb- og familiesituasjon. Flere hadde dessuten opplevd at foreldrene i en periode kunne la barna bo fast på ett sted, mens foreldrene byttet på å bo sammen med dem annenhver uke. Dette var gjerne midlertidige løsninger. Selv om det var en klar forståelse av at delt bosted er blitt mer vanlig over tid, ble også den store variasjonen i familiepraksiser framhevet. Mens noen hadde ordninger der barna bodde omtrent like mye hos begge foreldrene, hadde andre en løsning der barnet bodde fast hos den ene forelder og var på helge- og feriebesøk hos den andre. Det var også eksempler på at far hadde flyttet til en annen kant av landet, og at barnet var sammen med far først og fremst i ferier. Videre var det barn som aldri hadde bodd sammen faren sin. Her var det historier både om barn som likevel hadde god kontakt med far, og om barn som bare hadde truffet far noen få ganger.

Erfaringer med at delt bosted praktiseres på mange måter

Ordninger der barna bodde omtrent like mye hos begge foreldrene, kunne bli praktisert på forskjellige måter. Noen ordninger ble beskrevet som 50/50-løsninger, mens andre ble beskrevet mer som 60/40- eller 70/30-løsninger. Tilpassninger der barna bodde én uke hos hver av foreldrene og byttet i forbindelse med helgene, ble oppfattet som det mest vanlige, men det var også eksempler på barn som hadde mer oppstykkede løsninger og byttet flere ganger i uken, og på at barn bodde to uker hos den ene forelder, én uke hos den andre, så tre uker

hos den ene, deretter én uke hos den andre og så videre. Det kom også fram en historie om foreldre med en svært fleksibel praksis, som avtalte løsninger fra uke til uke etter hva som passet med arbeidssituasjonene deres, som altså kunne variere over tid. Dette gjaldt imidlertid «... gjerne litt seinere i løpet hvor de [foreldrene] har en god kommunikasjon sammen ...» og tilpasset seg for å ta hensyn til hverandre (gruppe 3).

Bytte av bosted foregikk som regel i forbindelse med helgen, enten fredag, søndag eller mandag, men kunne også skje på andre ukedager. Det ble ellers beskrevet litt ulike rutiner og ordninger, og også at foreldre ofte forsøkte seg fram og justerte litt etter hvert som de fikk erfaring med hva som fungerte best for barnet og dem selv. Her kunne de også rådføre seg med barnehagepersonalet:

– Og vi har også flere som på en måte har prøvd ulike dager, og så har vi funnet ut at kanskje onsdag er den beste, ikke sant, ikke fredagen før helg, ikke (...) Men det er jo veldig individuelt fra barn til barn og familie. For noen funker det å bytte på fredag, og for andre funker det å bytte på mandag, men da har vi vært i dialog, og da har jeg kommet med mine synspunkter i forhold til om jeg ser noen endring og ikke endring, og sånt noe. (Intervju 3)

Barnehagepersonalet hadde selvfølgelig ikke full oversikt over hvordan skifte av bosted ble praktisert, men ett tema som kom opp, var dette med at en del barn kom med en bag i barnehagen på «byttedagen», med utstyr som de skulle ha med fra det ene foreldrehjemmet til det andre. Skifte av bosted skjedde dermed uten at foreldrene traff hverandre. Andre fortalte derimot at de aldri hadde opplevd at barna hadde med seg bag på flyttedagen, fordi barna hadde klær og annet utstyr hos begge foreldrene. Barna kunne imidlertid ha med seg leker som de satte spesielt pris på, i sekken, noe de gjerne ville vise fram til de ansatte, eller utstyr som sykkel eller bilsete.

Det kom fram litt ulike synspunkter på om det er en god løsning at bagen med barnets utstyr blir overlevert via barnehagen eller ikke, altså slik at den forelderen som fulgte barnet om morgenen, plasserte bagen på barnets plass i garderoben, og den andre forelderen tok med denne når han/hun hentet barnet om ettermiddagen. Noen syntes dette fungerte greit og dessuten minnet de ansatte på å være litt ekstra oppmerksomme på barna disse dagene, ettersom noen kunne være litt rastløse eller urolige når de skulle bytte bosted:

– Så den uroen i barnet er veldig er veldig fint å avdekke, da, når det er sånne typer bytter. Og fint å kunne ha samtaler med barnet: Ser du er urolig i kroppen din nå, eller (...) er noe du tenker på, er det noe jeg kan

hjelp deg med? Er det noe du lurer på, som jeg kan kanskje hjelpe deg å få et svar på? (Gruppe 3)

Andre anbefalte derimot at foreldrene ordnet med overlevering av bagen uten at barnet var til stede, enten mens barna var i barnehagen, eller på kvelden etter at barna hadde sovnet. De hadde erfart at barnet kunne føle seg veldig definert av den bagen, og bagen kunne også være en påminning om at foreldrene ikke ville ha kontakt med hverandre: «... for det sier jo mye, at mamma og pappa faktisk ikke vil treffes. Så her står bagen din.» (Gruppe 3) Enkelte pekte på at det var viktig å legge til rette for at barnet ikke følte seg som et «flyttelass» eller en «pakke» hver gang det skulle skifte bosted.

– Jeg tenker at hvis barnet for eksempel blir levert av mamma om morgenen i barnehagen, uten bagen, og så kommer pappa og henter, og så har den bagen flyttet seg uten at barnet egentlig vet hvordan. Det tenker jeg er det beste for barnet. For da får du ikke den opplevelsen av å være en sånn pakke som blir flyttet rundt. (Gruppe 1)

Foreldre med delt bosted for barna bodde sjelden langt fra hverandre og kunne dermed ha gode muligheter for å overlevere barnets utstyr til hverandre utenom barnehagen. Noen foretrakk imidlertid å sende med bagen i barnehagen, både fordi dette var den enkleste løsningen, og fordi de ikke ønsket å ha så mye kontakt med den andre forelderen. I noen tilfeller kunne de ansatte bli bedt om å overbringe beskjeder mellom foreldrene eller sørge for at den andre forelderen husket på å ta med bestemte ting hjem på «byttedagen». De prøvde imidlertid så langt som mulig å unngå en slik rolle som «mellomledd» (gruppe 2) og oppfordret foreldrene til å kommunisere direkte med hverandre. Det var også historier om at dette med bagen kunne fungere positivt i den forstand at barn med to hjem fant hverandre. Det var ikke nødvendigvis slik at barn generelt snakket med hverandre om hvorvidt foreldrene bodde sammen eller hver for seg, men når barn som selv hadde to foreldrehjem, så at andre barn hadde med seg en bag i barnehagen, var dette et tegn på at de hadde noe felles.

Foreldrenes arbeidssituasjon kunne i noen tilfeller være en utfordring ved at barnet kunne få lengre dager i barnehagen når den samme forelderen både skulle følge og hente, men det ble framhevet at mange foreldre hadde en viss fleksibilitet i jobben og ofte valgte å jobbe lange dager de ukene de ikke hadde barna, for å kunne jobbe mindre de ukene de hadde barna hos seg. En av informantene sa:

– Og samtidig så ser jeg fedre som sier det at, ja, i den uka som jeg ikke har barna, da jobber jeg fullt og mer enn det, altså da jobber jeg på en

måte over og over og over, sånn at når jeg da får ungene, så har jeg muligheten til å komme klokka halv fire og hente. (Gruppe 3)

Flere trakk fram at de syntes foreldre (både mor og far) var flinke til å «ha fokus på barna» (intervju 3) de ukene de «hadde» barna. Det ble også pekt på at barn med to hjem ofte har mer ferie enn barn som bor med begge foreldre:

– Men jeg synes man ser at barn med foreldre som bor hver for seg har oftere fri. Fordi at de får jo gjerne dobbelt opp med ferier, da (...) Foreldrene har jo ikke ferie nødvendigvis samtidig, så de får en ekstra friuke i mai eller ett eller annet, for da har far fri, og så har mor fri en ekstra uke i august. (Gruppe 1)

Mammahjemmet og pappahjemmet

Informantene hadde et klart inntrykk av at barn med delt bosted gjerne oppfattet begge foreldrehjemmene som «hjemme». De snakket om at de skulle «hjem til mamma og hjem til pappa» (gruppe 1), om «pappahuset og mammahuset» (gruppe 3), om «pappa-hjemmet» og «mamma-hjemmet» (intervju 1) og om «når jeg er hos mamma, og når jeg er hos pappa» (gruppe 3). En av informantene sa det som følger: «Ja, og du hører det på praten også, at de definerer liksom at hjemme hos pappa eller hjemme hos mamma, der er det sånn og der er det sånn.» (Intervju 4) Én fortalte at han hadde spurt et barn med delt bosted hvilket hjem han likte best, og fått til svar at barnet likte begge hjem, og at «... mammahjemmet har det, og pappahjemmet har det» (intervju 1). Det kom imidlertid også fram en historie om et barn som syntes det var vanskelig å svare på hvor hun bodde. På tur med barnehagen hadde hun en gang pekt ut to hus og fortalt at der bodde mamma, og der bodde pappa. Da hun ble spurt hvor hun selv bodde, visste hun ikke helt hva hun skulle svare.

Kommunikasjon med foreldre ved samlivsbrudd

Vi ba informantene fortelle om sine erfaringer med kommunikasjon mellom foreldre og barnehage rundt endringer i familiesituasjon. Vi ønsket særlig å få vite i hvilken grad og hvordan foreldre informerer og involverer barnehagen i dette, og hvorvidt barnehagen oppfordrer til og aktivt etterspør informasjon. Samtlige informanter understreket at det er viktig for barnehagen å få vite om endringer i barnas hjemmesituasjon og andre hendelser i barnas liv som kan ha betydning for hvordan barna har det. Dette ble tydelig kommunisert gjennom oppstartssamtaler og -møter med nye foreldre, gjennom foreldremøter og foreldresamtaler, som gjerne ble gjennomført fast to ganger i året. De ansatte var opptatt av å formidle til foreldrene at dette var til beste for barnet. De ansatte kan da gi

ekstra omsorg hvis barna er lei seg eller urolige, de forstår hva barna mener hvis de forteller om ting som gjelder foreldrenes konflikter eller brudd, de kan svare på barnas spørsmål om hvem som skal hente dem, hvor lenge det er til de skal se den andre forelderen, og så videre, og de kan bedre følge opp praktiske ting som måtte oppstå. Det var også historier om at barna kunne være anspente og urolige fordi de var usikre på hva de ansatte egentlig visste om hjemmesituasjonen, og at de slappet mer av når de fikk vite at mamma og/eller pappa hadde fortalt de barnehageansatte om det som skjedde hjemme.

Mange foreldre informerer om brudd

Hovedinntrykket fra intervjuene er at foreldre stort sett informerer barnehagen når de flytter fra hverandre, og også at de kan si fra litt i forkant om at det er en del uoverensstemmelser i hjemmet. Informantene var opptatt av å skape trygghet og tillit i forholdet til foreldrene slik at det ble naturlig å snakke om ting som kunne være vanskelige å ta opp. Det varierte når og hvordan foreldre informerte om endringer hjemme, og det kom også historier om foreldre som ikke fortalte noe før de ansatte eventuelt spurte om det skjedde noe hjemme som de burde vite om. Flere informanter ga uttrykk for at foreldre gjerne var tidlig ute med å informere om endringer hjemme: «Ja, de informerer oss», og «Ja, jeg har ikke opplevd å ikke fått beskjed» (gruppe 1). Dette kunne skje litt i forbi-farten når barna ble levert i barnehagen, eller når de ble hentet: «... ja, senest i forrige uke så var det en mor som kom og sa: ‘Bare så du vet det, nå har vi pause. Og vi har sagt at han jobber veldig mye, men det er fordi vi har ...’» (gruppe 2), eller: «De gangene jeg har opplevd det, så har det vært et par ord i gangen, at du, det er greit for dere å vite at jeg og Otto flytter fra hverandre» (intervju 1), eller det kunne skje mer formelt over telefon eller via e-post.

De ansatte kunne oppleve at de ble brukt som ressurspersoner og tatt med på råd om hvordan man best burde ordne ting rent praktisk rundt bruddet, og at foreldrene var åpne for samtaler og veiledning. De var også opptatt av at barnet skulle bli ivateratt best mulig i barnehagen under og etter bruddet. Følgende utsagn er illustrerende:

Så lurer de [foreldrene] ofte på mye praktisk. Hvordan skal vi gjøre det med overlevering hvis de skal ha med bager eller ting og tang, hvordan skal vi gjøre det, hvor skal det være hen? Hvem får beskjeden hvis det er tur i morgen? Altså alle de småpraktiske tingene i hverdagen. (Gruppe 1)

Jeg føler at de fleste foreldrene klarer å samarbeide om barnet og har det i fokus. Det prater vi mye med foreldrene om også, hvis vi på en måte er med dem gjennom samlivsbruddet, da. At vi veileder litt på det og hjelper dem til å ha barnet i fokus og hva som er det beste for barnet. (Intervju 2)

Det de [foreldrene] er mest opptatt av, er at vi skal på en måte ivareta barna. At vi skal være et sted hvor det er ro. Og at de ønsker å informere oss om at det har skjedd hjemme, og så ønsker de å vite hvordan det påvirker barnet i hverdagen, om vi ser noen endring. (Intervju 3)

Noen informerer sent i prosessen

Det var også flere historier om at foreldrene var kommet ganske langt i prosessen med samlivsbrudd før barnehagen ble informert, eller at personalet hadde forstått på barna at noe var i gjære, og derfor valgte å spørre foreldrene om det skjedde noe hjemme som de burde vite om. De var da klare på at de ikke hadde noe med hvilke løsninger foreldrene valgte, men at deres rolle var å være en best mulig støtte for barnet. Enkelte informanter kunne synes at det var litt vanskelig å be om informasjon om foreldrenes privatliv, men minnet seg selv på at dette var til barnets beste:

Ja, jeg følte litt på det, når jeg skulle spørre, er det her egentlig greit? For (...) på en måte, så har jeg egentlig ingenting med det, hva de gjør på privatlivet sitt eller noe sånn, men samtidig så er det jobben min å være her for barnet ditt. (...) Så det var litt sånn for-og-imot, men så fant vi ut at det var viktigst at jeg dekket barnets behov, og ikke mine, eller pappa eller mamma sitt behov, så jeg måtte vite det, og de fleste har tatt det egentlig veldig greit. Det er liksom ingen som har sagt sånn, nei, det vil jeg ikke si noen ting om. (Gruppe 2)

Vi fikk flere historier om barn som fortalte ting hjemmefra som indikerte at foreldrene var i ferd med å gå fra hverandre, eller barn som oppførte seg på en måte så man skjønnte at ting ikke var helt som vanlig hjemme. Barn kunne fortelle at pappa sov på gjesterommet, at foreldrene kranglet mye, eller at de skulle være med og se på den nye leiligheten til en av foreldrene. Når de ansatte da spurte foreldrene om de var i ferd med å gå fra hverandre, kunne foreldrene føle seg utilpass og innse at de nok burde ha informert barnehagen tidligere.

Det kunne være flere grunner til at foreldre ikke informerte barnehagen tidlig. Det kunne være at foreldrene syntes det var vanskelig å snakke med de ansatte om endringer hjemme, ting kunne være turbulente eller uavklarte, og man kunne ha ulike prøveordninger (far bodde på gjesterommet eller hadde flyttet ut for en periode) og ønsket ikke å involvere barnehagen før situasjonen var avklart. Noen tenkte rett og slett ikke over at dette er noe barnehagen trengte å vite: «Og så er det kanskje noen som tenker at det er jo ikke så farlig, altså ... Ja, han skal jo fortsatt i barnehagen, og hvordan vi bor hjemme, er kanskje ikke så viktig informasjon for dem» (intervju 1), noe som kunne være vanskelig å forstå sett fra de barnehageansattes perspektiv:

– Men jeg er jo stadig vekk overraska over foreldre som ikke tenker at det er viktig informasjon for oss. Fordi vi merker jo på barn når det er endringer, og kan undre oss over det, og kan kanskje komme i forkjøpet og spørre foreldre, hvorpå man da kan få informasjon. Og så kan det jo være alle mulige endringer egentlig. Men jeg tenker jo personlig at dette her er en veldig stor omveltning. (Intervju 4)

Andre informanter fortalte at dette med barnets hjemmesituasjon var en naturlig del av foreldresamtalen. De informerte foreldre om at dette var noe som rutinemessig ble tatt opp på slike samtaler. En informant med lang erfaring som barnehagelærer mente at det hadde skjedd en dreining i innholdet av foreldresamtalene over tid, slik at det var blitt mer naturlig å ta opp temaer rundt barnets hjemmesituasjon. Tidligere hadde samtalene dreid seg mye om barnas ferdigheter: «Det var kun liksom prat om pinsettgrep, hånd-til-munn-koordinasjon» og lignende, mens det nå er vanlig å snakke om hvordan barna har det utenfor barnehagen også: «Det er det som på en måte er hovedendringen, at nå tør man å snakke om det. Nå pirker vi litt i familiesfæren, ikke bare i det som skjer i barnehagen.» (Intervju 3) I barnehagen og bydelen der hun jobbet, la de vekt på å oppmuntre foreldrene til å ha en åpen dialog med barnehagen om ting som kunne være vanskelige hjemme. Dette syntes hun var positivt.

Flere pekte også på betydningen av en god oppstartssamtale, altså den første samtalen mellom barnehagen og nye foreldre. Der bør man klargjøre hvilke forventninger barnehagen har til foreldrene og omvendt, og diskutere hvordan man kan få til best mulig kommunikasjon mellom hjem og barnehage. Barnehagens ansvar ble klart understreket: «Fordi jeg tenker jo ansvaret ligger hos oss, som jobber der, å skape god kommunikasjon, og skape en arena for at det er rom for å ta opp alt.» (Intervju 4) En av barnehagene vi besøkte, hadde begynt å arrangere temasamlinger på kveldstid der man kunne diskuterte hverdagsutfordringer som foreldrene spilte inn, knyttet til for eksempel barn og søvn, barn og trass, og uoverensstemmelser mellom foreldrene mens barna er til stede. En målsetting var å bygge ned terskelen for å ta opp vanskelige ting i barnehagen, herunder foreldresamarbeid/-konflikter og endringer i hjemmesituasjonen.

Mens informantene understreket betydningen av god informasjon om foreldrebrudd og barnets bosted etter bruddet, var de mer tilbakeholdne med å stille spørsmål om nye partnere. De hadde også ulike erfaringer med hvorvidt og når foreldre pleide å informere om dette. Flere pekte på at de ikke hadde så mye erfaring med dette ettersom foreldrebruddene ofte var såpass ferske da barna gikk i barnehagen, at foreldrene ikke hadde etablert seg med nye partnere ennå. Dette var imidlertid ikke noe de direkte ba om informasjon om, selv om det kunne innebære store omveltninger i barnas liv om en av foreldrene fikk ny

partner. Av og til kunne de få høre om nye kjæresten gjennom det barna fortalte, ganske tidlig i prosessen. Foreldrene selv fortalte gjerne om dette først når forholdet var blitt ganske etablert:

– Nei, jeg tenker når det er i ferd med å bli en ny samboer, et mer stabilt forhold, da får man informasjon. Om at han eller hun kommer til å hente, og ... ja, være en del av hverdagen. Så det er ganske langt ut i løpet at vi får beskjed om det. (Gruppe 1)

Barnehagen som ressurs ved samlivsbrudd

Flere informanter var opptatt av at foreldrene kunne bruke barnehagen som en ressurs ved samlivsbrudd. De hadde opparbeidet seg en del erfaring med dette og foreldreveiledning generelt og mente at de kanskje kunne bidra til å løse opp i konflikter på et tidlig stadium og før de eskalerte. Dette kunne bli formidlet til foreldre både under oppstartssamtalen og senere. Informantene understreket at de tilbrakte mye tid med barna og hadde god mulighet for å observere dem over tid. En sa som følger:

– Jeg tenker at barnehagen ... vi er så lenge og så mye med barnet. At vi har en unik evne til å kunne samarbeide med foreldrene og være en bidragsyter til at konflikter kan bli mindre, da, ved at vi er et mellomledd [mellom foreldrene]. (Gruppe 2)

Mens noen var litt forsiktige med å komme med råd og veiledning i en brudd-situasjon, var andre snare til å tilby ekstra foreldresamtaler og også minne foreldrene om at de måtte prøve å skjerme barna mest mulig for konfliktene sine, og om at barn ofte kunne fange opp mer enn de er klar over. I en opphetet situasjon kunne det være vanskelig for foreldrene å tenke klart. En av informante fortalte følgende:

– Jeg har valgt noen ganger å gå inn og si hva jeg mener i forhold til det at de kanskje undervurderer hvor mye barnet får med seg da, selv om de er små. Og jeg har hatt foreldre som har kommet til meg i ettertid og har sagt det at: Det var bra at du gjorde det, fordi vi klarte ikke å tenke så veldig langt akkurat da, så fint at du gikk inn og sa: Gjør sånn, gjør sånn. For eksempel det at når de ringer på om kvelden, og barnet akkurat har lagt seg, men kanskje ikke har sovnet, så hører de hva som foregår i døra, i den overleveringen eventuelt eller sånne ting, da. (Gruppe 3)

Enkelte hadde erfart at foreldre syntes det var litt invaderende at barnehagepersonalet etter spurte informasjon om barnets hjemmeforhold, eller når de gjorde dem oppmerksomme på barnets situasjon og perspektiv i forbindelse med et brudd, men de opplevde stort sett at foreldrene hadde forståelse for dette når de ble minnet om at barnehagens rolle er å ivareta barnets beste.

– Noen opplever det som veldig invaderende. Men når man får snakket sammen, og forklart at dette er til barnets beste, og det er for barnets skyld. Vi blåser jo i om folk er gift eller skilt og sånn. Det hender vi må gjennom en sånn prosess, da. At de opplever at nå trækker du inn i mitt privatliv. Dette har ikke du noe med. Men så får vi snakka sammen på en god måte og tenkt at vi alle vil det beste for barnet. (Gruppe 1)

Samarbeid, kommunikasjon og utfordringer når barnet har to hjem

Vi ba informantene reflektere rundt barnehagens rolle og praksis når det gjelder samarbeid og kommunikasjon med foreldre som bor hver for seg, altså etter selve bruddet. Har barnehagen noen spesielle rutiner for dette, er det situasjoner som kan være spesielt krevende eller utfordrende, og i hvilken grad er dette med delt bosted for barn noe som blir tematisert i barnehagen?

Delt bosted – én av mange familieformer

Selv om informantene våre hadde en del erfaring med barn i to hjem og med samarbeid med foreldre under og etter et samlivsbrudd, var dette i liten grad et eget tema i barnehagen. Temaet kunne komme opp på avdelingsmøter i tilknytning til enkeltbarn dersom det var spesielle ting alle ansatte trengte å vite om dette barnet, for eksempel når det gjaldt «byttedager», rutiner for flytting mellom de to foreldrehjemmene, ulike søvnrutiner i barnehagen avhengig av hvilken av foreldrene barnet var hos, og så videre, og også dersom man så at barnet kunne trenge litt ekstra omsorg og oppfølging rundt et brudd eller i forbindelse med flytting mellom hjemmene. Delt familier var heller ikke et eget tema på personalmøter. Informantene understreket det store mangfoldet i familieformer og -praksiser og fortalte at for dem var førsteprioritet alltid barnets beste, uansett hvordan foreldrene samarbeidet og hvilke ordninger de hadde for barna.

De ansatte kunne imidlertid diskutere og rådføre seg med hverandre angående kommunikasjon med foreldre med delt bosted for barna, hvordan de best kunne gjennomføre foreldresamtaler når det var konflikter mellom foreldrene, hvordan de best kunne ta opp med foreldre at de ikke måtte bruke barnehagen som konfliktarena eller krangle mens barnet hørte på, hvordan de best kunne formidle at barnet var urolig på «byttedager», at foreldrene kanskje kunne vurdere om overgangene kunne gjøres smidigere, og så videre. De kunne også jobbe med å bevisstgjøre hverandre om at de ikke måtte «møte barnet med oppgittethet for at foreldre ikke samarbeider» (gruppe 1), eller at de kan ha glemt skiftetøy

eller andre ting. Dette var erfaringsbasert kunnskap som de ansatte hadde ervervet seg gjennom jobben, og som de kunne dele med hverandre. Når det gjaldt samarbeidet med foreldre, framholdt flere betydningen av å skape rom for god dialog helt fra barnet starter i barnehagen, slik at terskelen er lav for å ta opp ting som kan være vanskelig, herunder samlivsbrudd og foreldrekonflikter. Det var også viktig å få formidlet at barnehagen hadde som mål å være en ressurs og en støtte for barn og foreldre, uansett familieform.

Det å ha to hjem var heller ikke noe spesifikt tema de tok opp i barnegruppen, men man kunne gjerne bruke bøker som utgangspunkt for å snakke om at det finnes mange måter å være familie på, og at alle er like gode:

– Ja, det finnes jo masse fin litteratur også om det her med å bo på forskjellige steder, så jeg tenker at det er en fin måte å jobbe med tema sånn generelt i barnehagen. I dag er det jo mange forskjellige familiekonstellasjoner, noen har to mammaer, noen har to pappaer, noen har mange av dem, og noen bor med én forelder, og ja, og det å snakke om at alt er normalt. For det er jo ofte kanskje sånn at barn går ut fra at det som min livssituasjon er jo normalen. Ja, og der tenker jeg at barnehagens rolle er jo å snakke om det, om hvordan man lever sammen og at alt er like greit. Det viktigste er at man har det bra. (Intervju 4)

Veiledning til barnets beste

Informantene var svært bevisste på at de ikke skulle involvere seg i foreldrenes konflikter og ikke ta parti for noen av foreldrene selv om foreldre av og til kunne søke støtte for sine synspunkter hos de ansatte. En av informantene understreket at de ikke engang måtte gå i «lytteposisjon» hvis foreldrene kom med negative kommentarer om hverandre i garderoben eller andre steder. De kunne imidlertid veilede foreldre på at dette var uheldig, og at de ikke burde krangle eller snakke negativt om hverandre mens barnet hørte på. Flere fortalte at de hadde gjort foreldrene oppmerksomme på dette, og at de forsøkte å hjelpe dem til å se ting fra barnets perspektiv.

Informantene var klare på det ikke var deres oppgave å mene noe om hvilken ordning foreldrene valgte for barnet etter et brudd, men det kom fram eksempler på at de kunne gi råd dersom de så at foreldrene hadde valgt en løsning som ikke fungerte godt for barnet. Vi har allerede vært inne på dette med overlevering av bagen på «byttedager», der noen informanter kunne anbefale at dette skjedde utenfor barnehagen og uten at barnet var til stede. Én informant sa følgende om kommunikasjon med foreldre som ikke samarbeider så godt: «Da er det viktig for meg å skjønne dem [foreldrene], men sette barnet i fokus. Som jeg sier til foreldrene: Jeg setter alltid barnet midt på bordet. Det er det som er

mitt fokus.» (Intervju 3) Det var også eksempler på at de barnehageansatte anbefalte ikke å ha så mange planer/aktiviteter på byttedagen og heller la barnet roe seg med lekene sine i det «nye» hjemmet. Flere informanter fortalte dessuten at de hadde anbefalt foreldre å gå vekk fra en ordning med hyppige bytter av bosted for barnet til litt sjeldnere overganger, fordi de hadde observert at barn kunne være urolige på «byttedagene». De kunne også invitere foreldre til møte om dette:

– Noen har veldig oppstykket, og det har i hvert fall jeg erfaring med at da tar vi tak i det, og sier at det her fungerer ikke for barnet, for da ser vi et veldig stressa barn. For noen har jo sånn, nå er jeg hos pappa fra mandag til tirsdag, og så er jeg hos mamma fra tirsdag til torsdag, og så er jeg hos pappa fra torsdag til fredag, og så annenhver helg. Noen lager jo et sånt fordi de selv vil se barnet oftere. Og da ser vi ofte at barnet blir helt ... Hvor skal jeg være i dag, hvem er det som henter meg? Kjempusikkert barn, har mista oversikten. Og da tar vi et møte med foreldrene.
(Gruppe 1)

En av informantene hadde imidlertid lært at man måtte «trå varsomt i sånne saker» (intervju 2). Hun hadde erfaring med et barn som var veldig lei seg på «skiftedagene», og hadde derfor spurt om foreldrene ville vurdere om det kunne være mer hensiktsmessig med en 50/50-løsning, som ville innebære mindre hyppige flyttinger for barnet. Dette hadde imidlertid ikke blitt godt mottatt. Foreldrene hadde gitt klar beskjed om at de ansatte ikke hadde noe med hvilken ordning de valgte.

De ansatte kunne også ta det opp med foreldrene dersom de opplevde at barnet begynte å påta seg en «voksenrolle» for foreldrene ved at de bekymret seg for hvordan de hadde det. En av informantene fortalte om et barn som bekymret seg for hva pappa egentlig spiste mens barnet selv var hos mor, for pappa kunne vel ikke lage mat? En annen fortalte om et barn som hadde begynt å bli redd for å gå i barnehagen, uten at noen skjønnte hva som var grunnen. Gjennom tegning og samtaler med barnet i barnehagen kom det fram at hun var redd for at mamma ikke skulle ha det bra. Derfor kunne hun ikke dra i barnehagen. Slike situasjoner kunne bli løst gjennom samtaler med barn og foreldre.

Holde orden på mammauke og pappauke

Det kom fram litt ulike historier om informasjon og kommunikasjon mellom foreldre og barnehage om hvilke ordninger foreldrene hadde for barnets bosted, og om hverdagslogistikken for barnet – hvor barnet bodde til enhver tid, hvem av foreldrene som hadde ansvar for å følge og hente barnet hvilke dager, hvem de ansatte skulle ringe til hvis barnet ble sykt, og så videre. Flere hadde erfart at

foreldrene hadde faste ordninger som de informerte barnehagen om, og var flinke til å si ifra dersom de gjorde endringer:

– De aller fleste setter det i et godt system fra starten av. Det er i hvert fall min opplevelse av det, at de aller fleste er tidlig på mekling og blir enige om hvordan fordelinga skal være. Det kan være noen justeringer, for eksempel hvis den ene jobber skift og at de derfor bytter litt uker eller enkeltdager og sånn, men generelt sett så er foreldre flinke til å sette det i system, og informere oss om det. (Intervju 2)

Noen opplevde også at barna selv hadde god oversikt over hvem av foreldrene de til enhver tid bodde hos, og hvem som skulle følge og hente. En av informantene (intervju 1) mente at foreldre med delte ordninger var ekstra flinke til å snakke med barna om dette og forberede dem på overgangene. Han hadde først og fremst erfaring med de litt eldre barna. Også han hadde imidlertid opplevd at barn kunne bli forvirret og usikre når de ikke visste hvem av foreldrene som skulle hente dem en gitt dag. En av informantene sa følgende da vi spurte om barna holdt rede på hvem av foreldrene de skulle til om ettermiddagen:

– Det opplever jeg ikke alltid. Og det er klart at jeg kan oppleve at det kan være litt forvirring hvis det ikke er helt tydelig, at barn kan da uttrykke liksom: Hvor skal jeg i dag? Og hvis det blir for mye bytting, eller for lite tydelig eller for lite struktur kanskje, eller ikke tydelig nok struktur eller ... (Intervju 4)

Flere understreket at de ønsket å ha oversikt over hvilke uker/perioder barnet bodde hos mamma, og hvilke det bodde hos pappa, og særlig hvilken dag barnet skulle bytte bosted, ettersom dette var noe som kunne «påvirke» (intervju 3) barnet litt. Noen barn kunne være urolige den dagen de skulle skifte bosted. Da var det fint å kunne gi dem litt ekstra oppmerksomhet og omsorg. Enkelte, særlig av de yngste barna, klarte heller ikke alltid å huske når de skulle skifte fra den ene forelder til den andre, og de ansatte kunne da få spørsmål om hvem som skulle hente, og hvor lenge det var til man skulle se den andre forelder igjen. Informantene opplevde at dette var noe barna forventet at de hadde oversikt over, og la derfor vekt på å få informasjon fra foreldrene om dette. Én sa som følger:

– Og så er det jo litt sånn at det hender jo at de er litt forvirra i forhold til hvem som henter og sånn, og da er det greit at vi har oversikten over om det er mammauke eller pappauke, eller om det er denne fredagen pappa henter, eller om det er neste fredag pappa henter. (Intervju 2)

De barnehageansatte mente det var svært viktig å skape trygghet for barna rundt hvem som skulle hente dem, og hvor lenge det var til de skulle bo hos den andre

forelderen. Foreldrene kunne også ha litt ulike ønsker for blant annet soverutiner i barnehagen og forventet at de ansatte fulgte opp dette:

– Foreldrene forventer at vi skal vite hvem som ... fordi at de ikke har lyst til å snakke sammen, selv da. Og jeg tror vi strekker oss ganske langt for å ha orden på det der, fordi at ungen skal slippe den biten. Jeg husker at jeg hadde til og med sånn at jeg skrev M og P bortover, bortover, bortover, for å ha orden på hvilken ... For det barnet spurte hver eneste dag. Og da var det viktig å ha det riktige svaret. (Gruppe 3)

Dersom de ansatte ikke visste hvem som skulle hente en gitt dag, og barna var urolige rundt dette, kunne de ringe foreldrene og spørre. En av informantene (gruppe 2) fortalte også om et barn som så veldig fram til periodene hos far og ofte lurte på hvor lenge det var til neste gang. Da var det fint å kunne gå inn i kalenderen og telle dager sammen med barnet. Det kom også enkelte historier om foreldre som ikke hadde kommunisert godt nok seg imellom om hvem som skulle hente barnet i barnehagen. Dette ble imidlertid omtalt som «enkelting som kan skje med separate hjem» (intervju 1). Den ansatte hadde likevel vært «litt mer forståelsesfull – selvfølgelig er det vanskelig å kommunisere og huske på sånne ting når de ikke bor sammen».

Hvis barnet skulle bli sykt i barnehagen, var det det greit for de ansatte å vite hvem av foreldrene de skulle kontakte. De forsøkte gjerne først å kontakte den forelderen barnet bodde hos, men det ble understreket at syke barn er begge foreldrenes ansvar, uavhengig av hvem barnet bor hos til enhver tid:

Men vi ringer jo til den andre også, på lik linje med alle foreldre. Får vi ikke tak i mamma, så ringer vi jo pappa. Det er jo fremdeles deres barn. Jeg tror jeg har til gode å oppleve at jeg ringer en og forteller at barnet er sykt, og at de sier nei det er ikke min uke. Det har jeg til gode å oppleve – heldigvis. (Gruppe 1)

Foreldresamtale sammen eller hver for seg?

En viktig kanal for samarbeid og kommunikasjon mellom barnehage og foreldre er foreldresamtaler, som gjerne tilbys to ganger i året. Flere informanter i studien vår fortalte at de var snare til å tilby ekstra samtaler ved behov, og at de også kunne be om en ekstra samtale med foreldrene dersom de observerte at konflikter under eller etter et samlivsbrudd ble håndtert på en måte som var uheldig for barnet. Når foreldrene bor sammen, er det ikke uvanlig at kun én av dem deltar i foreldresamtalen, og så forutsetter de ansatte at informasjonen blir formidlet til den andre. Når foreldrene bor hver for seg, og særlig hvis forholdet mellom dem er konfliktfylt, kan det være ønskelig at begge deltar på foreldresamtalen slik at de får samme informasjon om barnet og begge får mulighet til å

komme med spørsmål og synspunkter. Flere informanter fortalte at de oppfordret foreldrene til å stille begge to. Noen hadde gode erfaringer med dette, også i tilfeller der foreldrene hadde et konfliktfylt forhold: «Men på samtaler, så klarer de å sitte fint sammen og sånn, da, så det er liksom ... det skulle jo egentlig bare mangle. Det er jo voksne folk.» (Gruppe 2) Vi hørte imidlertid også fortellinger om foreldre som begynte å krangle under foreldresamtaler, og også at en eller begge forsøkte å få støtte for sine synspunkter hos de ansatte. Dette kunne de ansatte oppleve som både krevende og ubehagelig. De var svært bevisste på at de alltid måtte forholde seg nøytralt i slike situasjoner og bestrebe seg på å «... holde saklighetsnivået» (gruppe 3). Dette var noe de ansatte kunne brife hverandre på både i for- og etterkant av en foreldresamtale.

Flere fortalte imidlertid at de av og til måtte ha samtaler med foreldrene hver for seg, noe som var særlig aktuelt hvis bruddet var ferskt eller foreldrene hadde langvarige og store konflikter:

– I overgangsperioder har vi gjort det [hatt to samtaler]. Når det er fryktelig vanskelig å sitte i samme rom. Men vi oppfordrer jo til å kunne sitte i samme rom, for barnas skyld. Men vi har gjort det når bruddet er veldig nytt. Fordi det kan være mye vonde følelser som gjør at det er umulig å prate sammen. (Gruppe 1)

De var da svært bevisste på at begge foreldrene skulle ha den samme informasjonen om barnet, noe som ikke alltid var helt enkelt fordi de aldri helt visste hva som ville komme opp i løpet av en samtale: «Man har jo ikke noe kontroll på hva de kommer til bordet med.» (Gruppe 3) De ansatte la også stor vekt på å forholde seg nøytral under slike samtaler, selv om foreldrene kunne kommunisere misnøye med hverandre: «For det krever en del også å klare å være helt nøytral når du skal snakke med én og én. Fordi i begynnelsen blir det litt mer sånn at, ja, mamma gjør sånn, og det er jeg ikke enig i, så jeg gjør sånn. At du får den type kommunikasjon.» (Gruppe 3) Å ha to samtaler kunne de ansatte oppfatte som en type merarbeid. Likevel så de det som en selvfølge å tilby dette hvis de så at det var ønskelig og nødvendig.

Selv om de ideelt sett ønsket å ha foreldresamtaler med begge foreldrene, enten sammen eller hver for seg, hendte det at de hadde samtale med kun den ene forelderens. De la da stor vekt på at den andre forelderens skulle få informasjon om det som var kommet opp under samtalen, helst av den forelderens som deltok i samtalen, alternativt fra de barnehegeansatte. En av informantene sa det slik:

– Alt er egentlig viktig at begge får vite om. Spesielt hvor det er dårlig ... altså hvor det ikke er mye kommunikasjon og de har stengt hverandre litt ute. At med en gang du gir informasjonen til den ene parten, så kan den

andre personen føle seg tråkka på eller utelatt eller utestengt eller ...
(Intervju 1)

En av informantene fortalte at foreldre med store konflikter kunne ønske at hun skulle formidle informasjon fra foreldresamtaler fra den ene til den andre, noe hun av og til hadde gått med på å gjøre. Dette var imidlertid siste utvei. Hun oppfordret foreldrene til å kommunisere med hverandre og samarbeide om barnet: «Jeg sier det rett ut, når de har laget den [ungen], jeg sier at den har dere laget sammen, dere må fortsatt samarbeide.» (Intervju 3)

Hvem har ansvar for skiftetøyet?

Informantene i studien vår understreket at foreldre som bor hver for seg, stort sett samarbeider godt om barnet og med barnehagen, i hvert fall når det er gått litt tid siden bruddet. Det kom likevel fram fortellinger om situasjoner der barnehagen kunne få en litt annen rolle enn hva som er tilfellet når foreldrene bor sammen. Vi har allerede vært inne på dette med foreldresamtaler. Et annet område der det kunne oppstå gnisninger mellom foreldrene, var dette med klesskift til barna i barnehagen og det å huske på yttertøy som var tatt med hjem. Her kunne det lett bli misforståelser og forglemmelser i kommunikasjonen mellom foreldrene og mellom ansatte og foreldre. Den ene foreldereren kunne forutsette at det var den andre som skulle ha med skift, og vice versa. Når det var tomt for skiftetøy, ga de ansatte gjerne beskjed til den av foreldrene som hentet den dagen. Dersom dette var en «byttedag», var det ikke sikkert at denne informasjonen ble viderefremmet til den andre foreldereren, som da kunne komme i barnehagen uten skiftetøy dagen etter. Likeledes kunne det være at en av foreldrene tok med utedressen hjem for å vaske den, men glemte å sende den med barnet da barnet flyttet til den andre foreldereren. Dermed kunne barnet mangle dress da det kom i barnehagen neste gang.

Vi fikk fortellinger om foreldre som la skylden på hverandre for manglende skiftetøy og også kunne krangle i garderoben om hvem som hadde forsømt seg, hvem som hadde ansvar i hvilke uker, hvem som hadde glemt å gi beskjed til den andre om manglende skiftetøy, og så videre. Dette illustreres i følgende sitater:

– Ja, den har jeg opplevd flere ganger ... få beskjed om at det mangler skiftetøy i barnehagen, og så er det da mor eller far som henter dagen etter, og så er det ikke fylt på, men man vet at den andre har fått beskjed. Og så er det da – men det var tomt hos meg, det er du som har fått med alt hjem, fordi du hadde alt forrige uke, så nå hadde ikke jeg mer å fylle på. De sånn rent praktiske tingene. (Gruppe 1)

– Det er kanskje der vi opplever mest konflikter mellom foreldrene. Hvis de har annenhver uke og mammaen har tatt med dressen hjem på fredag for å vaske, og glemte å ta den med i barnehagen på mandag, så kan det bli litt sånn klabb og babb. Hvis pappaen da leverer på mandag, og det ikke da er regntøy for eksempel, eller dress, så ringer vi jo pappa, for det er jo han som leverte. Og da kan det hende at han bli litt irritert fordi at ting ikke er på plass, fordi mammaen har tatt med hjem igjen. (Intervju 2)

En informant fortalte om foreldre som kunne bruke mer tid og krefter på å krangle om hvem som skulle fylle på skiftetøy, enn faktisk å fylle på skiftetøyet, og de kunne også komme med negative kommentarer om hverandre mens barna hørte på. «Har ikke moren din tatt med ...?» og «Nei, har du ikke gummistøvler, det skulle pappa tatt med» var eksempler på bemerkninger barna kunne høre. (Gruppe 3)

Enkelte mente imidlertid at barnehagepersonalet gjerne viste litt større forståelse for barn med to hjem enn for dem som bodde sammen med begge foreldrene, når det gjaldt utstyr som manglet, det være seg dress, matboks eller andre ting. De la vekt på ikke å uttrykke oppgitthet eller irritasjon så barnet hørte det, og strakte seg langt for å finne gode løsninger:

– Og igjen, så er det sånn at hvis barna skulle glemme ... mangle noe i barnehagen, så gjør vi det beste for barnet. Altså, vi finner noen løsninger, vi har noe lånetøy i barnehagen, vi sørger for at ... ja, vi prøver i hvert fall ikke å sette foreldrene opp mot hverandre. Vi lager alt sånn at det er smidig. Igjen: det beste for barnet. Alltid. Det er liksom hovedpri. Og det er ikke å sette foreldre opp mot hverandre, å klage på far, klage på mor ... (Intervju 3)

Andre utfordringer når barnet har to hjem

De barnehageansatte fortalte også om noen andre situasjoner som kunne oppstå når barn har to hjem, og som kunne innebære litt ekstra oppmerksomhet fra de ansatte.

Informasjon til begge foreldre

Den mer løpende informasjonsflyten kunne være en utfordring, men med e-post og ulike nettapplikasjoner går dette stort sett greit. Nå kan man sende samme informasjon til alle med et enkelt tastetrykk og trenger ikke, slik man måtte tidligere, å legge to kopier av brev og beskjeder i hylla til barnet, ett merket «mamma» og ett merket «pappa». En del informasjon ble imidlertid overlevert muntlig i hente- og bringesituasjoner, og da var det viktig å sikre at denne tilfløt begge foreldre. Det kunne også forekomme at informasjon fremdeles ble levert i form av brev eller lapper på barnas plass i garderoben. Informantene var veldig

opptatt av at begge foreldrene skulle føle seg inkludert. Dette kunne være en utfordring når man så hver av foreldrene kun annenhver uke, men det kunne bli satt enda mer på spissen når barnet bodde mest hos én av foreldrene:

– Det som jeg tenkte på også, når barna er mest hos mor, så er det også mor vi ser mest i barnehagen. Hente- og bringesituasjonen er jo mye viktigere for oss enn den foreldresamtalen vi har hvert halvår. Sånn at da er det også viktig å ivareta den andre part, altså faren, sånn at de føler at de ... eller håper at de føler at det er en nøytralitet hos oss, da.
(Gruppe 3)

Hvem skal delta på fellesarrangementer?

Et tema som kunne bli aktualisert for foreldre når barnet bodde to steder, var hvem av foreldrene som skulle delta på fellesarrangementer i barnehagen, som for eksempel luciafering, julefrokost eller sommeravslutning. For mange var dette høydepunkter som begge gjerne ville ha med seg. Noen foreldre hadde klare regler om at dette skulle følge mamma- og pappaukene. En del valgte imidlertid å møte opp begge to på slike arrangementer, uavhengig av hvor barnet bodde den aktuelle uken, og det hendte også at besteforeldrene på begge sider møtte opp. Selv om dette i utgangspunktet var positivt, kunne det by på litt gnisninger hvis de to «sidene» av familien satt hver for seg og konkurrerte om hvem av dem barnet skulle sitte sammen med. Vi hørte også fortellinger om at barn kunne bli forvirret når foreldre med store konflikter seg imellom stilte opp sammen på arrangementer i barnehagen og opptrådte som om alt var greit mellom dem. Barna kunne da få forhåpninger om at foreldrene skulle bo sammen igjen, og ble veldig skuffet når de etterpå dro hver til sitt.

– Men jeg tenker at jeg kan henge det på noen knagger i forhold til fellesarrangementer i barnehagen, hvor du har par som har ganske høyt konfliktnivå, og så møter opp begge to på fellesarrangementer, og alt er så rosenrødt, og den ungen står nesten og bare: Okay, er det i orden igjen da, så deilig. Og så sier de «ha det», og så er det ferdig, og så kjører de hver til sitt. Og så er det litt sånn som du sier at: Hæ, var det ikke i orden? De sitter ved siden av hverandre og spiser kake og alt er så fint, og det er fryktelig frustrerende tror jeg, for de barna. Fordi de vet ikke helt: Skal jeg nyte øyeblikket, eller hva gjør jeg nå? Og så blir de ofte ikke seg selv. (Gruppe 3)

Lage to sett med julegaver?

Et annet tema som ble trukket fram, var at foreldre som bor hver for seg, kunne ønske dobbelt sett av julegaver eller påskepynt som barna laget i barnehagen. De ansatte kunne strekke seg langt for å imøtekomme dette og foreslo derfor for barna at de kunne lage to eksemplarer av enkelte ting. Noen barn syntes dette

var stas, mens andre ikke hadde tålmodighet til å lage dobbelt opp. Dette temaet var mest aktuelt der det var konflikter mellom foreldrene. Inntrykket var at de fleste greide å fordele gavene mellom seg, i hvert fall når barna var litt større:

– Ja, så det var mer utfordringer når man lager julegaver og sånn. Skal man lage dobbelt sett – ett til mamma og ett til pappa, eller skal man tenke at ungen skal ... Vi har gjerne sånn pose som de får med hjem med litt forskjellige julegaver oppi. Og skal man da lage to sett av det, eller skal man lage ett sett og satse på at foreldrene klarer å fordele det seg imellom?

Hva gjør dere med det? Har dere noe slags standard?

– Nei, det er lenge siden jeg har tenkt på det som et problem. Det er ... i hvert fall de foreldrene jeg har, er flinke til å fordele ting sjøl. Og i hvert fall på «storbarn», da, for der er jo ungene ofte opptatt av at dette lager jeg til mamma, dette lager jeg til pappa, dette lager jeg til storesøster. De har gjerne en formening om hva de lager til hvem. (Intervju 2)

Forskjellige regler og rutiner?

Barn som bor vekselvis med mor og far, kan ha litt ulike regler og rutiner i de to hjemmene. Dette ble sjelden oppfattet som noe problem i barnehagen. Informantene understreket at selv de minste barna forsto at når de var i barnehagen, så var det barnehagens regler som gjaldt, uansett hva de fikk lov til hos mor, og hva de fikk lov til hos far. Nettopp stabiliteten og rutinene i barnehagen ble trukket fram som positivt for alle barn, uavhengig av familiesituasjon. Det som kunne være uheldig, var hvis foreldrene hadde veldig forskjellig døgnrytme, slik at barnet la seg mye senere og kom mye senere i barnehagen når det var hos den ene forelder. Vi hørte imidlertid bare én historie om dette, og det gjaldt et barn der en av foreldrene ikke var i jobb og ofte kunne forskyve døgn. Dette mente de ansatte at var uheldig fordi barnet ofte var trøtt og uopplagt i barnehagen og dessuten kunne ha vanskelig for å komme inn i leken når hun kom så sent. Hun kunne også gå glipp av fellesaktiviteter.

Det kom også fram en historie om et barn som hadde fått en spesiell leke som var ganske dyr, av den ene forelder. Han var veldig glad i den og ønsket å ta den med seg når han skulle bo hos den andre forelder. Det fikk han imidlertid ikke lov til av den forelder som hadde kjøpt leken, noe gutten kunne være litt lei seg for på «flyttedagen». Utover dette hørte vi lite om konflikter rundt ulike regler for leggetider, spising, tilgang til leker og så videre. Vi hørte også lite om konflikter mellom foreldrene om økonomi. Det kunne komme opp diskusjoner om hvem som skulle kjøpe dress, støvler eller lignende, men dette var ikke noe framtrepende tema i barnehagen slik våre informanter oppfattet det. Dette betyr selvsagt ikke at foreldre ikke kan ha diskusjoner om økonomi i andre sammenhenger.

Avdekke omsorgssvikt?

En av informantene trakk fram at det kan være vanskeligere enn ellers å oppdage det dersom det skjer ting hjemme «som ikke er helt greit» (intervju 3), når barn har to foreldrehjem. Dersom man lurer på om omsorgen er god nok, er det ikke så enkelt å få «taket på» dette når barna bor vekselvis hos hver av foreldrene. Man kan bruke lengre tid på å avdekke eventuell omsorgssvikt fordi man lett kan henge ting på at barnet savner den forelder han/hun ikke bor hos en gitt uke, snarere enn at barnet faktisk ikke har det helt greit hos en av foreldrene. Slike situasjoner forekom sjelden, men kunne være svært uheldige når de oppsto.

Råd til foreldre som skiller lag

Avslutningsvis spurte vi om informantene ville ha gitt noen råd til foreldre som skulle skille lag dersom de ble bedt om dette, og om de mente at delt bosted kan fungere greit for små barn eller ikke. Svarene her var til en viss grad preget av hvilke temaer som hadde vært diskutert under intervjuet, men det kom også opp nye momenter.

Det var stor enighet om at det er fint for barn å ha mye kontakt med begge foreldrene, uansett om de bor sammen eller hver for seg.

– Jeg tenker jo det at så lenge du har en mamma og en pappa, og begge to er på en måte foreldre, og gode oppdragere eller gode personer, så tenker jeg at det er viktig at de får lov å bo med begge to. Og at man har den type delt bosted. Man skulle jo ønske at det ikke var sånn at det var skilsmisse, og at man må ta det valget. Men jeg tenker jo det er viktig for barn å både ha en mamma og en pappa. Og få lov å være med begge to. Også over natta, ikke bare på besøk, og så tilbake igjen, for da blir det så fjernt. (Gruppe 3)

Flere pekte likevel på at godt samarbeid og god kommunikasjon mellom foreldrene er viktigere enn at barnet tilbringer nøyaktig like mye tid med hver av dem. Én uttrykte seg slik: «Jeg tror ikke jeg ville sagt noe om bosted, men jeg ville heller lagt vekt på dette her med at vær obs i forhold til kommunikasjon» (gruppe 3), og en annen sa: «Jeg tror samarbeidsnivået er viktigere enn kanskje fordelinga. Fordi at man opplever at de som samarbeider, for dem så er det ikke så viktig med disse prosentene.» (Gruppe 3) Det ble også understreket at det finnes flere måter å være familie på enn tidligere, og at det ikke er noen fasit-løsning på hva som er best for barnet: «Så er det noe med at når det gjelder barn og omsorgssituasjoner, så er det jo ikke noe fasitsvar.» (Intervju 2) Det ble

framholdt at uansett hvilket forhold foreldrene har til hverandre, og hvilke løsninger de velger for barnets bosted, så er det viktigste at de er «påloggede voksne» som samarbeider og tenker på barnets beste. Foreldrene må kunne snakke sammen om og for barnet. De trenger ikke å ha kontakt utover dette, og heller ikke å like hverandre, men de må kunne samarbeide om barnet. Det ble understreket at det er viktig å gi barnet lov til å være glad i begge foreldrene og at foreldrene ikke snakker stygt om hverandre, uansett konfliktnivå. Videre ville man ha minnet foreldrene om hvor viktig det er å «framsnakke hverandre» og «spille hverandre gode» (gruppe 3), ikke konkurrere om hvem som gjør de morsomste tingene med barnet og tilbyr de beste feriene, men ha som intensjon at barnet skal ha det like bra hos begge foreldre.

Når det gjaldt konkrete ordninger for barnet, ble det lagt vekt på at foreldre bør tilstrebe størst mulig forutsigbarhet, trygghet og stabilitet, og at det for barn er viktig med rutiner og å oppleve at hverdagen henger sammen. En av informantene sa som følger: «Så lenge det er forutsigbart og stabilt, så føler jeg at det er nesten litt det samme om det er annenhver helg eller annenhver uke.» (Intervju 2) Det ble også påpekt at selv om det er viktig å lytte til barnas ønsker, må man aldri gi barnet ansvar for å velge hvor det skal bo. Det er foreldrenes ansvar å lage gode avtaler og rammer og sørge for at flytting mellom foreldrenes bosteder foregår så smidig som mulig. Likevel er det viktig å kunne være fleksibel og være åpen for å justere på flyttedager, på rutiner for overlevering av utstyr, og på hvor lenge barnet bor hos hver av foreldrene om gangen, dersom man ser at en gitt ordning ikke fungerer så godt for barnet. Her kunne man gjerne spille på barnehagepersonalet, som tilbrakte mye tid med barna, kunne observere eventuell uro på flyttedager og fange opp ting som barnet syntes var ugreit eller bekymret seg for. Det kunne være småting, som at man ønsket å ha med seg spesielle leker fra den ene forelderen til den andre, at man ønsket å dra rett hjem og leke med lekene sine på «flyttedagene» og ikke være med på handlerunder eller middagsbesøk akkurat denne dagen, at man lurte på om pappa hadde det bra i «mammauka» og omvendt, eller at de ikke ønsket å flytte på seg så ofte.

Oppsummering

De fleste barn er i barnehagen fra de er ganske små. De ansatte kan dermed følge barn og foreldre over mange år, og de får erfaring med varierte familier og -praksiser. I denne studien undersøker vi barnehageansattes erfaringer med og refleksjoner rundt samarbeid med foreldre som har delt bosted for

barna. Gjennom gruppeintervjuer og individuelle intervjuer med til sammen 14 barnehagelærere studerer vi hvordan barnehagen involveres praktisk og på annen måte når barn har to foreldrehjem. Informantene har til sammen lang og variert erfaring fra arbeid i barnehager med ulik eierform, størrelse og sammenheng av barne- og foreldregruppen.

I tråd med barnehageloven og barnehagens rammeplan understreket våre informanter at deres mandat er å ivareta barnets beste. De ga klart uttrykk for at deres oppgave er å møte barnets behov for omsorg og oppfølging på best mulig måte, uansett familieform. For barnehagen hadde dette med samlivsbrudd og delte familier både en praktisk del og en omsorgsdel. Det ble understreket at de aller fleste foreldre samarbeider godt om barna også når de har to hjem. Store omveltninger i hjemmesituasjonen kan imidlertid gi behov for ekstra omsorg og oppmerksomhet fra barnehagens side i perioder, og samarbeid og kommunikasjon med foreldre som bor hver for seg, kan kreve litt ekstra innsats og omtanke. De ansatte hadde opparbeidet seg en del erfaring med hvordan dette kunne gjøres på best mulig måte.

Informantene i vår studie understreket at det er viktig for barnehagen å få vite om endringer i barnas hjemmesituasjon. Dette ble kommunisert gjennom oppstarts- og foreldresamtaler. Man var opptatt av å formidle at dette var til det beste for barnet, og av å skape tillit slik at foreldre skulle oppleve det som naturlig å ha en dialog om ting som foregikk hjemme.

Ifølge våre informanter informerer foreldre ofte uoppfordret om endringer hjemme, men informasjonen kan komme sent i prosessen. Det hendte at man forsto på barna at noe var i gjære og spurte foreldrene om det skjedde ting hjemme som de burde vite om. Noen foreldre kunne oppleve dette som invaderende, men de fleste hadde forståelse for at dette var informasjon som de ansatte trengte for å kunne ivareta barna best mulig i barnehagen.

De ansatte var opptatt av at foreldrene skulle oppleve at de kunne bruke barnehagen som en ressurs under og etter samlivsbrudd. Flere hadde opplevd at foreldre ba om råd om hvordan de skulle ordne en del praktiske ting rundt bruddet og i etterkant, og at foreldre var åpne for samtaler og veiledning. Informantene understreket at de aldri blandet seg i eller tok parti i foreldrenes konflikter, men kunne komme med råd dersom de så at måten foreldre kommuniserte på, eller den ordningen de hadde valgt for barnets bosted, ikke fungerte så godt for barnet. De kunne for eksempel gjøre foreldre oppmerksomme på at det er uheldig å krangle mens barna hører på, og å snakke nedsettende om hverandre i hente- eller bringesituasjoner. Dersom de observerte at barn var urolige på

byttedagene, kunne de foreslå at foreldrene vurderte færre bytter og/eller mer smidige overganger. Enkelte hadde også erfart at barn syntes det var ugreit å komme med bag i barnehagen på flyttedagen, noe de kunne formidle til foreldrene slik at de kunne vurdere andre løsninger. De ansatte understreket også hvor viktig det er at barnehagen framstår som en trygg base og gir kontinuitet og trygghet når ting er vanskelig hjemme.

Våre informanter var opptatt av at begge foreldre skulle føle seg inkludert og få den samme informasjonen fra barnehagen. Det kan være ønskelig at begge deltar på foreldresamtaler for å sikre at de får samme informasjon og anledning til å komme med synspunkter og spørsmål. Man var bevisst på ikke å ta parti i foreldrenes konflikter selv om en eller begge kunne søke støtte for sine synspunkter. Det kunne også bli gjennomført separate samtaler dersom foreldrene ønsket dette.

Også i det mer løpende samarbeidet mellom hjem og barnehage kan de ansatte få en litt annen rolle når barna har to hjem. Våre informanter mente det kunne være en fordel å være informert om hvem barnet bodde hos til enhver tid. Mange barn hadde god oversikt over dette selv, men barn kunne også være urolige fordi de lurte på hvem som skulle hente dem, hvor lenge det var til de skulle se den andre forelderen igjen, og så videre. Informantene mente ansatte strakte seg langt for å holde oversikt over når barnet bodde hos hver av foreldrene, slik at de kunne svare på barnas spørsmål.

Flere trakk fram dette med klesskift og yttertøy som et område der det lett kan oppstå gnisninger når foreldrene bor hver for seg. Det kunne bli misforståelser om hvem som skulle sørge for at barnet hadde tilstrekkelig med skiftetøy i barnehagen, hvem som skulle ta med dress og støvler fram og tilbake, og så videre. Man kunne oftere enn ellers oppleve at barna manglet skifte- og yttertøy. Informantene kunne vise litt større forståelse for dette når foreldrene bor hver for seg, enn når de bor sammen, og strakte seg langt for å finne gode løsninger. De var opptatt av at barna ikke skulle oppleve dette som et problem, og at de ikke måtte vise oppgitthet og irritasjon mens barna hørte på.

Det ble nevnt noen andre situasjoner som kunne kreve litt ekstra oppmerksomhet fra de ansatte når barn har to hjem. Foreldre hadde ulik praksis for hvem som skulle delta på fellesarrangementer i barnehagen, som for eksempel Luciafeiring og sommeravslutning. Noen fulgte ordningen med mamma- og pappa-uker. Andre møtte opp begge to, uavhengig av hvem barnet bodde hos, og i en del tilfeller møtte også besteforeldre opp. Dette var i utgangspunktet positivt, men kunne være vanskelig dersom de to «sidene» i familien kommuniserte

dårlig med hverandre og konkurrerte om hvem barnet skulle sitte sammen med. Barn kunne også bli forvirret dersom foreldre som ellers hadde store konflikter, opptrådte på fellesarrangementer som om alt var greit mellom dem. Et annet tema som kom opp, var at foreldre i delte familier kunne ønske at barna laget dobbelt sett av julegaver, påskepynt og lignende, noe man kunne strekke seg langt for å imøtekomme.

Dette med at barn har to foreldrehjem, var sjelden et eget tema i barnehagen. Temaet kunne komme opp i tilknytning til enkeltbarn dersom det var spesielle ting de ansatte trengte å vite om bo-ordning, byttedager, rutiner for flytting mellom foreldrehjemmene og så videre. Informantene understreket det store mangfoldet i familieformer og -praksiser i dag og at barnehagen alltid har fokus på barnets beste. De ansatte kunne imidlertid rådføre seg med hverandre angående kommunikasjon med foreldre med delt bosted for barna, hvordan de best kunne gjennomføre foreldresamtaler når foreldre har konflikter, hvordan de best kunne ta opp med foreldre at de ikke måtte bruke barnehagen som konfliktarena, hvordan de best kunne formidle at barnet var urolig på «byttedager», at de kanskje kunne vurdere om overgangene kunne gjøres smidigere, og så videre. De kunne også bevisstgjøre hverandre på ikke å ta parti i foreldrenes konflikter og ikke å la barna merke at de ble oppgitt dersom det manglet nødvendig utstyr. Dette var erfaringsbasert kunnskap som de ansatte hadde ervervet seg gjennom jobben. Det ble pekt på at dette gjerne kunne vært tematisert mer under utdanningen.

Når informantene ble spurt om det var noen råd de ville gi til foreldre som skulle skille lag dersom de ble bedt om dette, understreket de at det er viktig for barn å ha mye kontakt begge foreldre uansett om foreldrene bor sammen eller hver for seg. De hadde imidlertid ingen fasiløsning på hvilken ordning som er best for barna, men understreket at godt samarbeid og god kommunikasjon mellom foreldrene er viktigere enn at barnet tilbringer nøyaktig like mye tid hos hver av dem. De understreket også at det er viktig å gi barn lov til å være glad i begge foreldrene og at foreldrene ikke snakker nedsettende om hverandre, men forsøker å «spille hverandre gode» og jobbe for at barna skal ha det like fint hos begge. Det ble også pekt på at foreldre bør tilstrebe størst mulig forutsigbarhet, stabilitet og trygghet i barnas hverdag, men samtidig må være åpne for å justere på flyttedager, rutiner for overlevering av utstyr og hvor lenge barnet bor hos hver av foreldrene om gangen, dersom en gitt ordning ikke fungerer så godt for barnet. Man ønsket også å få fram at de de ansatte i barnehagen kunne være ressurspersoner som foreldrene kunne rådføre seg med og samarbeide med om barnets beste.

Kapittel 7 Delt bosted fra foreldres perspektiv. Analyser basert på *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012*

Innledning

Oppdragsgiver, Barne- og likestillingsdepartementet, ønsker i dette prosjektet primært analyser av delt bosted sett fra barns perspektiv, men etterlyser også andre stemmer. I denne delen av prosjektet benytter vi en utvalgsundersøkelse blant foreldre som bor hver for seg, til å undersøke A) hvilke faktorer som kan fremme og hvilke som kan hemme delt bosted for barna blant foreldre som bor forholdsvis nær hverandre, og B) om foreldre med ulike bo-ordninger for barna oppgir ulik grad av samarbeid og konfliktnivå med barnets andre forelder. Vi er særlig opptatt av om det er forskjeller mellom foreldre som har delt bosted for barna, på den ene siden, og dem med andre bo-ordninger på den andre. Analysene er basert på *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012*.

Vi starter med å redegjøre for datagrunnlaget for analysene og for hvordan delt bosted er definert i *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012*. Deretter gir vi en oversikt over endringer i bruk av delt bosted for barn blant foreldre som bor hver for seg, og viser hvordan bruk av delt bosted varierer med reisetiden mellom foreldrenes boliger. Til slutt viser vi resultater fra de to delanalysene A og B.

Data – *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012*

Undersøkelsen om samvær og bosted 2012 er en utvalgsundersøkelse blant mødre og fedre som bor hver for seg, gjennomført av Statistisk sentralbyrå (SSB) og finansiert av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Data er tilrettelagt og stilt til disposisjon for oss i anonymisert form av NSD – Norsk

senter for forskningsdata AS.⁷ Datainnsamlingen ble gjennomført ved telefonintervju. I undersøkelsen ble par av foreldre til samme barn intervjuet, altså både den forelderen som barnet var registrert bosatt hos (mor eller far), og den forelderen det ikke var registrert bosatt hos (mor eller far). Selv om barnet har delt bosted, kan det kun være registrert på én adresse i Folkeregisteret.

I undersøkelsen ble foreldrene spurt blant annet om fordelingen av ansvar og omsorg for barna, hvilken bo-ordning de hadde for barna, hvor lenge de hadde bodd sammen før bruddet, om de hadde vært gift eller samboende med barnets andre forelder, hvordan de fordelte arbeidet med barna før bruddet, om de var tilfredse med barnets bo-ordning og mengden samvær de hadde med barna, hvordan man vurderte samarbeidet med den andre forelderen, og hvor lang reisetid det var til den andre forelderen. SSB koblet til en del informasjon fra offisielle registre, blant annet om deltakernes utdanning og inntekt. De fleste spørsmålene i undersøkelsen gjaldt for det yngste barnet som foreldrene hadde sammen, men det ble også stilt noen spørsmål om alle barn i den aktuelle relasjonen. I analysene her benytter vi opplysninger om det yngste barnet.

Svarandelen i undersøkelsen var på 60 prosent, noe som regnes som bra i denne typen undersøkelser. Nettoutvalget var på 2 604 personer. I en del tilfeller svarte bare den ene forelderen, og svarprosenten var høyere blant foreldre som var registrert bosatt på samme adresse som barnet, enn blant foreldre som ikke var det. SSB har beregnet kombinerte frafalls- og utvalgsvekter for å justere for ulik trekk sannsynlighet for ulike grupper og for forskjellig svarprosent i ulike grupper. I analysene benytter vi disse vektene. Vi viser antall observasjoner for det uvektede materialet. Opplegg for og gjennomføring av undersøkelsen er dokumentert i Høstmark (2013).

Vi vet fra tidligere at mødre og fedre ofte gir litt forskjellige svar på hvordan de fordeler ansvaret og omsorgen for felles barn, og at de også kan ha ulike oppfatninger av konfliktnivået mellom foreldrene og hvordan samarbeidet fungerer, noe som også gjelder internasjonalt (Kitterød og Lyngstad 2014b). Vi analyserer derfor fedres og mødres svar hver for seg. Vi inkluderer både fedre/mødre der det ble oppnådd intervju med barnets andre forelder (mor/far), og fedre/mødre der dette ikke ble oppnådd.

I undersøkelsen ble det gjort intervjuer både med foreldre som tidligere har bodd sammen med barnets andre forelder, enten som gifte eller som samboende, og med foreldre som ikke har gjort det. I analysene her holder vi utenfor den

7 Verken Statistisk sentralbyrå, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet eller NSD er ansvarlige for analysene av dataene og de tolkninger som er gjort i denne rapporten.

lille gruppen av foreldre som aldri har bodd sammen.⁸ Disse har sjelden delt bosted for barnet. Vi holder også utenfor den lille gruppen (48 respondenter) som oppgir at barnets andre forelder ikke er bosatt i Norge. I den første delanalysen (A) inngår kun foreldre som oppgir at reisetiden til den andre forelderens bolig er på maksimum en halv time. Analyseutvalget omfatter da 1 682 personer (823 fedre og 859 mødre). I den andre delanalysen (B) inkluderer vi både foreldre med kort og foreldre med lang reisetid. Analyseutvalget omfatter da 2 215 personer (1 091 fedre og 1 124 mødre).

Definisjon av delt bosted

Barnets bosted, altså om barnet har delt bosted eller bor fast hos enten far eller mor, er den avhengige variabelen i den første delanalysen (A) og den viktigste forklaringsvariabelen i den andre delanalysen (B). I *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012* ble barnets bosted kartlagt gjennom følgende spørsmål: «Vi vil gjerne vite hvem barnet bor fast sammen med, dvs. hvem har den daglige omsorgen for barnet nå? Er det deg, den andre forelder, begge to eller andre?» Spørsmålet ble fulgt av en forklarende tekst:

Den av foreldrene som barnet bor fast sammen med, og dermed har den daglige omsorgen for barnet, kan bl.a. bestemme hvor i landet barnet skal bo og om barnet skal være i barnehage. Den av foreldrene som barnet bor fast hos, må også ha foreldreansvar. Den andre forelder har anledning til å uttale seg før en eventuell flytting. Hvis barnet har delt bosted, tas avgjørelsen om flytting, barnehage og lignende i fellesskap.

Med dette ønsket man at intervjupersonene skulle oppfatte delt bosted slik det er definert i barneloven, altså i juridisk forstand.

Ved å kombinere svarene med om det er mor eller far som svarer, har vi laget en variabel med fire verdier: 1) bor hos mor, 2) bor hos far, 3) delt bosted og 4) bor hos andre/vet ikke.

Foreldrene kan ha en avtale om delt bosted uten at barnet tilbringer nøyaktig halvparten av tiden hos hver av dem. Barnet kan også bo like mye hos begge foreldre uten at de har en avtale om delt bosted. Tidligere analyser viser imidlertid at foreldre som oppgir at barna har delt bosted, også som oftest oppgir at barna er sammen med hver av foreldrene omtrent halvparten av tiden (Kitterød og Lyngstad 2014a). I Folkeregisteret kan barn kun være registrert på én

8 Dette gjøres også ofte i den internasjonale forskningen på feltet (Cancian mfl. 2014, Sodermans mfl. 2013).

adresse. Det er ikke nødvendigvis samsvar mellom barnets registrerte adresse og det foreldrene oppgir som barnets bosted. Et barn kan være registrert bosatt hos far, men bo mest hos mor eller like mye hos mor, og omvendt. Andelen barn med delt bosted kan derfor ikke leses ut av SSBs registerbaserte statistikk for barn og unge (se <https://www.ssb.no/a/barnogunge/2017/familie/>).

Definisjonen av delt bosted i *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012* skiller seg litt fra den som benyttes av forskere i en del andre land. Ofte defineres delt bosted ut fra mengden samvær mellom barn og foreldre. En vanlig avgrensning er at barna skal tilbringe 35–65 prosent av tiden hos hver av foreldrene (Nielsen 2018b, Smyth 2017). En slik avgrensning ville gitt en høyere andel barn med delt bosted i Norge enn det definisjonen som benyttes i *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012*, gir, ettersom barn som bor fast hos den ene forelder, ofte har mye samvær med den andre forelder (Kitterød og Lyngstad 2014a). Dette gjelder særlig når barnet bor fast hos far (Kitterød 2006).

Bruk av delt bosted for barn – en oversikt

Før vi viser resultater fra de to delanalysene A og B, gir vi en oversikt over andelen barn med ulike bo-ordninger og hvordan dette varierer med foreldrenes samlivsstatus før bruddet og med reisetiden mellom foreldrenes boliger.

Ser vi svarene fra alle foreldre under ett og tar med både dem som tidligere har bodd sammen med barnets andre forelder, og dem som ikke har gjort det, var det 25 prosent som oppga at de hadde delt bosted for barnet i 2012 (tabell 7.1). 66 prosent oppga at barnet bodde fast hos mor, og 8 prosent at det bodde fast hos far. Fedre oppga oftere enn mødre at barnet hadde delt bosted (28 mot 21 prosent), og sjeldnere at barnet bodde fast hos mor (61 mot 71 prosent).

Tabell 7.1 Barnets bosted, basert på svar for alle foreldre, svar fra fedre og svar fra mødre. Prosent

	Barnets bosted				Antall
	Mor	Far	Delt bosted	Andre/vet ikke	
Svar fra alle	66	8	25	0	2 548
Svar fra fedre	61	10	28	1	1 249
Svar fra mødre	71	7	21	0	1 299

Det er viktig å huske på at utvalget til *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012* omfatter både foreldre som hadde skilt lag ganske nylig, og foreldre som hadde skilt lag mange år tilbake i tid. For mange kunne derfor avgjørelsen om barnets bo-ordning være tatt mange år tidligere, altså i en periode der det å ha delt bosted fremdeles var ganske uvanlig. Delt bosted var da også mindre utbredt blant dem som hadde skilt lag mange år tilbake i tid, enn blant dem som hadde skilt lag ganske nylig (Kitterød og Lyngstad 2014a), noe som også framgår av våre analyser i det følgende (del A).

Delt bosted er, som vi kunne vente, mindre vanlig blant foreldre som ikke har bodd sammen, enn blant dem som har bodd sammen, enten som gift eller som samboende (tabell 7.2). Blant dem som aldri har bodd sammen, oppga 7 prosent at barnet hadde delt bosted, mot nærmere 30 prosent av dem som hadde vært gift eller samboende med barnets andre forelder. Disse tallene er basert på svar fra fedre og mødre sett under ett. I våre analyser (A) og (B) holder vi utenfor den lille gruppen av foreldre som aldri har bodd sammen med barnets andre forelder.

Tabell 7.2 Barnets bosted etter foreldrenes samlivsstatus ved brudd, basert på svar fra alle foreldre. Prosent

	Barnets bosted				Antall
	Mor	Far	Delt bosted	Andre / vet ikke	
Gift	60	11	29	0	1 019
Samboende	65	7	28	0	1 196
Ikke bodd sammen	87	6	7	1	329

Tabell 7.3 viser hvordan delt bosted for barnet varierer med reisetiden mellom foreldrenes boliger.⁹ I alt var det 30 prosent som oppga at det var gangavstand mellom boligene. 45 prosent oppga at reisetiden var på en halv time eller mindre, 14 prosent oppga at den var mer enn en halv time, men mindre enn 2,5 timer, og 10 prosent oppga at den var minst 2,5 timer. I delanalyse A, som altså omfatter foreldre som har maksimum en halv times reisetid seg imellom, inngår dermed 75 prosent av foreldrene i undersøkelsen. Kort reisetid er vanligere blant dem med delt bosted enn blant dem med andre bo-ordninger (tabell 7.3). Det store flertallet av dem med delt bosted (96 prosent) oppgir maksimum

9 Følgende spørsmål ble stilt for å kartlegge reisetiden: «Hvor lang reisetid er det mellom ditt bosted og stedet der barnets andre forelder bor når du regner reisetiden en vei? Er det 1) gangavstand, 2) reisetid på ½ time eller mindre, 3) mer enn ½ time, men ikke så mye som 2 ½ time, 4) mer enn 2 ½ time?»

en halv times reisetid til barnets andre forelder og inngår dermed i analyseutvalget. Blant dem som oppga at barnet bor fast hos mor, inngår 68 prosent i analyseutvalget, og blant dem der barnet bor fast hos far, er andelen 64 prosent. Vårt analyseutvalg i delanalyse A utgjør altså ikke en representativ gruppe av foreldre som bor hver for seg. Beslutningen om å bosette seg i nærheten av hverandre kan være en følge av beslutningen om å ha delt bosted for barna, eller motsatt: Det at man faktisk bor nær hverandre, kan gjøre valget om delt bosted mer aktuelt.

Tabell 7.3 Reisetid mellom foreldrenes boliger etter barnets bosted, basert på svar fra alle foreldre. Prosent. Tall for dem som har vært gift eller samboende med barnets andre forelder

Barnets bosted	Gangavstand	Reisetid på ½ time eller mindre	Mer enn ½ time, under 2 ½ time	2 ½ time eller mer	Uoppgitt	Antall
Mor	22	46	18	13	1	1 384
Far	23	41	19	17	0	193
Delt bosted	53	43	3	0	1	634
Alle	30	45	14	10	1	2 215 ^a

^a Personer med «Andre/vet ikke» på barnets bosted inngår (5 observasjoner).

Selv om det store flertallet av foreldre med delt bosted for barna har ganske kort reisetid til hverandre, er det ikke slik at flertallet av dem med kort reisetid har delt bosted (Vedleggstabell 7.1). Blant foreldre med gangavstand mellom boligene hadde nesten halvparten delt bosted for barnet. Blant dem som ikke hadde gangavstand, men reisetid på maksimum en halv time, var andelen 27 prosent. Blant dem med lengre reisetid, var det få som hadde delt bosted.

Hvem har delt bosted for barna? En analyse av foreldre med kort reisetid til den andre forelderen (delanalyse A)

Kort reiseavstand mellom foreldrenes boliger anses gjerne som én av flere forutsetninger for at en ordning med delt bosted skal fungere bra for barna. I den første delanalysen (A) undersøker vi hva som kjennetegner foreldre som har delt bosted for barna, sammenlignet med dem med andre bo-ordninger, gitt at foreldrene bor forholdsvis nær hverandre. Dette vil bidra til å identifisere faktorer som kan fremme/hindre delt bosted for barna blant foreldre med såpass kort reisetid seg imellom at det i prinsippet kunne la seg gjøre å ha delt bosted

for barna, dersom foreldre og barn hadde ønsket dette. Det kan være mange grunner til at man likevel velger en ordning der barnet bor mest hos den ene forelderen (mor eller far). I analysene undersøker vi sammenhengen mellom en del sosioøkonomiske og demografiske faktorer (uavhengige variabler) som kan ha betydning for foreldre og barns valg av bo-ordning for barnet, som for eksempel foreldrenes alder, utdanning, økonomi og helse, barnets alder, antall barn, foreldrenes samlivsstatus før bruddet og hvordan man fordelte arbeidet med barna før bruddet. Både internasjonale analyser og tidligere analyser fra Norge har vist sammenhenger mellom slike faktorer og barns bo-ordning når foreldre bor hver for seg (Cancian mfl. 2014; Fehlberg mfl. 2011; Juby mfl. 2005; Kitterød og Lyngstad 2012, 2014a; Sodermans mfl. 2013). Vi bygger videre på tidligere analyser av *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012* (Kitterød og Lyngstad 2014a, Kitterød mfl. 2015, Kitterød mfl. 2014). Mens de tidligere analysene omfatter både foreldre med kort og foreldre med lang reisetid til barnets andre forelder, ser vi her altså bare på dem med forholdsvis kort reisetid (maksimum en halv time).

Vi viser først sammenhenger mellom barnets bosted og hver enkelt faktor (bivariate analyser). Deretter viser vi resultater fra analyser der samtlige faktorer inngår samtidig. Vi undersøker da betydningen av hver enkelt faktor, mens vi holder alle de andre egenskapene konstante (multivariate analyser).

Hva henger sammen med delt bosted? Uavhengige variabler i analysene

Følgende uavhengige variabler inngår i analysene: fars/mors alder, fars/mors utdanning, far/mor har økonomiske problemer, far/mor har nedsatt helse, foreldrenes samlivsstatus ved brudd, fordelingen av arbeidet med barna før bruddet, tid siden bruddet, antall barn som foreldrene har sammen, barnets alder, barnets kjønn, fars/mors samlivsstatus på intervju tidspunktet og hvorvidt far/mor er født i Norge eller i et annet land. Alle disse variablene inkluderes i både de bivariate og de multivariate analysene. I de bivariate analysene inngår i tillegg følgende faktorer: hvem av foreldrene som beholdt den felles boligen etter bruddet, fars/mors yrkesaktivitet/arbeidstid, hvorvidt far/mor arbeider skift eller turnus eller ikke, og hvorvidt far/mor har fleksibel arbeidstid eller ikke. Vedleggstabell 7.2 gir en oversikt over de uavhengige variablene i analysene og hvordan de er målt/definert.

Vi forventer følgende sammenhenger:

- Delt bosted er mer utbredt blant yngre enn blant eldre foreldre ettersom yngre foreldre har vokst opp i en tid med mer likestilte holdninger og mer likestilt familiepraksis enn foreldre som er litt eldre.

- Delt bosted er mer utbredt blant foreldre med lang utdanning enn blant dem med kortere utdanning ettersom høyt utdannede ofte er mer likestillingsorienterte enn dem med kortere utdanning.
- Delt bosted er mindre vanlig når far/mor har problemer med løpende utgifter, enn når de ikke har slike problemer. Denne sammenhengen forventes fordi det å ha to hjem for barna kan være ganske dyrt, særlig hvis barna skal ha eget rom på begge steder og dobbelt opp av en del utstyr.
- Delt bosted er mindre vanlig når far/mor har dårlig helse, enn når de har god helse.
- Når det gjelder samlivsstatus før bruddet, altså om foreldrene var gift eller samboende, har vi ingen klar antakelse om sammenhengen med barnets bosted. På den ene siden kunne vi anta at foreldre som har vært gift, har investert mer i familien og dermed oftere har delt bosted. På den annen side er samboerskap nå blitt såpass vanlig i Norge at det ikke er grunn til å forvente forskjeller i andelen med delt bosted etter bruddet. Dessuten har samboende fedre fått en sterkere juridisk stilling i barnas liv enn tidligere.
- Delt bosted er mer utbredt blant foreldre som har fordelt arbeidsoppgavene med barna ganske likt før bruddet, enn blant par der mor har gjort mest omsorgsarbeid.
- Delt bosted er vanligere blant foreldre med mange barn enn blant dem med bare ett barn.
- Delt bosted er vanligere når barna er i grunnskolealder, enn når de er yngre eller eldre.
- Når det gjelder barnets kjønn, har vi ingen klar antakelse om sammenhengen med barnets bosted.
- Når det gjelder foreldrenes samlivsstatus på intervju tidspunktet, er vi usikre på hvilken sammenheng det er rimelig å anta.

I de bivariate analysene viser vi altså i tillegg sammenhenger mellom hvem av foreldrene som beholdt den felles boligen, og barnets bosted, og mellom foreldrenes arbeidstid og arbeidstidsordning og barnets bosted. Dette er forhold som ofte trekkes fram i analyser av faktorer som kan gjøre det enklere å ha delt bosted for barna. For eksempel har det vært pekt på at delt bosted kan være enklere for foreldre med fleksibel arbeidstid enn for dem som må jobbe til faste tider. Ettersom det er nær sammenheng mellom disse variablene og foreldrenes utdanning og økonomi, inkluderer vi dem ikke i den multivariate analysen. Trolig er det også nær sammenheng mellom beslutningen om hvem av foreldrene som skal beholde den felles boligen etter bruddet, og barnets bo-ordning.

Fordelingen av de uavhengige variablene vises i vedleggstabell 7.3. Vi viser fordelingen basert på svarene fra begge foreldre sett under ett og fra fedre og

mødre separat. Det er altså de med kort reisetid (maksimum en halv time) som inngår i analysene her. Vi ser at fedrene jevnt over var noe eldre enn mødrene, mens litt flere mødre enn fedre hadde utdanning på universitetsnivå. Det store flertallet av både fedre og mødre (henholdsvis 81 og 66 prosent) oppga at husholdningen aldri eller kun en sjelden gang hadde hatt problemer med løpende utgifter siste år, og langt de fleste (henholdsvis 84 og 83 prosent) vurderte sin egen helse som enten utmerket, meget god eller god. Blant både fedre og mødre hadde litt under halvparten vært gift med den andre forelderen, mens litt over halvparten hadde vært samboende. Knappt 20 prosent oppga at samlivet hadde vart under fem år, og omtrent 40 prosent at det hadde vart i minst 11 år. Mens 34 prosent av fedrene oppga at mor gjorde det meste av arbeidet med barna før bruddet, gjaldt dette 70 prosent av mødrene. Blant både fedre og mødre hadde omtrent 60 prosent ett barn i den aktuelle relasjonen, omtrent 25 prosent hadde to barn og 5 prosent hadde tre barn eller flere. Bare blant et lite fåtall av foreldrene var det aktuelle barnet under 5 år, og blant vel 20 prosent var det minst 15 år. Omtrent halvparten av barna var gutter. Blant både fedre og mødre var de fleste enslige på intervju tidspunktet (henholdsvis 64 og 70 prosent), og det store flertallet, omtrent ni av ti, var født i Norge.

For å få et inntrykk av i hvilken grad og på hvilken måte foreldre med kort reisetid mellom boligene skiller seg fra dem med lang reisetid (over en halv time), viser vi fordelingene på de uavhengige variablene også for foreldre med lang reisetid (vedleggstabell 7.3). Det er ikke nevneverdige forskjeller mellom dem med kort og dem med lang reisetid i fordelingen av sosioøkonomiske ressurser som utdanning og problemer med løpende utgifter, og heller ikke når det gjelder foreldrens alder, deres fødeland, hvordan de fordelte arbeidet med barna før bruddet, barnets alder eller barnets kjønn. Derimot har foreldre med kort reisetid til den andre forelderen oftere enn dem med lengre reisetid hatt et langt samliv sammen, de har oftere skilt lag for en kort tid siden, og de har sjeldnere en ny partner.

Bivariate analyser – sammenhenger mellom barnets bosted og hver enkelt faktor

Vi viser først sammenhenger mellom barnets bo-ordning og hver av de uavhengige variablene (vedleggstabell 7.4). Analysene gjelder altså for foreldre som har maksimum en halv times reisetid til den andre forelderen. I venstre del av tabellen vises resultater basert på svar fra fedre og mødre sett under ett. Deretter vises sammenhenger basert på henholdsvis svarene fra fedre og svarene fra mødre.

Ser vi på svarene fra fedre og mødre under ett, oppga 36 prosent at barnet hadde delt bosted (vedleggstabell 7.4). Blant fedre og mødre var andelen henholdsvis

40 og 32 prosent. Andelen med delt bosted for barna var høyere blant foreldre med lang universitetsutdanning enn blant dem med kortere utdanning, høyere blant dem som sjelden eller aldri hadde problemer med løpende utgifter, enn blant dem som ofte eller av og til hadde slike problemer, høyere blant dem med god helse enn blant dem med dårlig helse, høyere blant dem som hadde hatt et langt samliv, enn blant dem som hadde hatt et kort samliv med barnets andre forelder, høyere blant dem som rapporterte at de hadde delt arbeidet med barna likt før bruddet, enn blant dem som rapporterte at mor hadde gjort mest, høyere blant dem med forholdsvis kort tid siden bruddet enn blant dem med forholdsvis lang tid siden bruddet, høyere blant dem med minst tre barn i den aktuelle relasjonen enn blant dem med færre barn, høyere blant dem med barn i tidlig skolealder enn blant dem med yngre og eldre barn, og høyere blant dem som var født i Norge, enn blant dem som var født i et annet land. Andelen med delt bosted var også høyere blant yrkesaktive enn blant ikke yrkesaktive foreldre, og høyere når far hadde beholdt den felles boligen, enn når mor, begge eller ingen av partene hadde beholdt boligen. Blant yrkesaktive fedre var delt bosted dessuten vanligere blant dem som ikke jobbet skift eller turnus, enn blant dem som hadde skift- eller turnusarbeid, og vanligere blant dem som hadde et fleksibelt oppmøtetidspunkt, enn blant dem som måtte møte på jobb på et bestemt tidspunkt. Disse forskjellene ser vi ikke blant yrkesaktive mødre.

Hvem har delt bosted for barna? Multivariate analyser

Resultater fra de multivariate analysene vises i tabellene 7.4 og 7.5. Disse er gjennomført ved hjelp av lineære sannsynlighetsmodeller. Vi sammenligner sannsynligheten for å ha delt bosted (= 1) med sannsynligheten for at barnet bor fast hos mor (= 0). Vi kunne ha valgt å analysere sannsynligheten for at barnet har delt bosted, sammenlignet med at barnet bor fast hos enten mor eller far. Imidlertid er det til dels litt forskjellige foreldregrupper som velger bosted henholdsvis hos far og hos mor, noe som er vist i tidligere studier både i Norge og i andre land (Cancian mfl. 2014; Kitterød og Lyngstad 2012, 2014a), og det framgår også av analysene i dette delprosjektet. Derfor blir det uryddig å slå sammen barn som bor fast hos mor, og barn som bor fast hos far, i samme referansegruppe. Ettersom det er såpass få foreldre som oppgir at barnet bor hos far, har vi ikke analysert sannsynligheten for å ha delt bosted sammenlignet med sannsynligheten for at barnet bor hos far. Vi viser imidlertid resultater fra analyser av at barnet bor hos far (= 1), sammenlignet med at barnet bor hos mor (= 0).

Koeffisienten for en gitt uavhengig variabel viser hvordan sannsynligheten for delt bosted øker/reduseres med en enhets endring i den aktuelle uavhengige

variabelen, gitt samme verdier på de øvrige uavhengige variablene. For eksempel betyr koeffisienten 0,101 for dem med videregående skole i tabell 7.4 at fedre med videregående skole har 10 prosentpoeng høyere sannsynlighet for å ha delt bosted for barnet sammenlignet med fedre med utdanning fra ungdomsskolen, gitt at fedrene er like gamle, oppgir samme grad av problemer med løpende utgifter, og så videre.

Vi gjennomfører to sett av multivariate analyser, ett basert på svar fra fedre (tabell 7.4) og ett basert på svar fra mødre (tabell 7.5). I modellene basert på fedrenes svar har vi opplysninger om fars alder, utdanning, økonomi, helse osv., og i modellene basert på mødrenes svar har vi tilsvarende opplysninger om mor. Resultatene er derfor ikke helt sammenlignbare. I tillegg kommer at fedre og mødre rapporterer forskjellig på flere områder. Som vi allerede har vist, oppgir fedre oftere enn mødre at barnet har delt bosted. Dette gjelder også når man sammenligner svar fra fedre og mødre til samme barn (Kitterød og Lyngstad 2014b). Fedre og mødre kan også oppleve samarbeidet med den tidligere partneren ulikt, og de gir ganske ulike svar på hvordan arbeidet med barna var fordelt før bruddet. Fedre rapporterer langt oftere enn mødre at de delte arbeidet med barna likt, eller at de selv (far) gjorde mest (vedleggstabell 7.4).

Analysen av sannsynligheten for at barnet har delt bosted, sammenlignet med at barnet bor hos mor, basert på fedres svar, viser følgende resultater (tabell 7.4, venstre del):

- Barnet har oftere delt bosted når far en under 35 år, enn når han eldre.
- Barnet har oftere delt bosted når far har lang utdanning, enn når han har kort utdanning.
- Barnet har sjeldnere delt bosted når far har problemer med løpende utgifter (av og til eller ofte), enn når han sjelden eller aldri har slike problemer.
- Barnet har oftere delt bosted når far har bodd lenge sammen med barnets mor (minst elleve år), enn når han har bodd sammen med barnets mor under fem år.
- Barnet har oftere delt bosted når far har gjort minst halvparten av arbeidet med barna før bruddet, enn når mor har gjort det meste av omsorgsarbeidet.

Analysen av sannsynligheten for at barnet bor hos far, vs. at barnet bor hos mor, (tabell 7.4, høyre del) viser følgende:

- Barnet bor sjeldnere hos far når far har problemer med løpende utgifter, enn når han ikke har slike problemer.

- Barnet bor sjeldnere hos far når far har vært samboende med barnets mor, enn når han har vært gift med barnets mor.
- Barnet bor oftere hos far når far har gjort minst halvparten av arbeidet med barna før bruddet, enn når mor har gjort det meste av omsorgsarbeidet.
- Barnet bor sjeldnere hos far når det er ganske lang tid siden bruddet (fem–ti år), enn når det er kortere tid siden bruddet.

Tabell 7.4 Resultater fra multivariate analyser av om barnet har delt bosted vs. bor hos mor, og om barnet bor hos far vs. bor hos mor, basert på svar fra fedre. Lineære sannsynlighetsmodeller

	Delt bosted vs. hos mor (N = 748)		Hos far vs. hos mor (N = 487)	
	Koeffisient	Std.-feil	Koeffisient	Std.-feil
Fars alder (ref.: 18–34 år)				
35–39 år	–0,211**	0,077	0,027	0,084
40–44 år	–0,090	0,079	–0,101	0,087
45 år +	–0,120*	0,079	–0,043	0,088
Fars utdanning (ref.: ungdomsskole)				
Videregående skole	0,101*	0,473	0,033	0,045
Universitet, 1–4 år	0,178**	0,059	0,017	0,057
Universitet, 5 år +	0,221**	0,079	0,109	0,095
Uoppgitt	–0,047	0,105	–0,140*	0,060
Problemer med løpende utgifter siste år? (ref.: aldri/en sjelden gang)				
Av og til	–0,161**	0,058	–0,103*	0,043
Ofta	–0,262***	0,071	–0,093	0,064
Uoppgitt	0,470***	0,078	0,168	0,231
Fars helse (ref.: utmerket, meget god, god)				
Nokså god	0,035	0,061	0,015	0,058
Dårlig	–0,073	0,080	–0,022	0,079
Samlivsstatus ved brudd (ref.: gift)				
Samboende	–0,014	0,040	–0,092*	0,043

	Delt bosted vs. hos mor (N = 748)		Hos far vs. hos mor (N = 487)	
	Koeffisient	Std.-feil	Koeffisient	Std.-feil
Samlivets varighet (ref.: 0–4 år)				
5–7 år	0,082	0,065	0,083	0,062
8–10 år	0,114	0,073	0,081	0,069
11 år +	0,132(*)	0,072	0,034	0,067
Uoppgitt	–0,280*	0,126	0,109	0,159
Fordeling av arbeid med barn før brudd (ref.: mor gjorde mest)				
Likt/far gjorde mest	0,152***	0,038	0,087**	0,034
Tid siden brudd (ref.: 0–4 år)				
5–7 år	–0,049	0,051	–0,086*	0,052
8–10 år	–0,035	0,064	–0,141*	0,058
11 år +	–0,112	0,073	–0,036	0,066
Uoppgitt	0,537*	0,227	–0,304(*)	0,166
Antall barn i relasjonen (ref.: ett)				
To	–0,050	0,046	0,055	0,049
Tre eller flere	–0,035	0,083	–0,078	0,095
Barnets alder (ref.: 0–4 år)				
5–9 år	0,061	0,086	0,025	0,087
10–14 år	0,043	0,097	0,079	0,101
15 år +	–0,040	0,110	0,054	0,112
Barnets kjønn (ref.: gutt)				
Jente	–0,050	0,036	–0,019	0,036
Fars samlivsstatus nå (ref.: gift/sambo)				
Enslig	0,036	0,040	0,003	0,039
Fars fødeland (ref.: Norge)				
Et annet land	–0,027	0,062	–0,015	0,067
Konstantledd	0,367		0,054	
R ²	0,146		0,104	

*** = signifikant på 0,001-nivå, ** = signifikant på 0,01-nivå, * = signifikant på 0,05-nivå, (*) = signifikant på 0,10-nivå

Tabell 7.5 Resultater fra multivariate analyser av om barnet har delt bosted vs. bor hos mor, og om barnet bor hos far vs. bor hos mor, basert på svar fra mødre. Lineære sannsynlighetsmodeller

	Delt bosted vs. hos mor (N = 810)		Hos far vs. hos mor (N = 581)	
	Koeffisient	Std.-feil	Koeffisient	Std.-feil
Mors alder (ref.: 18–34 år)				
35–39 år	–0,080	0,067	0,007	0,042
40–44 år	–0,040	0,069	–0,028	0,040
45 år +	–0,054	0,074	–0,001	0,045
Mors utdanning (ref.: ungdomsskole)				
Videregående skole	–0,012	0,048	–0,020	0,036
Universitet, 1–4 år	–0,040	0,050	–0,053	0,036
Universitet, 5 år +	0,151(*)	0,085	0,032	0,065
Uoppgitt	–0,031	0,129	–0,128*	0,053
Problemer med løpende utgifter siste år? (ref.: aldri/en sjelden gang)				
Av og til	–0,038	0,051	–0,034	0,032
Ofte	–0,084	0,065	0,068	0,055
Uoppgitt	–0,112*	0,053	–0,105***	0,025
Mors helse (ref.: utmerket, meget god, god)				
Nokså god	–0,080(*)	0,047	–0,107	0,032
Dårlig	–0,065	0,088	0,160(*)	0,082
Samlivsstatus ved brudd (ref.: gift)				
Samboende	0,003	0,039	–0,068**	0,025
Samlivets varighet (ref.: 0–4 år)				
5–7 år	0,103(*)	0,058	0,041	0,040
8–10 år	0,240***	0,064	–0,003	0,038
11 år +	0,165*	0,065	–0,016	0,039
Uoppgitt	0,162	0,130	–0,007	0,064

	Delt bosted vs. hos mor (N = 810)		Hos far vs. hos mor (N = 581)	
	Koeffisient	Std.-feil	Koeffisient	Std.-feil
Fordeling av arbeid med barn før brudd (ref.: mor gjorde mest)				
Likt/far gjorde mest	0,139***	0,040	0,064*	0,030
Tid siden brudd (ref.: 0–4 år)				
5–7 år	–0,025	0,052	–0,048	0,037
8–10 år	–0,097(*)	0,059	–0,064	0,040
11 år +	–0,218**	0,070	–0,060	0,049
Uoppgitt	–0,359*	0,145	0,392(*)	0,223
Antall barn i relasjonen (ref.: ett)				
To	–0,044	0,440	0,006	0,032
Tre eller flere	0,068	0,087	–0,045	0,061
Barnets alder (ref.: 0–4 år)				
5–9 år	0,204**	0,074	0,010	0,047
10–14 år	0,146(*)	0,084	0,063	0,057
15 år +	0,109	0,099	0,052	0,066
Barnets kjønn (ref.: gutt)				
Jente	–0,049	0,034	–0,047(*)	0,024
Mors samlivsstatus nå (ref.: gift/sambo)				
Enslig	–0,054	0,042	0,020	0,032
Mors fødeland (ref.: Norge)				
Et annet land	–0,077	0,067	0,010	0,041
Konstantledd	0,248		0,079	
R ²	0,120		0,103	

***=signifikant på 0,001-nivå, **=signifikant på 0,01-nivå, *=signifikant på 0,05-nivå, (*)=signifikant på 0,10-nivå

Analysene basert på mødrenes svar (tabell 7.5) viser dels de samme og dels litt andre sammenhenger enn analysene basert på fedrenes svar. Når det gjelder sannsynligheten for at barnet har delt bosted, sammenlignet med at barnet bor hos mor, finner vi følgende (tabell 7.5, venstre del):

- Barnet har oftere delt bosted når mor har lang universitetsutdanning, enn når hun har kort utdanning.
- Barnet har sjeldnere delt bosted når mor har litt redusert helse, enn når hun ikke har helseproblemer.
- Barnet har oftere delt bosted når mor har bodd lenge sammen med barnets far (minst fem år), enn når hun har bodd sammen med barnets far under fem år.
- Barnet har oftere delt bosted når foreldrene delte arbeidet med barna likt før bruddet, sammenlignet med når mor gjorde mest. Dette gjelder altså selv om atskillig færre mødre enn fedre oppgir at far tok minst halvparten av omsorgsarbeidet.
- Barnet har sjeldnere delt bosted når det er lenge siden bruddet (minst åtte år), enn når det er ganske kort tid siden bruddet (under fem år).
- Barnet har oftere delt bosted når det er i alderen 5–14 år, enn når det er under fem år.

Analysen av sannsynligheten for at barnet bor hos far, vs. at barnet bor hos mor (tabell 7.5, høyre del), viser følgende når vi baserer oss på mødrenes svar:

- Barnet bor oftere hos far når mor har dårlig helse, enn når hun ikke har helseproblemer.
- Barnet bor sjeldnere hos far når mor var samboende med barnets far, enn når hun var gift med barnets far.
- Barnet bor oftere hos far når foreldrene delte arbeidet med barna likt før bruddet, enn når mor gjorde mest omsorgsarbeid.
- Jenter bor sjeldnere hos far enn gutter gjør.

Både basert på fedres og basert på mødres svar ser vi altså at høyt utdannede foreldre praktiserer delt bosted for barna oftere enn foreldre med kort utdanning. Dette kan bunne i at foreldre med lang utdanning er mer likestillingsorienterte enn dem med kortere utdanning, og/eller at de har romsligere økonomi og dermed lettere kan ha råd til to hjem for barnet. Sammenhengen mellom foreldrenes utdanning og bruk av delt bosted for barna gjelder imidlertid også etter kontroll for hvordan man fordelte arbeidet med barna før bruddet, og for om man opplevde økonomiske vanskeligheter eller ikke. Dette peker i retning av at sammenhengen mellom foreldrenes utdanning og bruk av delt bosted kan bunne i likestillingsorienterte holdninger. Det kan imidlertid også ha betydning at foreldre med lang utdanning ofte har lengre arbeidstid enn foreldre med kortere utdanning, noe som kan gjøre at det særlig for mødre er greiere å ha delt bosted for barna enn at barna bor mest hos dem selv. Det kan være utfordrende å kombinere en krevende jobb med det å ha hovedansvar for barn.

Basert på begge foreldres svar er det også en positiv sammenheng mellom delt bosted for barnet og fordeling av omsorgsarbeidet før brudd, noe som tyder på at et likestilt foreldreskap mens man bor sammen, gjør det mer nærliggende å velge stor grad av likedeling også etter bruddet. Dette stemmer med funn i en kvalitativ studie blant foreldre med delt bosted for barna den gang denne ordningen fremdeles ble praktisert av et lite fåtall i Norge (Lunde 2001), og også med studier fra andre land (se f.eks. Westphal mfl. 2014). Både fedres og mødres svar tyder også på at foreldre som har et langt samliv bak seg, i større grad velger delt bosted enn dem med et kortere samliv. Disse foreldrene har trolig investert mye i familien og barna over mange år og ønsker å videreføre dette også når de bor hver for seg. Dette gjelder altså uavhengig av hvordan foreldrene fordelte arbeidet med barna før bruddet, hvor mange barn de har, og hvor gamle barna er.

Videre ser det ut til at dårlig økonomi for far kan være et hinder for delt bosted, og også for at barna bor fast hos far. Muligens har disse fedrene en mindre romslig bolig enn andre fedre, og de kan også ha større vansker med å betale for aktiviteter og utstyr til barnet. For mødre er det ikke statistisk signifikant sammenheng mellom dårlig økonomi og delt bosted eller det at barnet bor hos far. Derimot har mødre med litt nedsatt helse noe sjeldnere delt bosted enn dem med god helse. Dette kan virke overraskende sett i lys av at nedsatt helse kan gi større behov for å fordele omsorgsarbeidet med barna med faren. Imidlertid bor barna oftere hos far sammenlignet med hos mor når mor har nedsatt helse.

Mens tidligere studier i Norge har vist at foreldre som har vært samboende, sjeldnere har delt bosted for barna etter brudd enn dem som har vært formelt gift (Jensen og Clausen 2003), finner vi altså ikke dette mønsteret i våre analyser. Dette kan ha sammenheng med at samboende fedre har fått styrket sin rettslige stilling ved samlivsbrudd på 2000-tallet. Fra og med 2007 er mekling obligatorisk også for samboende foreldre som går fra hverandre, og ikke bare for gifte, som tidligere. Dessuten fikk fedre fra og med 2006 automatisk del i foreldreansvaret for barn dersom de bor sammen med barnets mor ved fødsel. Før 2006 måtte samboende fedre selv meddele at de ville ha foreldreansvar. Dette er viktig ettersom foreldreansvar er en forutsetning for å ha delt bosted. Videre kan det tenkes at samboende foreldre skiller seg mindre fra gifte foreldre enn tidligere på mange områder etter hvert som samboerskap er blitt mer utbredt. Imidlertid viser våre analyser basert på både fedres og mødres svar at barn fremdeles sjeldnere bor fast hos far sammenlignet med hos mor når foreldrene har vært samboende og ikke formelt gift.

Samarbeid og konflikt blant foreldre med ulike bo-ordninger for barna (delanalyse B)

I den andre delanalysen (B) undersøker vi om foreldre med delt bosted for barna rapporterer bedre samarbeid og lavere konfliktnivå enn foreldre med andre bo-ordninger gjør. Tidligere analyser har avdekket noen slike mønstre, for eksempel at foreldre med delt bosted for barna rapporterer mindre konflikter med den andre forelder enn foreldre der barna bor mest hos mor (Wiik mfl. 2015). Dette er imidlertid bivariate analyser som ikke tar hensyn til andre relevante forskjeller mellom foreldre med ulike bo-ordninger for barna. Dersom det er slik at foreldre med delt bosted for eksempel sjeldnere har økonomiske problemer enn foreldre med andre bo-ordninger, kan forskjellene i samarbeid og konfliktnivå kunne være i ulik økonomi.

I delanalyse B viser vi resultater fra bivariate analyser og fra multivariate analyser der vi kontrollerer for en rekke faktorer som kan tenkes å ha betydning for hvordan foreldrene samarbeider, som for eksempel foreldrenes helse og økonomi, barnas alder, reisetid mellom foreldrenes boliger, hvor lenge foreldrene hadde bodd sammen, og hvordan de fordelte omsorgsarbeidet mens de bodde sammen. Dermed kan vi se om forskjellene mellom foreldre med ulike bo-ordninger for barna består når vi tar hensyn til at de skiller seg fra hverandre på områder som kan ha betydning for hvordan de samarbeider, og graden av konflikter med den andre forelder. Analysene vil også gi et bilde av hvilke andre faktorer (enn barnets bo-ordning) som kan ha betydning for samarbeid og konflikt mellom foreldre som bor hver for seg. I denne delanalysen inkluderer vi både foreldre med kort og foreldre med lang reisetid til den andre forelder.

Undersøkelsen om samvær og bosted 2012 var ikke spesielt designet for å belyse samarbeid og konflikter mellom foreldre som bor hver for seg, men den inneholder noen relevante spørsmål. Vi ser på fire forhold:

- foreldrenes tilfredshet med omfanget av samvær med barnet
- grad av konflikt mellom foreldrene
- grad av enighet om regler som skal gjelde for barnet i det daglige
- grad av enighet om oppfølging av barnas fritidsaktiviteter

Vi analyserer svar fra fedre og svar fra mødre hver for seg. Som i delanalyse A benytter vi lineære sannsynlighetsmodeller i de multivariate analysene. Vi ser primært på betydningen av barnets bosted og definerer foreldre med bosted hos mor som referanse. For de øvrige uavhengige variablene rapporterer vi kun koeffisienter som er statistisk signifikante på 0,10-nivå i tabellene (se vedleggstabellene 7.5–7.8). Vi viser resultater fra tre modeller. I modell 1 inngår kun

barnets bosted som uavhengig variabel. I modell 2 inngår i tillegg foreldrenes alder, foreldrenes utdanning, hvorvidt foreldrene har problemer med løpende utgifter, samlivsstatus ved brudd, samlivets varighet, fordeling av omsorgsarbeid før bruddet, tid siden brudd, antall barn i relasjonen, barnets alder og kjønn, foreldrenes fødeland og hvem av foreldrene som beholdt boligen etter bruddet.¹⁰ I modell 3 inngår i tillegg reisetid mellom foreldrenes boliger.

Tilfredshet med mengden samvær med barnet

Spørsmålet om tilfredshet med omfanget av samvær med barnet lød som følger: «Ønsker du mer eller mindre samvær med barnet enn det du har i dag, eller er du fornøyd med omfanget slik det er i dag? 1) Fornøyd med dagens ordning, 2) ønsker mer samvær, 3) ønsker mindre samvær.»

Tabell 7.6 viser svarene fra mødre og fedre med ulike bo-ordninger for barna. Mødre er oftere fornøyde med omfanget av samværet med barnet enn hva fedrene er (henholdsvis 77 og 53 prosent), noe som ikke er uventet ettersom flere barn bor fast hos mor enn hos far. Hele 45 prosent av fedrene skulle gjerne hatt mer samvær med barnet, mens dette gjelder 19 prosent av mødrene. Både mødre og fedre er oftest fornøyde med omfanget av samværet når barnet bor fast hos dem selv, og sjeldnest fornøyde når barnet bor fast hos den andre forelderen. Foreldre med delt bosted for barna kommer i en mellomstilling. Blant disse er mødre og fedre nesten like ofte tilfredse med mengden samvær med barnet (henholdsvis 64 og 70 prosent). Foreldrene med delt bosted oppgir sjeldnere enn andre at de ønsker mer samvær.

¹⁰ Se vedleggstabell 7.2 for nærmere omtale av de uavhengige variablene.

Tabell 7.6 Foreldres tilfredshet med omfanget av samvær med barnet, etter barnets bosted, basert på svar fra mødre og svar fra fedre. Prosent

	Fornøyd med samvær	Ønsker mer samvær	Ønsker mindre samvær	Uoppgitt	Antall
Svar fra mødre					
Barnet bor hos mor	87	8	5	0	757
Barnet bor hos far	40	57	2	1	81
Delt bosted	64	35	0	0	283
Alle	77	19	3	1	1 124 ^a
Svar fra fedre					
Barnet bor hos mor	39	61	0	1	627
Barnet bor hos far	83	7	2	2	112
Delt bosted	70	30	0	0	350
Alle	53	45	1	1	1 091 ^a

^a Personer med «annet» eller «uoppgitt» på barnets bosted inngår.

I de multivariate analysene skiller vi mellom foreldre som er fornøyde med omfanget av samværet med barnet, på den ene siden (= 1), og dem som ønsker mer eller mindre samvær, på den andre (= 0). Forskjellene mellom foreldre med ulike bo-ordninger for barna er i all hovedsak de samme som i de bivariante analysene (vedleggstabell 7.5). Dette framkommer i samtlige modeller. De andre egenskapene ved foreldrene kan altså ikke forklare forskjellene i tilfredshet med omfanget av samværet. Fedre er oftere fornøyde med samværet med barnet når de har delt bosted, eller når barnet bor hos far, sammenlignet med når barnet bor hos mor (vedleggstabell 7.5, venstre del). Analyser med delt bosted som referanse (resultater ikke vist) viser at det også er statistisk signifikante forskjeller mellom fedre med delt bosted for barnet på den ene siden og fedre der barnet bor hos far, på den andre. I samtlige modeller er fedre der barnet bor hos far, oftere fornøyde med mengden samvær enn fedre med delt bosted.

Mødre er sjeldnere fornøyde med mengden samvær med barnet både når barnet bor hos far, og når barnet har delt bosted, sammenlignet med når barnet bor hos mor (vedleggstabell 7.5, høyre del). Analyser med delt bosted som referanse (ikke vist) viser at det også er statistisk signifikante forskjeller mellom mødre med delt bosted for barnet på den ene siden og mødre der barnet bor hos far, på den andre. I samtlige modeller er mødre med barn som bor hos far, sjeldnere fornøyde med mengden samvær med barnet enn mødre med delt bosted.

Både analysene basert på fedres og analysene basert på mødres svar viser bare noen få signifikante sammenhenger utover sammenhengen mellom barnets bosted og tilfredshet med samvær (vedleggstabell 7.5). Analysene basert på fedres svar viser blant annet at fedre som har problemer med løpende utgifter, fedre som har nedsatt helse, og fedre som har lang reisetid til barnet (mer enn en halv time), sjeldnere enn andre fedre er fornøyde med mengden samvær med barnet. Disse fedrene vil altså gjerne se mer til barna sine, men kan ha vanskelig for å få til dette fordi økonomien ikke strekker til, helsa setter begrensninger eller reisetiden er for lang, eller av andre grunner som henger sammen med disse faktorene.

Også for mødre ser det ut til at nedsatt helse kan være et hinder for å få til så mye samvær med barnet som de skulle ønske. For øvrig kan vi legge merke til at mødre oftere er fornøyde med mengden samvær når arbeidet med barna var ganske likedelt før bruddet. Dette gjelder altså uavhengig av faktisk bostedsordning, og det kan tyde på at omfattende samarbeid mellom foreldrene mens de bor sammen, kan gjøre at de samarbeider og forstår hverandre bedre også etter bruddet. Sammenhengen kan imidlertid også bunne i at mødre i mer likestilte foreldreskap setter større pris på det å ha en del tid uten barna enn mødre med andre bo-ordninger, kanskje fordi de har mer likestilte karriereløp og trenger å dele omsorgen med barnets far for å få nok tid til yrkesarbeid. Lignende funn er gjort i en studie fra Nederland (Bakker og Karsten 2013).

Grad av konflikt med den andre forelderen

Spørsmålet om grad av konflikt med barnets andre forelder lød som følger: «I hvilken grad vil du si at forholdet mellom deg og barnets andre forelder er konfliktfylt? 1) I stor grad, 2) til en viss grad, 3) i liten grad, 4) ikke i det hele tatt.» Spørsmålet er altså utformet svært generelt og forteller ikke om konflikten oppsto før, under eller etter bruddet, eller hva den dreier seg om. Den kan for eksempel dreie seg om mengden samvær med barnet, økonomiske forhold i tilknytning til barnet eller regler for barneoppdragelse, eller den kan dreie seg om forhold som ikke har noe med barnet å gjøre. Ettersom delt bosted forutsetter omfattende kommunikasjon og samarbeid mellom foreldrene, er det rimelig å anta at det først og fremst er foreldre uten store konflikter som velger delt bosted, og at foreldre med delt bosted derfor rapporterer om lavere konfliktnivå enn det foreldre med andre bo-ordninger gjør, noe som er i tråd med tidligere funn både i Norge og i andre land. På den annen side kan det tenkes at det tette samarbeidet som delt-bosted-foreldre må ha om barna i det daglige, i seg selv kan skape en del konflikter.

Bivariate sammenhenger mellom graden av konflikt og barnets bo-ordning vises i tabell 7.7. Omtrent en tredjedel av både fedrene og mødrene rapporterer at forholdet til barnets andre forelder er konfliktfylt i stor grad eller til en viss grad, og omtrent tilsvarende andeler oppgir at forholdet er konfliktfylt henholdsvis i liten grad og ikke i det hele tatt. Blant både fedre og mødre er det litt færre som rapporterer om konflikter når barnet har delt bosted, enn når barnet bor hos mor. Dette mønsteret ser vi også i de multivariate analysene av både fedrenes og mødrenes svar (vedleggstabell 7.6). Her skiller vi mellom dem som oppga at forholdet til barnets andre forelder var konfliktfylt i stor grad eller til en viss grad, på den ene siden (= 1), og dem som mente at forholdet ikke var konfliktfylt, eller at det var konfliktfylt i liten grad, på den andre (= 0). Selv om den forklarte variansen er høyere i modellene 2 og 3 enn i modell 1, endres ikke sammenhengen mellom barnets bo-ordning og sannsynligheten for å rapportere at forholdet til barnets andre forelder er konfliktfylt, i særlig grad når flere uavhengige variabler inkluderes i analysen. Det er derimot ingen klare forskjeller i grad av konflikt med barnets andre forelder mellom foreldre der barnet bor hos far, på den ene siden og foreldre der barnet bor hos mor, på den andre. Analyser med delt bosted som referanse (resultater ikke vist) viser ingen statistisk signifikante forskjeller i sannsynligheten for å rapportere konflikter mellom foreldre med delt bosted for barnet på den ene siden og foreldre der barnet bor hos far, på den andre. Dette gjelder både for analyser basert på svarene fra fedre og for analyser basert på svarene fra mødre.

Tabell 7.7 Grad av konflikt med den andre forelder, etter barnets bosted, basert på svar fra mødre og fedre. Prosent

	I stor grad	Til en viss grad	I liten grad	Ikke i det hele tatt	Vet ikke	Antall
Svar fra mødre						
Barnet bor hos mor	14	22	30	31	3	757
Barnet bor hos far	16	13	28	40	3	81
Delt bosted	9	17	32	41	1	283
Alle	13	20	30	34	2	1 124 ^a
Svar fra fedre						
Barnet bor hos mor	18	17	30	33	2	627
Barnet bor hos far	12	19	36	29	4	112
Delt bosted	8	15	34	42	1	350
Alle	14	17	32	35	2	1 091 ^a

^a Personer med «annet» eller «uoppgitt» på barnets bosted inngår.

Når det gjelder betydningen av de øvrige uavhengige variablene, viser analysene flere interessante resultater (vedleggstabell 7.6). Fedre som tidvis har problemer med løpende utgifter, rapporterer oftere om konflikter med barnets mor enn fedre uten slike problemer, og fedre med nedsatt helse rapporterer oftere om konflikter enn fedre med god helse. Tilsvarende forskjeller ser vi ikke blant mødrene. Videre kan vi legge merke til at sammenhengen mellom likedeling av omsorgsarbeidet før bruddet og grad av konflikter med barnets andre forelder går motsatt vei for fedre og mødre. Mens fedre med høy grad av likedeling før bruddet oftere rapporterer om konflikter med barnets mor enn fedre som gjorde mindre omsorgsarbeid, rapporterer mødre med stor grad av likedeling sjeldnere om konflikter med barnets far enn mødre som selv gjorde mest omsorgsarbeid før bruddet. Det er viktig å huske på at fedre og mødre ofte vurderer fordelingen av omsorgsarbeidet før bruddet ulikt. Likevel kan det tenkes at stor grad av likedeling av omsorgsarbeidet mens man bor sammen, gir andre forventninger til, og opplevelser av, samarbeid etter bruddet blant fedre enn blant mødre. Fedre som har bidratt med mye omsorgsarbeid mens de bodde sammen med barnets mor, vil trolig ha større forventninger til innflytelse og likedeling etter bruddet enn dem som har bidratt mindre tidligere. Dette kan tenkes å være en kilde til konflikter med barnets mor dersom foreldrene har ulike syn på hvordan omsorgen for barna skal utformes og fordeles når de bor hver for seg. Ettersom vi har tverrsnittsdata i våre analyser, og ikke kan følge individer over tid, kan vi imidlertid ikke vite noe om rekkefølgen på de ulike «begivenhetene». Vi kan dermed ikke utelukke at konfliktnivået påvirker måten man rapporterer om deling av omsorgsarbeidet på. For eksempel kan fedre som har store konflikter med barnets mor, være mer opptatt av å formidle at de bidro mye hjemme før bruddet, enn dem med lavere konfliktnivå, som kanskje oftere opplever at mor anerkjenner arbeidet far gjorde mens de bodde sammen.

Enighet om regler i det daglige

Spørsmålet om hvor enig man er med barnets andre forelder om reglene i det daglige ble stilt som følger: «I hvilken grad er du og barnets andre forelder enige om hvilke regler som skal gjelde for barnet i det daglige? 1) Helt enige, 2) ganske enige, 3) litt uenige, 4) veldig uenige.» Bivariate sammenhenger mellom graden av enighet og barnets bo-ordning vises i tabell 7.8. Det store flertallet av både fedre og mødre, henholdsvis 74 og 71 prosent, oppgir at de er enten helt eller ganske enige med barnets andre forelder om hvilke regler som skal gjelde for barnet i det daglige. Andelen er høyere blant dem med delt bosted enn blant dem med andre bo-ordninger, men forskjellen er ikke så stor, og det er verdt å legge merke til at andelen som ikke har besvart spørsmålet (eller svart «Vet ikke»), er høyere når barnet bor fast hos én av foreldrene, enn når barnet har

delt bosted. Dette kan tyde på at spørsmålet er mindre relevant for disse foreldrene ettersom de i mindre grad er avhengige av felles regler i det daglige.

Tabell 7.8 Grad av enighet om hvilke regler som skal gjelde for barnet i det daglige, etter barnets bosted, basert på svar fra mødre og fedre. Prosent

	Helt enige	Ganske enige	Litt uenige	Veldig uenige	Uoppgitt	Antall
Svar fra mødre						
Barnet bor hos mor	26	44	13	8	9	757
Barnet bor hos far	27	34	19	15	4	81
Delt bosted	24	53	15	6	2	283
Alle	26	45	14	8	7	1 124 ^a
Svar fra fedre						
Barnet bor hos mor	24	46	14	9	6	627
Barnet bor hos far	21	45	17	9	8	112
Delt bosted	35	49	13	2	1	350
Alle	27	47	14	7	4	1 091 ^a

^a Personer med «annet» eller «uoppgitt» på barnets bosted inngår.

I de multivariate analysene (vedleggstabell 7.7) skiller vi mellom dem som er helt eller ganske enige om reglene i det daglige, på den ene siden (= 1), og de øvrige foreldrene på den andre (= 0). For fedrene er det klare forskjeller mellom dem med delt bosted og dem der barnet bor hos mor, i alle de tre modellene. Delt-bosted-fedre rapporterer oftere enighet om reglene i det daglige enn fedre der barnet bor hos mor, og dette gjelder også etter kontroll for en rekke relevante faktorer. Analyser med delt bosted som referanse i stedet for bosted hos mor (resultater ikke vist) viser at det også er statistisk signifikante forskjeller mellom fedre med delt bosted for barnet på den ene siden og fedre der barnet bor hos far, på den andre, slik at fedre oftere oppgir enighet om regler når barnet har delt bosted, enn når det bor hos far. Dette gjelder i samtlige modeller.

For øvrig viser de multivariate analysene (vedleggstabell 7.7) blant annet at sannsynligheten for at foreldrene er enige om regler for barna i det daglige, er lavere blant fedre med økonomiske problemer enn blant fedre uten økonomiske problemer, lavere blant fedre med nedsatt helse enn blant dem med god helse og lavere blant dem med lang reisetid enn blant dem med kort reisetid.

Analysene basert på mødrenes svar viser at det kun er modell 1 som viser statistisk signifikant større sannsynlighet for å rapportere enighet om regler for barnet i det daglige blant mødre med delt bosted for barnet enn blant mødre der barnet bor hos mor. I modellene 2 og 3, der det altså kontrolleres for en rekke relevante faktorer, er «effekten» av delt bosted ikke statistisk signifikant. Analyser med delt bosted i stedet for bosted hos mor som referanse (resultater ikke vist) viser at det i modell 1, men ikke i modellene 2 og 3, er statistisk signifikant større sannsynlighet for å oppgi enighet om regler i det daglige når barnet har delt bosted, enn når barnet bor hos far.

Analysene i vedleggstabell 7.7 viser ellers blant annet at sannsynligheten for å være enig med barnets far om regler for barnet i det daglige er lavere for mødre med nedsatt helse enn blant dem med god helse, høyere blant mødre som fordelte omsorgsarbeidet likt med barnets far før bruddet, enn blant mødre som selv sto for det meste av omsorgsarbeidet, lavere blant mødre med lang tid siden bruddet enn blant dem med kort tid siden bruddet og lavere blant mødre med lang reisetid til barnets far enn blant dem med kort reisetid.

Enighet om oppfølging av barnas fritidsaktiviteter

Foreldre som hadde barn som var minst fire år gamle, og som oppga at barnet deltok på fritidsaktiviteter, ble spurt om i hvilken grad foreldrene var enige om hvem som skulle følge opp fritidsaktivitetene. Spørsmålet lød som følger: «I hvilken grad er du og barnets andre forelder enige om hvem som skal følge opp barnets fritidsaktiviteter og fritidsutstyr? 1) Svært enige, 2) ganske enige, 3) ganske uenige, 4) svært uenige.» Antallet observasjoner er altså lavere i analysene her enn i de foregående analysene.

Tabell 7.9 Grad av enighet om hvem som skal følge opp barnets fritidsaktiviteter og fritidsutstyr, etter barnets bosted. Svar fra mødre og fedre der barnet er fire år eller eldre. Prosent

	Andel som oppgir at barnet deltar i fritidsaktiviteter	Enighet om oppfølging blant dem som oppgir at barnet deltar i fritidsaktiviteter					Antall
		Helt enige	Ganske enige	Litt uenige	Veldig uenige	Uopp-gitt	
Svar fra mødre							
Barnet bor hos mor	72	39	30	12	8	11	518
Barnet bor hos far	66	49	25	14	9	3	50
Delt bosted	76	48	40	9	3	0	213
Alle	72	42	32	11	7	7	781 ^a
Svar fra fedre							
Barnet bor hos mor	68	36	46	9	4	5	411
Barnet bor hos far	69	32	43	3	9	13	77
Delt bosted	80	57	39	2	1	1	264
Alle	72	42	43	6	3	5	753 ^a

^a Personer med «annet» eller «uoppgitt» på barnets bosted inngår.

Bivariate sammenhenger mellom graden av enighet om oppfølging av fritidsaktiviteter og barnets bo-ordning vises i tabell 7.9. Tabellen viser også andelen av foreldre som oppga at barnet deltar i fritidsaktiviteter (venstre kolonne). Både blant fedre og blant mødre svarte 72 prosent at barnet deltok i fritidsaktiviteter. Andelen varierer lite med barnets bo-ordning. Blant dem som oppga at barnet deltok i fritidsaktiviteter, var det store flertallet enten helt eller ganske enige med den andre forelderen om hvem som skulle følge opp aktiviteter og utstyr. Dette gjaldt for både fedre og mødre, og det gjaldt for samtlige bo-ordninger (tabell 7.9). Blant mødre var det en ganske høy andel uoppgitte svar (11 prosent) når barnet bodde fast hos mor, noe som kan tyde på at spørsmålet da opplevdes som lite relevant. Tilsvarende var det blant fedre en ganske høy andel uoppgitte svar (13 prosent) når barnet bodde fast hos far.

I de multivariate analysene (vedleggstabell 7.8) skiller vi mellom foreldre som oppga at de var enige med barnets andre forelder i stor eller til en viss grad, på den ene siden (= 1) og de øvrige foreldrene på den andre (= 0). Analysene

gjelder altså for foreldre der det yngste felles barnet var minst fire år, og der barnet deltok i fritidsaktiviteter. Analysene for fedre (vedleggstabell 7.8, venstre del) viser klare forskjeller mellom dem med delt bosted for barnet på den ene siden og dem der barnet bor hos mor, på den andre. De førstnevnte oppgir oftere enn de sistnevnte enighet med barnets mor om oppfølging av fritidsaktiviteter og utstyr. Dette gjelder i samtlige modeller, altså også når vi tar hensyn til en rekke relevante forskjeller mellom de to gruppene av fedre. Analyser med delt bosted i stedet for bor hos mor som referanse (resultater ikke vist) viser i samtlige modeller statistisk signifikante forskjeller mellom fedre med delt bosted for barnet på den ene siden og fedre der barnet bor hos far, på den andre. Fedre der barnet bor hos far, oppgir sjeldnere enighet med barnets mor om oppfølging av fritidsaktiviteter og -utstyr enn fedre med delt bosted for barnet.

Det er få av de øvrige variablene i modellene som gir statistisk signifikante utslag, men i tråd med flere av de tidligere analysene i dette avsnittet ser vi at fars økonomiske situasjon har betydning. Fedre som har problemer med løpende utgifter, er sjeldnere enn dem uten økonomiske problemer enige med barnets mor om oppfølging av fritidsaktiviteter og -utstyr.

Basert på mødrenes svar (vedleggstabell 7.8, høyre del) er det bare modell 1 som viser en statistisk signifikant forskjell mellom dem som har delt bosted for barnet, og dem der barnet bor hos mor, når det gjelder sannsynligheten for enighet med barnets far om oppfølging av fritidsaktiviteter og -utstyr for barnet. Når vi kontrollerer for andre faktorer i modellene 2 og 3, er ikke denne forskjellen lenger statistisk signifikant. Analyser med delt bosted i stedet for bor hos mor som referanse (resultater ikke vist) viser ikke statistisk signifikant forskjell mellom mødre med delt bosted for barnet på den ene siden og mødre der barnet bor hos far, på den andre i sannsynligheten for enighet med barnets far om oppfølging av fritidsaktiviteter og -utstyr. Dette gjelder for samtlige tre modeller.

I tråd med de tidligere analysene i dette avsnittet ser vi at sannsynligheten for at mor er enig med barnets far om oppfølging av fritidsaktiviteter og -utstyr, er større blant mødre uten økonomiske problemer enn blant dem med økonomiske problemer og større blant mødre med god helse enn blant dem med redusert helse. Videre rapporterer mødre som delte omsorgsarbeidet likt med barnets far før brudd, oftere om enighet om oppfølging av fritidsaktiviteter og -utstyr enn dem som sto for det meste av omsorgsarbeidet selv.

Oppsummering

Oppdragsgiver ønsket primært analyser av delt bosted fra barns perspektiv, men etterlyste også andre stemmer. I denne delen av prosjektet undersøker vi, basert på en utvalgsundersøkelse blant foreldre som bor hver for seg, (A) hvilke faktorer som kan fremme og hvilke som kan hemme delt bosted for barna blant foreldre som bor forholdsvis nær hverandre, og (B) hvordan samarbeid og konfliktnivå mellom foreldre varierer mellom foreldre med ulike bo-ordninger for barna. Vi er særlig interessert i hvorvidt foreldre som har delt bosted for barna, skiller seg systematisk fra foreldre der barnet bor fast hos mor eller far.

Undersøkelsen om samvær og bosted 2012 ble gjennomført blant foreldre som bodde hver for seg, og som hadde minst ett barn under 18 år sammen. Én av fire oppga at de hadde delt bosted for barna, 66 prosent oppga at barnet bodde fast hos mor, og 8 prosent oppga at det bodde fast hos far. Fedre oppga litt oftere enn mødre at barnet hadde delt bosted eller bodde fast hos far.

Delt bosted for barna blant foreldre med kort reisetid til den andre forelderen

Kort reisetid mellom foreldrenes boliger betraktes som en viktig forutsetning for at delt bosted skal fungere godt for barna. De fleste foreldre med delt bosted for barna oppgir da også at reisetiden til den andre forelderen er forholdsvis kort. Hele 96 prosent oppga at reisetiden var maksimum en halv time. På den annen side er det ikke slik at flertallet av dem med kort reisetid har delt bosted for barnet. Blant dem med maksimum en halv times reisetid oppga 36 prosent at barnet hadde delt bosted.

Foreldre med kort reisetid til den andre forelderen har oftere enn dem med lang reisetid hatt et langt samliv sammen, det er oftere forholdsvis kort tid siden bruddet, og de har sjeldnere en ny partner. Derimot skiller de seg ikke fra dem med lang reisetid når det gjelder sosioøkonomiske ressurser som utdanning og hvorvidt de har problemer med løpende utgifter eller ikke, og heller ikke i hvordan de fordelte arbeidet med barna før bruddet.

Vi har analysert fedrenes og mødrenes svar hver for seg. Ved hjelp av multivariate analyser undersøker vi sannsynligheten for at barnet har delt bosted, sammenlignet med at barnet bor hos mor.

Analysene basert på fedrenes svar viste følgende:

- Barnet har oftere delt bosted når far en under 35 år, enn når han eldre.
- Barnet har oftere delt bosted når far har lang utdanning, enn når han har kort utdanning.
- Barnet har sjeldnere delt bosted når far har problemer med løpende utgifter (av og til eller ofte), enn når han sjelden eller aldri har slike problemer.
- Barnet har oftere delt bosted når far har bodd lenge sammen med barnets mor (minst elleve år), enn når han har bodd sammen med barnets mor under fem år.
- Barnet har oftere delt bosted når far har gjort minst halvparten av arbeidet med barna før bruddet, enn når mor har gjort det meste av omsorgsarbeidet.

Analysene basert på mødrenes svar ga følgende resultater:

- Barnet har oftere delt bosted når mor har lang universitetsutdanning, enn når hun har kort utdanning.
- Barnet har sjeldnere delt bosted når mor har litt redusert helse, enn når hun ikke har helseproblemer.
- Barnet har oftere delt bosted når mor har bodd lenge sammen med barnets far (minst fem år), enn når hun har bodd kortere tid sammen med ham.
- Barnet har oftere delt bosted når foreldrene delte arbeidet med barna likt før bruddet, sammenlignet med når mor gjorde mest.
- Barnet har sjeldnere delt bosted når det er lenge siden bruddet (minst åtte år), enn når det er ganske kort tid siden bruddet (under fem år).
- Barnet har oftere delt bosted når det er i alderen 5–14 år, enn når det er under fem år.

Basert på både fedrenes og mødrenes svar ser vi altså at høyt utdannede foreldre oftere har delt bosted for barna enn dem med kort utdanning. Dette gjelder altså også når vi justerer for foreldrenes økonomi og helse og hvordan man fordelte arbeidet med barna før bruddet, og dette kan bunne i at de høyt utdannede er mer likestillingsorienterte enn dem med mindre utdanning.

Basert på begge foreldres svar er det altså også en positiv sammenheng mellom delt bosted for barnet og fordeling av omsorgsarbeidet før brudd, noe som kan tyde på at et likestilt foreldreskap mens man bor sammen, gjør det mer nærliggende å velge likedeling også etter bruddet.

Mens tidligere studier har vist at foreldre som har vært samboende, sjeldnere har delt bosted for barna etter et samlivsbrudd enn dem som har vært formelt

gift, finner vi ikke dette mønsteret i våre analyser. Dette kan ha sammenheng med at samboende fedre har fått styrket sin rettslige stilling ved samlivsbrudd. Kanskje skiller de seg også mindre fra gifte foreldre etter hvert som samboerskap er blitt mer vanlig.

Samarbeid og konflikt blant foreldre med ulike bo-ordninger for barna

Vi undersøker om foreldre med delt bosted for barna opplever bedre samarbeid og mindre konflikter med den andre forelderen enn foreldre der barnet bor fast hos mor eller far. Analysene omfatter både foreldre med lang og foreldre med kort reisetid. Også her analyserer vi fedres og mødres svar hver for seg. Vi gjennomfører multivariate analyser med kontroll for en rekke relevante faktorer. Vi ser på fire forhold: foreldrenes tilfredshet med mengden samvær med barnet, grad av konflikt mellom foreldrene, grad av enighet om hvilke regler som skal gjelde for barnet i det daglige, og grad av enighet om oppfølging av barnets fritidsaktiviteter og -utstyr.

Mødre er oftere fornøyde med omfanget av samværet med barnet enn hva fedre er, noe som må ses i lys av at flere barn bor fast hos mor enn hos far. Henholdsvis 77 og 53 prosent av mødrene og fedrene oppga at de var fornøyde med omfanget av samværet. 45 prosent av fedrene skulle gjerne hatt mer samvær, mot 19 prosent av mødrene. De multivariate analysene viser at fedre oftere er fornøyde med omfanget av samværet når barnet har delt bosted, eller når det bor hos far, sammenlignet med når barnet bor hos mor. Mødre er derimot sjeldnere fornøyde med omfanget av samværet med barnet når barnet har delt bosted, eller når det bor hos far, sammenlignet med når barnet bor hos mor.

Omtrent en tredjedel av både fedrene og mødrene oppga at forholdet til barnets andre forelder var konfliktfylt i stor grad eller til en viss grad, og omtrent tilsvarende andeler rapporterte at det var konfliktfylt henholdsvis i liten grad og ikke i det hele tatt. Blant både fedre og mødre var det litt færre som rapporterte om konflikter med barnets andre forelder når barnet hadde delt bosted, enn når barnet bodde fast hos mor. Dette gjelder både i bivariate analyser og i multivariate analyser der det er kontrollert for en rekke relevante faktorer. Spørsmålet om konflikter var utformet generelt og sier ikke noe om hva konflikten dreide seg om, eller når den oppsto.

Det store flertallet av både mødre og fedre oppga at de var enten helt eller ganske enige om hvilke regler som skulle gjelde for barna i det daglige. Fedre rapporterte oftere at de og barnets mor var enige om regler i det daglige, når barnet hadde delt bosted, enn når barnet bodde hos mor. Delt-bosted-fedre var

også oftere enige med barnets mor om regler i det daglige enn fedre som bodde fast sammen med barnet. Dette gjaldt etter kontroll for en rekke relevante faktorer. Bivariate analyser viser at mødre med delt bosted for barnet oftere er enige med barnets far om regler for barnet i det daglige enn mødre som bor fast sammen med barnet. Denne forskjellen forsvinner imidlertid når det justeres for relevante faktorer i multivariate analyser.

Vel sju av ti mødre og fedre med barn over tre år oppga at barnet deltok i fritidsaktiviteter. De fikk da spørsmål om grad av enighet mellom foreldrene om hvem som skulle følge opp barnets fritidsaktiviteter og -utstyr. Det store flertallet av både mødre og fedre oppga at de var enten helt eller delvis enige med barnets andre forelder om dette. Dette gjaldt på tvers av barnets bo-ordning. Multivariate analyser viser at fedre oftere rapporterer enighet med barnets mor om oppfølging av fritidsaktiviteter og -utstyr når barnet har delt bosted, enn når det bor fast hos mor eller far. Bivariate analyser viser at mødre oftere rapporterer enighet med barnets far om oppfølging av fritidsaktiviteter og -utstyr når barnet har delt bosted, enn når det bor hos mor. Sammenhengen forsvinner imidlertid når det justeres for relevante faktorer i de multivariate analysene.

De multivariate analysene viste ellers at fedre med nedsatt helse, fedre som hadde problemer med løpende utgifter, og fedre med lang reisetid til barnets mor jevnt over rapporterte om dårligere samarbeid og mer konflikter med barnets mor enn fedre uten helseproblemer, fedre som ikke hadde problemer med løpende utgifter, og fedre som bodde forholdsvis nær barnets mor.

For mødrenes del viste de multivariate analysene at de som hadde hatt stor grad av likedeling av omsorgsarbeidet mens de bodde sammen med barnets far, jevnt over rapporterte om bedre samarbeid og mindre konflikter med barnets far enn mødre som hadde stått for det meste av omsorgsarbeidet selv.

Kapittel 8

Barns erfaringer med delt bosted er en studie av endringer ved moderne barndom og familieliv. Det er særlig tre forhold vi anser som vesentlige for å forstå hvordan delt bosted har blitt et aktuelt boalternativ for barn. Det første handler om økt mangfold i familieformer, hvor det at foreldrene er skilt, bare er én av flere måter som familielivet kan utspille seg på. Familieliv ser dermed forskjellig ut, både med hensyn til hvem barnet bor sammen med, og med hensyn til familiens relasjonelle omland. Familie er derfor noe mange barn reflekterer over. Det å bo sammen med begge foreldrene i en kjernefamilie er likevel fortsatt den mest vanlige boformen for barn, og den framstår som normen som andre boformer stilles opp mot. Når foreldrene ikke lenger bor sammen, blir familielivet ikke lenger noe barn tar for gitt, og forholdet til foreldrene er noe de tenker mye på og må ta stilling til.

Et annet kjennetegn ved moderne barndom er forventninger om et likestilt familieliv der både mor og far er yrkesaktive og tar omsorgsansvar. Det er en politisk målsetting at begge foreldre skal ha ansvar for både forsørgelse og praktisk omsorg for barna, uavhengig av om de bor sammen eller hver for seg. Delt bosted for barn kan sikre et likestilt familieliv også når foreldrene bor hver for seg, og for mange kan det være en videreføring av en stor grad av likedeling hjemme og ute før bruddet. Barna og ungdommene i vår studie forteller om foreldre med relativt likestilt yrkesdeltakelse. Vi ser at de «barnefrie ukene» kan gi foreldre likere vilkår for yrkesdeltakelse. Både mødre og fedre kan ha ansvarsfulle jobber, mange jobbreiser og eget firma, og både mødre og fedre kan ha lange arbeidsdager og ta med seg arbeidet hjem. Det er heller ikke store forskjeller i beskrivelser av mødres og fedres omsorgs- og husholdsaktiviteter. Omsorgsevne anerkjennes hos begge foreldrene, og barna forventer at begge foreldrene ivaretar omsorgen for dem. Når det gjelder tilpasninger og delaktighet i familieliv og yrkesliv, finner vi like store forskjeller fedre imellom og mødre imellom som når vi sammenligner fedre og mødre. Foreldreskap blir tilpasset endrede forventninger og betingelser og følger ikke nødvendigvis veldig klare kjønnede spor.

Mange internasjonale studier peker på at barn med skilte foreldre kommer dårligere ut økonomisk enn barn med foreldre som bor sammen, og at dette kan gå ut over levekårene. Denne forskningen legger ofte til grunn at barna blir boende

mest hos mødrene etter en skilsmisse, og at hun har svakere yrkestilknytning enn fedrene. Det er imidlertid et vanlig funn at foreldre som velger delt bosted for barna, har høyere utdanning og bedre økonomi enn foreldre der barna bor fast hos mor. Dette gjelder både internasjonalt og i norske studier, men bildet har blitt noe mer sammensatt de senere årene (Kitterød mfl. 2015). I vår undersøkelse er det mange av informantene som opplever at økonomi ikke er et stort tema i hverdagen. De sier at foreldrene har grei økonomi, eller at enten moren eller faren har god inntekt. I flere tilfeller er det mødrene som tjener mest. Andre igjen opplever at én av eller begge foreldre har dårlig råd. Foreldrenes økonomi blir blant annet påvirket av hva slags oppgjør de har og avtaler de gjør angående bolig etter bruddet, og også av hvordan de fordeler ansvaret for ulike typer løpende utgifter til barnet. Økonomien bedrer seg ofte når foreldre etablerer et nytt parforhold. Heller ikke når det gjelder økonomi, kommer det fram et tydelig skjevt bilde som følger kjønnede skillelinjer i vårt utvalg.

Et tredje kjennetegn som har vært framtrepende i vår barnestudie, er måten barn snakker om familielivet sitt på. Vi gjenfinner det vi har kalt en klar likestillings- og rettighetsdiskurs. Dette gjelder hvordan de snakker om delt bosted som en rettfærdig fordeling for foreldrene, men også hvordan de snakker om at foreldrene må ta hensyn til det som er best for barnet, og at barn har rett til å være med og bestemme.

Delt bosted

I dag bor omtrent ett av fire barn ikke sammen med begge foreldrene til daglig, og ifølge *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012* hadde om lag en fjerdedel av disse igjen delt bosted. Vår barnestudie gir innblikk i varierte erfaringer og peker på betingelser som er viktige for barn og ungdom for at delt bosted skal være en praktisk og ønskelig boform. Informantene oppgir at den viktigste grunnen for å ha delt bosted er å ha en nær hverdagsrelasjon til begge foreldrene. Dette finner vi også i andre kvalitative studier med barn som informanter (se f.eks. Berman 2015, Smart 2006). I vår studie begrunner informantene dette med at de ikke vil velge én av foreldrene framfor den andre. De opplever delt bosted som en rettfærdig ordning for foreldrene. Delt bosted der begge foreldrene ønsker å ivareta omsorgen for dem, sier de også er en bekreftelse på å være elsket – at både mor og far bryr seg om dem også etter at de har skilt lag.

Vi har delt informantene inn i tre grupper: *de tilfredse*, *de ambivalente* og *de utsatte*. Denne grupperingen av barn går til dels på tvers av foreldrenes konfliktnivåer, hvor lenge det er siden familien ble splittet, barnets alder og om foreldrene har nye partnere og familier eller ikke. Det er bare en håndfull *utsatte* som

har opplevd delt bosted som vanskelig, og at familieforhold og bo-ordning har virket negativt inn på tilværelsen deres. Det er særlig bekymringer for én av foreldrenes helse, for kontroll eller avvisning, for forhold til en steforelder eller for konflikt mellom foreldrene som skaper utrygghet, angst og sinne. De andre fordeler seg jevnt mellom de *tilfredse* og de *ambivalente*, og de kan også skifte fra å være positivt innstilt til å bli mer slitne av det å ha to hjem. De fornøyde har gode relasjoner til begge foreldrene, foreldrene samarbeider relativt bra og bor ofte i samme nabolag, og det praktiske tar ikke for mye krefter og oppmerksomhet. De ambivalente uttrykker også at de er glad for å dele en hverdag med begge foreldrene og eventuelt en ny familie og småsøsken, men de kan også reflektere over hva som er irriterende, slitsomt og vanskelig med å leve på denne måten. Det mest slitsomme med delt bosted er å skifte bosted og forflytte klær og utstyr mellom stedene. Det irriterende er at de stadig må planlegge og tilpasse tid og aktiviteter til hvor de bor. Det vanskelige er når de bekymrer seg over forholdet til en av foreldrene eller til andre i foreldrenes hushold. Særlig ungdommene nevner at økonomi kan bli et tema som de kvier seg for å ta opp, fordi det kan skape spenninger i deres eget forhold til foreldrene eller i forholdet foreldrene imellom. Flere beskriver at de har fått en vanskelig budbringerrolle mellom foreldrene i økonomiske spørsmål, eller at de føler seg som en utgiftspost når foreldrene er uenige om hvem som skal dekke små og store utgifter.

Flere av informantene vår har valgt å bo fast hos én av foreldrene etter å ha hatt delt bosted over lengre tid. Ungdommene finner det mer besværlig å ha delt bosted enn yngre barn, noe som også andre studier i de nordiske landene konkluderer med (Berman 2015, Ottosen mfl. 2011, Ottosen 2016, Skjørten mfl. 2007). Ungdommer i vår studie som velger å bo mer hos én av foreldrene, begrunner dette blant annet med at de gjennom tiden med delt bosted opparbeidet seg et nært forhold til begge foreldrene, og at denne kvaliteten kan opprettholdes uten å dele helt likt. Noen har også bodd mer hos én av foreldrene i perioder, men har ønsket å dele tiden sin mer likt, ofte ut fra en forståelse av rettferdighet.

Vi finner ikke noen klare forskjeller i hvordan gutter og jenter vurderer delt bosted, eller i hvordan de snakker om relasjoner, aktiviteter og forventninger til foreldre. Vi har derimot kunnet identifisere aldersspesifikke utforminger og utfordringer ved delt bosted. Vi finner aldersspesifikke tilnærminger til hvordan informantene snakket om erfaringene sine. De yngste er nåtidsorienterte og finner måter å tilpasse seg situasjonen på gjennom å tenke mest på det som er bra, men de kan også gi uttrykk for at de til tider er lei seg. De litt eldre har et mer kritisk blikk på foreldrene og verdsetter selvstendighet og en ny posisjon i familien. Ungdommene reflekterer over bo-ordninger i både nåtid og fortid og

forteller om tilpasninger i avtaler over tid. Alle uansett alder formidler hvordan familielivet blir en stadig kilde til nye refleksjoner og situasjoner de selv må finne ut av, for eksempel foreldrenes følelsesmessige reaksjoner på brudd, kommunikasjon og samarbeid mellom foreldrene, foreldrenes nye kjæresten og parforhold, og nye familiemedlemmer. Barns bo-ordninger etter at foreldrene har skilt lag, er dermed et eksempel på hvordan barn forholder seg aktivt til et familieliv og selv bidrar til å «gjøre» en familie. Dette kommer fram i de mange beskrivelsene om egen innsats og motivasjon for å ivareta, for de fleste, et stort spekter av relasjoner på tvers av sted til foreldre, biologiske og sosiale søsken, og stefforeldre.

Et slående trekk i studien er at mobiltelefon og sosiale medier i mindre grad enn vi hadde forventet, blir brukt til å ha kontakt med den forelderen man ikke er sammen med i en gitt periode. Alle forteller at de snakker jevnlig med begge foreldrene for å avtale tider eller for å løse praktiske ting. De yngste forteller om nesten daglig kontakt med moren, for å si god natt, mens de eldre mener at dette varer bare en begrenset periode. De kan oppleve at kontakt på tvers kan bidra til såre følelser hos foreldrene, som de prøver å unngå.

Søsken og venner

De fleste har et nært forhold til søsken, også til dem som de regner som søsken i nyfamilier. De fleste gjør en stor innsats for å ivareta søskenrelasjoner, til både biologiske og sosiale søsken. De kan også uttrykke ambivalente følelser om samhörighet og atskillelse. Søskenrelasjoner beskrives som tette og støttende gjennom at søsken deler et vekslende hverdagsliv. Foreldrenes valg, rutiner og innsats vil nødvendigvis ramme inn barnas relasjoner, men informantene beskriver først og fremst at det er deres egen relasjonelle innsats som er betydningsfull for hvordan relasjonene til søsken utvikler seg.

Vi finner ikke at delt bosted virker vesentlig inn på vennerelasjoner, selv om noen tilpasser samvær i helgene ut fra hvor de bor. Det er få som beskriver vansker med å opprettholde vennskap på grunn av at de bor delt. Likevel kan det være praktiske grunner til at de ser enkelte venner mindre om ettermiddagen, eller at vennsamvær skifter mellom ukene. De fleste har begge boligene i samme nabolag, og dermed er ikke bosted avgjørende for vennerelasjonen. Noen forteller om at oppmerksomheten deres er mer rettet mot egne venner og interesser enn mot søsken og foreldre. Andre forteller også at de er mye hjemme, og at de prioriterer dette for å ha nok tid med hver av foreldrene. De kan tilpasse fordeling av dager ut fra fritidsaktiviteter, men gjennomgående var aktiviteter ikke et stort tema knyttet til delt bosted. På bakgrunn av utvalget vårt

kan vi derfor ikke konkludere med at det å ha delt bosted har avgjørende virkning på vennerelasjoner og fritid. Det kan heller ses som én av flere faktorer som påvirker barns samværsformer.

Vi finner ikke grunnlag for å si at delt bosted reduserer barns sosiale nettverk (Zartler og Grillenberger 2017). Vi ser heller at det kan utvides, gjennom at barna kan ha flere nære relasjoner i hverdagen sin. Det ser heller ikke ut til barnas kontakt med besteforeldre blir påvirket vesentlig av denne familieformen, basert på hva våre informanter forteller om dette. Det kom imidlertid fortellinger om besteforeldre som hadde gitt mye praktisk hjelp og støtte da foreldrene skilte lag da barna var ganske små, blant annet ved at de hentet og fulgte i barnehagen og på fritidsaktiviteter.

Medvirkning

Det er gjort få studier av barns erfaringer med medvirkning i valg av bo-ordninger og i det daglige ellers (se f.eks. Haugen 2010). Alle informantene i vår studie verdsetter fleksibilitet og det å ha mulighet til å endre bo-ordningen ut fra hva de synes er praktisk og ønskelig. Mange opplever det likevel vanskelig å ta opp spørsmålet om å endre bo-ordningen fordi de er redde for å såre foreldrene. De stoler på at foreldrene har tenkt nøye gjennom det som er best for dem. De har også få referanser når de skal ta stilling til bo-ordning ved foreldrenes samlivsbrudd. De vet ikke da hva delt bosted vil innebære i praksis. Ungdommene understreker at det har blitt lettere både å ha en mening og å si sin mening etter hvert som de har blitt eldre. En del velger å endre ordningen med å bo delt til enten å bo lenger hos hver eller til å bo mer hos den ene. De begrunner som oftest dette ut fra praktiske hensyn og med at de ønsker mer ro i en hektisk hverdag med skole, venner og fritidsaktiviteter. En del søsken har ulike bo-ordninger tilpasset alder og ønsker, mens andre understreker at det er fint å ha samme ordning som søsken, fordi det gir dem støtte og fellesskap. Uansett alder og begrunnelser er informantene våre ofte ambivalente når de skal ta et valg, og de føler at det er mange hensyn som må tas, både til andres forventninger og til egne sammensatte ønsker. Bo-ordningen og forholdet til foreldrene er et tema som barna ikke tar opp så ofte med andre. Stort sett deler de ikke sine bekymringer med venner.

Samarbeid og konfliktnivå

I forskning om barns bo-ordninger har mye oppmerksomhet vært rettet mot konfliktforholdet mellom foreldrene. At vanskelige forhold mellom foreldrene innebærer ekstra belastninger for barna, er noe vi finner igjen i materialet vårt.

De fleste informantene inngår likevel i det vi har kalt *lavkonfliktfamilier*, der samarbeidet mellom foreldrene går greit. De understreker at foreldrene er venner. Noen tilhører en mellomgruppe med *moderat konfliktnivå* i familien. I disse familiene påvirker konflikter samarbeidet foreldrene imellom, og de kan ha skapt bekymringer og problemer for barna, blant annet gjennom at de har måttet være bindeleddet i kommunikasjonen mellom foreldrene. Det er en liten håndfull som har opplevd eller fortsatt lever med et *høykonfliktnivå* mellom foreldrene. I disse tilfellene har foreldrenes kamp eller uvennskap preget oppveksten i stor grad.

Konfliktfulle forhold kan også forekomme mellom barnet og foreldrene. Vi ser at en problematisk relasjon til én av eller begge foreldrene kan skape store bekymringer for barna, og dette forekommer uansett om foreldrene har et konfliktfylt forhold eller ikke. Grunnene til at en dårlig relasjon utvikler seg, kan være flere. Barna forklarer det gjerne med foreldres personlighet, men de forteller også at foreldres helseproblem, foreldres kontrollerende atferd eller det at foreldrene ikke står opp for dem eller prioriterer tid med dem, kan danne grunnlag for et dårlig forhold.

Gjennom analyser av *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012*, som er en utvalgsundersøkelse blant foreldre som bor hver for seg (kapittel 7), har vi undersøkt om foreldre med delt bosted for barna opplever bedre samarbeid og mindre konflikter med den andre forelderen enn foreldre der barnet bor fast hos mor eller far. Analysene omfatter både foreldre med lang og foreldre med kort reisetid. Vi finner at mødre oftere er fornøyde med omfanget av samværet med barnet enn hva fedre er, noe som må ses i lys av at barn oftere bor fast hos mor enn hos far. Fedre er oftere fornøyde med omfanget av samværet når barnet har delt bosted, eller når det bor hos far, sammenlignet med når barnet bor hos mor. Mødre er derimot sjeldnere fornøyde med omfanget av samværet med barnet når barnet har delt bosted, eller når det bor hos far, sammenlignet med når barnet bor hos mor.

Omtrent en tredjedel av både fedrene og mødrene oppga at forholdet til barnets andre forelder var konfliktfylt i stor grad eller til en viss grad. Omtrent tilsvarende andeler rapporterte at det var konfliktfylt henholdsvis i liten grad og ikke i det hele tatt. Blant både fedre og mødre var det litt færre som rapporterte om konflikter med barnets andre forelder når barnet hadde delt bosted, enn når barnet bodde fast hos mor.

Det store flertallet av både mødre og fedre oppga at de var enten helt eller ganske enige om hvilke regler som skulle gjelde for barna i det daglige. Fedre

rapporterte oftere at de og barnets mor var enige om regler i det daglige, når barnet hadde delt bosted, enn når barnet bodde fast hos mor eller far.

Videre ser vi at uavhengig av barnets bo-ordning opplever fedre med redusert helse, fedre som har problemer med løpende utgifter, og fedre med lang reisevei til barnets mor dårligere samarbeid og mer konflikter med mor enn andre fedre. Mødre opplevde bedre samarbeid og lavere konfliktnivå når foreldrene hadde delt omsorgsarbeidet likt mens de bodde sammen, enn når de selv hadde stått for det meste av omsorgsarbeidet.

Kort reisetid – hvem velger delt bosted?

Kort reisetid mellom foreldrenes boliger betraktes som en viktig forutsetning for at delt bosted skal fungere godt for barna. De fleste informantene i barnestudien oppgir enten at foreldrene bor i samme nabolag, eller at reisetiden til den andre forelderen er forholdsvis kort. Foreldrene kan ha flyttet flere ganger, både på grunn av at økonomien bedrer seg, og på grunn av at de flytter sammen med en partner. Ønsket om å bo i nærheten ivaretas likevel av de fleste foreldrene.

Betydning av kort reisetid kommer også fram i den kvantitative studien *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012*. Her oppga vel en tredjedel av informantene som hadde maksimum en halv times reisetid, at barna hadde delt bosted.

I den kvantitative studien har vi undersøkt hvilke faktorer som kan fremme og hvilke som kan hemme delt bosted blant foreldre med forholdsvis kort reisetid. Fedrenes og mødrenes svar har blitt analysert hver for seg. Fedrenes svar viste at barnet oftere har delt bosted når far er under 35 år, enn når han eldre, når far har lang utdanning, enn når han har kort utdanning, når far har bodd over fem år med barnets mor, enn når han har bodd kortere tid sammen med barnets mor, og når far har gjort minst halvparten av arbeidet med barna før bruddet, enn når mor har gjort det meste av omsorgsarbeidet. Barnet har sjeldnere delt bosted når far har tidvis problemer med løpende utgifter, enn når han sjelden har slike problemer.

Mødrenes svar viste at barnet oftere har delt bosted når mor har lang utdanning, enn når hun har kort utdanning, når mor har bodd lenge sammen med barnets far, enn når hun har bodd kortere tid sammen med ham, og når foreldrene delte arbeidet med barna likt før bruddet, sammenlignet med når mor gjorde mest. Barnet har sjeldnere delt bosted når det er lenge siden bruddet, enn når det er ganske kort tid siden bruddet.

Velferdsinstitusjonenes rolle i familiers dagligliv

I dag er det en rekke velferdstjenester som forholder seg til barns familieliv. I *barnestudien* forteller en del informanter om kontakt med helsesøstre, og noen har deltatt i samtalegrupper for barn med skilte foreldre, som en del skoler organiserer. Enkelte har erfaring med barnevern, familiemekling og rettsvesenet. Særlig én informant etterlyser mer grundig oppfølging fra skolens side i tilfeller der barnet sliter og har det vanskelig hjemme. Skolens helsesøstre har vært et viktig lavterskeltilbud som de kan kontakte, men ikke alle har brukt det selv om de trengte noen å snakke med. De fleste opplever skolens samtalegrupper som en anledning til å lytte til andres ofte mer vanskelige erfaringer, men har ikke selv fortalt så mye. Gruppene er likevel et sted de får et rom og et språk for å uttrykke tanker og følelser om familiesituasjonen. Enkelte har blandede erfaringer med å snakke med for eksempel en representant for familievernkontoret eller barnevernet, eller med det å ha uttalt seg i forbindelse med en barnefordelingssak som ble brakt inn for domstolen.

En institusjon som forholder seg daglig til små barn og foreldre, er barnehagen. Vi har undersøkt barnehageansattes erfaringer med og refleksjoner rundt samarbeid med foreldre som har delt bosted for barna. I *barnehagestudien* har vi gjennom gruppeintervjuer og individuelle intervjuer med til sammen 14 barnehagelærere studert hvordan barnehagen involveres praktisk og på annen måte når barn har to foreldrehjem. Informantene har til sammen lang og variert erfaring fra arbeid i barnehager med ulik eierform, størrelse og sammensetning av barne- og foreldregruppen.

Samtlige informanter understreket at det er viktig for barnehagen å få vite om endringer i barnas hjemmesituasjon. Man var opptatt av å formidle at dette var til det beste for barnet. Man var også opptatt av å skape tillit slik at foreldre skulle oppleve det som naturlig å ha en god dialog om ting som foregikk hjemme. Ifølge våre informanter informerer foreldre ofte uoppfordret om endringer hjemme, men informasjonen kan komme sent i prosessen. Av og til valgte de ansatte å spørre om det skjedde ting hjemme som de burde vite om, fordi de merket på barna at ikke alt var som det pleide. Noen foreldre kunne oppleve dette som invaderende, men de fleste hadde forståelse for at dette var informasjon som de ansatte trengte for å kunne ivareta barna best mulig i barnehagen. De ansatte var opptatt av at foreldrene skulle oppleve at de kunne bruke barnehagen som en ressurs under og etter samlivsbrudd. Flere hadde opplevd at foreldre ba om råd om hvordan de skulle ordne en del praktiske ting rundt bruddet og i etterkant, og at foreldre var åpne for samtaler og veiledning. Blant annet kunne de minne foreldre om at det var viktig å skjerme barna fra eventu-

elle konflikter. Våre informanter var opptatt av at begge foreldre skulle føle seg inkludert og få den samme informasjonen fra barnehagen. Det kan være ønskelig at begge deltar på foreldresamtaler for å sikre at de får samme informasjon og anledning til å komme med synspunkter og spørsmål. Man var bevisst på ikke å ta parti i foreldrenes konflikter selv om én eller begge kunne søke støtte for sine synspunkter. Det kunne også bli gjennomført separate samtaler dersom foreldrene ønsket dette.

Dette med at barn har to foreldrehjem, var sjelden et eget tema i barnehagen. Temaet kunne komme opp i tilknytning til enkeltbarn dersom det var spesielle ting de ansatte trengte å vite om bo-ordning, byttedager, rutiner for flytting mellom foreldrehjemmene og så videre. Informantene understreket det store mangfoldet i familieformer og -praksiser i dag og at barnehagen alltid har barnets beste i fokus.

Barnas anbefalinger – og våre

Til forskjell fra en begrenset samværsordning etter at foreldrene har skilt lag, innebærer delt bosted at barnet deler en hverdag med begge foreldrene. I beskrivelsene i barnestudien kommer det fram hvordan de selv gjør en stor innsats for å opprettholde et godt forhold til en ofte stor krets av nære relasjoner. Å føle seg hjemme har med både hverdagsrutiner, materialitet og emosjoner å gjøre. For at barna skal føle seg inkludert begge stedene, er det avgjørende at foreldrene har tid til dem, og at de trives.

I fortellingene veksler barna, som vi har sett, mellom flere underliggende forståelser eller diskurser for å begrunne og gi mening til erfaringene. De er opptatt av hva som er rettferdig for foreldrene, forstått som lik fordeling av hvem de bor hos. En beslutning om ikke å dele likt vil kunne bli tolket som om foreldrene ikke er like mye verdsatt. De bruker også en rettighetsdiskurs med utgangspunkt i barnet. Denne diskursen innebærer at foreldrene må ta hensyn til hva som er det beste for barnet, og at det er barnet som må stå i sentrum for løsningene. Det sterke gjennomslaget som barnerettigheter har hatt, blant annet gjennom barneombudet, i skolene og i mediens barneprogrammer, gir et språk og en referanse som barn bruker for å formulere erfaringer og forventninger. De snakker også om å se muligheter og å tenke ut ting og handlinger som kan gjøre det bedre for dem. Flere av de yngste snakker om å tenke «grønne tanker». Intervjuene gir uttrykk for stor grad av refleksivitet, noe som også andre studier av barns erfaringer med delt bosted finner (Smart 2006, Lidén og Skjørten 2007, Berman 2015). De uttrykker at det er mange hensyn å ta, og at å dele seg

mellom foreldrene kan være et emosjonelt vanskelig farvann. De opplever at de må trå varsomt.

Ambivalens kommer ikke minst fram når vi sammenligner hva de anbefaler andre barn å gjøre, med hvordan de selv beskriver egne erfaringer og begrunner disse. De er langt mindre tydelige når de selv skal finne ut av de motsetningsfulle hensynene, enn når de gir sine anbefalinger til andre. I anbefalingene kommer det fram vilkår som de mener skal til for at delt bosted skal være en god ordning for barn etter foreldrenes samlivsbrudd. Her skal vi vise og kommentere noen eksempler:

«Si ifra! Si at hun skal gjøre det hun har lyst til!»

Utsagnene om medvirkning er kraftfulle. Det er barnet selv som må bestemme bo-ordning ut fra hva barnet opplever er den beste ordningen for sin egen del.

«Først og fremst huske på at de er jo foreldrene dine begge to uansett. Så du må jo bo der.»

Like tydelig er utsagnene om at det er viktig å ha tett kontakt med begge foreldrene. De må oppleve seg hjemme begge steder.

«Men du må jo være komfortabel i hverdagen din, hvis det betyr at du bor mest hos den ene, så gjør det.»

Igjen er det barnets beste som må ligge til grunn.

«Bo lengre perioder hos mor og far. Fordi da slipper man å flytte så mye.»

Særlig de eldre uttrykker det slitsomme med å flytte, og mener dette må tas hensyn til. Som en annen uttrykker: «Når du har fått en nær kontakt, så bo der det kjennes best.»

«Det er foreldrene som valgte å skille seg, og da må de jo ta konsekvensene av det som skjer.»

I anbefalingene kommer det også fram et motargument mot rettferdighet for foreldre, nemlig at foreldrene må ta hensyn til barnet også ut fra at de må ta ansvar for sitt valg om å splitte familien.

«Bo nær hverandre.»

«Rutine er viktig. Og ha et fast opplegg. Men også å kunne få lov til å endre på det.»

«Ta vare på kompisene dine, og fortsett å være med venner.»

De kommer med en del anbefalinger om hvordan de skal innrette seg praktisk ut fra hva de har erfart er gode løsninger. De sier også at det er fint å få flere personer inn i livet sitt.

Et par understreker at delt bosted ikke er en bra løsning for alle: «Delt bosted er ikke en løsning som er bra for alle.»

Det særlig de yngre understreker, er at de vil si til en annen at de ikke skal være engstelig: «Det kommer til å gå bra!»

Når de gir anbefalinger til foreldrene, er budskapet klart: «Ikke krangle!» Eller som en annen informant formulerer det: «Prøve å løse en konflikt, uansett, og flytte fokuset fra hvem som har rett og hvem som har feil.»

Flere nevner at foreldre trenger hjelp til å løse en konflikt fra en tredjepart. De trekker også fram den vanskelige mellomposisjonen barnet kan få, og at dette er uakseptabelt: «Barnet ditt er ikke et kommunikasjonsmiddel som kan være mellom dem.»

I anbefalingene til foreldrene kommer det også fram at det er hensynet til barnet som må stå i sentrum for å finne løsninger. Informantene vektlegger barnets medbestemmelse: «Tenk mest på barna! Snakk med barna dine. Hør hva de vil. Det er viktig.»

Anbefalingene som informantene gir til andre barn og foreldre, berører etter vår mening viktige funn og forståelser i barnestudien som helhet. Delt bosted kan være en god løsning for familier for å sikre at barn får et nært og godt hverdagsforhold til både faren og moren og deres respektive hushold. Det må likevel være tilpasset barnets situasjon og praktiseres fleksibelt, og det må være mulig å endre på ordningen ut fra nye behov og forhold. Barnas beskrivelser uttrykker ambivalens ved og forsiktighet med å formidle tankene de har, fordi de ikke vil såre foreldrene. Medvirkning og mulighet for å kunne reforhandle bo-ordningen er dermed helt vesentlig for at barn skal ha en god bo-ordning over tid. I meklingsmøtet ved familievernkontorene bør derfor foreldre bli gjort kjent med betydningen av å ta opp bo-ordningen som tema med jevne mellomrom.

Vi ser at lavterskeltilbud som samtaler med en helsesøster eller andre er viktig for dem som sliter. Flere har hatt samtaler med instanser som familievernkontorer, psykisk helsevern og barnevern, men ikke opplevd å få tilstrekkelig tillit eller gehør for sin situasjon. Det er derfor viktig med god og spisset barnefaglig kompetanse og tid til å følge opp skikkelig der dette er nødvendig. Kunnskap om og refleksjon over barnehagens og skolens rolle overfor barn med ulike bo- og familieformer er også et tema som bør inngå i de respektive utdanningene.

Vi viste innledningsvis til noen viktige særtrekk ved norsk barndom og familieliv av i dag. Norge og Norden har høy yrkesdeltakelse blant kvinner, en

familie- og likestillingspolitikk som legger til rette for at både fedre og mødre skal kombinere jobb og barn, og en bred oppslutning om barnesentrert oppdragelse og pedagogikk. Et annet framtrødende trekk ved norsk barndom er barnas klare meldinger om å ta hensyn til barnets beste og barns medvirkning med henvisning til barnerettigheter. Dette er hverdagsbetingelser som vi gjenfinner i barnestudien, og som kan gjøre en studie av delt bosted i en norsk og nordisk kontekst til et interessant forskningsområde, også internasjonalt. Den nordiske velferdsstaten med sjenerøse velferdsordninger og klare forventninger til at begge foreldre skal delta i yrkeslivet og i hus- og omsorgsarbeidet både når de bor sammen, og når de bor hver for seg, gir andre føringer og muligheter for hvordan foreldre fordeler ansvaret og omsorgen for barna når de skiller lag, enn hva man finner i land med en mindre sjenerøs familie- og velferdspolitik og mindre aktiv tilrettelegging for mors yrkesarbeid og fars omsorgsansvar. Dette kan også ha betydning for både barns og foreldrenes økonomiske levekår etter et samlivsbrudd.

Kunnskapshull

I Norge, som i mange andre land, er det motstridende oppfatninger av om delt bosted er en god løsning etter samlivsbrudd. På grunnlag av de tre delstudiene har vi identifisert flere områder der det trengs mer kunnskap.

Vi har i vår studie intervjuet barn og ungdom med erfaringer med delt bosted. Selv om det blir stadig flere som har delt bosted når foreldrene ikke bor sammen, er det likevel fremdeles flest barn og ungdommer som bor mest sammen med én av foreldrene, og da oftest hos moren. Det finnes i dag få studier som formidler hvordan barn som bor fast hos én av foreldrene, opplever sin familieform. Vi vet derfor lite om de ønsker å opprettholde en tett hverdagsrelasjon til begge foreldrene, og om de opplever at de har mulighet til å gjøre dette også når de bor mest hos én av foreldrene. Hva er grunnen til at de har denne bo-ordningen? Kunne disse ønsket seg delt bosted? Hvorfor eller hvorfor ikke? Er dette noe de eventuelt tar opp med foreldrene? Kjennetegnes også deres hverdag av den type familierefleksjoner som kommer fram i beskrivelsene fra det å ha delt bosted?

Det foreligger svært lite kunnskap om barns erfaringer med bo- og familieformer i etterkant av skilsmisser i innvandrerfamilier. Vi har inkludert en håndfull barn i familier med en slik bakgrunn, og vi ser at erfaringene er varierte, men at noen barn kan oppleve krevende situasjoner. Det trengs derfor mer kunnskap om innvandrerbarns familieliv når foreldrene ikke bor sammen, om

hvordan barn og foreldre opplever møtet med meklingsinstituttet og med ulike velferdstjenester, og om hvordan foreldre begrunner og utformer ulike bo-ordninger for barna. Dette kan bidra til å øke kompetansen på dette området hos ulike velferdstjenester.

Det finnes generelt lite kunnskap om foreldrenes grunner for og erfaringer med ulike bo-ordninger basert på intervjuer med foreldre. Holdninger og praksis i familielivet og når det gjelder barns bo-ordninger etter en skilsmisse, har endret seg raskt. Det er derfor viktig med oppdatert kunnskap på dette feltet. I hvilken grad opplever foreldre i dag delt bosted som en norm, og kan det oppleves som et nederlag dersom man av en eller annen grunn ikke velger delt bosted? Hva tenker foreldre om fleksibilitet i ordningene for barnets bosted? Kan yrkesdelta-kelse og arbeidsvilkår være et hinder for fleksibilitet og endringer i bo-ordningene sett fra deres ståsted? Vi vet også lite om hva slags avtaler foreldrene som praktiserer delt bosted, har seg imellom, for eksempel når det gjelder fleksibilitet i bo-ordningen, regler for barna i det daglige, oppfølging av lekser og fritidsaktiviteter, fordeling av ulike typer utgifter og hvor barnet skal være registrert bosatt. Det finnes også økonomiske støtteordninger som er øremerket foreldre som bor fast sammen med barnet, men som bortfaller dersom barnet har delt bosted. Hva betyr slike forhold for hvordan foreldrene innretter seg, og for barns innflytelse på egen bo-ordning? Gir meklere noen råd om dette? Og hvilken rolle spiller betraktninger om barnebidrag og størrelsen på dette for foreldrenes valg av bo-ordning? Det finnes få nyere studier av slike forhold. Det trengs derfor oppdatert kunnskap om foreldrenes perspektiv.

Barns medvirkning er hovedsakelig blitt diskutert og undersøkt i forbindelse med ulike forvaltningspraksiser (barnevern, barnefordelingssaker, utlendings-saker), i institusjoner som skole og barnehage, og i forbindelse med representativt demokrati. Det finnes begrenset kunnskap om hvordan barns medvirkning ivaretas i familier, både når det gjelder innflytelse i det daglige, og når det gjelder de store spørsmålene, som hvor barnet skal bo når foreldrene ikke bor sammen. Det trengs mer kunnskap om slike avgjørelsesprosesser i familiene.

Vår studie er begrenset til området i og rundt Oslo, sosialt og geografisk. Det foreligger lite kunnskap om vilkår for og utforming og praktisering av delt bosted og andre bo-ordninger i andre deler av landet. I vår studie har kort og enkel reisevei mellom hjemmene vært viktig for å begrense strevet med å bo delt. Offentlig kommunikasjon gjør at de litt større barna blir mindre avhengig av foreldrene for eksempel for å vedlikeholde vennekretsen og komme seg til og fra fritidsaktiviteter. På den annen side kan høye boligpriser i urbane strøk gjøre det vanskelig å etablere seg med en ny bolig i det samme området etter et brudd,

særlig dersom man har flere barn som skal ha hvert sitt rom i to foreldrehjem. Studier av barns bo-ordninger i ulike geografiske områder vil gi ytterligere kunnskap om vilkårene for å praktisere delt bosted.

Vi har gjort en avgrenset studie med barnehageansatte, og det bør vurderes å utvide en slik studie for å få mer kunnskap om barnehagens rolle i møtet med mangfoldet i barns bo- og familieførm.

Referanser

- Amato, P.R. (1993). Children's Adjustment to Divorce: Theories, Hypotheses, and Empirical Support. *Journal of Marriage and Family*, 55(1), 23–38. doi:10.2307/352954
- Andenæs, A., Kjøs, P. & Tjersland, O.A. (2017). Delt bosted – hva sier forskningen. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 54(3), 276–283.
- Bakker, W. & Karsten, L. (2013). Balancing paid work, care and leisure in post-separation households: A comparison of single parents with co-parents. *Acta Sociologica*, 56(2), 173–187. doi:10.1177/0001699312466178
- Bauserman, R. (2002). Child adjustment in joint-custody versus sole-custody arrangements: A meta-analytic review. *Journal of Family Psychology*, 16(1), 91–102. doi:10.1037/0893-3200.16.1.91
- Berger, L.M., Brown, P.R., Joung, E., Melli, M.S. & Wimer, L. (2008). The Stability of Child Physical Placements Following Divorce: Descriptive Evidence From Wisconsin. *Journal of Marriage and Family*, 70(2), 273–283. doi:10.1111/j.1741-3737.2008.00480.x
- Bergström, M., Fransson, E., Hjern, A., Köhler, L. & Wallby, T. (2014). Mental health in Swedish children living in joint physical custody and their parents' life satisfaction: A cross-sectional study. *Scandinavian Journal of Psychology*, 55 (5), 433–439. doi:10.1111/sjop.12148
- Berman, R. (2015). (Re)doing parent-child relationships in dual residence arrangements: Swedish children's narratives about changing relations after separation. *Zeitschrift für Familienforschung/ Journal of Family research*, 27.
- Bjarnason, T. & Arnarsson, A.M. (2011). Joint physical custody and communication with parents: A cross-national study of children in 36 western countries. *Journal of Comparative Family Studies*, 42(6), 871–XVI.
- Bjarnason, T., Bendsen, P., Arnarsson, A.M., Borup, I., Iannotti, R.J., Loftstedt, P. & Niclasen, B. (2012). Life Satisfaction Among Children in Different Family Structures: A Comparative Study of 36 Western Societies. *Children and Society*, 26(1), 51–62. doi: 10.1111/j.1099-0860.2010.00324
- Blaasvær, N., Nøkleby, H. & Berg, R.C. (2017). *Hva er konsekvensene av delt bosted for barn? En systematisk oversikt. Rapport*. Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Brandth, B. & Kvande, E. (2003). *Fleksible fedre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Breivik, K. & Olweus, D. (2006). Children of divorce in a Scandinavian welfare state: are they less affected than US children? *Scandinavian Journal of Psychology*. doi:org/10.1111/j.1467-9450.2006.00493.x

- Bruner, J. (1999). *Infancy and culture: A story*. I: S. Chaiklin & M. Hedegaard (red.), *Activity theory and social practice* (s. 225–234). Aarhus: Aarhus University Press.
- Bruner, J. (2002). *Making stories: Law, literature, life*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Campo, M., Fehlberg, B., Millward, C. & Carson, R. (2012). Shared parenting time in Australia: exploring children's views. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 34(3), 295–313. doi:10.1080/09649069.2012.750480
- Cancian, M., Meyer, D.R., Brown, P.R. & Cook, S.T. (2014). Who Gets Custody Now? Dramatic Changes in Children's Living Arrangements After Divorce. [journal article]. *Demography*, 51(4), 1381–1396. doi:10.1007/s13524-014-0307-8
- Cloutier, R. & Jacques, C. (1998). Evolution of Residential Custody Arrangements in Separated Families. *Journal of Divorce & Remarriage*, 28(1-2), 17–33. doi:10.1300/J087v28n01_03
- Douglas, M. (1992). *Purity and Danger. An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge.
- Edwards, R., Hadfield, L. & Lucey, H. (2006). *Sibling Identity and Relationships: Sisters and Brothers*. London: Routledge.
- Ellingsæter, A.L. (2012). Familiepolitikk i klassesamfunnet. I: A.L. Ellingsæter & K. Widerberg (red.), *Velferdsstatens familier. Nye sosiologiske perspektiver*. Gyldendal Akademisk.
- Ellingsæter, A.L. (2016). Kampen om familiepolitikken: Farvel til hybridregimet? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 56(3), 227–256.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fehlberg, B., Smyth, B., Mavis, M. & Roberts, C. (2011). *Caring for children after parental separation: Would legislation for shared parenting help children? Family Policy Briefing No. 7*. Oxford: University of Oxford.
- Fransson, E., Bergström, M. & Hjern, A. (2015a). *Barn i växelvis boende – en forskningsöversikt*. Stockholm: Centre for Health Equity Studies.
- Fransson, E., Turunen, J., Hjern, A., Östberg, V. & Bergström, M. (2015b). Psychological complaints among children in joint physical custody and other family types: considering parental factors. *Scandinavian Journal of Public Health*. 44(2): 177–183. doi:10.1177/1403494815614463
- Fransson, E., Låftman, S.B., Östberg, V., Hjern, A. & Bergström, M. (2018). The Living Conditions of Children with Shared Residence – the Swedish Example. *Child Indicators Research*, 11(3), 831–883. doi:10.1007/s12187-017-9443-1
- Ganong, L. & Coleman, M. (2004). *Stepfamily Relationships. Development, Dynamics, and Interventions*. Springer.

- Grov, A.B. & Severinsen, Y. (2015). Skilsmisse: sett barn fri fra 50/50-krav. <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Skilsmisse-Sett-barn-fri-fra-5050-krav-64520b.html>.
- Grødem, A.S. (2016). Fra Castberg til Solberg: Aleneforsørgernes vekst og fall i norsk sosialpolitikk. *Sosiologisk tidsskrift*, 24(1): 303–327.
- Gubrium, J.F. & Holstein, J.A. (2009). *Analysing narrative reality*. Sage.
- Gulbrandsen, L.M., Seim, S. & Ulvik, O.S. (2012). Barns rett til deltakelse i barnevernet: Samspill og meningsarbeid. *Sosiologi i dag*, 42(3-4): 54–78.
- Gullestad, M. (1984). *Kitchen-Table Society. A Case Study of the Family Life and Friendships of young Working-class Mothers in urban Norway*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gullestad, M. (1996). *Hverdagsfilosofier. Verdier, selvforståelse og samfunnssyn i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gulløv, E., Palludan, C. & Winther, I.W. (2014). Emotive Siblingships. *Childhood* 22(4): 506–519.
- Hagquist, C. (2015). Family residency and psychosomatic problems among adolescents in Sweden: the impact of child-parent relations. *Scandinavian Journal of Public Health*.
- Halrynjo, S. & Kitterød R.H. (2016). *Fedrekvoten – norm for fedres permisjonsbruk i Norden. En litteraturstudie*. (2016:06). Oslo: Institute for Social Research.
- Haugen, G.M.D. (2010). Children's Perspectives on Everyday Experiences of Shared Residence: Time, Emotions and Agency Dilemmas. *Children and Society*, 24(2), 112–122. doi: 10.1111/j.1099-0860.2008.00198.xView
- Haugen, G.M.D., Dyrstad, K. & Ådnanes, M. (2015). *Barns innflytelse på samværsordninger og bosted*. Trondheim: SINTEF Teknologi og samfunn.
- Hetherington, G.M. & Kelly, J. (2002). *For better and for worse*. New York: Norton.
- Husby, L. (2010). *Barn og unges erfaring med og opplevelse av å delta i samtalegrupper etter foreldres samlivsbrudd*. Masteroppgave. Regionsenter for barn og unges helse, NTNU.
- Høstmark, M. (2013). *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012. Dokumentasjonsrapport*. Notater nr. 36/2013. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Jappens, M. (2018). Children's Relationships With Grandparents in Married and in Shared and Sole Physical Custody Families. *Journal of Divorce and Remarriage*. doi: 10.1080/10502556.2018.1454199
- Jensen, A.-M. & Clausen, S.-E. (1997). *Samvær og fravær. Foreldres kontakt med barn de ikke bor sammen med*. Notat 1997:103. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Jensen, A.-M. & Clausen, S.-E. (2003). Children and family dissolution in Norway. The impact of consensual unions. *Childhood*, 10(1), 65–81.

- Juby, H., Le Bourdais, C. & Marcil-Gratton, N. (2005). Sharing roles, sharing custody? Couples' characteristics and children's living arrangements at separation. *Journal of Marriage and Family*, 67(1), 157–172. doi:10.1111/j.0022-2445.2005.00012.x
- Kelly, J.B. (2003). Parents and enduring child disputes: Multiple Pathways to Enduring Disputes. *Journal of Family Studies*, 9(1), 37–50.
- Kelly, J.B. (2007). Children's Living Arrangements Following Separation and Divorce: Insights from Empirical and Clinical Research. *Family Process*, 46(1), 35–52.
- Kitterød, R.H. (2006). Samværs mødre – liten gruppe med mye omsorg. *Samfunnsspeilet*, 20(1), 19–28.
- Kitterød, R.H. (2016). Mot et symmetrisk foreldreskap? Yrkesarbeid og familiearbeid blant foreldre i Norge. I: I. Frønes & L. Kjølsvold (red.), *Det norske samfunn, 7. utgave. Bind 2* (s. 232–259). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kitterød, R.H. & Lyngstad, J. (2012). Untraditional caring arrangements among parents living apart: The case of Norway. *Demographic Research*, 27(5), 121. doi:10.4054/DemRes.2012.27.5
- Kitterød, R.H. & Lyngstad, J. (2014a). *Characteristics of parents with shared residence and father sole custody. Evidence from Norway 2012*. Discussion paper no. 780. Forskningsavdelingen, Statistisk sentralbyrå.
- Kitterød, R.H. & Lyngstad, J. (2014b). She said, he said: Comparing mothers' and fathers' reports on the non-resident father's contact with his children. *Demographic Research*, 30(31), 899–910. doi:10.4054/DemRes.2014.30.31
- Kitterød, R.H., Lyngstad, J., Lidén, H. & Wiik, K.A. (2015). *Praktiseres delt bosted for barn av andre foreldregrupper enn før?* Rapport 2015/3. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Kitterød, R.H., Lidén, H., Wiik, K.A. & Lyngstad, J. (2016). Delt bosted for barna etter samlivsbrudd – en praksis for folk flest? *Sosiologisk Tidsskrift*, 24(1), 27–50.
- Kitterød, R.H., Lyngstad, J., Nymoen, E.H. & Wiik, K.A. (2014). Flere barn har delt bosted. *Økonomiske analyser* (2), 239–247.
- Kitterød, R.H. & Rønsen, M. (2013). Hvem er de nye involverte fedrene? *Økonomiske analyser* (5), 21–28.
- Kitterød, R.H. & Rønsen, M. (2014). Jobb og hjem i barnefasen. Nå jobber også far mindre når barna er små. *Søkelys på arbeidslivet*, 31(1-2), 23–41.
- Kitterød, R.H. & Wiik, K. A. (2017). Shared Residence Among Parents Living Apart in Norway. *Family Court Review*, 55(4), 556–571. doi:10.1111/fcre.12304
- Koch-Nielsen, I. (1983). *Skilsmisser*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Kousholt, D. (2011). *Børnefællesskaber og familieliv. Børns hverdagsliv på tværs af daginstitution og hjem*. København: Dansk Psykologisk Forlag.

- Lauritzen, T. (2014). *Barns hjem mellom to hushold. En sosiologisk studie av barns konstruksjon av hjem når de har foreldre i to hushold*. Ph.d.-avhandling. Trondheim: NTNU.
- Lidén, H. (2007). Barns erfaringer med delt bosted. I K. Skjørten, R. Barlindhaug & H. Lidén (red.), *Delt bosted for barn* (s. 151–257). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lidén, H. & Skjørten, K. (2007). Ungdom og delt bosted. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 7(2), 3–22.
- Lidén, H. & Aarset, M.F. (2010). Barns uttalerett på utlendingsfeltet. I: A.T. Kjørholt (red.), *Barn som samfunnsborgere*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lov om barnehager av 17. juni 2005 nr. 64* (sist endret 01.08.2018). <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>
- Lunde, E.S. (2001). Hvem velger delt omsorg? I: K. Moxnes, I. Kvaran, H. Kaul & I. Levin (red.), *Skilsmisens mange ansikter. Om barnas og foreldrenes erfaringer med skilsmisse* (s. 137–152). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Løken, M.H. (2007). *Skilsmissebarn går også i barnehage. En kvalitativ undersøkelse om barnehagens ivaretagelse av barn som har opplevd skilsmisse*. Masteroppgave. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Lyngstad, J., Kitterød, R.H., Lidén, H. & Wiik, K.A. (2015). *Hvilke fedre har lite eller ingen kontakt med barna når foreldrene bor hver for seg?* Rapporter 2015/2. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Lyngstad, J., Kitterød, R.H. & Nymoen, E.H. (2014a). *Bosted og samvær 2002, 2004 og 2012. Endringer i ansvar og omsorg for barna når mor og far bor hver for seg*. Rapporter 2014/2. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Lyngstad, J., Kitterød, R.H. & Nymoen, E.H. (2014b). *Hos mor, hos far eller delt bosted? Individuelle endringer i barns bo-ordning når foreldrene bor hver for seg*. Rapporter 2014/27. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Lyngstad, J., Kitterød, R.H. & Wiik, K.A. (2014c). Når barnet har to foreldrehjem. *Samfunnspeilet* (4), 26–30.
- Maccoby, E.E. & Mnookin, R.H. (1992). *Dividing the child. Social and legal dilemmas of custody*. Cambridge, MA (USA): Harvard University Press.
- Mahrer, N.E., O'Hara, K.L., Sandler, I.N. & Wolchik, S.A. (2018). Does Shared Parenting Help or Hurt Children in High-conflict Divorced Families? *Journal of Divorce & Remarriage*. doi:10.1080/10502556.2018.1454200
- Marschall, A. (2014). Who cares for whom? Revisiting the concept of care in the everyday life of post-divorce families, *Childhood*, 21(4), 517–531.
- McIntosh, J.E. & Smyth, B. (2012). Shared time parenting: An evidence-based matrix for evaluating risk. I: K.F. Kuehnle & L.M. Drozd (red.), *Parenting plan evaluations*.

- Applied research for the family court* (s. 155–187). New York: Oxford University Press.
- McIntosh, J.E., Smyth, B., Kelaher, M., Wells, Y. & Long, C. (2010). *Post separation parenting arrangements and developmental outcomes for infants and children*. Canberra: Attorney-General's Department.
- Meld. St. 24 (2015–2016). *Familien – ansvar, frihet og valgmuligheter*.
- Morgan, D. (2011). *Rethinking family practices*. London: Palgrave.
- Moxnes, K. (2003). *Skånsomme skilsmisser. Med barnet i fokus*. Oslo: Høyskoleforlaget.
- Nielsen, L. (2011). Shared Parenting After Divorce: A Review of Shared Residential Parenting Research. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52(8), 586–609. doi:10.1080/10502556.2011.619913
- Nielsen, L. (2013a). Shared Residential Custody: Review of the Research (Part I of II). *American Journal of Family Law*, 27(1), 61–71.
- Nielsen, L. (2013b). Shared Residential Custody: Review of the Research (Part II of II). *American Journal of Family Law*, 27(2), 123–137.
- Nielsen, L. (2014). Shared Physical Custody: Summary of 40 Studies on Outcomes for Children. *Journal of Divorce & Remarriage*, 55(8), 613–635. doi:10.1080/10502556.2014.965578
- Nielsen, L. (2018a). Joint Versus Sole Physical Custody: Children's Outcomes Independent of Parent–Child Relationships, Income, and Conflict in 60 Studies. *Journal of Divorce & Remarriage*, 1–35.
- Nielsen, L. (2018b). Preface to the special issue: Shared Physical Custody: Recent Research, Advances, and Applications. *Journal of Divorce & Remarriage*.
- Oftung, K. (2012). Script for farskap – en utfordring for skilte fedre. I: A.L. Ellingsæter & K. Widerberg (red.), *Velferdsstatens familier. Nye sosiologiske perspektiver*. Gyldendal Akademisk.
- Ottosen, M.H. (2016). *Delebørn. Det vi ved, det vi gør og det børnene siger*. København: Akademisk forlag.
- Ottosen, M.H. & Schwartz, R. (2013). Beskyttelses- og risikofaktorer for skilsmissebørns trivsel i deleordninger. *Fokus på familien*, 41(01), 59–57.
- Ottosen, M.H., Liversage, A. & Olsen, R.F. (2014). *Skilsmissebørn med etnisk minoritetsbaggrund*. Rapport. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Ottosen, M.H., Stage, S. & Jensen, H.S. (2011). *Børn i deleordninger*. Rapport. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for velfærd.
- Prop. 161 L (2015–2016). *Endringer i barnelova mv. (likestilt foreldreskap)*.

- Sadowski, C. & McIntosh, J.E. (2016). On laughter and loss: Children's views of shared time, parenting and security post-separation. *Childhood*, 23(1), 69–86. doi: 10.1177/0907568215570072
- Skevik, A. (2004). Far, forsørger og fattig? Økonomiske problemer blant norske samværsfedre. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 7(1), 2–16.
- Skevik, A. (2006). «Absent fathers» or «reorganised families»? Variations in father-child contact after parental break-up in Norway. *Sociological Review*, 54(1), 114–132.
- Skjørten, K. (2005). *Samlivsbrudd og barnefordeling*. Gyldendal Akademisk.
- Skjørten, K., Barlindhaug, R. & Lidén, H. (2007). *Delt bosted for barn*. Oslo: Gyldendal Akademisk Norsk Forlag AS.
- Smart, C. (2006). Children's narratives of post-divorce family life: from individual experience to an ethnic disposition. *The Sociological Review*.
- Smart, C. (2007). *Personal Life: New Directions in Sociological Thinking*. Cambridge University Press.
- Smart, C., Neale, B. & Wade, A. (2001). *The Changing Experience of Childhood: Families and Divorce*. Polity. Publication link: 354fbee7-042d-4069-9c3f-2a44066be0b5
- Smyth, B.M. (2017). Special Issue on Shared-Time Parenting After Separation. *Family Court Review*, 55(4), 494–499. doi:10.1111/fcre.12299
- Smyth, B.M., Chisholm, R., Rodgers, B. & Son, V. (2014). Legislation for shared-time parenting after parental separation: Insights from Australia? *Law and Contemporary Problems*, 77(1), 109–149.
- Sodermans, A.K., Matthijs, K. & Swicegood, G. (2013). Characteristics of joint physical custody families in Flanders. *Demographic Research*, 28(29), 821–848.
- Sollied, V. (2015). «Vi er sammenhengende». *Hvordan opplever barn og unge skiftet mellom sine to hjem når de har delt bosted?* Masteroppgave. Oslo: Diakonhjemmets Høgskole.
- Steinbach, A. (2018). Children's and Parents' Well-Being in Joint Physical Custody: A Literature Review. *Family Process*. doi:10.1111/famp.12372
- Tornello, S., Emery, R., Rowen, J., Potter, D., Ocker, B. & Xu, Y. (2013). Overnight custody arrangements, attachment and adjustment among very young children. *Journal of Marriage and Family*, 75, 871–885.
- Thomsen, T.L., Bo, I.G. & Christensen, A.D. (2016). Narrativ forskning: tilgange og metoder. I: I.G. Bo, A.-D. Christensen, & T.L. Thomsen (red.), *Narrativ Forskning tilgange og metoder*. København: Hans Reitzels forlag.
- Turunen, J. (2017). Shared Physical Custody and Children's Experience of Stress, *Journal of Divorce and Remarriage*, 58(5), 371–392.

- Ulvik, O.S., Øien, I. & Olsen, B.C.R. (2014). Barns hjem som utgangspunkt for deltakelse. I: L. M. Gulbrandsen (red.), *Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis – en utforskende tilnærming* (s. 100–127). Oslo: Universitetsforlaget.
- Utdanningsdirektoratet (2017). *Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold*. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/> (sist endret 01.08.2017).
- Voksne for barn (2012a). *Veileder for barneskolen. Samtalegrupper for ungdom som har opplevd samlivsbrudd*. Oslo: Voksne for barn.
- Voksne for barn (2012b) *Veileder for ungdomsskolen. Samtalegrupper for ungdom som har opplevd samlivsbrudd*. Oslo: Voksne for barn.
- Warshak, R.A. (2014). Social science and parenting plans for young children: A consensus report. *Psychology, Public Policy, and Law*, 20(1), 46–67. doi:10.1037/law0000005
- Warshak, R.A. (2017). Stemming the tide of misinformation: International consensus on shared parenting and overnighting. *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers*, 30, 177–217.
- Westphal, S.K., Poortman, A.-R. & Van Der Lippe, T. (2014). Non-resident Father–Child Contact across Divorce Cohorts: The Role of Father Involvement during Marriage. *European Sociological Review*, 30(4), 444–456. doi:10.1093/esr/jcu050
- Wiik, K.A., Kitterød, R.H., Lyngstad, J. & Lidén, H. (2015). *Samarbeid mellom foreldre som bor hver for seg*. Rapporter 2015/1. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Winther, I.W., Palludan, C., Gulløv, E. & Rehder, M.M. (2014). *Hvad er søskende? Praktiske og følsomme forbindelser*. København: Akademisk forlag.
- Zartler, U. & Grillenberger, K. (2017). Doubled Homes – Doubled Social Ties? Children's relationships in Post-Divorce Shared Residence Arrangements. *Children and Societies*, 31(1), 144–156.
- Østbakken, K.M., Halrynjo, S. & Kitterød, R.H. (2018). *Foreldrepermisjon og likestilling. Foreldrepengeordningens betydning for likestilling i arbeidslivet og hjemme*. Rapport 2018:15. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Appendiks til kapittel 7

Tabell V7.1

Barnets bosted etter reisetid mellom foreldrenes boliger, basert på svar fra alle foreldre. Prosent. Tall for dem som har vært gift eller samboende med barnets andre forelder

	Barnets bosted				Antall
	Mor	Far	Delt bosted	Andre / vet ikke	
Gangavstand	45	7	48	0	703
Reisetid på ½ time eller mindre	65	8	27	0	979
Mer enn ½ time, under 2 ½ time	82	12	6	0	303
2 ½ time eller mer	82	15	1	1	213
Uoppgitt	73	3	20	3	17

Tabell V7.2
Oversikt over de uavhengige variablene i analysene

Variabel	Forklaring
Fars/mors alder	Registeropplysninger, alder ved utgangen av året
Fars/mors utdanningsnivå	Hentet fra SSBs utdanningsregister. Vi skiller mellom høyeste fullførte utdanning fra 1) ungdomsskole, 2) videregående skole, 3) universitet/høyskole 1–4 år og 4) universitet/høyskole 5 år eller mer.
Far/mor har problemer med løpende utgifter? ¹	Basert på følgende spørsmål: Har det i løpet av det siste året hendt at husholdningen du bor i, har hatt vansker med å klare løpende utgifter til mat, transport, bolig og lignende?
Fars/mors helse	Basert på følgende spørsmål: Vil du si at din helse nå stort sett er 1) utmerket, 2) meget god, 3) god, 4) nokså god, 5) dårlig.
Fars/mors samlivsstatus ved brudd	Intervjuopplysninger
Fordeling av arbeid med barn før brudd	Basert på følgende spørsmål: Hvordan fordelte du og barnets andre forelder arbeidet med barnet/barna da dere bodde sammen? Vil du si at du selv gjorde mest, at begge deltok like mye, eller at den andre forelder gjorde mest? Vi har kombinert svarene med om det er mor eller far som svarer, og laget en variabel med to verdier: 1) mor gjorde mest, 2) likt/far gjorde mest. Det var få som oppgav at far gjorde mest (henholdsvis 11 og 1 prosent av fedre og mødre). Vi har gruppert disse sammen med dem som oppga at foreldrene deltok like mye.
Tid siden brudd	Basert på intervjuopplysninger om når foreldrene flyttet fra hverandre
Antall barn i relasjonen	Registeropplysninger om antall barn som foreldrene har med barnets andre forelder
Barnets alder	Registeropplysninger, alder ved utgangen av året
Barnets kjønn	Registeropplysninger
Fars/mors samlivsstatus på intervju tidspunktet	Intervjuopplysninger (gift, samboende, enslig)
Fars/mors fødeland	Registeropplysninger. Vi skiller mellom dem som er født i Norge, og dem som er født i et annet land.
Beholdt bolig etter brudd	Basert på følgende spørsmål: Beholdt du eller barnets andre forelder den felles boligen da dere flyttet fra hverandre? 1) Jeg, 2) den andre forelder, 3) begge, 4) ingen av oss.

¹ SSB har koblet registerinformasjon om individuell inntekt og husholdningsinntekt til datamaterialet. Dette er benyttet i en del tidligere analyser av materialet, men inngår ikke i datafilene som SSB har overført til NSD. I undersøkelsen stilte man spørsmål om egen og husholdningens bruttoinntekt. Dette er tilgjengelig i datafilen fra NSD, men ettersom det er en høy andel andel uoppgitte svar på disse spørsmålene og variablene dessuten er gruppert på en lite hensiktsmessig måte ut fra våre analysebehov, benytter vi ikke denne informasjonen her.

Variabel	Forklaring
Yrkesaktivitet/arbeidstid per uke	Basert på intervjuopplysninger om hvorvidt man er yrkesaktiv eller ikke, samt hvor mange timer man vanligvis arbeider per uke. Vi har laget en variabel med følgende verdier: 1) ikke yrkesaktiv, 2) yrkesaktiv, arbeider inntil 31 timer per uke, 3) yrkesaktiv, arbeider 32–37 timer per uke, 4) yrkesaktiv, arbeider 38–49 timer per uke, 5) yrkesaktiv, arbeider minst 50 timer per uke. Som yrkesaktive regnes de som oppgav at de utførte arbeid av minst en times varighet i uka før intervjuet eller var midlertidig borte fra slikt arbeid. I spørsmålet om arbeidstid ble man bedt om å regne med både hoved- og eventuelt biyrke og ta med betalt overtidsarbeid og ekstraarbeid hjemme. Arbeidstiden ble registrert i løpende antall timer, men var delt inn i kategorier på datafilen som ble sendt til NSD.
Arbeider skift/turnus	For yrkesaktive skiller vi mellom dem som har skift- eller turnusarbeid på den ene siden, og dem som ikke har slike arbeidstidsordninger på den andre.
Fleksibel arbeidstid	For yrkesaktive skiller vi mellom dem som må møte på arbeid til et fast tidspunkt, dem som har regulert fleksitid, og dem som kan avpasse møtetidspunktet etter dagens oppgaver.

Tabell V7.3

Kjennetegn ved foreldre og barn etter reisetid mellom foreldrenes bosted (kort reisetid = maksimum ½ time, lang reisetid = mer enn 1/2 time). Basert på svar fra alle foreldre, svar fra fedre og svar fra mødre. Prosent

	Svar fra alle		Svar fra fedre		Svar fra mødre	
	Kort reisetid	Lang reisetid	Kort reisetid	Lang reisetid	Kort reisetid	Lang reisetid
Fars/mors alder						
18–34 år	19	19	16	14	21	24
35–39 år	23	26	19	26	27	25
40–44 år	26	25	25	26	26	24
45 år +	33	30	40	34	26	26
Fars/mors utdanning						
Ungdomsskole	25	28	26	33	24	23
Videregående skole	43	41	47	43	40	38
Universitet, 1–4 år	23	25	17	19	29	32
Universitet, 5 år +	6	4	7	3	5	4
Uoppgitt	2	2	3	2	2	2
Problemer med løpende utgifter siste år?						
Aldri/en sjelden gang	73	72	81	74	66	69
Av og til	13	14	11	14	15	14
Ofte	7	9	6	9	8	10
Uoppgitt	7	6	2	4	11	8
Fars/mors helse						
Utmerket, meget god, god	84	77	84	77	83	77
Nokså god	12	14	12	15	13	13
Dårlig	4	9	4	8	4	9
Samlivsstatus ved brudd						
Gift	44	37	43	38	45	36
Samboende	56	63	57	62	55	64
Samlivets varighet						
0–4 år	18	33	18	35	19	32
5–7 år	21	20	23	20	18	20
8–10 år	17	20	16	19	17	20
11 år +	41	24	39	23	43	25
Uoppgitt	3	3	3	3	3	2

	Svar fra alle		Svar fra fedre		Svar fra mødre	
	Kort reisetid	Lang reisetid	Kort reisetid	Lang reisetid	Kort reisetid	Lang reisetid
Fordeling av arbeid med barn før brudd						
Mor gjorde mest	53	57	34	38	70	77
Likt/far gjorde mest	47	43	66	62	30	23
Tid siden brudd						
0–4 år	43	27	43	27	43	27
5–7 år	24	23	25	24	24	21
8–10 år	17	21	16	20	19	22
11 år +	14	28	14	27	14	28
Uoppgitt	1	2	1	2	1	2
Antall barn i relasjonen						
Ett	60	71	61	71	60	70
To	34	27	34	25	35	28
Tre eller flere	5	3	5	3	5	2
Barnets alder						
0–4 år	9	9	8	10	10	8
5–9 år	29	25	30	26	27	24
10–14 år	39	36	38	35	40	37
15 år +	23	30	24	29	22	31
Barnets kjønn						
Gutt	52	51	53	49	51	53
Jente	48	49	47	51	49	47
Fars/mors samlivsstatus nå						
Gift/samboende	33	44	36	44	30	44
Enslig	67	56	64	56	70	56
Fars/mors fødeland						
Norge	91	88	91	85	91	91
Et annet land	9	12	9	15	9	9
Antall observasjoner	1 682	516	823	262	859	254

Kilde: Undersøkelsen om samvær og bosted 2012.

Tabell V7.4
Barnets bosted blant foreldre som har vært gift eller samboende og som bor maksimum ½ times reisetid fra hverandre. Bivariate analyser basert på svar fra alle foreldre, svar fra fedre og svar fra mødre. Prosent

	Svar fra alle						Svar fra fedre						Svar fra mødre					
	Barnets bosted			N	Barnets bosted			N	Barnets bosted			N	Barnets bosted			N		
	Mor	Far	Delt		Mor	Far	Delt		Mor	Far	Delt		Mor	Far	Delt		Annet	Annet
Alle	57	8	36	0	1 682	50	10	40	0	823	62	6	32	0	859			
Fars/mors alder																		
18–34 år	55	6	39	1	217	44	7	49	0	89	63	4	32	1	128			
35–39 år	59	9	32	0	291	53	13	34	0	115	62	7	31	0	176			
40–44 år	54	5	41	0	492	47	6	47	1	230	61	4	36	0	262			
45 år +	58	10	32	0	682	54	12	35	0	389	64	7	29	0	293			
Fars/mors utdanning																		
Ungdomsskole	59	9	31	1	300	59	9	31	1	152	60	8	31	1	148			
Videregående skole	56	8	36	0	783	49	10	41	0	424	63	6	31	0	359			
Universitet, 1–4 år	58	5	37	0	446	43	9	49	0	161	65	4	31	0	285			
Universitet, 5 år +	39	10	52	0	120	34	13	52	0	68	45	5	51	0	52			
Uoppgitt	76	0	24	0	33	73	0	27	0	18	79	0	21	0	15			
Problemer med løpende utgifter siste år?																		
Aldri/en sjelden gang	53	8	38	0	1 235	48	10	42	0	671	59	6	35	0	564			
Av og til	66	5	29	0	213	66	5	29	0	88	66	4	30	0	125			
Ofta	67	10	23	0	113	73	6	21	0	44	63	14	24	0	69			
Uoppgitt	64	2	32	2	121	13	10	77	0	20	74	1	23	2	101			
Fars/mors helse																		
Utmerket, meget god, god	55	7	37	0	1 417	49	10	41	0	704	61	5	34	0	713			
Nokså god	61	8	30	1	201	50	11	38	1	90	70	6	25	0	111			
Dårlig	67	14	16	3	64	77	8	15	0	29	58	19	17	6	35			
Samlivsstatus ved brudd																		
Gift	54	10	36	0	803	48	13	39	0	381	60	7	33	0	422			
Samboende	58	6	36	0	879	52	7	41	0	442	64	4	31	0	437			

	Svar fra alle					Svar fra fedre					Svar fra mødre				
	Barnets bosted					Barnets bosted					Barnets bosted				
	Mor	Far	Delt	Annet	N	Mor	Far	Delt	Annet	N	Mor	Far	Delt	Annet	N
Samlivets varighet															
0–4 år	69	4	27	0	259	60	5	36	0	125	77	4	19	0	134
5–7 år	57	10	33	0	316	49	12	39	0	173	66	8	27	0	134
8–10 år	51	8	41	0	287	48	12	41	0	140	54	4	42	0	147
11 år +	53	7	39	0	776	48	9	43	0	365	58	6	36	1	411
Uoppgitt	57	13	30	0	44	53	16	31	0	20	60	11	29	0	24
Fordeling av arbeid med barn før brudd															
Mor gjorde mest	65	5	29	0	885	61	7	32	0	285	67	5	28	0	600
Likt/far gjorde mest	47	10	43	0	797	44	11	44	0	538	52	7	40	0	259
Tid siden brudd															
0–4 år	51	8	40	0	679	45	10	34	0	339	58	6	36	1	340
5–7 år	54	7	40	0	414	50	9	41	0	205	57	4	39	0	209
8–10 år	62	5	33	0	315	55	6	38	1	144	67	5	28	0	171
11 år +	71	10	19	0	263	63	13	24	0	128	78	7	14	0	135
Uoppgitt	47	16	37	0	11	42	0	58	0	7	57	43	0	0	4
Antall barn i relasjonen															
Ett	59	7	34	0	1 005	52	8	39	0	495	65	6	30	0	510
To	54	9	37	0	588	47	13	40	0	282	60	6	34	1	306
Tre eller flere	50	4	45	0	89	48	6	46	0	46	53	3	44	0	43
Barnets alder															
0–4 år	64	6	29	1	118	53	6	41	0	55	73	5	19	2	63
5–9 år	49	6	44	0	431	44	9	47	0	224	54	4	42	0	207
10–14 år	56	8	35	0	682	50	11	39	0	325	63	6	31	0	357
15 år +	63	8	29	0	451	58	9	32	1	219	68	6	26	0	232
Barnets kjønn															
Gutt	54	8	37	0	858	49	10	42	0	429	60	7	33	0	429
Jente	59	7	34	0	824	52	10	38	0	394	65	4	30	0	430

	Svar fra alle				Svar fra fedre				Svar fra mødre						
	Barnets bosted		N		Barnets bosted		N		Barnets bosted		N				
	Mor	Far	Delt	Annet	Mor	Far	Delt	Annet	Mor	Far	Delt	Annet			
Fars/mors samlivsstatus nå															
Gift/samboende	57	8	35	0	549	53	10	36	0	302	61	5	34	0	247
Enslig	56	7	36	0	1 133	49	9	42	0	521	63	6	31	0	612
Fars/mors fødeland															
Norge	56	8	36	0	1 445	50	10	40	0	755	62	6	33	0	790
Et annet land	64	7	29	0	137	56	8	36	0	68	71	6	23	0	69
Fars/mors yrkesaktivitet/arbeidstid nå															
Ikke yrkesaktiv	66	10	23	1	183	70	6	24	0	75	63	13	22	2	108
Yrkesaktiv, -31 timer per uke	65	6	28	0	172	60	10	31	0	33	67	6	28	0	139
Yrkesaktiv, 32-37 timer per uke	57	7	36	0	176	42	14	45	0	70	67	3	30	0	106
Yrkesaktiv, 38-49 timer per uke	54	7	39	0	1 001	47	11	42	0	525	61	4	35	0	476
Yrkesaktiv, 50 timer + per uke	52	6	41	1	137	54	6	39	1	114	41	6	53	0	23
Uoppgitt	(56)	(0)	(44)	(0)	13	40	0	60	1	6	75	0	25	0	7
Arbeider skift/turnus?															
Ja	61	7	31	0	349	63	8	30	0	153	61	6	33	0	196
Nei	54	7	39	0	1 142	44	11	45	0	594	63	4	33	0	554
Flexibel arbeidstid?															
Må møte til fast tidspunkt	59	6	35	0	795	54	8	38	0	333	63	5	33	0	462
Regulert fleksitid	51	11	39	0	429	40	17	43	0	230	62	4	34	0	199
Kan avpasse møtetidspunkt etter oppgaver	52	5	43	0	274	47	5	47	0	184	60	4	36	0	90
Beholdt bolig etter brudd															
Mor	68	5	27	0	632	60	5	34	0	302	75	4	21	0	330
Far	46	10	44	0	820	42	13	45	0	409	51	6	42	0	411
Begge	55	12	33	0	41	26	42	32	0	12	67	0	33	0	29
Ingen	64	7	29	0	189	58	5	36	0	100	71	8	21	0	89

Tabell V7.5
Resultater fra multivariate analyser av hvorvidt man er fornøyd med omfanget av samvær med barna, basert på svar fra fedre og svar fra mødre. Lineære sannsynlighetsmodeller, robuste standardfeil i parentes. (Fornøyd = 1, andre svar = 0)

	Svar fra fedre (N = 1 089)			Svar fra mødre (N = 1 121)		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Barnets bosted (ref.: mor)						
Far	0,446***(0,043)	0,443***(0,044)	0,445***(0,045)	-0,464***(0,059)	-0,504***(0,062)	-0,504***(0,062)
Delt	0,311***(0,034)	0,291***(0,036)	0,274***(0,038)	-0,226***(0,033)	-0,231***(0,034)	-0,230***(0,035)
Fars/mors alder (ref.: 18–34 år)						
35–39 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
40–44 år		i. s.	i. s.		0,086*(0,048)	0,086*(0,048)
45 år +		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Fars/mors utdanning (ref.: ungdomsskole)						
Videregående skole		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Universitet, 1–4 år		i. s.	i. s.		-0,079*(0,036)	-0,079*(0,036)
Universitet, 5 år +		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Uoppgitt		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Problemer med løpende utgifter siste år? (ref.: aldri/en sjelden gang)						
Av og til		-0,098*(0,048)	-0,097*(0,048)		i. s.	i. s.
Ofte		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Uoppgitt		i. s.	i. s.		-0,097*(0,047)	-0,098*(0,047)

	Svar fra fedre (N = 1 089)			Svar fra mødre (N = 1 121)		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Fars/mors helse (ref.: utmerket, meget god, god)						
Nokså god		i. s.	i. s.		-0,086*(0,039)	-0,086*(0,039)
Dårlig		-0,154*(0,076)	-0,150*(0,077)		i. s.	i. s.
Samlivsstatus ved brudd (ref.: gift)						
Samboende		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Samlivets varighet (ref.: 0–4 år)						
5–7 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
8–10 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
11 år +		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Uoppgitt		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Fordeling av arbeid med barn før brudd (ref.: mor gjorde mest)						
Likt/far gjorde mest		i. s.	i. s.		0,063*(0,028)	0,064*(0,028)
Tid siden brudd (ref.: 0–4 år)						
5–7 år		i. s.	i. s.		-0,080*(0,039)	-0,080*(0,039)
8–10 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
11 år +		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Uoppgitt		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Antall barn i relasjonen (ref.: ett)						
To		i. s.	i. s.		-0,077*(0,032)	-0,077*(0,032)
Tre eller flere		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.

	Svar fra fedre (N = 1 089)			Svar fra mødre (N = 1 121)		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Barnets alder (ref.: 0–4 år)						
5–9 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
10–14 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
15 år +		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Barnets kjønn (ref.: gutt)						
Jente		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Fars/mors samlivsstatus nå (ref.: gift/sambo)						
Enslig		0,059*(0,033)	0,057*(0,033)		i. s.	i. s.
Fars/mors fødeland (ref.: Norge)						
Et annet land		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Beholdt bolig etter brudd (ref.: mor)						
Far		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Begge		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Ingen		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Reisetid mellom foreldre (ref.: kort, maksimum ½ time)						
Lang, mer enn ½ time			-0,065*(0,039)			i. s.
Uoppgitt						
Konstantledd	0,386	0,363	0,389	0,867	0,826	0,823
R ²	0,125	0,165	0,168	0,115	0,167	0,167

*** = signifikant på 0,001-nivå, ** = signifikant på 0,01-nivå, * = signifikant på 0,05-nivå, (*) = signifikant på 0,10-nivå, i. s. = ikke signifikant

Tabell V7.6

Resultater fra multivariate analyser av hvorvidt forholdet til barnets andre forelder er konfliktfylt eller ikke, basert på svar fra fedre og svar fra mødre. Lineære sannsynlighetsmodeller, robuste standardfeil i parentes. (I stor grad/til en viss grad = 1, i liten grad/ikke i det hele tatt = 0)

	Svar fra fedre (N = 1 089)			Svar fra mødre (N = 1 121)		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Barnets bosted (ref.: mor)						
Far	-0,037(0,051)	-0,049 (0,055)	-0,051(0,055)	-0,067(0,057)	-0,080(0,057)	-0,087(0,057)
Delt	-0,119*** (0,031)	-0,117*** (0,032)	-0,091***(0,034)	-0,098***(0,033)	-0,083*(0,035)	-0,068*(0,036)
Fars/mors alder (ref.: 18–34 år)						
35–39 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
40–44 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
45 år +		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Fars/mors utdanning (ref.: ungdomsskole)						
Videregående skole		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Universitet, 1–4 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Universitet, 5 år +		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Uoppgitt		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Problemer med løpende utgifter siste år? (ref.: aldri/en sjelden gang)						
Av og til		0,110*(0,052)	0,110*(0,051)		i. s.	i. s.
Oftre		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Uoppgitt		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.

	Svar fra fedre (N = 1 089)			Svar fra mødre (N = 1 121)		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Fars/mors helse (ref.: utmerket, meget god, god)						
Nokså god		0,105*(0,049)	0,101*(0,048)		i. s.	i. s.
Dårlig		0,147*(0,080)	0,140*(0,076)		i. s.	i. s.
Samlivsstatus ved brudd (ref.: gift)						
Samboende		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Samlivets varighet (ref.: 0–4 år)						
5–7 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
8–10 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
11 år +		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Uoppgitt		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Fordeling av arbeid med barn før brudd (ref.: mor gjorde mest)						
Likt/far gjorde mest		0,085**(0,031)	0,083**(0,030)		-0,093**(0,032)	-0,091**(0,032)
Tid siden brudd (ref.: 0–4 år)						
5–7 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
8–10 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
11 år +		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Uoppgitt		i. s.	i. s.		-0,316*(0,164)	-0,399*(0,176)
Antall barn i relasjonen (ref.: ett)						
To		i. s.	i. s.		0,093*(0,037)	0,083*(0,037)
Tre eller flere		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.

	Svar fra fedre (N = 1 089)			Svar fra mødre (N = 1 121)		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Barnets alder (ref.: 0-4 år)						
5-9 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
10-14 år		-0,185*(0,079)	-0,176*(0,079)		i. s.	i. s.
15 år +		-0,198*(0,089)	-0,193*(0,088)		i. s.	i. s.
Barnets kjønn (ref.: gutt)						
Jente		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Fars/mors samlivsstatus nå (ref.: gift/sambo)						
Enslig		-0,095**(0,032)	-0,092**(0,032)		0,083*(0,034)	0,088*(0,034)
Fars/mors fødeland (ref.: Norge)						
Et annet land		-0,087*(0,049)	-0,101*(0,049)		i. s.	i. s.
Beholdt bolig etter brudd (ref.: mor)						
Far		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Begge		i. s.	i. s.		-0,161*(0,069)	-0,179*(0,071)
Ingen		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Reisetid mellom foreldre (ref.: kort, maksimum ½ time)						
Lang, mer enn ½ time			0,099*(0,039)			0,073*(0,039)
Uoppgitt			i. s.			0,235*(0,109)
Konstantledd	0,350	0,319	0,279	0,361	0,392	0,362
R ²	0,014	0,070	0,077	0,008	0,066	0,074

*** = signifikant på 0,001-nivå, ** = signifikant på 0,01-nivå, * = signifikant på 0,05-nivå, (†) = signifikant på 0,10-nivå, i. s. = ikke signifikant

Tabell V7.7

Resultater fra multivariate analyser av hvorvidt man er enig eller ikke om hvilke regler som skal gjelde for barna i det daglige, basert på svar fra fedre og svar fra mødre. Lineære sannsynlighetsmodeller, robuste standardfeil i parentes. (I stor grad/til en viss grad = 1, i liten grad/ikke i det hele tatt/uoppgitt = 0)

	Svar fra fedre (N = 1 089)			Svar fra mødre (N = 1 121)		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Barnets bosted (ref.: mor)						
Far	-0,047(0,052)	-0,046(0,052)	-0,050(0,052)	-0,085(0,060)	-0,096(0,062)	-0,090(0,062)
Delt	0,139***(0,029)	0,103**(0,030)	0,095**(0,031)	0,073*(0,032)	0,006(0,033)	-0,008(0,034)
Fars/mors alder (ref.: 18–34 år)						
35–39 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
40–44 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
45 år +		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Fars/mors utdanning (ref.: ungdomsskole)						
Videregående skole		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Universitet, 1–4 år		0,130**(0,041)	0,129**(0,041)		i. s.	i. s.
Universitet, 5 år +		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Uoppgitt		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Problemer med løpende utgifter siste år? (ref.: aldri/en sjelden gang)						
Av og til		-0,104*(0,048)	-0,107*(0,048)		i. s.	i. s.
Oftre		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Uoppgitt		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.

	Svar fra fedre (N = 1 089)			Svar fra mødre (N = 1 121)		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Fars/mors helse						
(ref.: utmerket, meget god, god)						
Nokså god		i. s.	i. s.		-0,079*(0,044)	-0,077*(0,043)
Dårlig		-0,211**(0,080)	-0,205*(0,080)		i. s.	i. s.
Samlivsstatus ved brudd (ref.: gift)						
Samboende		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Samlivets varighet (ref.: 0–4 år)						
5–7 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
8–10 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
11 år +		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Uoppgitt		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Fordeling av arbeid med barn før brudd						
(ref.: mor gjorde mest)						
Likt/far gjorde mest		i. s.	i. s.		0,143*** (0,029)	0,140*** (0,029)
Tid siden brudd (ref.: 0–4 år)						
5–7 år		i. s.	i. s.		-0,098* (0,040)	-0,097* (0,039)
8–10 år		i. s.	i. s.		-0,098* (0,047)	-0,094* (0,048)
11 år +		i. s.	i. s.		-0,184** (0,058)	-0,175** (0,058)
Uoppgitt		i. s.	i. s.		-0,480* (0,220)	-0,394* (0,209)
Antall barn i relasjonen (ref.: ett)						
To		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Tre eller flere		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.

	Svar fra fedre (N = 1 089)			Svar fra mødre (N = 1 121)		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Barnets alder (ref.: 0–4 år)						
5–9 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
10–14 år		i. s.	i. s.		0,115*(0,070)	0,125*(0,069)
15 år +		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Barnets kjønn (ref.: gutt)						
Jente		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Fars/mors samlivsstatus nå (ref.: gift/sambo)						
Enslig		0,124***(0,031)	0,125***(0,031)		i. s.	i. s.
Fars/mors fødeland (ref.: Norge)						
Et annet land		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Beholdt bolig etter brudd (ref.: mor)						
Far		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Begge		i. s.	i. s.		i. s.	0,110*(0,065)
Ingen		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Reisetid mellom foreldre (ref.: kort, maksimum ½ time)						
Lang, mer enn ½ time			i. s.			-0,068*(0,038)
Uoppgitt			-0,375*(0,186)			-0,374*(0,155)
Konstantledd	0,706	0,696	0,710	0,699	0,567	0,596
R ²	0,025	0,104	0,109	0,008	0,084	0,093

*** = signifikant på 0,001-nivå, ** = signifikant på 0,01-nivå, * = signifikant på 0,05-nivå, (*) = signifikant på 0,10-nivå, i. s. = ikke signifikant

Tabell V7.8

Resultater fra multivariate analyser av hvorvidt man er enig eller ikke om hvem som skal følge opp barnets fritidsaktiviteter og fritidsutstyr, basert på svar fra fedre og svar fra mødre. Lineære sannsynlighetsmodeller, robuste standardfeil i parentes. (I stor grad/til en viss grad = 1, i liten grad/ikke i det hele tatt/uoppgitt = 0.) Analysene gjelder for foreldre foreldre som har barn på minst fire år, og som har oppgitt at barnet deltar på fritidsaktiviteter.

	Svar fra fedre (N = 752)			Svar fra mødre (N = 781)		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Barnets bosted (ref.: mor)						
Far	-0,041 (0,061)	-0,016(060)	-0,016 (0,060)	0,099(0,078)	0,076(0,083)	0,079(0,084)
Delt	0,209***(0,041)	0,179***(0,044)	0,174***(0,046)	0,084*(*) (0,043)	0,041(0,046)	0,059(0,048)
Fars/mors alder (ref.: 18–34 år)						
35–39 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
40–44 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
45 år +		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Fars/mors utdanning (ref.: ungdomsskole)						
Videregående skole		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Universitet, 1–4 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Universitet, 5 år +		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Uoppgitt		i. s.	i. s.		-0,389** (0,123)	-0,394** (0,126)
Problemer med løpende utgifter siste år? (ref.: aldri/en sjelden gang)						
Av og til		-0,131*(0,065)	-0,131*(0,065)		i. s.	i. s.
Ofte		-0,185*(0,078)	-0,185*(0,079)		-0,118*(*) (0,069)	-0,123*(*) (0,069)
Uoppgitt		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.

	Svar fra fedre (N = 752)			Svar fra mødre (N = 781)		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Fars/mors helse (ref.: utmerket, meget god, god)						
Nokså god		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Dårlig		i. s.	i. s.		-0,177 *(0,081)	-0,194*(0,083)
Samlivsstatus ved brudd (ref.: gift)						
Samboende		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Samlivets varighet (ref.: 0-4 år)						
5-7 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
8-10 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
11 år +		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Uoppgitt		-0,240*(0,112)	-0,244*(0,115)		-0,227*(*)(0,118)	-0,205*(*)(0,117)
Fordeling av arbeid med barn før brudd (ref.: mor gjorde mest)						
Likt/far gjorde mest		i. s.	i. s.		0,127**(0,044)	0,130**(0,044)
Tid siden brudd (ref.: 0-4 år)						
5-7 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
8-10 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
11 år +		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Uoppgitt		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Antall barn i relasjonen (ref.: ett)						
To		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Tre		i. s.	i. s.		-0,158*(*)(0,092)	-0,156*(*)(0,093)

	Svar fra fedre (N = 752)			Svar fra mødre (N = 781)		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Barnets alder (ref.: 4–9 år)						
10–14 år		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
15 år +		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Barnets kjønn (ref.: gutt)						
Jente		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Fars/mors samlivsstatus nå (ref.: gift/sambo)						
Enslig		0,097*(0,040)	0,096*(0,040)		i. s.	i. s.
Fars/mors fødeland (ref.: Norge)						
Et annet land		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Beholdt bolig etter brudd (ref.: mor)						
Far		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Begge		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Ingen		i. s.	i. s.		i. s.	i. s.
Reisetid mellom foreldre (ref.: kort, maksimum ½ time)						
Lang, mer enn ½ time			i. s.			i. s.
Uoppgitt			i. s.			i. s.
Konstantledd	0,358	0,305	0,309	0,394	0,412	0,370
R ²	0,044	0,107	0,107	0,007	0,082	0,086

*** = signifikant på 0,001-nivå, ** = signifikant på 0,01-nivå, * = signifikant på 0,05-nivå, (*) = signifikant på 0,10-nivå, i.s = ikke signifikant

Delt bosted

Barns perspektiver og utfyllende kunnskap

I Norge, som i mange andre land, er det motstridende oppfatninger av om delt bosted er en god løsning etter samlivsbrudd. I dag bor omtrent ett av fire barn ikke sammen med begge foreldrene til daglig. Denne studien bidrar med forskningsbasert kunnskap om barns bo-ordninger etter foreldrenes samlivsbrudd. Vi har gjennomført tre delstudier: en *barnestudie* som får fram barn og unges erfaringer med delt bosted, en *barnehagestudie* hvor vi har undersøkt hvordan barnehagen involveres praktisk og på annen måte når barn har delt bosted, og, på basis av *Undersøkelsen om samvær og bosted 2012*, en analyse av hva som kjennetegner foreldre som bor forholdsvis nær hverandre og har delt bosted for barna, og av samarbeid og konfliktnivå blant foreldre med ulike bo-ordninger for barna.

Institutt for
samfunnsforskning

Institute for
Social Research

Munthes gate 31
Postboks 3233 Elisenberg
0208 Oslo
Tlf.: 23 08 61 00
samfunnsforskning.no

ISBN (trykk): 978-82-7763-615-3
ISBN (digital): 978-82-7763-616-0
ISSN (trykk): 0333-3671
ISSN (digital): 1891-4314